

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
POLONYA DİLİ VE KÜLTÜRÜ BİLİM DALI

**TADEUSZ BOROWSKI'NİN *PROSZE PAŃSTWA DO GAZU* (GAZA
BUYRUNUZ HANIMLAR BEYLER) ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARA DİLDEN
ÇEVİRİ BAĞLAMINDA İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mesut Alparslan KANTAROĞLU

ANKARA-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
POLONYA DİLİ VE KÜLTÜRÜ BİLİM DALI

**TADEUSZ BOROWSKI'NİN *PROSZE PAŃSTWA DO GAZU* (GAZA
BUYRUNUZ HANIMLAR BEYLER) ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARA DİLDEN
ÇEVİRİ BAĞLAMINDA İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mesut Alparslan KANTAROĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Seda KÖYCÜ

ANKARA-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
POLONYA DİLİ VE KÜLTÜRÜ BİLİM DALI

**TADEUSZ BOROWSKI'NİN *PROSZE PAŃSTWA DO GAZU* (GAZA
BUYRUNUZ HANIMLAR BEYLER) ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARA DİLDEN
ÇEVİRİ BAĞLAMINDA İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Seda KÖYÇÜ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

1-) Prof. Dr. Seda **KÖYÇÜ**

2-) Prof. Dr. Emine Zeynep **GÜNAL**

3-) Dr. Öğr. Üyesi Aybike **KILIK**

Tez Sınavı Tarihi: 10.07.2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Seda KÖYCÜ danışmanlığında hazırladığım TADEUSZ BOROWSKI'NİN *PROSZE PAŃSTWA DO GAZU* (GAZA BUYRUNUZ HANIMLAR BEYLER) ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARA DİLDEN ÇEVİRİ BAĞLAMINDA İNCELEMESİ (Ankara.2024) adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 08.08.2024

Mesut Alparslan KANTAROĞLU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖN SÖZ.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
<i>TADEUSZ BOROWSKI ÜZERİNE</i>	
1.1. Kişisel ve Yazınsal Yaşamı.....	6
1.2. Toplama Kampı Anlatısı.....	13
II. BÖLÜM	
<i>ÇEVİRİ, ÇEVİRİBİLİM VE ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE</i>	
2.1. Çeviri Nedir?.....	17
2.1.1. Çevirinin Tarihi.....	17
2.1.2. Çeviri Türleri.....	21
2.1.2.1. Ara Dilden Çeviri.....	22
2.1.2.2. Ara Dilden Çeviriye İlişkin Yaklaşımlar.....	25
2.2. Çeviribilim Nedir?.....	27
2.2.1. Çeviribilim Tarihi.....	28
2.2.2. Çeviribilim Kuramları.....	31
2.2.2.1. Üretici-Dönüşümsel Dil Bilgisi Kuramı.....	32
2.2.2.2. Yapısöküm Kuramı.....	33
2.2.2.3. Skopos Kuramı.....	34
2.2.2.4. Çoğul Dizge Kuramı.....	36
2.2.2.5. Betimleyici Kuram.....	37
2.3. Çeviri Eleştirisi Nedir?.....	
2.3.1. Çeviri Eleştirisi Kuramları.....	39
2.3.1.1. Katharina Reiss'in Metin Tipolojik Modeli.....	40
2.3.1.2. Gideon Toury'nin Betimleyici Çeviri Eleştirisi Kuramı.....	43

2.3.1.3. Raymond van den Broeck'un Çeviri Eleştirisi Kuramı.....	46
2.3.1.4. Anton Popovic'in Çeviri Eleştirisi Kuramı....	48
2.3.1.5. Çeviri Eleştirisi Üzerine Diğer Yaklaşımlar...	49

III. BÖLÜM

<i>ÇEVİRİLERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ</i>	54
SONUÇ.....	142
EKLER	
1. Öykünün Özgün (Lehçe) Metni.....	146
2. Özgün Metinden Türkçeye Çevirisi.....	163
3. Özgün Metinden İngilizceye Çevirisi.....	182
4. İngilizceden Türkçeye Çevirisi	197
KAYNAKÇA	212
ÖZET	218
ABSTRACT	219

ÖN SÖZ

2013 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskicağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda başladığım lisans öğrenimimi dördüncü sınıfta bırakma kararı aldıktan sonra, 2016 yılında yine aynı fakültenin Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda (Polonya Dili ve Kültürü Anabilim Dalı) yeniden başladığım lisans öğrenimimi Covid-19 salgınının ortaya çıktığı 2020 yılında tamamladım. Sonrasında, 2021 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Polonya Dili ve Kültürü Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimime başladım.

Lisans programında öğrenim gördüğüm sırada, değerli hocam Prof. Dr. Seda Köycü'nün verdiği Lehçe dil bilgisi, çeviri eleştirisi içerikli dersleri ve yüksek lisans tez konusu belirleme aşamasındaki yönlendirmeleri bu konuyu seçmemde kuşkusuz etkin bir rol oynamıştır. Bu çalışmanın gerçekleşmesinde konunun belirlenmesinden yazım yanlışlarının düzeltilmesine kadar çalışmanın her aşamasında yol göstericiliğinden yararlandığım ve her zaman kendisinden çok şey öğrendiğim değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. Seda Köycü'ye teşekkürü bir borç bilirim. Gerek lisans gerekse yüksek lisans öğrenimim sırasında aldığım Polonya tarihi içerikli dersleriyle bu konuda bilgi edinmemi sağlayan ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Sabire Arık'a; beni hiçbir zaman geri çevirmeyen ve yakın ilgisini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Saadet Büyük'e; lisans öğrenimime başladığım dönemde kısa bir süreliğine derslerini almış olmama rağmen, Lehçe dil bilgisini öğrenmemde katkısı çok büyük olan değerli hocam Doç. Dr. Emrah Gaznevi'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2013 yılında yükseköğrenim yaşamına birlikte başladığım, bugüne dek birlikte sayısız anı biriktirdiğim ve koşulsuz desteğini hissettiğim yoldaşım Çağdaş Karaahmet'e; güçlükler yaşadığım ve yaşama umudumu bile yitirdiğim dönemlerde beni dönüşü olmayacak kararlar almaktan alıkoyan ve koşulsuz sevgisini her zaman hissettiğim partnerim Beyza Barış'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mesut Alparslan KANTAROĞLU

Ankara, 2024

GİRİŞ

Doğuştan sosyal bir varlık olan insan ilk çağlardan itibaren, yalnızca içinde yaşadığı toplumun bireyleriyle değil, aynı zamanda kendi kültüründen olmayan, kendi dilini konuşmayan öteki ile de iletişim kurma yönünde bir çaba içerisinde olmuş ve bu iletişimi kurma noktasında diller arası aktarıma, bir başka deyişle çeviri eylemine başvurmuştur. Böylelikle ortaya çıkan ve ilk yazılı örneklerine Antik Çağ'da rastlanan çeviri eylemine yönelik yaklaşımların XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilimsel bir temele dayandırılmaya çalışıldığı ve bu doğrultuda çeviribilim disiplininin doğduğu gözlenir. Bu dönem itibarıyla çeviri, diller arası aktarımdan çok daha fazlası olduğu görüşü temelinde dilin yanı sıra dilin kültürel ve toplumsal bağlamlarını da içeren karmaşık bir süreç olarak ele alınmaya başlamış ve bu yönde çeşitli kuramlar ortaya koyulmuştur.

Günümüzde bilim ve teknolojinin gelişimiyle hızla küreselleşen dünyada kültürler arası iletişim ve etkileşim büyük bir ivme kazanmıştır. Kuşkusuz ki, bu iletişim ve etkileşimi sağlamada diller ve kültürler arasında köprü kurulmasına olanak sağlayan çeviri eyleminin hâlâ tartışmasız ve sarsılmaz bir yeri vardır. Bilindiği üzere, kültürler arası iletişim ve etkileşim konusunda en önemli rollerden birini ait oldukları kültürlerle ilişkin ögeler taşıyan yazın yapıtları oynamakta ve tam da bu noktada yazın çevirisi gündeme gelmektedir.

Yazın çevirisi çevrilecek metnin bir sanatsal yaratım ürünü olması ve dolayısıyla doğası gereği, ne söylediğinin yanı sıra nasıl söylediğinin de önemli olması, bir başka deyişle estetik ögeler içermesi nedeniyle çeviri sürecine diğer çeviri türlerine oranla birçok ayrı etmenin dahil olduğu bir çeviri türüdür. Bu çeviri türünde temel amaç özgün

metnin biçimini, anlatımını, duygusal tonunu, kültürel bağlamını, kısacası sanatsal ve kültürel öğelerini erek dile, kültüre doğru biçimde aktarmaktır.

Çalışmamız genel çerçevesi itibarıyla, karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olan yazın çevirisine odaklanarak bu çeviri türünde ara dilden yapılmış çeviri üzerinden bir tartışma yürütecek ve bu tartışmada kullanılacak gereç Polonya yazınının öykü türündeki bir ürünü olacaktır.

Polonya yazını ülkemizde hâlâ çok fazla tanınmamaktadır. Ancak, bu konuya ilişkin bir ‘geçmişteki ve günümüzdeki durum’ karşılaştırması yapıldığında bu yazına duyulan ilgide ve bu yazının tanınırlığında son yıllarda bir artış olduğu gözlenmektedir. Kuşkusuz ki bunda en önemli rolü 1980-2018 yılları arasında üç Polonyalı sanatçının Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanarak¹ Polonya yazınının sesini tüm dünyaya uzun bir aradan sonra tekrar² duyurmuş olması oynamıştır.

Ülkemizde Polonya yazınına duyulan ilginin artması, beraberinde bu yazından daha fazla sayıda yapıtın dilimize çevrilmesi arzusu ve çabasını gündeme getirmiştir. Lehçeden Türkçeye yazın çevirisi yapabilecek nitelikli çevirmenlerin son yıllarda yetişmiş olması yayınevlerinin çeviri/çevirmen konusundaki yaklaşımını da belirlemekte, bu yönde çeviri yapabilecek nitelikli çevirmenlere artık ulaşabilen yayınevleri yapıtların doğrudan kaynak dil Lehçeden çevrilmesi yönünde bir tutum sergilemekte ve bu doğrultuda Lehçeden Türkçeye yapılan çevirilerin sayısında bir artış olduğu gözlenmektedir.

Ancak, 2000’li yıllar öncesinde Polonya edebiyatı yapıtlarının ülkemizde nitelikli çevirmen yokluğu nedeniyle dilimize ağırlıklı olarak İngilizce, Almanca, Fransızca gibi ara dillerden çevrilmiş olduğu görülmekte ve bu durum ara dilden çeviri kavramını gündeme getirmektedir.

---

¹ Czesław Miłosz (1980), Wisława Szymborska (1996), Olga Tokarczuk (2018)

² Önceki iki ödül: Henryk Sienkiewicz (1905), Władysław Rejmont (1924)

Ara dilden çeviriye genellikle, baskın olmayan iki kültürün dilleri arasında çeviri yapılması gerektiğinde başvurulduğu görülmektedir. Bu dillerde çeviri yapacak yetişmiş çevirmen olmaması/az sayıda çevirmen olması, yayınevi politikaları ya da özgün metne erişimin güç olması gibi etmenler ara dilden çeviri yoluna gidilmesinin başlıca nedenleri olarak sıralanabilmektedir.

Ancak, ara dilden çeviri bu tür çevirilerin niteliğine ilişkin sorgulamaları da beraberinde getirmektedir, çünkü ara dilden çeviride bir erek kültürün diline çevrilerek oluşturulmuş metin kaynak metin konumuna geçmekte ve bu metin başka bir erek kültürün diline aktarılmaktadır. Böylece, kaynak metin konumuna geçen erek metin ait olduğu kültüre ilişkin ölçütlerle ve çevirmenin göz önünde bulundurduğu çeviri ölçütleriyle birlikte ikinci bir erek metne taşınmaktadır.

Konuya bu bağlamda yaklaşan çalışmamız bir yazınsal metnin erek dile bir ara dilden çevrilmesi durumunda erek dilde ortaya çıkan metnin özgün metinden dil bilgisel ve anlamsal açıdan ayrımlar göstereceği, bu ayrımların zaman zaman önemli boyutlara ulaşabileceği ve böylelikle bu metnin özgün metinden zaman zaman önemli ölçüde uzaklaşmış olacağı savından yola çıkmaktadır. Bu sav kaynak dili Lehçe olan bir yazınsal metnin erek dil Türkçeye hem kaynak dilden hem de ara dil İngilizceden yapılmış çevirileri üzerinde karşılaştırmalı bir incelenme yapılarak tartışılacaktır. Söz konusu inceleme için Polonyalı şair ve yazar Tadeusz Borowski'nin, toplama kampı konulu en önemli öyküleri arasında yer alan ve Türkçeye sırasıyla Almanca,³ İngilizce ve Lehçeden çevrilmiş olan *Proszę Państwa Do Gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öyküsü seçilmiştir. İncelememizde öykünün Barbara Vedder'in İngilizce çevirisi⁴ ve Mete

---

³ Almancadan yapılmış çevirisi için bkz: Taşlaşan Dünya, Tadeusz Borowski, Çev: Zeyyat Selimoğlu, Aylak Adam, İstanbul, 2016 içinde, "Bayanlar Baylar, Buyurun Gaz Odasına!", s. 120-151

⁴ *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen*, from *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen* by Tadeusz Borowski, translated by Barbara Vedder, Penguin Books, 1976, s. 29-49

Tunçay'ın İngilizceden,⁵ Seda Köycü'nün doğrudan kaynak dil Lehçeden⁶ çevirisi kullanılacaktır.

Kaynak dili Lehçe olan bir yazınsal metni kaynak dilden ve ara dilden çeviri bağlamında inceleyen ve bu konuda yapılmış ilk çalışma niteliğinde olan çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde *Proszę Państwa Do Gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öykünün Polonyalı yazarı Tadeusz Borowski'nin kişisel ve yazınsal yaşamının yanı sıra, çalışmamızda yapacağımız karşılaştırmalı çeviri incelemesinde değerlendirmelerimize ışık tutacağı inancından yola çıkarak, toplama kampı anlatısına odaklanılacaktır.

İkinci bölümde genel hatlarıyla çeviri konusu ele alınarak çevirinin ne olduğuna, tarihine, türlerine, ara dilden çeviriye, bu çeviriye ilişkin yerli ve yabancı araştırmacıların tanım ve yaklaşımlarına, çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde yer alan karşılaştırmalı çeviri incelemesine temel oluşturacağını düşündüğümüz çeviribilim ve çeviri eleştirisi alanına ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Çalışmamızın kuramsal temelini oluşturan bu bölümler sonrasındaki üçüncü bölümde ise Tadeusz Borowski'nin *Proszę Państwa Do Gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öyküsünün hem kaynak dil Lehçeden hem de ara dil İngilizceden yapılmış çevirileri irdelenecek ve her iki çeviriden seçilmiş bölümlerle iki çevirmenin çeviri sürecindeki seçimleri, kurdukları dil, kullandıkları kaynak metinlerin erek dildeki oluşumları arasında ne gibi ayrımlar olduğu incelenecektir.

---

⁵ *Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar*, Tadeusz Borowski, Çev. Mete Tunçay, Göçebe Yayınları, 1997 içinde, *Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar*, s. 21-41

⁶ *Bizim Burada, Auschwitz'te ve Diğer Öyküler*, Tadeusz Borowski, Çev. Seda Köycü, Everest Yayınları, 2024 içinde, *Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler*; s. 69-92

Polonya yazınından bir yapıtın kaynak dilden ve ara dilden çevirisi üzerinden bir tartışma yürüten çalışmamızın gelecekte genel anlamda çeviri ve çeviri eleştirisi konusunda yapılacak olası çalışmalar için alçakgönüllü bir başlangıç olmasını diliyoruz.

I. BÖLÜM

TADEUSZ BOROWSKI ÜZERİNE

1.1. Kişisel ve Yazınsal Yaşamı

Polonyalı şair ve yazar Tadeusz Borowski uluslararası alanda özellikle Auschwitz Toplama Kampı'na ilişkin öyküleriyle tanınmaktadır. Ancak, tutuklanıp toplama kampına gönderilmeden önce Polonya'da Kolomblar kuşağının⁷ en önemli şairlerinden biri olarak tanınmıştır. Sanatçı, kamptan kurtulmasının ardından yalnızca ara sıra şiir yazmış, Auschwitz deneyimi sonrasında düzyazı onun başlıca yazınsal anlatım biçimi olmuştur.

Yazarın kişisel, düşünsel ve yazınsal yaşamını üç döneme ayırmak mümkündür. Toplama kampına gönderilmeden önceki yaşamı ve yapıtları ilk dönemi, kamptan kurtulduktan hemen sonraki, 1945-1947 yılları arasındaki yaşamı ve yapıtları ikinci dönemi, komünist ideolojiyi benimseyerek bu yönde yapıtlar vermeye başlamasından (1948) ölümüne dek (1951) olan yaşamı ve yapıtları ise üçüncü dönemi oluşturmaktadır.

Borowski 1922 yılında Żytomierz'de doğmuş, çocukluğunun ilk yıllarında kolektivizm döneminin⁸ zor şartlarını deneyimleyerek bunlarla başa çıkmak zorunda kalmıştır. Babası Stanisław Borowski 1926 yılında Beyazdeniz-Baltık Kanalı'nın inşasında çalışmaya başlamış, Annesi Teofila Borowska 1930 yılında Sibiryaya götürülmüştür. Tadeusz ağabeyi yatılı okula gittiği sırada teyzesi tarafından büyütülmüştür. 1932 yılında Stanisław Borowski Polonya'ya geri dönmüş, oğulları da

---

⁷ Pokolenie Kolumbów/Kolumbowie: 1920 civarında doğmuş, II. Dünya Savaşı'nı genç yaşlarında deneyimlemiş ve sanatçılıklarını savaşın biçimlediği şair ve yazarlar kuşağıdır.

⁸ Sovyetler Birliği'nde 1928-1929 yılları arasında başlayan ve 1935 yılına kadar süren döneme verilen addır. Kent nüfusu ve endüstriyel hammaddeyi artırmak amacıyla, zengin toprak sahiplerinin topraklarının alınması yoluyla birey mülkiyetindeki toprakların ve bireysel emeğin kolektif tarım ve emekle yer değiştirmesi amaçlanmıştır.

Kiev ve Moskova'yı kapsayan bir yolculuğun ardından ona katılmışlardır. 1934 yılında annelerinin de gelmesiyle ailecek Varşova'da yaşamaya başlamışlardır.

Borowski zorlu ekonomik koşullara rağmen Tadeusz Czacki Lisesi'nde öğrenim görmüş, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından ülkedeki işgal koşulları gereği illegal olarak yürütülen eğitime devam ederek 1940 yılının baharında lise mezuniyet sınavını vermiştir. Yazar, yaşamının bu dönemini *Matura na Targowej* (Panayır Caddesi'ndeki Lise Mezuniyet Sınavı) adlı öyküsünde yansıtmıştır. Sonbaharda, eğitim etkinliklerini illegal biçimde ve büyük bir gizlilik içinde sürdüren Varşova Üniversitesi'nin Polonya Filolojisi bölümüne kaydolmuş ve bu fakültenin en başarılı öğrencilerinden biri olmuştur. Bu dönemde bir yandan şiirler yazarken, öte yandan Praga semtindeki Skaryszewska Caddesi'nde bulunan ve yakıt ve yapı malzemeleri satan bir firmada depo işçisi olarak çalışmakta ve üniversitede tanışıp kısa bir süre sonra nişanlandığı Maria Rundo (yazarın kamp konulu öykülerinde *Tuśka* olarak geçmektedir) ile bir gönül ilişkisi sürdürmektedir. Borowski illegal kültürel yaşama ve aylık dergi *Droga* (Yol) etrafında toplanan sol çevreye dahil olduğu bu dönemi *Pozegnanie z Marią* (Maria'ya Veda) adlı öyküsünde yansıtmıştır.

Borowski 1942 yılının aralık ayında bir çoğaltma makinesinde anonim olarak ve 165 adet bastığı *Gdziekolwiek ziemia* (Herhangi Bir Yerdeki Toprak) adlı şiir kitabıyla yazın sahnesine ilk adımını atmıştır. Czechowicz, Miłosz, Sebyła, Zagórski gibi sanatçıların savaş öncesinde ortaya koyduğu felaketçilik⁹ çizgisindeki bu şiirleri karanlık bir tona sahiptir ve bireyin çaresizlik içinde olduğu aşırı kötümser evrensel bir yıkımı yansıtmaktadır. Borowski'ye göre, felaket kaçınılmazdır ve dünya düzeninin var oluşuna işlenmiştir. Çoğu şiirin antik bir hece ölçüsü olan heksametre ile yazılmış olması anlatıma

---

⁹ Katastrofizizm (Felaketçilik): 20. yüzyılda yazın, felsefe ve sanat alanında görülen; dünyanın, kültür ve uygarlığın yok olmaya mahkûm olduğunu savunan görüş.

ciddiyet kazandırmakta ve rüyayı anımsatan şiirsel imgeler, kozmik ve apokaliptik görünümler bu şiirlerin karakteristiğini oluşturmaktadır.¹⁰ Borowski'nin şiirlerinde betimlediği dünya alışılmışın dışında, hayali bir yerdir; kozmik kayıtsızlık ve umursamazlık arasındaki insan varoluşunun geçiciliği yalnızlık ve ıstırap olarak kendini göstermekte ve şair bolca hüznün ve ölüm vaat ettiği okuyucusuna onu bekleyen sonu haber vermektedir. Borowski dönem şairlerinden Waclaw Bojarski tarafından döneminin gerçekliklerinden bezmiş; savaşı ve alçaklıkları, ikiyüzlülüğü ve ıstırapları görmemek için yüzlerini elleriyle örten şairlerden biri olmakla suçlanmıştır.¹¹ 1930'lu yılların ve Nazi işgali döneminin (1939-1945) Polonya'sında dönemin tüm şairleri gibi Tadeusz Borowski de felaketçi bir şair olarak nitelendirilmiştir.

“Borowski'nin bu şiir kitabındaki önemli şiirlerden biri olan Widzenie (Görme) dünyanın yok olacağını, kıyametin gelişini ilan eden bir epigrafla başlar:

*Kto oczy ma, niechaj patrzy: ziemię kołyszq wiatry
Ciepłe, wiejące z południa i niebo drży jak żrenica,
Zrywają się kwiaty u stóp, z drzew wywijają się paki,
I już kołyszq się pola i domy są jak okrety
I zboże podpływa do okień, soczyste owoce drzew
Spadają ciężko na ziemię.*

*Baksın gözleri olan: Salliyor yeryüzünü
Güneyden esen o sıcak rüzgârlar ve bir göz bebeği misali titreşiyor sema,
Eziliyor çiçekler ayaklarımızın altında ve kıvrılıyor tomurcuklar ağaçlarda
Ve sallanıyor araziler, evler birer gemi adeta
Ve tahıllar yüzüp ulaşıyor pencerelere, ağaçların sulu meyveleri
Düşüyor ağırlığınca toprağa.”¹²*

---

¹⁰ Cudak, 2018: 96

¹¹ Akgül, 2010: 100

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgül, 2010: 100

Borowski nişanlısı Maria Rundo'nun gestapo tarafından tutuklanmasından bir gün sonra, 25 Şubat 1943'de, nişanlısını aradığı sırada tutuklandığında 21 yaşındadır. Her ikisi de Auschwitz-Birkenau'ya¹³ gönderilmeden önce bir süre Pawiak hapisanesinde¹⁴ tutuklu kalmıştır. Borowski bu hapisanede kaldığı dönemi *Chłopiec z Biblią* (İncilli Oğlan) adlı öyküsünde yansıtmıştır.

Borowski Auschwitz-Birkenau'da ilkin, pek çok tutsak gibi çok ağır çalışma koşullarında çalışmaya zorlanmıştır. Kampa henüz getirilmiş insanların trenden indirildiği noktada (yazarın toplama kampı konulu öykülerinde *rampa* olarak geçer) çalıştığı sırada, bu insanların pek çoğunun doğrudan gaz odalarına gönderilişine tanıklık etmiş ve bunu çalışmamızda üzerinde çeviri incelemesi yapacağımız *Proszę państwa do gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öyküsünde çarpıcı bir biçimde yansıtmıştır. Borowski kamptaki ağır çalışma koşulları nedeniyle bir süre sonra zatürreye yakalanmış, kamp hastanesinde tedavi görmüş, iyileştikten sonra da hastanede kalarak gece nöbetleri tutmuştur. Ardından sağlık memuru yapılarak bu yönde kurs görmesi için ana kampa (Auschwitz I) gönderilmiş ve kamptaki bu dönemini *U nas w Auschwitz'u* (Bizim Burada, Auschwitz'te) adlı öyküsünde yansıtmıştır. Ancak, bir süre sonra hastanedeki görevinden vazgeçmiş ve nişanlısı Maria Rundo'yu daha sık görebilmek adına, Auschwitz-Birkenau'daki kadınlar kampında bulunan barakaların çatılarını onarmakla görevli çalışma birliğe (yazarın kamp konulunu öykülerinde *komando* olarak geçmektedir) katılmıştır. Yazar kamptaki bu dönemini ise *Ludzie, którzy szli* (İnsanlar... Ki Yürüyorlardı) adlı öyküsünde yansıtmıştır.

---

¹³ Auschwitz Toplama Kampı ana kamp (Auschwitz I), Auschwitz-Birkenau (Auschwitz II), Auschwitz-Monowitz (Auschwitz III) olmak üzere 3 kısımdan oluşmaktadır.

¹⁴ Polonya topraklarını işgal etmiş çarlık Rusyası tarafından yapıp 1835 yılında kullanılmaya başlamış, II. Dünya Savaşı sırasında işgal altındaki Polonya'da Nazi güvenlik polisi tarafından da ana soruşturma hapisanelerinden en büyüğü olarak kullanılmış ve Varşova Ayaklanması sırasında (1944) Naziler tarafından yıkılmış ünlü hapisane.

Borowski kampta bulunduğu sırada, 1944 yılında *Droga* (Yol) dergisi şairin kampa girmeden önce yazdığı altı şiirini çoğaltma makinesinde *Arkusz poetycki nr 2* (2 Numaralı řiir Yaprağı) başlığıyla yine anonim olarak basmıştır. Bu şiirler kan ve gözyaşının egemen olduğu aşağılık bir dűnyada insanlığın tek yurdu olan aşkın yaşamdaki rolűnűn altını çizmektedir.

Borowski kamptayken tutsak arkadařlarının beđenisini toplayan řiirler yazmıřtır. Bu řiirlerin önemli bir bölüműnű niřanlısı Maria için kaleme aldıđı ařk řiirleri oluřturur. 1944 yılının ilkbaharından itibaren Maria'ya, *U nas w Auschwitzu* (Bizim Burada, Auschwitz'te) adlı öykűsűnűn kurgusunu oluřturduđu dűřűnűlen mektuplarını yazıp göndermiřtir.

Borowski 1944 yılının ađustos ayında önce Natzweiler-Dautmergen kampına, ardından Dachau kampına gönderilmiřtir. 1945 baharında Dachau kampının Amerikan birlikleri tarafından kurtarılmasının ardından özgűrlűđűne kavuřmuř, ancak bir süre daha Műnih yakınlarındaki Amerikan sıđınmacı kampında, ardından da Műnih'te kalmıřtır. Amerikan sıđınmacı kampında bulunduđu dűnemi *Pamiętnik z Freimannu* (Freimann Anısı) ve *Bitwa pod Grunwaldem* (Grunwald Muharebesi) adlı öykűlerinde yansıtan Borowski bu kampta savař öncesinde bir yayıncı olan Anatol Girs ile tanışmıř ve Girs'in önerisiyle 1945 yılında Műnih'te toplama kampı deneyimine iliřkin izlerin baskın olduđu, on dűrt řiirden oluřan *Imiona nurtu* (Akımın İsimleri) adlı yapıtını yayımlamıřtır. Ardından yine Girs'in önerisiyle savař ve toplama kampı deneyimlerini anlatmak üzere dűzyazı türűne yönelerek 1946 yılında Műnih'te Janusz Nel Siedlecki ve Krystyn Olszewski'yle birlikte, on beř öykűden oluřan *Byliřmy w Ořwięcimi* (Ořwięcim'deydik)¹⁵ adlı öykű kitabını yayımlamıř ve bu kitapta *Proszę Państwa do*

---

¹⁵ Borowski bu yapıtta ayrıca yapıttaki diđer öykűlerin de ortak yazarı olmuř ve yapıttın editörlűđűnű yapmıřtır.

Gazu (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler), *U nas, w Auschwitzu* (Bizim Burada, Auschwitz'te), *Dzień na Harmenzach* (Harmenze'de Bir Gün) ve *Ludzie, którzy szli* (İnsanlar...Ki Yürüyorlardı) adlı öykülerine yer vermiştir.

1945 yılının Eylül ayında Münih'ten ayrılmış ve Almanya'daki Polonyalılarla birlikte çalışmaya, Polonya Kızıl Haç'yla birlikte Aile Arama Bürosunu örgütlemeye başlamıştır. Borowski bu dönemde, Auschwitz-Birkenau'dan ilkin Ravensbrück'e, kurtuluştan sonra da İsveç'teki bir sanatoryuma gönderilen nişanlısı Maria'yı aramaktadır.

Yazar 31 Mayıs 1946'da Polonya'ya dönmüş, toplama kampından kurtulup İsveç'e göç eden ve 1946 yılının sonlarında Polonya'ya dönen nişanlısı Maria Rundo ile 1946 yılının aralık ayında evlenmiş, üniversiteden mezun olmuş ve *Korbutianum* (Varşova Bilim Topluluğu Filoloji Ofisi)'nde asistan olarak çalışmaya başlamış, ayrıca *Świat Młodych* (Gençlerin Dünyası) ve *Nurt* (Akım) dergilerinin editör kadrosunda yer almıştır. Borowski yaşamının bu döneminde savaşa, toplama kampı ve sığınmacı kampı yaşamına ve Münih'teki yaşamına ilişkin otobiyografik nitelikteki tüm öykülerini içeren öykü kitapları *Pożegnanie z Marią* (Maria'ya Veda) (1947), *Pewien żołnierz* (Bir Asker) (1947) ve *Kamienny świat* (Taştan Dünya)'yı (1948) Polonya'da okurlarla buluşturmuştur.

Borowski'nin kamp konulu öyküleri Polonya'da yayımlandığında tepkilere yol açmış ve bazı eleştirmenlerce nihilist, ahlak dışı ve dekadandan olmakla suçlanmıştır.¹⁶

Yazar 1947 yılında iki haftalık dergi *Pokolenie* (Kuşak)'ta, Zofia Kossak Szczucka'nın *Z otchłani - Wspomnienia z lagru* (1946) (Uçurumdan - Lager Anıları) adlı yapıtı üstüne *Alicja w krainie czarów* (Alice Harikalar Diyarında) başlıklı eleştirel bir makale yayımlamış ve Szczucka'nın Auschwitz kampına güvenilmez bir anlayışla

---

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgül 2010, s. 91

bakmasını, kampın ahlaki yapısını dikkate almamasını eleştirmiştir. Makale yazınsal çevrelerde hararetli bir tartışmaya ve Borowski'ye yönelik sayısız saldırıya yol açmıştır.

1948 yılı itibarıyla Borowski'nin, savaş ve toplama kampı deneyimine ilişkin anlatısındaki tutumundan uzaklaştığı ve gittikçe artan bir hayranlıkla komünizme yaklaşmaya başladığı gözlenir. Yazar 1948 yılında Sovyet kontrolündeki Polonya İşçi Partisi'ne katılmış ve gazete-dergi yazıları ve siyasi broşürler yazmaya öncelik vermiştir. Yaşamının bu döneminde gelecekte başka bir Auschwitz olayının daha gerçekleşmesini engelleyebilecek tek siyasi gücün komünizm olduğuna inanan Borowski Haziran 1949-Mart 1950 arasında Doğu Berlin'de Polonya Basın Enformasyon Bürosu'nda kültür muhabiri olarak görev yapmıştır. Ülkesine döndükten sonra bir komünist ve parti aktivisti olarak öne çıkmış ve görüşlerini toplumcu gerçekçi bir inanç beyanı ve o zamana kadarki çalışmalarının acımasız bir eleştirisi olan *Rozmowy* (Konuşmalar) başlıklı makalesinde [1950'de *Odrodzenie* (Diriliş) adlı dergide (cilt 8) yayımlanmıştır] sunmuştur. Yazar 1950 yılında İkinci Derece Ulusal Yazın Ödülünü almıştır. Bu tarihten itibaren çoğunlukla gazeteci olarak çalışmış, *Nowa Kultura* (Yeni Kültür)'ün başyazarlarından biri olmuş, *Sztandar Młodych* (Gençlerin Sancağı) ile ortak çalışmalar yürütmüş ve ateşli bir tutumla kaleme aldığı yazılarında batı kültürüne, kiliseye ve Katolik çevrelere saldırmıştır. Bu dönemde yazdığı toplumcu gerçekçi novelleri yalın bir anlatıma sahip olmaktan uzak, hiciv ve alayla doludur.

Borowski komünist ideolojiye yöneldikten bir süre sonra yakın bir arkadaşının komünistler tarafından tutuklanarak işkenceye maruz bırakılmasıyla, savunucusu olduğu bu ideolojiye ilişkin büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu hayal kırıklığının da etkisiyle iki kez intihar girişiminde bulunmuş olan yazar, kızının doğumundan birkaç gün sonra bulunduğu ikinci girişimde -ironik bir biçimde- gaz soluyarak 1 Temmuz 1951'de, henüz 29 yaşındayken Varşova'da yaşamına son vermiştir. Nobel edebiyat ödüllü (1980)

Polonyalı yazar Czesław Miłosz *Zniewolony umysł* (Tutsak Edilmiş Akıl) adlı yapıtında, *Beta* olarak adlandırdığı Tadeusz Borowski'nin ölümüne ilişkin şunları yazmıştır:

“Bu portresini kaleme almamdan birkaç ay sonra Beta'nın öldüğünü duydum. Bir sabah Varşova'daki dairesinde ölü bulunmuştu. Gaz ocağının vanası açılmış, evde çok keskin bir gaz kokusu varmış. Tutkulu faaliyetinin son aylarında Beta'yı gözlemleyenler, onun toplum karşısındaki söylemleriyle keskin zekâsı arasında gittikçe büyüyen bir çatışmanın ortaya çıktığı görüşündeydiler; o denli sinirli davranıyormuş ki aynı çelişkiyi kendisinin de fark etmediğini varsaymak zormuş. Zaten sıklıkla Mayakovski'nin intiharından söz ediyormuş. Basında, arkadaşları tarafından -hem Polonyalı hem de Doğu Alman yazarlar tarafından- kaleme alınmış çok sayıda makale yayımlandı. Kızıl bayrağa sarılı tabutu, mezarına Enternasyonal'in nağmeleri arasında indirildi. Parti, en fazla gelecek vadeden yazarlarından birini uğurluyordu.”¹⁷

1.2. Toplama Kampı Anlatısı

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Borowski'nin yazınsal yönden en başarılı bulunmuş ve uluslararası alanda tanınmasını sağlamış yapıtları savaşa, Aushwitz Toplama Kampı yaşamına, savaşın bitiminden sonra bir süre kaldığı Amerikan sığınmacı kampındaki ve Münih'teki yaşamına ilişkin öyküleridir. Özellikle toplama kampına ilişkin öykülerinde ortaya koyduğu betimler ve kendisini orada gerçekleşen olayların tanığı olarak konumlandırması onun yazınsal başarısının doruk noktasını oluşturmaktadır. Ancak, komünist ideolojiye yöneldikten sonraki sosyalist gerçekçi düzyazı yapıtları yazınsal ve ideolojik yönden önceki yapıtlarının ulaştığı sanatsal düzeye ulaşamamış ve akademisyenlerin ve kamuoyunun ilgisinin büyük ölçüde dışında kalmıştır.

Borowski'nin yukarıda sözü edilen öyküleri tarihsel ve öz yaşam öyküsel gerçekleri yansıtmaya amacındaki 'kurgusal olmayan edebiyat' türüne dahildir ve yakın tarihteki bir kesite ışık tutmaları bağlamında belge niteliği taşımaktadır.

---

¹⁷ Miłosz, 2015: 136

Borowski'nin bir Auschwitz tutsağının bakış açısıyla kaleme aldığı kamp konulu öyküleri bu konuda yazılmış pek çok yapıtın aksine iyi ve kötü arasındaki savaşı doğrudan yansıtmamaktadır. Bu öykülerin odak noktasında kamp yaşamının politik, ekonomik ve sosyolojik düzeneği ve bu düzeneğin işleyişi içerisinde her gün yaşanan dehşetin yol açtığı ahlaki duygusuzluğun etkisi altındaki insan vardır.

Borowski'ye göre, kampın politik, ekonomik ve sosyolojik düzeneği Nazilerin ideolojileri açısından sakıncalı gördükleri kitleleri toplumsal yaşamdan uzaklaştırma, yalıtma ve yok etme, bu kitleleri yok etmeden önce onları olabildiğince sömürme ve kampta belirli bir yaşam biçimi oluşturma amacı doğrultusunda biçimlenmiştir. Yazar, Auschwitz'in savaşa, teröre ve iyi yönetilen bir insan sömürsü girişimine dayanan Avrupa uygarlığının gelişiminin mantıksal bir sonucu olduğunu; yaşamda kalma içgüdüleriyle ahlaki bir çöküntüye, yozlaşmaya uğrayan ve birbirlerine karşı sıklıkla kayıtsız, duyarsız, kaba davranan tutsaklarının da tümüyle suçsuz olmayıp kamplarda işlenen suçların ortağı olduklarını düşünmektedir. Bu nedenle Borowski kamp yaşamının kişiselleştirilmeden anlatılamayacağına inanmaktadır ve bu düşüncesini şu biçimde yansıtmıştır:

“Auschwitz’i kişiselleştirmeden yazmak mümkün değil. (...) Auschwitz’lilerin ilk görevi kampın gerçekte ne olduğunu açıklığa kavuşturmaktır. Ama okuyucunun „Peki nasıl oldu da sen kurtulmayı başardın?” sorusunu soracağını da unutmamak gerek. İşte o zaman anlat onlara hastanedeki yerini ve kendisine verilen kolay görevleri nasıl satın aldığını. Müslümanları nasıl ocağa yolladığını, kadınları nasıl satın aldığını, barakalarda, naklieleri boşaltırken, Çingene kampında neler yaptığını anlat. Kamptaki günlük yaşamı, korku hiyerarşisini, herkesin ne kadar yalnız olduğunu da anlat. Ama

bunu yapanlardan birinin de kendin olduğunu atlama. Auschwitz'in o üzücü ününde senin de bir payın olduğunu...”¹⁸

Bu düşüncesi nedeniyle Borowski bu öykülerin başkahramanı ve anlatıcısına kendi adını [Tadek (Tadeusz adının kısaltmasıdır)] vermiş ve ona kendi yaşamından ayrıntılar yüklemiştir. Ortalama bir kamp tutsağını simgeleyen Tadek kamp koşullarına ve kamp yaşamının kurallarına uyum sağlamıştır ve işlenen suçlarda edilgen bir rol oynamayı kabul etmektedir.

Borowski'ye göre, ortalama bir kamp tutsağı çetin kamp koşullarında yaşamda kalabilmek adına ahlaki değerlerini tümüyle ya da önemli ölçüde yitirmiş, başkalaşmış, bir başka deyişle 'lagerlilaştırılmış insan' (człowiek zlagrowany¹⁹)dır ve olağan olmayan yaşam koşullarında yaşamak durumunda bırakılan bu insan olağan yaşam koşullarında geçerli ahlaki ölçütlerle değerlendirilemez niteliktedir. Borowski'nin amacı bu insanı kamp yaşamını bilmeyen okura tüm çıplaklığıyla yansıtmak, sezinletmektir. Bu nedenle yazar, anlatısında bu amaca hizmet eden davranışçı anlatım tekniğini²⁰ kullanmıştır. Başkahraman ve anlatıcı Tadek çevresinde gerçekleşen olaylarda kendisinin ve diğer tutsakların yalnızca davranış biçimlerini yansıtır ve okuru ahlaki açıdan yönlendirmez. Okuru ahlaki açıdan yönlendiren bir ögenin olmaması bu öykülerle okur arasında bağ kurulmasını güçleştirmekte, hatta okuru öykülere yabancılaştırmakta ve okurun öykülere mesafeli durmasını sağlamaktadır.

Borowski'nin, kamp yaşamı ve tutsağı betiminde bu yaşamda kullanılan dili de yansıtma amacı dikkat çekmektedir. Özel bir dil yaratmış kamp yaşamı Nazilerin egemen

---

¹⁸ Akgül, 2010: 152

¹⁹ Alm. lager (kamp) sözcüğünden Lehçeye uyarlanmış bir sözcüktür. (zlagrować: lagerlileştirmek / zlagrowany: lagerlileştirilmiş)

²⁰ Behevyorizm (Davranışçılık): Bilinç durumlarının değil, gözlemlenebilir durumların, davranışların incelenmesi gerektiğini savunan psikoloji kuramıdır. Davranışçı anlatım tekniğinde kahramanın bilinci iç gözlem yöntemiyle aktarılmaz, psikolojisine ilişkin çözümler yapılmaz, sadece davranışları ortaya koyulur.

olduğu, dolayısıyla egemen dilin Almanca olduğu ve Avrupa'nın pek çok ülkesinden getirilmiş tutsakları barındırması nedeniyle pek çok Avrupa dilinin konuşulduğu bir yaşamdır. Yazar bu yaşamın çok dilliliğini de okura yansıtmak amacıyla anlatısında Almanca ya da Almancadan Lehçeye uyarlanmış sözcüklerin yanı sıra İngilizce, Fransızca, İtalyanca vb. sözcükler ve kamp diline özgü sözcükler kullanmış; bu sözcüklerin birçoğunun anlamını hazırladığı küçük sözlükte açıklamıştır. Borowski'nin bu yaklaşımı öykülerinin biçimsel açıdan öne çıkan özelliğidir.

Sonuç olarak, Borowski'nin toplama kampı öyküleri yirminci yüzyılın en büyük ve en kanlı savaşı sırasında oluşturulmuş sıra dışı bir yaşamın ve bu yaşamda varlığını sürdürmek için savaş veren, bu uğurda ahlaki değerlerini bile yitiren insanın anlatısıdır. Borowski'nin, bu başkalaşmış, yozlaşmış insanı en can alıcı, en can yakıcı, en acıklı yönleriyle ortaya koyması yukarıda sözü edildiği üzere, bazı çevrelerin tepkilerine yol açmış ve yazar nihilist, ahlak dışı ve dekadandan olmakla suçlanmıştır. Oysaki Borowski olağan dışı koşullarda en ilkel düzeye in(diril)miş insanı betimlemektedir.

II. BÖLÜM

ÇEVİRİ, ÇEVİRİBİLİM VE ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE

2.1. Çeviri Nedir?

Diller ve kültürler arasında bir köprü kurma süreci olarak, insanlığın iletişim kurma ve anlaşma çabalarının önemli bir parçasını oluşturan çeviri, bir kaynak dilde yazılmış bir metni aynı anlam ve etkiyi koruyarak erek dilde yeniden oluşturma sürecidir. Sadece sözcüklerin değil, aynı zamanda bilginin, kültürel bağlamın, duygusal tonun, biçemin ve anlatımın doğru bir biçimde aktarımını gerektiren bu karmaşık ve çok boyutlu süreç dil bilgisi kuralları, terminoloji duyarlılığı ve kültürel duyarlılık gibi öğeleri içerir ve bu bağlamda bir sanat ve bilim birleşimidir.

2.1.1. Çevirinin Tarihi

Çeviri insanlık tarihinde önemli bir rol oynamış ve insanı kültürler arası etkileşim konusunda isteklendirmiştir. Çevirinin tarihine bakıldığında çeviri eyleminin antik döneme dek uzandığı ve bu noktada Rosetta Taşı'nın önemli bir yere sahip olduğu gözlenir. Bu dikili taş üstünde Mısır'ın Memphis kentinde M.Ö. 196 yılında yazıldığı düşünülen bir metin bulunmaktadır. Kral V. Ptolemaios'un yargılarını içeren bu metnin Antik Mısır hiyeroglifi, Demotik²¹ ve Antik Yunanca olmak üzere üç ayrı dilde yazıldığı ve taşın Antik Mısır hiyeroglifinin çözülmesine de olanak sağladığı bilinmektedir. Sümerce yazılmış Gılgamış destanının Güneybatı Asya dillerine çevirisi günümüze kadar ulaşmış en eski çeviri örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. M.Ö. III. yüzyılda

---

²¹ Antik Mısır'da halkın kullandığı dil.

İbrani kutsal kitabı olan Tanah'ın Yunancaya çevirisi batı dünyasında ilk büyük çeviri eylemi olarak görülmektedir. Ünlü Romalı filozof, yazar ve hatip olan Cicero'nun, çeviri eyleminde sözcük sayısına değil, sözcüklerin erek dildeki anlamlarına odaklanması gerektiği yönünde görüş bildirdiği gözlenmektedir. Helenistik dönemin sona ermesi ve geç Antik dönemde Arap kavimlerinin Helenistik krallıkların egemen olduğu coğrafyada üstünlük sağlamasıyla birlikte çoğu antik Yunanca felsefi ve bilimsel metnin bu dönemde Arapçaya çevrilmeye başladığı görülmektedir.

Orta Çağ boyunca batı dünyasında egemen dil Latince olmuş, bu dönemde sadece birkaç Latince yapıt yerel dillere çevrilmiştir. IX. yüzyılda Bede'nin *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (İngiliz Halklarının Kilisesinin Tarihi) ve Boethius'un *De consolatione philosophiae* (Felsefenin Tesellisi Üzerine) başlıklı yapıtlarının Latince'den İngilizceye çevrildiği görülmekte ve bu çevirilerin dönemin İngiliz yazınına katkıda bulunduğu göze çarpmaktadır. XII. ve XIII. yüzyıllara gelindiğinde Toledo Çevirmenler Okulu'nun Avrupalı bilginler için bir cazibe merkezi olduğu ve XII. ve XIII. yüzyıllarda iki ayrı yaklaşım sergilediği gözlenmektedir. XII. yüzyılda Başpiskopos Raymond de Toledo önderliğinde çoğunlukla Arapçadan Latinceye felsefi ve dini yapıtlar çevrilmiştir. Bu çevirilerin Avrupa'daki skolastik düşüncenin ve böylelikle Avrupa kültürünün ve biliminin ilerlemesine katkıda bulunduğu söylenebilir. XIII. yüzyılda ise, felsefi ve dini metin çevirilerinde doruğa ulaşan Toledo Çevirmenler Okulu Kastilya Kralı X. Alfonso önderliğinde bilim ve tıp alanında da çeviriler yapmıştır.

XIII. yüzyılda İngiliz dilbilimci Roger Bacon *universal grammer*²² (evrensel dil bilgisi) kavramının temellerini atmıştır. Bacon bir çevirmenin ortaya iyi bir çeviri

---

²² Roger Bacon'a göre, diller birbirinden sözcük ve sözcüklerin ayrı biçimleri aracılığıyla ayrışsa da, tüm diller dil bilgisi bakımından aynı nitelikleri taşır. Herhangi bir dilde dil bilgisi kurallarını kavrayabilen birisinin, başka bir dilde de dil bilgisine ilişkin temel öğeleri aynı biçimde kavraması olasıdır. O kişinin dili konuşmaması ya da kavrayamaması sözcük ve sözcük biçimlerinin çeşitliliğiyle ilgilidir.

koyabilmesi için hem kaynak hem de erek dile egemen olması ve çevirmenin çevirisini yaptığı yapıtı iyi anlamış olması gerektiğine dikkat çeken ilk dilbilimcidir.

XVI. yüzyılda, Protestan reformunda önemli bir kişilik olan ve yaşamının ilerleyen yıllarında İncil'i Almancaya çeviren Alman teoloji profesörü Martin Luther doyurucu bir çevirinin çevirmenin ancak ana diline yaptığı çeviri olduğunu dile getiren ilk Avrupalı olmuştur. Luther'in İncil çevirisinin yayımlanması çağdaş Alman dilinin gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.

XVII. yüzyılda çeviride 'özgün metne bağlılık' ve 'saydamlık' kavramlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kavramlar, özellikle yüzyılın ikinci yarısında sıklıkla göz önünde bulundurularak çeviride ikili düşünce olarak daha ayrıntılı tanımlanmaktadır. Özgün metne bağlılık kavramı metnin kendisini (özne, tür ve kullanım bakımından), yazın niteliklerini toplumsal ve tarihi bağlamda değerlendirirken, bir çeviri metnin özgün metnin anlamını herhangi bir bozulmaya uğratmaksızın doğru bir biçimde aktarmasını kapsamaktadır. Saydamlık kavramı ise çevirinin erek dilinin ana dili konuşucusuna o dilde yazılmış gibi görünmesini ve dilin dil bilgisine, söz dizimine ve deyimisel ifadelerine ne derece uygun olduğunu da içermektedir. Saydam çeviri genellikle, kaynak dildeki deyimisel ifadelerin çeviri metne de yansıtılmasını tanımlanmaktadır.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise iki yüzyıl önce Martin Luther tarafından ortaya atılan, bir çevirmenin ana diline çeviri yapması gerektiği düşüncesi başka bir Alman filozof, teolog, şair ve çevirmen olan Gottfried Herder tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Aydınlanma döneminde Polonya'nın önde gelen yazar ve şairi olan, aynı zamanda Fransızca ve Yunancadan Lehçeye çeviriler yapan Ignacy Krasicki ölümünden sonra yayımlanan *O tłumaczeniu ksiąg* (Kitap Çevirisi Üzerine) adlı denemesinde çevirmenin toplumda özel bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Lehçe ilk romanın yazarı olan ve yukarıda adı geçen denemesinde çeviri edimini hem çok saygın hem de

gerçekleştirilmesi çok güç bir sanat olarak tanımlayan Krasicki çeviri ediminin sıradan bir iş olmadığını ve bu nedenle, kendi yapıtlarını çevirmeyi ön plana koyanlar yerine, başkalarının yapıtlarının çevrilmesinin yarar sağlayacağını düşünenler tarafından yapılması gerektiğini öne sürmektedir.

XIX. yüzyılda Alman Romantizmi döneminde ‘saydam olmayan çeviri’ kavramının temellerinin atıldığı görülmektedir. İlk Alman teolog ve filozof Friedrich Schleiermacher tarafından ortaya atılan bu kavram, yazarı okura yaklaştıran saydamlık kavramı ile okuru yazara yaklaştırmak ve özgün metnin yabancılığına aşırı derecede bağlı kalmak arasındaki ayrımı belirtmektedir. Schleiermacher her ne kadar bunlardan ikincisini seçse de Fransa’nın kültürel egemenliğine ulusalcı bir bakış açısıyla karşı çıkarak, Alman yazınına öne çıkarmak amacıyla çeviride tümüyle yabancı öğelerin kucaklanmasına pek sıcak bakmamaktadır.

Polonyalı çevirmen Aniela Zagorska Polonya asıllı İngiliz yazar Joseph Conrad’ın neredeyse tüm yapıtlarını Lehçeye çevirmiştir. Conrad çevirinin diğer sanat dallarında da olduğu gibi kaçınılmaz bir seçim yapmayı gerektirdiği, bu seçimin ise ‘tercüme etmek’ olduğu görüşündedir. Conrad aynı zamanda yeğeni olan Zagorska’ya çok sakıngan olmamasını, tercüme etmenin çeviri yapmaktan daha iyi olduğunu, asıl sorunun anlatımın eşdeğerini bulmak olduğunu ve işte o noktada katı bir bilinç yerine doğanın ona yol göstermesine izin vermesini öğütlemiştir.

Sözlü çeviri, ayrı bir disiplin olarak görülmeye başlamasından önce antik dönemden XX. yüzyıla kadar yalnızca sözlü çeviriyi kapsayan çevirinin ayrı bir biçimi olarak kabul edilmiştir. Sözlü çeviri çalışmalarının, sözlü çevirinin pratik ve pedagojik yönüne odaklanmak ve çevirmenler ve çalışma koşulları üzerine sosyolojik çalışmalar da dahil olmak üzere ayrı bir disiplinlerarası kuramsal çerçeve geliştirmek için çeviribilimden kademeli olarak ayrıldığı gözlenmektedir.

XXI. yüzyılda çevirmenler geçmiş dönemdeki öncülleri gibi, çeviri yaptıkları dillere katkıda bulunmayı sürdürmüşler ve kaynak dildeki bir anlatımın erek dilde bir karşılığının olmadığı durumlarda bu anlatımları erek dili zenginleştirmesi bağlamında ödünç almayı yeğlemişlerdir. Özgün metindeki deyimsel anlatımların ve dil kullanımlarının erek dildeki çeviride çokça görülmesi, sözcüklerin ve deyişlerin kaynak dilden erek dile birebir çeviriyle aktarılması ya da erek dilde olmayan bir sözcüğün o dile çeviri olmaksızın doğrudan kaynak dildeki biçimiyle kullanılması işe yarar ve erek dili zenginleştiren bir yöntem olarak görülmüştür.

2.1.2. Çeviri Türleri

Çeviri eylemi temelde sözlü çeviri ve yazılı çeviri olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir.

Sözlü çeviri bir sözlü iletişim dilinden ötekine çeviriyi merkeze koyan çeviri türüdür. Bu tür, eş zamanlı (simultane) çeviri ve ardıl çeviri olmak üzere iki alt başlık altında değerlendirilmektedir. Eş zamanlı çeviri çevirmenin bir konuşmacının söylediklerini konuşmacıyla eş zamanlı olarak erek dile aktarması biçiminde tanımlanabilir. Bu çeviri türü genellikle ayrı dil konuşurlarının bulunduğu konferans ve toplantılarda kullanılmaktadır. Uluslararası bir konferansta konuşmacının söylediklerinin ayrı dillere eş zamanlı çevirisi bu türe örnektir. Ardıl çeviri ise konuşmacının, konuşmasının bir bölümünü tamamlamasından sonra çevirmenin o bölümü erek dile aktarmasıdır. Bu çeviri türüne televizyon programlarında ve röportaj alanında sıkça rastlanmaktadır.

Yazılı çeviri metinlerin bir dilden diğerine çevrilmesidir. Bu çeviri ayrı türlerdeki metinleri kapsayan geniş bir yelpazede gerçekleştirilebilmekte ve bu nedenle ayrı dil becerileri, kültürel anlayış, terminoloji bilgisi, çeviri stratejileri, özenli bir çözümleme ve

etkili bir iletişim becerisi gerektirmektedir. Yazılı çeviri yazınsal çeviri, teknik çeviri, hukuki çeviri ve ticari çeviri gibi alt başlıklarda incelenmektedir. Yazınsal çeviri şiir, roman, öykü gibi çeşitli türlerde verilmiş yazın yapıtlarının bir dilden diğerine çevrilmesini kapsamakta ve özgün metnin sanatsal ve kültürel öğelerini koruyarak aynı etkiyi erek dilde yaratmayı amaçlamaktadır. Bu çeviri türünde asıl önemli olan, özgün metnin erek kültüre sözcüğü sözcüğüne aktarılması değil, aynı zamanda yazarın biçiminin ve özgün metnin duygusal tonunun erek kültüre doğru bir biçimde aktarılmasıdır.

Teknik çeviri uzmanlık gerektiren mühendislik, bilim ya da teknoloji alanlarında yazılmış, bu alanlara özgü terminolojiye odaklanan metinlerin çevirisini kapsamaktadır. Bu alanlarda çalışan çevirmenler çeviri yaptıkları alana özgü terminolojiye egemen olmak ve o alana ilişkin ayrıntıları doğru bir biçimde çevirmekle yükümlüdürler. Bir bilgisayar programının dilinin İngilizceden Türkçeye ya da teknolojik bir aygıtla ilişkin kullanım kılavuzunun herhangi bir dilden ötekine çevrilmesi teknik çeviriye örnek oluşturmaktadır. Hukuki çeviri yasal belgelerin çevirisini içermektedir. Mahkeme kararları, sözleşmeler ve diğer hukuki belgelerin doğru bir biçimde anlaşılması ve çevrilmesi bu türün uzmanlık alanına giren konulardır. Ticari çeviri ise iş dünyasıyla ilgili belgelerin çevirisini kapsamaktadır. Firma raporları, sözleşmeler, pazarlama ürünlerine ilişkin metinler gibi ticari metinlerin doğru bir biçimde çevrilmesi iş dünyasında etkili iletişim için önemlidir.

2.1.2.1. Ara Dilden Çeviri

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, çalışmamızda kullanmayı benimsediğimiz terim *ara dilden çeviri* olacaktır. Ancak, konuya ilişkin Türkçe ve İngilizce kaynaklar incelendiğinde söz konusu çeviri için birden fazla terim kullanıldığı gözlenmektedir. Bu noktada, Türkçe kaynaklarda *ara dilden çeviri*, *dolaylı çeviri*, *ikinci elden çeviri* ve *ikinci*

dilden çeviri; İngilizce kaynaklarda *indirect translation* (dolaylı çeviri), *secondary translation* (ikincil çeviri), *second-hand translation* (ikinci elden çeviri), *double translation* (ikili/çifte çeviri), *relay translation* (yeniden düzenlenmiş çeviri), *mediated translation* (aracılı çeviri), *retranslation* (tekrar(lı) çeviri) ve *chain translation* (zincir/zincirleme çeviri) terimleriyle²³ karşılaşmaktayız. Buna karşın Lehçe kaynaklarda kullanılan terim *thumaczenie pośrednie* (dolaylı çeviri)dir.

Ara dilden çeviri eylemine yönelik tanımlamalara bakıldığında, Sarışık'ın özgün dildeki bir metnin erek dile çevrilmesi ve bu çevrilen metnin diğer erek metinler için kaynak görevi üstlenmesi²⁴ biçiminde bir tanım ortaya koyduğu gözlenmektedir. Berk'in ara dilden çeviri tanımı "doğrudan kaynak metinden değil de başka bir dildeki ara bir metinden yapılan çeviri"²⁵ biçimindedir. Akten'e göre, "özgün bir dilden aktarılan dil göstergelerini başka bir yabancı dil aracılığıyla erek dile dönüştürme eylemi"²⁶ Canım ise, küreselleşme ve gelişen bilgi teknolojilerinin çeviri alanında çeşitli ve önemli değişikliklere neden olduğuna odaklandığı yüksek lisans tezinde çeviri etkinliğini kültürler arası bilgi aktarımı bağlamında değerlendirmekte ve ara dilden çevirinin, batı ülkelerinin kültürel açıdan yakın olmadığı uzak doğu ülkeleriyle girdiği ticari ilişkiler yoluyla yaygınlaştığını belirtmektedir. Adı geçen araştırmacının uluslararası ticari anlaşmalarda kullanılan dilin İngilizce olması nedeniyle ara dil olarak doğrudan İngilizceyi gösterdiği görülmektedir. Ancak, tezinde ara dilden çeviri kavramına yer veren Canım'ın bu kavrama ilişkin ayrıntılı bir tanım ortaya koymadığı göze çarpmaktadır. Pym'e göre, çevirmenler birer aracı olduğu için bütün çeviriler de bir metnin erek

---

²³ Türkçe terimlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Canım (2008, s. 7); Çelik (2014, s. 53); Berk (2005, s. 116); Karantay (1989, s. 8); Pekel (2017, s. 8); Sarışık (2020, s. 18). İngilizce terimlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ringmar 2007, s. 2; St. Andre 2009, s. 230; Pym 2011, s. 82; Gutt 1989, s. 2; Shuttleworth-Cowie 2014, s. 41; Dollerup 2000, s. 17

²⁴ Sarışık, 2020, s. 20

²⁵ Berk, 2005, s. 116

²⁶ Akten, 1998, s. 35

dizgedeki aracısıdır. Pym ‘indirect translation’ (dolaylı çeviri) kavramını Poe’nun Baudelaire’in çevirisiyle Fransızcaya ve ardından çeşitli çevirmenler tarafından bu çeviri üzerinden İspanyolcaya aktarıldığı örneğiyle açıklamıştır. Frank-Kittel’in çeviri bir metnin kaynak metin olarak kullanılması²⁷ olarak tanımladığı ara dilden çeviriyi Gutt özgün metnin asıl anlamını, çevirmenin yorumunu içermeksizin erek dilin alıcı kitlesine aktarma çabası ile, olası olan en açık biçimde iletişim kurma güdüsü arasındaki çatışma olarak tanımlamaktadır. Toury kaynak dil dışındaki dillerden yapılan çeviri,²⁸ Gambier ise çevirinin çevirisi²⁹ tanımını ortaya koymaktadır.

Bu tanımlardan yola çıkarak özetlemek gerekirse: çeviri edimi iki kültürün kendi dilleri arasında gerçekleşen bir eylem olarak ele alındığında, ara dilden çeviri bir erek kültürün kodları doğrultusunda çözümlenerek o kültürün dilinde oluşturulan bir metnin başka bir erek kültür diline çevrilmek üzere kaynak metin görevi görmesidir (örneğin, özgün dili Lehçe olan bir yapıtın doğrudan özgün dilinden değil, İngilizce çevirisi üzerinden Türkçeye aktarılması). Böylelikle, kaynak metin konumuna geçen erek metin ait olduğu kültürdeki sosyal ölçütlerle ve metnin çevirmeninin benimsediği çeviri ölçütleriyle birlikte ikinci bir erek metne aktarılmış olur.

Ara dilden çeviri genellikle iki çevre/baskın olmayan kültür arasında çeviri yapılacağı durumlarda yeğlenmektedir. Örneğin Lehçe ve Türkçeyi iki çevre kültürün dilleri olarak ele alırsak, bu iki kültür arasında yapılan çevirilerde ara dil kullanımının olması şaşırtıcı olmayacaktır. Günümüzde söz konusu iki dil arasında doğrudan kaynak dilden yapılan çeviri sayısı artmaktaysa da bu durum çeviriyi yaptıracak yayınevlerinin politikaları, çeviri yapabilecek çevirmen sayısı, çevirmenin uygunluğu gibi nedenlerden

---

²⁷ Frank-Kittel, 2004, s. 36

²⁸ Toury, 1995, s. 58

²⁹ Gambier, 2003, s. 57

dolayı değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak, merkez/baskın konumdaki kültürden yapılacak bir çeviri için benzer bir durumun söz konusu olma olasılığı oldukça düşüktür.

2.1.2.2. Ara Dilden Çeviriye İlişkin Yaklaşımlar

Ara dilden çeviriye ilişkin yaklaşımların çevrilecek metnin türü çerçevesinde biçimlendiği gözlenir. Bu bağlamda, uzmanlık gerektiren (bilimsel ve teknik) metinler ile yazınsal metinler olmak üzere iki metin türü söz konusudur.

Uzmanlık gerektiren metinlerin terim ve bilgi odaklı olması nedeniyle bu metinlerin çevirisinde ara dilden çeviriye başvurulması bir sorun olarak görülmemektedir. Ancak, yazınsal metinlerde biçim ve biçem etmenleri söz konusu olduğundan bu metinlerin ara dilden çevirisinin tartışmalı bir yerde durduğu; birçok çevirmenin, çeviri eleştirisi üzerine çalışan akademisyen ve araştırmacının bu çeviri türüne pek sıcak bakmadığı gözlenmektedir.

Ara dilden çevirinin yazın çevirisinde yaratabileceği sorunlara ilişkin olarak, Ali yapıtı çevrilen yazarın gerçekte ne söylediğini bilmeden varsayımlara ve bir üçüncü kişinin kılavuzluğuna dayanarak karanlıkta kaybolmanın kaçınılmaz olacağından söz etmektedir.³⁰ Schiedges ara dilden yapılan çevirilerde dil dışı etkenlerin göz önünde bulundurulamayacağına, çünkü ikinci çevirmenin erek kültürün dilini kullandığına ve özgün metinle herhangi bir bağlantısının bulunmadığına değinmektedir.³¹ Cemal (ve diğerleri) ara dilden çeviri yapmanın felsefi ve bilimsel metinlerdense yazınsal metinlerde çok sakıncalı olduğunu dile getirmekte ve bunun nedenini bilimsel ve felsefi metinlerde daha çok kavram ve terim olmasına, yazınsal metinlerde ise bu durumun söz konusu olmamasına dayandırmaktadır.³² Kurultay ara dilden çevirinin yapılmaması gerektiğini,

---

³⁰ Ali, 1940, s. 581

³¹ Schiedges, 2008, s. 284

³² Cemal (ve diğerleri), 1992, s. 15

çünkü bu tür bir çevirinin çevirmeni özgün metinden uzaklaştıracağını aktarmaktadır.³³ Haldan ise kaynak dilden çevrilmiş metnin tartışmaya yer vermeyecek biçimde anlaşılması ve bu kaygının erek metinde yeniden gündeme gelmesi gereğinden söz etmektedir.³⁴

Görüldüğü üzere, yazınsal metinlerde ara dilden çeviriye yönelik bu olumsuz yaklaşımın temelinde, çeviri sürecinde kaynak dildeki özgün metin yerine başka bir erek metin kullanılması nedeniyle

a) özgün metinden doğal olarak uzaklaşılacağı ve yapılacak çeviride yazarın kullandığı biçim ve biçimin yitirileceği,

b) erek dilde ortaya çıkacak metnin, kaynak olarak kullanılan erek metnin kültürel ölçütlerini de içereceği için sorunlu olacağı,

c) birinci erek dil çevirmeninin kendi kültürüne uygun çeviri yapma kaygısının ya da çeviride oluşmuş sorunların ikinci erek dile yapılan çeviriyi olumsuz etkileme olasılığının oldukça yüksek olacağı,

d) çevirmenin, kaynak dildeki özgün metin üzerinde çözümleme yapamayacağı için kullandığı metinde sorunlu gördüğü bir yapıyı denetleyemeyeceği,

e) tüm bunların çeviride yanlış eğilimi ve anlam kayıplarını artıracığı düşüncesi yatmaktadır.

Bu yaklaşımın yanı sıra çevirinin asıl işlevinin iletişim olduğu, kaynak ve erek kültür arasındaki iletişimin başarılı bir biçimde sağlanması durumunda özgün metnin zorunlu olmadığı yönünde bir karşıt yaklaşım da söz konusudur. Bu görüşü ileri süren Vermeer kaynak ve erek kültür arasındaki iletişimi olabilecek en uygun biçimde sağlayan

---

³³ Kurultay, 1999, s. 25

³⁴ Haldan, 2018, s. 104

ögenin çeviri eylemi olduğunu ve bunun için özgün metnin bir zorunluluk olmadığını dile getirmektedir.³⁵

Görüldüğü üzere, ağırlıklı yaklaşım ara dilden çevirinin yazınsal metinler söz konusu olduğunda büyük sorunlara yol açabileceği yönündedir.

2.2. Çeviribilim Nedir?

Çeviribilim dilbilim ve kültürler arası iletişimde temel bir rol oynayan ve çeşitli disiplinlerin etkileşimine dayanan bir akademik alanı temsil etmektedir. Bu disiplinin XX. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu ve bu disiplini öğretmek amacıyla enstitülerin kurulduğu görülmektedir. James S. Holmes *The Name and Nature of Translation Studies* (Çeviribilimin Adı ve Doğası) başlıklı makalesinde çeviribilim kavramını kullanan ilk kişi olarak göze çarpmakta, bu nedenle bu makale çeviribilim disiplininin kurucu anlatımı olarak değerlendirilmektedir.

Bu disiplinde bir dilde yazılmış metinlerin başka bir dile aktarılması süreçleri incelenmekte ve bu süreçlerin dilbilimsel, kültürel ve toplumsal boyutları üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Çeviribilim dil çeşitliliği, dil bilgisi, anlam bilimi ve pragmatik gibi temel dilbilim kavramlarını içermektedir. Bu kavramlar çevirinin bir dilin yalnızca sözcük dağarcığını değil, aynı zamanda kültürel bağlamını da içerdiği gerçeğini vurgulamaktadır. Bir sözcüğün tam olarak çevrilebilmesi için dilbilimsel ve kültürel bağlamın göz önünde bulundurulması buna örnek olarak gösterilebilir.

Günümüzde karşılaştırmalı yazın, bilgisayar bilimi, tarih, dilbilim, felsefe, göstergebilim, terminoloji gibi birçok ayrı disiplini içine alarak geniş bir alanı kapsayan çeviribilim çeşitli alt disiplinlere ayrılmaktadır. Yazınsal çeviri, hukuki çeviri, tıbbi çeviri,

---

³⁵ Çalışkan, 2021, s. 20

teknik çeviri gibi özel uzmanlık gerektiren alanlar da bu alt disiplinlere dahil olup her bir alan kendi içinde ayrı dil becerileri, terminoloji ve çeviri stratejileri gerektirmektedir.

2.2.1. Çeviribilim Tarihi

Kökeni antik döneme uzanan çevirinin tarihi diller ve kültürler arası iletişimin ve çeviri üzerine bugüne dek yapılmış çalışmaların evrimini anlamak için oldukça önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Antik Yunan ve Roma'da yapılan çeviriler kültürel alışverişi isteklendirmiş ve bilgi aktarımı sağlamıştır. Ancak, bu erken dönem çevirileri genellikle sözcük sözcük ya da anlam aktarımındaki eksiklikler bağlamında ele alınmış olup bu yöndeki incelemelerin çeviribilimin temellerinin atılması açısından düzenli bir yapıya ulaşmış olduğunu söylemek olası değildir.

Orta Çağ'da hümanizma hareketiyle birlikte Latince ve Arapça metinlerin çevrilmesi, çeviribilimin canlanmasına öncülük eden Rönesans döneminde düşünürlerin antik yapıtları kaynak dilinden çevirme gereksinimini vurgulaması, dilbilimsel çalışmaların artması ve dilin incelenmesine ilişkin yeni yaklaşımların ortaya koyulmasıyla çeviri sürecine daha çok önem verilmeye başlamış, bu yaklaşım Avrupa'da çeviribilimin temellerinin atılmasında ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, XX. yüzyıla kadar olan süreçte çeviri edimi bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmemiştir. Bu nedenle, çeviriye ilişkin yaklaşımlar genellikle çevirmenin bu süreçteki kişisel deneyimine ilişkin bireysel düşünceler düzeyinde sıkışıp kalmış; çeviri edimine ilişkin tartışmalar genellikle, çevirmenlerin kendi yaptıkları çeviri üzerine görüş bildirmesi, kaynak metne bağlılık, çevrilebilirlik ya da çevrilemezlik konularıyla sınırlı kalmıştır. Bu süreçteki çalışmaların bireysel çabayla, doyuma ulaşma duygusuyla ve

kısıtlı bir topluluğa yönelik olarak yapılmış olmasının çeviri kuramlarının ortaya çıkışını geciktirdiği görülmektedir.

XX. yüzyıla dek kutsal kitap ve yazın çevirisine odaklanmış çeviri çalışmalarında çeviriye bu yüzyılın ortalarına dek dilbilimsel açıdan yaklaşıldığı görülmektedir. Özellikle 1930'lardan sonra Nida ve Federov'un çalışmaları "çevirinin odağının yazınsal konulardan dilbilime yönelmesine" yol açmıştır.³⁶ Bunun nedenleri arasında çevirinin eğitim amaçlı olarak yabancı dil eğitimde kullanılması, bir çevirinin değerlendirilmesi sırasında kaynak metne bağlılık kavramı üzerinden incelemeyi kolaylaştırması ve son olarak söz dizimi, anlambilim, dilsel göstergeler, metin türü gibi dilbilime dahil etmenlerin, dilsel çözümlenmelerin çeviribilim alanında yapılacak çalışmalara yatkın olması gösterilebilir.³⁷

XX. yüzyılın ortalarından itibaren dilbilim, yazın eleştirisi, kültürbilimi ve sosyoloji gibi ayrı disiplinlerin etkisinin artmasıyla çevirinin bir dilin başka bir dile aktarılmasından çok daha fazlasını anlatan çok disiplinli bir alan haline geldiği görülmektedir. Bu dönemde çeviri, dilin yanı sıra dilin kültürel ve toplumsal bağlamlarını da içeren karmaşık bir süreç olarak ele alınmaya ve henüz genç bir bilim dalı olan çeviribilim dilbilim, yazın ve felsefe gibi alanlardan yararlanarak ilk kuramlarını ortaya koymaya başlamıştır.

Modern dilbilimin kurucusu kabul edilen Saussure dilin sözcük ve gösterge düzlemini yansıtan yüzeysel yapısının incelenmesine odaklanmıştır.³⁸ Bu yaklaşımla yalnızca dilin kendisini araştırma konusu yapmayı amaçlamıştır. Saussure bu yaklaşımla dili kültürel, yaşayan, canlı bir varlık olduğunu göz ardı ederek kesin yargılara ulaşmak amacıyla mekanik bir ögeye indirgemıştır. Bu yaklaşımın özellikle bir metni

---

³⁶ Yücel 2007, s. 80

³⁷ Yücel 2007, s. 87

³⁸ Yücel 2007, s. 94

değerlendirirken metin dışı olguları dışarıda bıraktığını ve çeviri eleştirisinde iki metin karşılaştırılırken doğru-yanlış karşılaştırmasına dayanan bir değerlendirmeye gidilmesine neden olduğunu söylemek olasıdır. Bu, çeviri metnin kaynak metnin biçimini belirleyen kuralları yansıttığı sürece başarılı kabul edilmesine yol açmıştır.³⁹

Bir başka dilbilimci Noam Chomsky ise Saussure'ün aksine dil kullanımının kültüre ve bireye göre ayrımlar gösterebileceğinin altını çizmektedir. Chomsky dillerin yüzeysel yapısının dışında çokanlamlı derin yapısını da mercek altına almış ve yüzeysel yapıyı “derin yapılara uygulanan dönüşümler sonucu gerçekleştirilen, iletişime elverişli duruma gelen somut tümce biçimi” biçiminde yorumlamıştır.”⁴⁰ Dilde anlamı belirleyen ögenin sözcüklerden çok tümceler olduğunu belirten Chomsky kişinin, imgelem gücünü kullanarak belli kurallar çerçevesinde sonsuz sayıda tümce kuracağını düşünmektedir. Yazınsal çeviriler açısından önemli bir noktada duran bu düşünce çevirmenin herhangi bir kaynak metinden birden çok erek metin oluşturmasını olası kılmaktadır.

XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra dilbilimsel yaklaşımlardan çok, erek odaklı çeviri anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Gelişen iletişim olanakları, küreselleşmenin hızlanması, kültürler arası iletişimin yaygınlaşmasıyla birlikte çeviride erek metin odaklı yaklaşımlar sık görülmeye başlamıştır. “Betimleyici, Çoğul-dizge ve Skopos gibi kuramlar çeviriyi erek kültür açısından irdeleyerek çevirinin söz konusu kültürdeki işleviyle birlikte onu yaratan koşulları ve nedenleri ortaya koymaya çalışmaktadır.”⁴¹

Günümüzde ise küreselleşmenin hız kazanması, teknolojik ilerlemeler ve kültürler arası etkileşimdeki hızlı değişiklikler nedeniyle çeviribilimin daha da önem kazandığı görülmektedir. Çeviribilim dilbilimi, iletişim teknolojileri ve kültür araştırmalarıyla

---

³⁹ Yücel 2007, s. 95

⁴⁰ Yücel 2007, s. 97

⁴¹ Yücel 2007, s. 123

bütünleşmiş bir biçimde ele alınmakta, çeviri uygulamaları sürekli olarak evrilmeye devam etmektedir. Çeviribilim tarihini anlamak günümüzdeki çeviri uygulamalarını değerlendirmek ve gelecekteki gelişmelere hazırlıklı olmak açısından önemlidir. Tarihsel bakış açısı çeviribilimi biçimlendiren temel etkenleri ve çeviribilimin evrimini anlamamıza yardımcı olacak ve bu nedenle, çeviribilimde günümüzde var olan ve gelecekte var olması olası durumu anlamamıza kuşkusuz katkıda bulunacaktır.

2.2.2. Çeviribilim Kuramları

Çeviribilim kuramları, çeviri süreçlerini ve sonuçlarını daha derinlemesine anlamak amacıyla geliştirilen çeşitli kuramsal çerçeveleri ortaya koymaktadır. Çeviri sürecini dilin yapısal ve anlam bilimsel özellikleri üzerinden anlamaya odaklanan **dilbilimsel çeviri kuramları** dilin öğelerini ve yapılarını inceleyerek çevirinin doğasını açıklamaya çalışmaktadır. Noam Chomsky'nin, çeviri sürecini dilin derin yapısal özelliklerine odaklanarak açıklamaya çalışan 'evrensel dil bilgisi kuramı' (universal grammar) buna bir örnektir.

Dilin yanı sıra kültürel bağlamın da çeviri sürecinde önemli olduğunu vurgulayan **kültürel çeviri kuramları** ise, çevirmenin sadece sözcükleri değil, aynı zamanda metnin kültürel içeriğini de aktarması gerektiğini savunmaktadır.

Metinlerin ve çevirmenlerin salt anlamın ötesine geçtiğini savunan **postmodern çeviri kuramına** göre, çeviri çoklu anlamların ve çatışan yorumların bir ürünü olarak görünmektedir. Jacques Derrida'nın yapı söküm (dekonstrüksiyon) kuramı, çeviriyi anlamın sürekli bir yeniden yapılandırılması olarak ele almaktadır. Bu kuramın metinlerin ve kültürel kavramların anlamının sürekli olarak değişen bir yapıya sahip olduğu görüşünü savunmakta ve bu yaklaşım çeviri eleştirisinde metinlerin altında yatan güç dinamiklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Çeviribilim kuramları çeviri uygulamasını etkileme gücüne sahiptir. Kuramlar çevirmenlerin kararlarını, stratejilerini ve süreçlerini biçimlendirmektedir. Dilbilimsel çeviri kuramları çeviri tekniklerini yönlendirirken, kültürel ve postmodern çeviri kuramları çevirmenin metni nasıl yorumlayacağını belirlemektedir. Çeviri süreçlerinin anlaşılmasında kritik bir role sahip olan çeviribilim kuramları sürekli olarak değişen kültürel, teknolojik ve toplumsal bağlamlara, zamanın ruhuna uyum sağlamak zorundadır. Gelecekteki yönelimlerin çok disiplinli yaklaşımları ve küresel etkileşimi daha çok dikkate alarak çeviribilimi biçimlendirmesi olasıdır.

2.2.2.1. Üretici-Dönüşümsel Dil Bilgisi Kuramı

Dilin evrensel bir yapıya sahip olduğunu savunan ve uymak zorunda olduğu belirli kurallar bulunduğunu ileri süren Noam Chomsky yalnızca kurallara bağlı düzenlerin dışındaki bireysel dil kullanımının, bireye ve kültüre göre değişikliklik gösteren sözcüğün birincil anlamı dışındaki etmenlerin de önemine değinmektedir. Chomsky dillerin yüzeysel yapısından ayrı olarak katmanlı ve çokanlamlı yapısını da incelemeye değer görmüştür. Dilde anlamı oluşturan etmenin sözcükten çok tümce olduğunu söyleyen Chomsky kişinin imgelem gücünü kullanarak sayısız tümce oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Dilin katmanlı ve yüzeysel yapısının iki ayrı doğrultuda değerlendirilmesi ve bir düşüncenin ortaya çıkmasını sağlayan bir yapıdan sayısız tümcenin üretilebileceği olasılığı çeviride anlatım olanaklarını artıran bir bakış açısı sunmaktadır.

Dilleri evrensel kabul eden Chomsky bir dilde belirli kurallar çerçevesinde sayısız tümce üretilebileceğini vurgulayarak çevrilemezlik sorununu dışarıda bırakmıştır. Söz dizimsel olarak sayısız tümcenin üretilebileceği düşüncesi bu alandaki çalışmaları artırmış ve bir dildeki herhangi bir anlatımın diğer bir dile çevrilmesinin, her ne kadar

yüzeysel yapısı benzemese de bir tümceyi başka bir dilde aynı anlama gelen başka bir tümceyle üretebilmenin olası görülmesini sağlamıştır. Ancak, biçimsel olarak birbirine uymayan iki tümcede aynı anlamın oluşturulabilmesi için bu iki tümcenin yananlamsal değerlerinin uyuşması gerekmektedir.⁴²

2.2.2.2. Yapısöküm Kuramı

Çeviribilim kuarmlarından bir diğeri olan yapısöküm kuramının babası Jacques Derrida'dır. Bir metni ikili karşıtlıklar üzerinden değerlendirerek bu metinlerin işleyiş mantığını ortaya koymayı amaçlayan yapısalcılığın aksine yapısöküm bu karşıtlıkların, yerlerini korumak için kendilerini ne biçimde yok ettiklerine ya da dönüştürdüklerine odaklanmaktadır.⁴³ Derrida yapısökümün ucu açık bir birlik içinde uygulandığı zaman gerçekleştirilebileceğini dile getirmekte; ancak, bu birlik içinde hiçbir bileşkenin biçiminin ötekiler üzerinde aşama sırası bakımından bir üstünlüğe sahip olmayacağını altını çizmektedir.

Tosun yapısökümü birlikten çok bütünsellik içeren açık bir düzen olarak tanımlar ve bu düzeni kapalı veya açık bütünlükler değil, zincirlemeler olarak görmenin daha uygun bir yaklaşım olacağını aktarır.⁴⁴ “Göstergebilim ve yapıbozumculuk kuramları çeviri sürecinde çevirmenin nasıl çalıştığını gösteren en somut kuramlardır. Çevirmen bir yandan göstergebilimsel yöntemlerin metin türüne göre her biriyle ayrı ayrı işlem yaparken diğer yandan her bir göstergenin çevirisinde yapıları, bir başka deyişle göstergeleri/sözcükleri hatta tümceleri bozup önce kendi bilincinde sonra da diğer dilin gösterge düzeninde yeniden kurar. Çeviri sırasında göstergelerin işleyişi çevirmenin göstergeleri önce çözümleyip sonra yorumladığı, göstergelerin yapısını ikinci bir

---

⁴² Yücel 2007, s. 98

⁴³ Tosun 2007, s. 239

⁴⁴ Tosun 2007, s. 255

göstergeler düzeni için zorunlu olarak bozup yeniden yapılandığı ya da ürettiği bir süreç geçirmektedir. Çeviri süreci bu biçimde yapıbozucu bir süreç olarak algılandığında, göstergelere getirilen yorumlar Saussure'ün 'gösteren-gösterilen' kavramlarıyla sınırlı olamayacak bir yorumsal süreç sonucunda yeniden yapılandırılmaktadır. Bu anlamda çeviri eleştirisini yalnızca 'gösteren-gösterilen' karşılaştırmasına, gösterenin yeniden diğer bir gösterene çevrilmesine indirgeyen bir anlayışa bağlı kalarak yapılan çeviri eleştirisi öznel olmaktan kendini kurtaramayacaktır.”⁴⁵

Yapısökümde metinlerin yapılanma özelliklerinin önemli bir yeri vardır. Metinlerin yeniden birleştirilebilir ve göstergelere ayrılabilir oluşu çözümlemenin çıkış noktasını oluşturur. Göstergelerin çözümlemesinin yapılması ve yorumlamada tekrar bir araya getirilmesi metnin yazımına devam edildiği anlamına geldiği için metinler yeniden birleştirildikleri zaman ayrı olmaları olası değildir.

2.2.2.3. Skopos Kuramı

Skopos kuramı Hans J. Vermeer tarafından ilk olarak 1970'li yıllarda ortaya atılmıştır. Kuramı amaç, niyet, erek gibi anlamlara gelen Yunanca *Skopos* sözcüğüyle adlandırması erek odaklı bir yaklaşım içerdiğini göstermektedir. Kurama göre, kaynak metin ile çeviri metin arasında bire bir benzerlik ya da dilbilimsel yaklaşımlarda sık sık değinilen eşdeğerlik olgusu olanaksızdır. Bu olanaksızlık, kaynak metnin çeviri metinle aynı anda oluşmamış ve bir yazar tarafından belirli bir kültürün ölçüt ve öğeleri doğrultusunda yazılmış oluşundan kaynaklanmaktadır. Çeviri eylemi, yazarın oluşturduğu bir metnin bir uzman olan çevirmen tarafından başka bir kültürün ölçüt ve öğeleri, okur kitlesi göz önünde bulundurularak o kültürün diline uyarlanmasıyla gerçekleşebilmektedir. Çevirmenin çeviri sırasında kaynak metni erek kültürün

---

⁴⁵ Tosun 2007, s. 255

gereksinimlerini göz önünde bulundurarak yorumlaması kaçınılmazdır; ancak, bu değişikliklerin bir önsöz aracılığıyla okura önceden aktarılması beklenmektedir.

Skopos kuramına göre, çeviri işveren tarafından bir uzman olan çevirmene verilir. Bu noktada, iki dilli bir uzman olarak görülen çevirmenin hem kaynak hem de erek dili/kültürü çok iyi bildiğinden yola çıkılarak çeviri üzerinde tam yetkili kişi olarak çalışacağı ön görülmekte, bu sürecin sonunda da kültürler arasında bir iletişim kurulduğu kabul edilmektedir.

Skopos Kuramı hem işlevsel hem de erek odaklı bir kuram olarak kabul edilmektedir. Çeviri üzerindeki tüm yetki işverende değil, çevirmendedir. Çevirmenin bir dizi eylemi yerine getirmesi, onun geri planda kalan varlığını görünür kılar ve bu eylemler erek dizgede çeviriye işlevsellik kazandırmak amacıyla yerine getirilmektedir.⁴⁶

Vermeer, skoposun üç şekilde uygulanabileceğini vurgulamaktadır: Çeviri süreci ve bu sürecin amacı, çeviri sonucu elde edilen “translatum” (çeviri metin) ve bu translatumun işlevi, çevirinin biçimi ve bu biçimi seçmede etkin olan niyet. Çeviri eyleminin amacı olarak tanımlanan skoposa göre her eylemin bir amacı vardır ve amacı olmayan etkinliklerin eylem olmayacağı vurgulanmaktadır.⁴⁷ Skoposun altı temel kuralı vardır ve bunlar aşağıdaki gibidir:

- “1) Erek metni belirleyen, çevirinin amacıdır.
- 2) Kaynak metin, kaynak dilde bir bilgi aktarımıdır. Erek metin de benzer bir aktarımı erek kültürde gerçekleştirir.
- 3) Ancak, erek metnin gerçekleştirdiği bilgi aktarımı kaynak metne yansımaz.
- 4) Erek metin kendi içinde bağdaşık olmalıdır.
- 5) Erek metin kaynak metinle bağdaşık olmalıdır.

---

⁴⁶ Yalçın 2015, s. 67

⁴⁷ Yalçın 2015, s. 68

6) Yukarıdaki kurallar aşama sırasıyla verilmiştir ve skopos (amaç) kuralı hepsinden önde gelir.”⁴⁸

2.2.2.4. Çoğul Dizge Kuramı

İsraili çeviribilimci Itamar Even-Zohar 1920’li yıllarda Rus biçimcilerin ve Çek yapısalcılarının çalışmalarından esinlenerek kültür ve edebiyatın incelenmesi amacıyla çoğul dizge kuramını ortaya atmıştır. İlk olarak Roman Jakobson ve Yuri Tinyanov’un ortaya attığı dizgeler kuramı, toplumsal evrim içinde yazının rolünü vurgulamayı ve yazını toplumlarda ortaya çıkan değişimlerde önemli bir rol üstlenen farklı öğelerin sürekli sökülerek yeniden ve farklı bileşimlerde kuruldukları bir alan olarak sunmayı amaçlamaktaydı.⁴⁹

Şiirden çocuk yazını türlerine kadar önemli ya da önemsiz tüm yazınsal dizgeleri kapsayan bir terim olan çoğul dizge kavramı Even-Zohar tarafından şu biçimde tanımlanmaktadır: “Birbiriyle kesişen ve kısmen örtüşen, farklı seçenekleri kullanan, ancak üyeleri birbirine bağımlı, yapılandırılmış bir bütün teşkil eden çoklu bir dizge.”⁵⁰ Even-Zohar’a göre, çeviri metinler merkez ya da çevresel konumda olabilirler. Çevirinin bir kültür içinde merkez ya da çevresel konumda olup olmadığı üç koşul üzerinden değerlendirilmektedir:

- 1) Bir ülke yazını henüz gelişim göstermediyse, çeviri yapıtların erek kültürde yerel yazının görevini üstlenerek bir yazın türü oluşmasına yardımcı olması,
- 2) Çevresel ya da zayıf bir durumda olan bir yazının yabancı yazınlardan yapılacak çevirilerle canlanması,

---

⁴⁸ Yalçın 2015, s. 69

⁴⁹ Gürçağlar 2003, s. 192-193

⁵⁰ Gürçağlar 2003, s. 194

3) Bir ülke yazınında yazınsal açıdan boşluk olması ya da yerel yazının bunalım içinde olması çeviri metinlerin erek kültürde kendine kolay bir biçimde yer bulmasını olanaklı hale getirmektedir.

Çeviriyi kültürel bir etkinlik olarak değerlendiren çoğul dizge kuramı, çevirinin katı bir biçimde sınırlandırılmasını olanaksızlaştırmakta ve onu belirli bir kültür dizgesi kapsamındaki ilişkilere bağımlı bir etkinlik olarak kabul etmektedir. Çevirmeni, çeviriye yalnızca kaynak metnin kısıtlı çerçevesinden bakmak yerine çeşitli kültürel etmenleri göz önünde bulundurması gerektiği yönünde isteklendirmektedir.⁵¹

2.2.2.5. Betimleyici Kuram

Kuramın kurucusu olan Gideon Toury çeviri edimini erek kültüre ait bir gerçeklik olarak değerlendirmektedir. Bu kurama göre, bir çeviri metnin üzerinde bilimsel araştırma yapılabilmesi için herhangi bir ön koşulu yerine getirmesi gerekmemektedir. Çevirinin ulaşacağı kitle erek kültür okuru olduğundan, bir metnin çevrilmiş olması yeterlidir. Bir çeviri metnin ortaya çıkışındaki nedenleri betimlemek, çeviri metni kaynak metinden ayrı biçimde incelemek için önemlidir. Çeviri metin erek kültüre ait bir ürün olduğundan, erek kültür içindeki somut etmenler kapsamında incelenmesi gereğine özen gösterilir. Toury'ye göre, çeviri edimi erek dil yazınının oluşturduğu çoğul dizge içinde yer alan bir dizgedir.⁵²

Çeviri yapıtlar erek kültür dizgesinin bir parçası olduklarından birtakım tarihsel ölçütler aracılığıyla biçimlenmekte ve yapıtların incelenmesinde erek kültür ölçütlerinin başat etmen olmasını sağlamaktadır. Bu ölçütler belirli sosyokültürel koşulları yansıtmaktadır, koşullara göre hem kısıtlayıcı hem de yönlendirici olma olasılığına sahip

---

⁵¹ Yalçın 2015, s. 57

⁵² Yücel 2007, s. 154

bu ölçütler bir çeviri yapıtın daha nesnel bir biçimde değerlendirilmesine önyak olmakta ve böylece çeviri yapıtı ortaya çıkaran ölçütlerin belirlenerek betimlenmesiyle erek metnin neden o biçimde çevrildiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Toury'nin betimleyici kuramında çıkış noktası çeviri yapıt ve bu yapıtın erek kültürdeki yeri olmasına rağmen, kuram çeviri sürecinde kaynak metni de tam anlamıyla dışarıda bırakmamaktadır. Bu süreçte en çok yer kaplayan öge çeviri metin olsa da, çevirinin erek kültür bağlamında ortaya çıkması gereken bir etmen oluşu, onu betimleyici çalışmaların nesnesi olmaya itmektedir. Betimleme çerçevesinde süreç ve kaynak metne dönüş gerçekleşmektedir. Toury erek dizgede yerini alan erek metnin benzer özellik taşıyan metinlerle ve hemen ardından kaynak metinle karşılaştırılmasını “çözüm”, kaynak metni “sorun” olarak adlandırmakta; kaynak metin ve erek metin ilişkisini ise “sorun+çözüm” ikilisi üzerinden değerlendirmektedir.⁵³

Bengi-Öner betimleyici kuramı ürün odaklı, ancak süreci de dışlamayan, tarihsellik eşsüremini içine alan bir tarihsellik bakış açısına sahip olan; erek odaklı olmasına rağmen kaynak metne de yer veren; çözümü çıkış noktası olarak alsa da sorunu da belirleyen; betimleyicilikle açıklamayı amaç edinen; betimleyici olmasına rağmen uygulamalı alan içinde kuralcılığa da yer veren bir kuram olarak tanımlamaktadır.⁵⁴

2.3. Çeviri Eleştirisi Nedir?

Çeviri eleştirisi bir çeviri metnin bir eleştirmen tarafından tüm yönleriyle ele alınarak özgününün kaynak dilde yarattığı etkiyi hedeflenen kitle üzerinde ne derece yarattığının irdelenmesi yoluyla, çeviri metne ilişkin düşüncelerin ortaya koyulması işlemidir. Çeviri eleştirisi yapmanın amacı bir çeviri yapıttaki hataları aramak, özgün

---

⁵³ Eruz 2000, s. 27

⁵⁴ Eruz 2000, s. 28

metin ile erek metin arasındaki eksiklikleri ve fazlalıkları karşılaştırmak, aşırı yorumlamalar üzerinden yanlış anlamların çıkarımını yapmak değil, hem özgün hem de erek metnin ait oldukları kültürler içerisindeki alımlanma biçimlerini incelemektir.

Reiss'ın dilbilimsel çeviri eleştirisi yaklaşımlarını geliştirerek çeviri eleştirisini iletişimsel ve işlevsel bir bakış açısıyla değerlendiren Nord, çevirinin erek dilde gerçekleştirilmesi amaçlanan öğelerin başarıyla aktarılıp aktarılmadığının hata çözümlemesinden daha önemli bir yerde konumlandığının altını çizmektedir.⁵⁵

1980'li yıllar öncesinde çeviri eleştirisinin yazın sanatçıları, dilbilimciler ve çevirmenlerin birbirlerini öznel yargılar yoluyla değerlendirmeleriyle gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde çeviri eleştirisi kapsamında yapılan çalışmaların “kaynak metne sadakat” ögesinin ön planda tutulduğu, çeviri metnin ise kişisel beğeni zevkine göre öznel yargılar yoluyla iyi ya da kötü olarak değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Erek dile aktarılan metinde eşdeğerlik kavramı üzerinden kurulan doğruluk ve yanlışlık yaklaşımı üzerinden çeviri metnin başarılı olup olmadığı şeklinde değerlendirmelerin yapıldığı 1980'li yıllar sonrasında çeviribilimin gelişerek betimleyici bir çalışma haline gelmesine önyak olan çeviribilimcilerin çeviri eleştirisine bakış açısının değişmesini sağladıkları ve bu alanda yapılan çalışmaların öznel değerlendirme yöntemlerine sıkışmaktan çıkarttıkları görülmektedir.⁵⁶

2.3.1. Çeviri Eleştirisi Kuramları

XX. yüzyıldan itibaren çevirinin çoğunlukla dil öğretimi amacıyla yapılması ve yalnızca belirli çevreler tarafından ulaşılabilirliğinin ortadan kalkmasıyla birlikte çeviri metinlerin bilimsel düzeyde değerlendirilebilmesi için çeşitli kuramlar ortaya çıkmıştır.

---

⁵⁵ Yalçın 2015, s. 87

⁵⁶ Yalçın 2015, s. 82

Çeviribilim alanının bu anlamda gelişme göstermesi yapılan çevirilerin erek kültürdeki yerinin irdelenmesi ve uygunluklarının değerlendirilmesi çeviribilimin alt başlıklarından olan çeviri eleştirisinin gelişmesini sağlamıştır. XX. yüzyılın ilk yarısında çeviri eleştirisinin yalnızca kaynak metin odaklı olduğu ve erek metin ile kaynak metnin doğruluk-yanlışlık, kaynak metne sadık kalma-kalmama kavramları üzerinden iki metin arasındaki eşdeğerliğin sağlanıp sağlanmadığına göre değerlendirildiği görülmektedir. XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, yükselen küreselleşmenin de etkisiyle kültür temelli erek odaklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, kaynak odaklı çeviri kuramlarında olduğu gibi doğruluk-yanlışlık, sadık kalma/kalmama gibi birebir dilsel etmenler üzerinden yapılan irdelemeler yerini yapılan çevirinin okuru ne derece doyuma ulaştırdığına ve kaynak dildeki iletinin erek dil okuruna ne derece aktarıldığına ilişkin sorgulamalara bırakmıştır. Bu bölümde çalışmamızın çözümleme bölümündeki incelemelerimize yardımcı olacağını düşündüğümüz, Katharina Reiss, Gideon Toury, Raymond van den Broeck ve Anton Popovic gibi araştırmacıların kuramlarına ve yerli alan yazınındaki söylemlere ilişkin bilgi verilecektir.

2.3.1.1. Katharina Reiss'in Metin Tipolojik Modeli

Reiss, *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen* (Çeviri Eleştirisi - Olanaklar ve Kısıtlamalar: Çevirinin Niteliğini Değerlendirmede Kategoriler ve Ölçütler)] adlı kitabında metin türlerinin çevirinin yöntemini ve eleştirinin ölçütünü belirlediğini, dolayısıyla metin türlerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiş ve metinleri dört gruba ayırmıştır. İlk grubu haberleri, röportajları, basın açıklamalarını, anlaşmaları, tezleri, makaleleri, ders kitaplarını, yorumları ve kılavuzları içeren bilgilendirici (içerik odaklı) metinler; ikinci grubu öyküleri, romanları, oyunları,

şiiirleri içeren anlatımcı (biçim odaklı) metinler; üçüncü grubu kişiyi, ikna edici bir biçimde eyleme yönlendirme özelliği taşıyan işlevsel (çağrı odaklı) metinler; dördüncü grubu ise opera, şarkı, reklam ve radyo konuşması gibi işitme-araç odaklı metinler oluşturmaktadır.

Metin türü, çeviri yöntemleriyle ve bunun gerektirdikleriyle, erek dilde metnin hangi özelliğinin korunması gerektiğiyle ilgili olduğu kadar, çeviri sırasında hangi dilsel ögelerin dikkate alınması gerektiğiyle de ilgilidir.

İçerik odaklı metinleri ele alırken içerik ve biçimin ayrılmaz bir biçimde iç içe olduğunu ve bir düşüncenin anlatım biçiminin o düşüncenin ne anlattığından daha az önemli olmadığını unutmamak gerekir. İçerik odaklı bir metin etkili bir iletişim kurmayı ve bilginin doğruluğunu sağladığı sürece biçimle ilgilenir. Bu metinler anlamsal, dil bilgisel ve biçimsel özellikleri açısından değerlendirilir ve çeviri bu özellikler göz önünde bulundurularak yapılır.⁵⁷

Reiss biçim odaklı metin türünü tanımlamadan önce biçim kavramına açıklık getirmekte ve bu kavramı temel olarak “içerikten ayrı olarak bir yazarın kendisini nasıl anlattığı ya da yazarın söylediği şey” olarak tanımlamaktadır. Ancak, biçim odaklı metinleri bu temel anlatımla tanımlamak metin türleri arasında bir belirsizliğe neden olacağı için Reiss ‘biçimsel ögeler’ kavramını kullanmaktadır. Yazarın bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde kullandığı biçimsel ögelerin estetik bir etki yaratma amacıyla orada olduğu kabul edilmektedir. Bu biçimsel ögeler yalnızca konu üzerinde bir etkisi olmanın ötesine geçerek bağlamsal olarak belirleyici bir sanatsal anlatımın oluşumuna katkıda bulunur ve yalnızca erek dildeki belirli anlatım biçimleri kullanılarak yeniden üretilebilir. Biçim odaklı metinlerde dilin anlatım biçiminin ortaya çıkması önceliklidir, çeviri

---

⁵⁷ Reiss 2014, s. 27-28

metinde kaynak dildeki anlatıma karşılık gelen bir anlatım bulabilmek için belirli biçimleri kullanmak zorunludur, çeviride ancak bu biçimde eşdeğerlik sağlanmış olur.⁵⁸

Çağrı odaklı metinler bilgiyi belirli bir dilsel biçimde aktarmayan metinler olup bilgiyi her zaman belirli bir bakış açısından sunmalarıyla, dilsel bir sonuç içermeyen açık bir amaca hizmet etmeleriyle ayırt edilirler. Metnin dinleyicisine ya da okuyucusuna açık bir çağrı yapılması bu metinlerin başlıca özelliğidir. Çağrı odaklı metinlerde herhangi bir bilginin içeriğinin dilsel biçimi, metnin dilsel olmayan iletisinin amacına ulaşmasını sağlamasına oranla ikincil öneme sahiptir. Asıl önemli olan, okuyucunun ya da dinleyicinin dikkatinin amaçlanan konuya odaklanmasını sağlamaktır.⁵⁹

İşitme-araç odaklı metinler Reiss'ın tipolojisindeki son metin türüdür. Radyo ve televizyon senaryoları, tiyatro metinleri bu türe dahildir. Bu tür metinler yalnızca sözlü iletişimin yazıya dökülmüş biçimi değildir; dilsel olmayan medyaya ve grafik, akustik ve görsel anlatım türlerine bağlılıklarıyla nitelendirilirler. Bu tür metinler yalnızca bu öğelerin tamamının birleşimiyle tam işlevini yerine getirebilir. Bu metin türü için uygun bir çeviri yönteminin seçilmesi çok önemlidir, çünkü erek dildeki çeviri metnin dinleyicilerde özgün metnin dinleyicilerinde yarattığı etkiyi yaratması beklenmektedir.⁶⁰

Reiss metinleri dört gruba ayırmasına rağmen, metinleri değerlendirirken bu sınıflandırmaların esneklik gösterebileceğini, metin türlerinde ayrımlar olabildiği gibi bu türlerin birbirlerinin alanlarına da girebileceğini belirtmektedir.

Sarışık Reiss'ın, çeviri eleştirisini işlevsel ve bireysel olmak üzere iki kategoriye ayırdığını aktarmaktadır. İşlevsel kategori erek metnin dilsel yapısını, içeriğini ve okura etkisini içerirken, bireysel kategoride çevirmenin bireysel yargıları yer almaktadır. Çevirinin yöntemini ve eleştirinin ölçütünü belirleyen metin türlerinin göz önünde

---

⁵⁸ Reiss 2014, s. 31-32

⁵⁹ Reiss 2014, s. 38-39

⁶⁰ Reiss 2014, s. 43-46

bulundurulması gerektiğini belirten Reiss bu yüzden her ne kadar Koller tarafından eleştirilse de, çeviri eleştirisinin doğrudan erek metin üzerinden yapılması gerektiğini savunmaktadır.⁶¹

2.3.1.2. Gideon Toury'nin Betimleyici Çeviri Eleştirisi Kuramı

Toury çeviri eylemini erek kültüre ait bir öge olarak değerlendirmektedir. Çeviri metin erek kültürün gerçekliğinde kendine yer bulan bir olgu olduğu için Toury betimleyici çeviri eleştirisi kuramında çözümlenmelerini erek metinden başlatmaktadır. Öncül normlar, süreç öncesi normlar ve süreç normlarına dayanan betimleyici çeviri çalışmalarında çeviri metin çevirmen tarafından kabul edilecek normlar üzerinden erek kültürde bir gerçekliğe dönüşür; bu nedenle yapılacak çözümlenmelerin de kaynak metinden çok, erek metin üzerinden başlatılması gerektiği kabul edilir. Erek metnin okurunu ve okurun metni alımlayışını ön plana koyan Toury çeviriyi kaynak metnin yazarına başvurmadan yalnızca bir erek sisteme ait olaylar silsilesi olarak görmektedir.⁶² Çeviri metnin çıkış noktası kaynak metin olduğu için çeviri metinle arasında bir eşdeğerlik ilişkisi vardır, bu nedenle Toury kaynak metin ve yazarını sürecin tamamen dışına itmektedir ve çeviri metinde herhangi bir sorunla karşılaşılması halinde kaynak metne gidilmesini önermektedir. Bengi, Toury'nin çeviri ve kaynak metnin birbirinin eşdeğeri olmasından çok, iki metin arasındaki eşdeğerlik düzeyine dikkat çektiğini aktarmaktadır.⁶³ Bir başka deyişle, Toury geleneksel eşdeğerlik kavramı yerine, bir çevirinin kaynağı karşısında gerçekte sergilediği eşdeğerliğin türünün ve kapsamının normlar tarafından belirlendiği varsayımıyla çözümlenen eşdeğerlik kavramını

---

⁶¹ Sarışık 2020, s. 66; Göktürk 2011, s. 96; Aktaş 1996, s. 190

⁶² Toury 1985, s. 19; Tosun 2013, s. 167; Sarışık 2020, s. 73

⁶³ Bengi 1993, s. 32

önermektedir.⁶⁴ Toury erek metnin kaynak metnin eşdeğeri olup olmadığından çok, her iki metin arasındaki ilişki tipine ve derecesine odaklanmaktadır. Bu noktada ‘yeterlik’ ve ‘kabul edilebilirlik’ kavramları da devreye girmektedir. Bir çeviri metnin kaynak metinle uyumlu olması onun yeterli bir çeviri olduğunu, erek kültür normlarına bağlı kalınması da kabul edilebilir bir çeviri olduğunu göstermektedir.⁶⁵ “Bir çevirinin yeterliği ya da kabul edilebilirliği, onun erek kültür içindeki öneminden çok, erek dizgeyi nasıl etkileyeceğiyle ilgilidir. Kaynak kültür normlarına yakın bir çevirinin erek dizgede göreceği işlev ile erek kültüre yakın bir işlevden ayrı olması, çevirilerin erek yazınla olan ilişkisini de değiştirebilir. Örneğin, ‘yeterli’ sayılan bir çeviri, erek okura kaynak normlara ilişkin daha fazla bilgi vermesine karşın, ‘kabul edilebilir’ olan bir çeviri, kaynak metnin erek kültürün normlarıyla nasıl değişebileceğini gösterebilir”.⁶⁶

Toury’nin betimleyici kuramında çeviri edimi normlar tarafından yönlendirilen bir etkinliktir. Çeviri sürecinin tüm noktalarında geçerliliğinin olduğu kabul edilir, dolayısıyla çeviri sürecinin her aşamasında görülmektedir. Toury bu normları öncül normlar, süreç öncesi normlar ve süreç normları olarak üç başlık altında toplamıştır. Öncül normlar çevirmenin bir metnin kaynak dizgeye mi yoksa erek dizgeye mi yakınlık göstereceği yönünde önden aldığı kararlardır. Süreç öncesi normlar bir çevirinin kaynak dilden mi yoksa ara dilden mi yapılacağı, hangi yapıtın çevrileceği ve çevirinin yapılacağı kültürde ara dilden çevirinin hoş görülüp görülmediği gibi öğeleri içerir. Süreç normları ise dilsel malzemeyi metnin içinde dağıtma biçimini, kaynak ve erek metinler arasında doğrudan ya da dolaylı yoldan kurulacak ilişkiyi, nelerin değişip değişmediğini ya da değişmeye eğilimli olduğunu yönetmektedir. Bu süreç içinde matriks normları çevirinin ne derece tam olduğunu, dilsel malzemenin dağıtım şeklini ve metnin bölümlenmesini

---

⁶⁴ Toury 2012, s. 85

⁶⁵ Yücel 2007, s. 159

⁶⁶ Yücel 2007, s. 160

yönetmektedir. Metin içinde yer alan atama, yer değiştirme ve bölümlenmelerin uygulanma biçimi gibi ögelere de yine normlar tarafından karar verilir.⁶⁷

Bu kuram ışığında yapılacak herhangi bir incelemede merkezi konumda olacak öge erek metindir; ancak, kaynak metin skopos kuramındaki⁶⁸ gibi tümüyle dışlanmamaktadır, çünkü erek metin kaynak metnin erek kültürdeki yerine geçeni olarak kabul edilir. Normların yönlendirmesiyle oluşan çeviri metin erek kültürde bir bağlamın içine oturtulur. Bu işlemi kaynak ve erek metinlerin karşılıklı incelenmesi izler. Metin içi ögeler karşılaştırılarak çeviri normlarına ilişkin çözümlenmeler yapılır. Böylece kaynak ve erek metin ‘yeterlik’ ve ‘kabul edilebilirlik’ bağlamında incelenmiş olur. Sonuçta, çalışmayı gerçekleştiren kişinin elinde çeviri eleştirisine yönelik bulgular olmuş olur.

Betimleyici kuramda kaynak kültür normlarına göre bir değerlendirme olmadığı için çevrilemezlik sorunu ortadan kalkmaktadır. Erek kültürde bulunmayan, kaynak kültüre ait bir sözcük yerine kullanılan sözcük betimleyici kuramlarda doğru, yanlış, hatalı olarak değerlendirilmemektedir. Çevirmenin yapmış olduğu seçimin nedenine ve bu seçimin ardında normların olabileceğine ilişkin tartışma bu sorunu ortadan kaldırmaktadır.⁶⁹ Bu kuramda çeviri metinden yola çıkılarak metin dışı etmenlerin, bir başka deyişle metni biçimlendiren sosyo-kültürel koşulların çeviriyi nasıl etkileyebileceği irdelenmektedir.

---

⁶⁷ Toury 2012, s. 82-83

⁶⁸ 1970’li yıllarda Hans Vermeer tarafından geliştirilen skopos kuramı çeviriyi bir eylem olarak görür ve her eylemin bir amacının olduğundan hareket ederek, belli bir iletişimi amaçlayan çeviri eyleminin de bir amacının olduğunu savunur. Kurama göre, amaç belirli bir işlevi yerine getirmektir. Bir çevirinin niteliği de bu işlevi ne derece yerine getirip getirmediğine göre değerlendirilebilir. Dolayısıyla bir çeviri, özgün metnin hedeflediği amacı ya da amaçları yerine getirebiliyorsa amacına ulaşmış sayılır. Bir çeviride birden fazla amaç söz konusu olabilir. Bu nedenle bir özgün metinden birden fazla erek metin çıkabilir. Çevirinin amacına okuyucu karar verir ve çevirmen uzman konumundadır. Özgün metinden çok, önemli olan erek dil, erek kültür ve erek okuyucudur ve belli bir amaca göre yapılan çeviri işlevsel ve iletişimsel olarak yeterli çeviridir (Zengin 2021, s. 133-134).

⁶⁹ Yücel 2016, s. 306

2.3.1.3. Raymond van den Broeck'un Çeviri Eleştirisi Kuramı

Van den Broeck'un sunduğu çeviri eleştirisi yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamayı kaynak ve erek metnin karşılaştırılarak incelenmesi oluşturur. “Bu yöntemin ilk aşaması olan karşılaştırmalı çözümlemede, kaynak ve erek metin arasında kurulan olgusal eşdeğerliğin (factual equivalence) düzeyi belirlenir. Olgusal eşdeğerlik ile kastedilen, her iki metnin paylaştıkları işlevsel özelliklerin niceliksel ve niteliksel olarak saptanmasıdır.”⁷⁰ Aksoy ise Van den Broeck'un ilk aşamasını şu biçimde aktarmaktadır: “ilk aşamada kaynak ve çeviri metinler karşılaştırılır, bu inceleme sessel, sözcüksel, söz dizimsel düzeyleri ve dil değişkelerini, söz sanatlarını, anlatısal ve şiirsel yapıları ve metinsel imleri (noktalama işaretleri, paragraf düzenlemesi gibi), kurgusal özellikleri ve benzeri öğeleri kapsar.”⁷¹ Van den Broeck erek metnin başlangıç noktasının kaynak metin olduğunu ve kaynak ve erek metin arasındaki bu tür bir karşılaştırmada değişmez ögenin özgün metin olması gerektiğini belirtmektedir. Değişmez ögeyi, Toury'den ödünç aldığı ‘yeterli çeviri’ (adequate translation) kavramıyla açıklamaktadır. Toury'ye göre, ‘yeterli çeviri’ gerçekte var olmayıp kaynak metnin işlevini ve metin içi ilişkilerini kapsayan varsayımsal bir yeniden oluşumdur. Yeterli çeviri kaynak metnin içindeki yapısal öğelere işlevsel açıdan bağlıdır ve metnin yapısıyla bir bütün olarak ele alınmaktadır, bu nedenle kaynak metnin metinsel işlevlerini içeren tüm öğelerinin en yüksek düzeyde yeniden inşasıdır. Van den Broeck varsayımsal metnin oluşumuna yardımcı olan kaynak metnin metinsel işlevli öğelerini Itamar Even-Zohar'dan ödünç aldığı ‘betikbirim’ (texteme) kavramıyla tanımlamaktadır. Demirkol Van den Broeck'un Anton Popovič'e ait ‘deyiş kaydırma’ kavramı çerçevesinde kaynak metnin varsayımsal yeterli bir çevirisi için gereken betikbirimlerin belirlenmesi sonrasında kaynak ve erek

---

⁷⁰ Demirkol 2006, s. 30

⁷¹ Aksoy 2001, s. 5

metnin karşılaştırılması gerektiğini belirttiğini vurgulamaktadır.⁷² Bu çerçevede, zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere iki çeşit deyiş kaydırma vardır. Zorunlu kaydırmalar erek dilin kültürel ve dilsel kodları tarafından dayatıldığı için erek metnin yeterliğine ilişkin herhangi bir sorun çıkartmamaktadır. İsteğe bağlı kaydırmalar ise çevirmenin erek dilde ‘kabul edilebilir’ bir çeviri ortaya çıkarma kaygısıyla yapıldığında uygun görülmektedir.

Van den Broeck incelemenin ikinci aşamasında bir çeviri metinde, metnin ‘yeterli’, ‘doğru’ ya da ‘başarılı’ olup olmadığını değerlendirmekten çok, ‘nasıl’, ‘neden’ gibi sorulara yanıtlar bulunması; bu aşamada çevirmenin benimsediği normların, seçeneklerin, çalıştığı koşullar altında yaşadığı kısıtlamaların, ortaya çıkan çeviri kadar koşulların da çeviri sürecini nasıl etkilediğinin belirlenmesi ve kaynak dilde, kültürde ve gelenekte ortaya çıkan benzer ya da ayrı dizgelerin; kaynak ve erek dizgelerin; erek metnin ve ulaşılması amaçlanan okuyucu kitlesinin; erek metin ile aynı kaynak metnin diğer çevirileri arasındaki çoklu ilişkilerin değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Üçüncü aşama çeviri ve eleştiri ölçütlerinin karşılaştırılarak değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu aşama diller ve kültürler arası ustalık istediği kadar yazınsal yetkinlik de gerektirmektedir. Eleştirmenin değer yargıları ve ilkeleri bu kısımda devreye girmektedir. Eleştirmen kaynak ve erek metin arasındaki eşdeğerliği okura yansıtmak için okuru kendi normlarına maruz bırakmadan önce çevirmenin normlarını nesnel bir biçimde kabul etmelidir. Van den Broeck normların kabulünün çevirmenin metne bakış açısıyla, öngördüğü belirli bir okur kitlesiyle ve bunun sonucunda ulaşmaya çalıştığı kabul edilebilirlik ya da yeterlilik derecesiyle ilişki içerisinde olduğunu ve

---

⁷² Demirkol 2006, s. 31

eleştirinin yaptığı incelemenin çevirmenin benimsediği normları kabul edip bunun üzerinden yaptığı sürece nesnel bir değere sahip olacağını belirtmektedir.⁷³

2.3.1.4. Anton Popovic'in Çeviri Eleştirisi Kuramı

Çeviride 'deyiş kaydırma' kavramını ortaya atan Popovič çevirinin amacını "belli bazı zihinsel ve estetik değerleri bir dilden öbürüne aktarmak"⁷⁴ olarak tanımlamaktadır. Çevirmen özgün metnin öğelerini çeviride birebir aktarmaya çalışmak yerine, kendi zamanı ve toplumsal çevresi içinde erek dizgede ona eşdeğerler bulmaya çalışacaktır. Kaynak kültür ve erek kültürün ölçütleri birbirinden ayrı olduğu için bu ancak 'deyiş kaydırma' yöntemiyle gerçekleştirilebilecektir. Çeviri yapıtının ikiyanlı niteliğini vurgulayan Popovič bir çeviride yer alan değişikliklerin iki dil, iki yazar, iki ayrı dizge ve iki yazımsal durum arasındaki ayrımla belirlendiğini ifade etmektedir. Popovič bu ayrımların birlikte değerlendirildiklerinde çevirinin gelişiminde "biçem" olarak adlandırdığı bütünleyici ilkeyi belirleyeceğini aktarmaktadır.⁷⁵ Ayrıca çeviri ediminde iki ayrı kültürün dilleri arasında aktarım olacağı için dil temelindeki ayrımlardan kaçılmayacağını belirterek bunun önemsiz olduğunu ifade etmektedir. Böylece bir çeviriyi değerlendirirken getirilecek, dilsel ayrımlar üzerinden hata avcılığı güdümlü eleştirileri devre dışı bırakmaktadır.

Popovič'in, çeviri eleştirisine "doğrudan eleştiri" ve "dolaylı eleştiri" olarak iki ayrı kategoride yaklaştığı söylenebilir. "Doğrudan eleştiri" özgün metinle çeviri metnin karşılaştırılması, "dolaylı eleştiri" ise çevirinin kaynak metne başvurmadan erek kültüre egemen normlar ve ölçütler üzerinden değerlendirilmesi yoluyla yapılmaktadır. Popovič *Zum Status der Übersetzungskritik* (Çeviri Eleştirisinin Konumuna İlişkin)⁷⁶ adlı

⁷³ Van den Broeck 1985, s. 60-61

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat 2008, s. 87

⁷⁵ Rifat 2008, s. 88

⁷⁶ 1973, s. 162

çalışmasında çeviri eleştirisi işleminin üç adımda yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir. İlk adımı çeviri metnin hem kaynak hem de erek dilde kabul edilen normlar ve ölçütler kapsamında değerlendirilmesi ve yerleşik metin kurallarıyla ayırım gösterip göstermediği doğrultusunda incelenmesi oluşturur. Bu durum çeviri yapının ikiyanlı bir niteliğe sahip oluşundan kaynaklanmaktadır. İlk adımı özgün dil ve erek dil metnlerinin biçim açısından irdeleme yapılarak karşılaştırılması ve çeviride yapılan hataların belirlenmesi izlemektedir. Son adım ise, çeviri metnin erek dil okuru tarafından nasıl alımlandığına odaklanmaktadır.

2.3.1.5. Çeviri Eleştirisi Üzerine Diğer Yaklaşımlar

Tahsin Aktaş bir çeviri eleştirisinde eksiklikler, fazlalıklar ve doğru ya da yanlış sözcük kullanımının yanında anlamın doğru aktarımına da dikkat çekmektedir. Anlam sorunsalına Mehmet Fuat'ın *Çeviride Anlam*⁷⁷ adlı çalışmasında I. A. Richards'ın *Practical Criticism* (Uygulamalı Eleştiri) başlıklı kitabından yaptığı alıntılarla açıklık getirmeye çalışmakta ve konuya sense (anlam, mâna, meal, kavram), feeling (duygu, his, sezgi), tone (ton, ses, ahenk, vurgu, renk), intention (niyet, maksat, plan) kavramları üzerinden yaklaşmaktadır.⁷⁸ Çeviride anlam sorunsalını bu dört kavram üzerinden tartışan Aktaş'a göre, çevirmen kaynak metni çözümlenme aşamasında onu kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anlayarak erek dile aktarmalıdır. Bu kurallara en az çevirmen kadar tabii olan eleştirmenin, çalışmasını nesnel bir bakış açısıyla gerçekleştirmesi gerekmektedir. Eleştiri noktasında kaynak metni inceleme dışında bırakmayan Aktaş, bu yöntemle her iki metindeki sözcükleri karşılaştırarak hata avcılığı yapmayı değil, yazarın biçiminin ne derece ve ne biçimde aktarıldığının incelenmesini amaçlamaktadır.

---

⁷⁷ 1964, s. 103

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aktaş 1996, s. 178-179

Başlangıç noktası olarak kaynak metni temel alan Aktaş, çeviri eleştirisinde erek metnin doğruluk ve güvenilirlik derecesinin bilimsel yönden değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aktaş bir çeviri metni eleştirmenin ilk koşulunun o metni baştan sona dikkatlice okumak olduğunu ifade etmektedir.⁷⁹ Bu sayede çeviri eleştirisinin temel amacı olan, kaynak ve erek dil metnlerinin sözcük, söz dizimi, dil kullanımı, biçem ve diğer açılardan karşılaştırılması işlemi gerçekleştirilmiş olacaktır.⁸⁰

Aktaş eleştirmenin kaynak ve erek metinler arasında yapacağı karşılaştırmada metin türlerinin önemini vurgulamakta, çünkü kullanılan dilin işlevselliği metin türlerine göre ayırım göstermektedir. Dili bir araç olarak kullanan ve bilgi aktarımının ön planda olduğu teknik metinlerde içerik aktarımı, dili bir amaç olarak kullanan yazınsal metinlerde ise biçim ve içerik aktarımı kapsamında bir karşılaştırılma yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir.⁸¹

Akşit Göktürk'e göre, çeviri eleştirisi yöntem ve ölçütlerinin sınırlarının tam olarak çizilememiş olması onu belirsizliklerle dolu bir alan kılmaktadır. Göktürk çeviri eleştirisinde kaynak ve erek metinlerin karşılaştırılmasının önemli bir yer tuttuğunu belirtse de, her çeviri ve özgün metin karşılaştırılmasının eleştiri olarak bir geçerliliğinin olmadığını ifade etmekte ve yazın çevirisi özelinde “çevirmen kişiliği”, “alımlama koşulları” ve “dilbilimsel etkenler” çerçevesinde bir değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yazınsal metinler doğrudan içerik odaklı metinler olmadıkları için bu metinlerde ‘doğrudan doğruya aktarım’ mümkün değildir, bu tür metinlerin aktarımı yorumbilgisel (hermeneutical) bir süreç sonucunda gerçekleşmektedir. Göktürk çeviri eleştirmenin görevini “Çeviri kavramının sınırları çiğnenmiş midir?” sorusuna yanıt bulmak olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, kaynak ve erek dil arasındaki eşdeğerlik

---

⁷⁹ Aktaş 1996, s. 181

⁸⁰ Aktaş, 1996, s. 182

⁸¹ Aktaş 1996, s. 182-183

derecesinin, çeviri okurunun beklentilerinin ve yapıtın iki dildeki alımlanma koşullarının öneminin altını çizmektedir.⁸²

Saliha Paker *Çeviride “Yanlış/Doğru” Sorunu ve Şiir Çevirisinin Değerlendirilmesi* başlıklı yazısında, bir çeviride meydana gelen ‘yanlışın’ sözcüklerin anlamının doğru anlaşılabilmesi ve aktarılamamasından, bir başka deyişle söz dizimsel bağlamın doğru biçimde oluşturulamamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Paker bu tür yanlışlar dışında, “özgün metinle ayrımlar gösteren çeviri metnin ayrılıklarını” ‘yanlış’ olarak değerlendirmek yerine bunların çevirinin yapısına göre tanımlanması gerektiğinin altını çizmekte ve T. S. Elliot’ın *The Love Song of J. Alfred Prufrock* (J. Alfred Prufrock’ın Aşk Şarkısı) adlı şiirinin Türkçeye Popovič’in ‘deyiş kaydırma’ yöntemiyle yapılmış üç ayrı çevirisi üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Çeviride gerçekleştirilen deyiş kaydırmaların niteliklerinin irdelenmesi gerektiğine dikkat çeken Paker, bu sayede kazanım ve kayıpların niteliğine, çeviride ağırlık verilen özelliklere ilişkin daha nesnel bir eleştirinin ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır.⁸³

Faruk Yücel ise “Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir?” adlı çalışmasında beş aşamadan oluşan bir çeviri eleştirisi modeli önermektedir. Metin odaklı çözümleme kapsamında ilk aşamayı kaynak metnin makro ve mikro yapısının eleştirmen tarafından çözümlenmesi, metnin biçim ve içerik bağlamında incelenmesi oluşturur. Bunu metnin anlamını etkileyen ölçütler olarak toplumsal, kültürel, bireysel ve tarihsel öğelerin irdelenerek ortaya koyulması izler. Üçüncü aşamanın eleştirmenin iki metinle karşı karşıya kalması nedeniyle daha karmaşık olduğunun altını çizen Yücel, eleştirmenin öncelikle kaynak metindeki adımları izleyerek çeviri metni irdelemesi gerektiğini belirtir. Bunu metinlerin ne ölçüde ve nasıl örtüşüğünün ortaya koyulması aşaması izler. Yücel burada asıl önemli

---

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Göktürk 1986, s. 105-108

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Paker 1983, s. 131-139

olanın metinler arasındaki dilsel ve dil dışı sapmaların belirlenmesi olduğunun altını çizer. Çeviride meydana gelen sapmaların dilsel göstergelerden mi yoksa dil dışı öğelerin yorumlanmasında çevirmenin başarısız oluşundan mı kaynaklandığının irdelenmesi gerektiğine dikkat çeker. Dördüncü aşamada, bir önceki aşamada üstünde durulan sapmaların çevirmenin sahip olduğu ideolojik, kültürel nedenler ve ayrımlar gibi öğelerden oluşup oluşmadığı sorgulanmalıdır. Son aşamada eleştirmen kaynak metni dışarıda bırakarak erek metni özgün dildeki bir metin olarak değerlendirip çeviri metnin erek dil okurunda nasıl bir tepki uyandırmış olabileceğini irdelemelidir. Bu aşamada ulaşılan verilerle çevirmenin erek dile ne derece hâkim olduğu ve çevirinin erek dil normlarına ne derece uyum sağladığı ortaya koyulacaktır.⁸⁴

Çeviri eleştirisine erek metinden yola çıkan eleştirel bir bakış olarak yaklaşan Tosun, Yücel'in bu eleştiri modelini eleştiriye erek metinden değil de kaynak metinden başladığı için eleştirmekte ve eleştiri başlangıcında kaynak metnin çözümlene yoluyla bütün olarak incelenmesinin bir eleştiri yöntemi değil, çeviri yöntemi olduğunu, bu derece ayrıntılı bir inceleme ve çözümlene yapacak bir eleştirmenin eleştiriden ziyade çeviri yapmayı tercih edeceğini belirtmektedir.⁸⁵ Tosun'un çeviri eleştirisini erek metinden başlatmasının nedeni, çeviri edimini erek odaklı bir eylem olarak görmesinden kaynaklıdır. Kaynak metin yazarının kendi dilinde kitlelere ulaşma amacı erek dilde çeviri edimiyle benzer biçimde yaşam bulmaktadır. Özgün metnin başka bir kültürde kaynak dildeki başarısını sürdürebilmesi çeviri ediminin amacını oluşturmaktadır. Tosun'a göre, çeviri eleştirisinin erek metinden başlaması özgün metnin yazarının okurla kurduğu bağın yok sayılmasından çok, çeviri ediminin bir çevirmen eylemi olarak görülmesinden kaynaklıdır. Tosun'un ileri sürdüğü görüşe göre, kaynak metin çözümlenerek eleştiri

---

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel 2007, s. 54-55

⁸⁵ Tosun 2013, s. 204-205

yapılması halinde kaynak metnin okurla kurduğu ilişkiden çok, özgün metindeki dilsel ögelerin erek metindeki karşılıklarının nasıl aktarılması gerektiğine ilişkin ölçütler eleştirinin önüne geçmekte ve başarılı bir çeviri eleştirisi yapmayı engellemektedir. Bunlara ek olarak, çeviride erek okurun metni alımlaması ön planda olduğundan, okurla kurulan ilişki bağlamında çevirmenin başarı ölçütünün kaynak metinde aranamayacağını belirtmektedir.⁸⁶

---

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun 2013, s. 209-210

III. BÖLÜM

ÇEVİRİLERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

Bir yazınsal metnin erek dile bir ara dilden çevrilmesi durumunda erek dilde ortaya çıkan metnin özgün metinden dil bilgisel ve anlamsal açıdan ayrımlar göstereceği, bu ayrımların zaman zaman önemli boyutlara ulaşabileceği, dolayısıyla ara dilden yapılmış çevirinin özgün metinden zaman zaman önemli ölçüde uzaklaşacağı savından yola çıkan çalışmamızın bu bölümünde kaynak dili Lehçe olan bir yazınsal metnin erek dil Türkçeye hem kaynak dilden hem de ara dil İngilizceden yapılmış çevirileri üzerinde karşılaştırmalı bir incelenme yapılacak, aralarındaki ayrımlar ve bunların nitelikleri ortaya koyulacak ve bu ayrımlar bir önceki bölümde vermeye çalıştığımız kuramsal bilgiler ışığında irdelenip yorumlanmaya çalışılacaktır.

Polonyalı şair ve yazar Tadeusz Borowski'nin toplama kampı konulu en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilen *Proszę Państwa Do Gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öyküsü üzerinde yapılacak bu incelemede Barbara Vedder'in İngilizce çevirisi ve Mete Tunçay'ın İngilizceden, Seda Köycü'nün doğrudan kaynak dil Lehçeden⁸⁷ çevirisi kullanılacaktır.

Katharina Reiss'in da belirttiği gibi, çeviri eleştirisi bağlamında yapılacak bir incelemenin ilk koşulu, çevirileri üzerinde inceleme yapılacak metnin niteliğinin, dolayısıyla türünün (doğru biçimde) belirlenmesidir. İncelememizin gereci olan metin bir yazın ürünü, dolayısıyla anlatımcı (biçim odaklı) bir metindir. Ancak, verdiği tarihsel bilgilerle yakın tarihimizin bir kesitine doğrudan yazarın tanıklığıyla ışık tutuyor olması

---

⁸⁷ Çevirilerin kaynak künyeleri çalışmanın *Giriş* bölümünde (dipnotlarda) verilmiştir.

nedeniyle kurgusal olmayan yazın türü içinde değerlendirilmekte, dolayısıyla aynı zamanda belge niteliği de taşımakta ve metnin bu niteliği onun aynı zamanda bilgilendirici (içerik odaklı) bir metin olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, incelememizde anlatımcı (biçim odaklı) ve bilgilendirici (içerik odaklı) metinlerin çevirisinde gözetilmesi gereken etmenlere odaklanılacaktır. Bu etmenler genel olarak, anlatımcı (biçim odaklı) metinlerin çevirisinde özgün metnin sanatsal biçim ve etkisinin, bilgilendirici (içerik odaklı) metinlerin çevirisinde ise ilettikleri bilginin niteliğinin erek dile yansıtılmasıdır.

Borowski'nin kampa henüz getirilmiş insanların trenden indirildiği noktada (*rampa*) görevli bir tutsak birliğinde çalıştığı sırada tanık olduklarını ve bu insanların pek çoğunun doğrudan gaz odalarına gönderilişini yansıttığı bu uzun öyküsünden, incelememizde irdeleyeceğimiz etmenleri en iyi biçimde yansıttığına inandığımız toplam 34 parça seçilmiştir. Bu parçalar numaralandırılarak Lehçe özgün metin, özgün metinden dilimize yapılmış çevirisi, özgün metinden İngilizceye yapılmış çevirisi, İngilizce çevirisinden dilimize yapılmış çevirisi sıralamasıyla verilecektir.

İncelememiz yukarıda sözü edilen etmenler doğrultusunda temelde sözcük, tümce, anlam, kültürel öge, başka bir dile ait (yabancı) sözcük ve açıklayıcı not (dipnot) aktarımına odaklanacaktır.

1) Lehçe Özgün Metin:

Cały obóz chodził nago. Wprawdzie przeszliśmy już odwszenie i ubrania dostaliśmy zpowrotem z basenów napełnionych rozpuszczonym w wodzie cyklonem, który znakomicie truł wszy w ubraniach i ludzi w komorze gazowej, a tylko bloki, odgrudzone od nas hiszpańskimi kozłami, nie „wyfasowały” jeszcze ubrań, to jednak i ci, i tamci chodzili nago: upał był okropny. Obóz ściśle zamknięto. Żaden więzień, żadna wesz nie śmie się przedostać przez jego bramę. Ustała praca komand. Cały dzień tysiące nagich

ludzi przewalało się podrogach i placach apelowych, leżakowało pod ścianami i na dachach. Spano na deskach, gdyż sienniki i koce były w dezynfekcji. Z ostatnich bloków widać było FKL - tam też odwszawiali. Dwadzieścia osiem tysięcy kobiet rozebrano i wypędzono z bloków – właśnie kotłując się na „wizach”, drogach i placach. (Borowski 1959, s. 9)

Lehçeden Çevirisi:

Bütün bir kamp çıplak dolaşıyordu. Aslında bit temizliğinden çoktan geçmiştik ve giysilerimiz, üstlerindeki bitleri ve gaz odasındaki insanları mükemmelen zehirleyen, suda çözülmüş *zyklon*la dolu havuzlardan geri gelmişti. Bir tek, bizden İspanyol keçileriyle⁸⁸ ayrılmış bloklar giysilerini henüz “teslim almamıştı”, ama onlar da çıplak dolaşıyordu biz de. Hava korkunç sıcaktı. Kamp sımsıkı kapatılmıştı. Hiçbir tutsak, hiçbir bit kampın kapısından çıkmaya cesaret bile edemezdi. Komandolar iş bırakmıştı. Binlerce çıplak insan bütün bir gün boyunca kampın yollarını ve yoklama alanlarını dolduruyor, duvarların altında ve çatılarda uzanıp dinleniyordu. Bloklardaki ranzalarda çıplak tahtalar üstünde uyunuyordu çünkü saman şilteler ve battaniyeler o sırada dezenfekte ediliyordu. Sondaki bloklardan FKL⁸⁹ görünüyordu, orada da bit temizliği yapılıyordu. Yirmi sekiz bin kadın çıplak halde bloklardan dışarı atılmıştı, “wiese”ler,⁹⁰ yollar ve meydanlar kadın kaynıyordu. (Köycü 2024, s. 69)

İngilizce Çevirisi:

All of us walk around naked. The delousing is finally over, and our striped suits are back from the tanks of Cyclone B solution, an efficient killer of lice in clothing and of men in gas chambers. Only the inmates in the blocks cut off from ours by the Spanish goats⁹¹

---

⁸⁸ İspanyol keçileri (ya da Friesian atları): Piyadeleri süvari saldırılarından koruyan saha tahkimatı. (ç.n.)

⁸⁹ (Alm. Frauen Konzentrationslager) Kadın kampı; Auschwitz Toplama Kampı'nın kadınlar bölümü. (ç.n.)

⁹⁰ (Alm.) Çayır.

⁹¹ Crossed wooden beams wrapped in barbed wire.

still have nothing to wear. But all the same, all of us walk around naked: the heat is unbearable. The camp has been sealed off tight. Not a single prisoner, not a solitary louse, can sneak through the gate. The labour Kommandos have stopped working. All day, thousands of men shuffle up and down the roads, cluster around the squares, or lie against the walls and on top of the roofs. We have been sleeping on plain boards, since our mattresses and blankets are still being disinfected. From the rear blockhouses we have a view of the F.K.L.- *Frauen Konzentration Lager*⁹²; there too the delousing is in full swing. Twenty-eight thousand women have been stripped naked and driven out of the barracks. Now they swarm around the large yard between the blockhouses. (Vedder 1976, s. 29-30)

İngilizceden Çevirisi:

Hepimiz çırılçıplak dolaşıyoruz. Nihayet, bit temizliği sona eriyor ve çubuklu giysilerimiz, Siklon B çözeltisiyle dolu tanklardan geri geliyor- Siklon B, giysilerdeki bitler ve gaz odalarındaki insanlar için gayet etkin bir öldürücüdür. Yalnız, “İspanyol keçileri”yle⁹³ bizimkilerden ayrılan bloklarda kalanların hâlâ giyecekleri bir şeyleri yok. Bizim giysiler geldi artık, ama yine de çıplak geziyoruz, sıcak dayanılır gibi değil. Kamp sıkı sıkı kapatılmıştır. Kapıdan dışarı ne bir mahpus sızabilir, ne de tek başına bir bit. İş Komandoları çalışmayı bıraktılar. Bütün gün boyunca, binlerce çıplak adam yollarda voltalıyor, alanlarda kümeleşiyor, duvarlara yaslanıyor ya da damların üstünde yatıyor. Kuru tahtada uyuyoruz, çünkü döşeklerimiz ve battaniyelerimiz hâlâ dezenfekte edilecek. Gerideki bloklardan F.K.L. -Frauen Konzentration Lager- görünüyor; orada da bit-kıyımı tam yol devam etmekte. Yirmi sekiz bin kadın çırılçıplak soyulmuş ve barakaların dışına çıkarılmış. Blokların arasındaki geniş avluda kaynaşıyorlar. (Tunçay 1997, s. 21)

---

⁹² Women’s concentration camp. (Unless otherwise indicated, all foreign phrases are in German)

⁹³ Dikenli tele sarılmış çapraz kalaslar. (ç.n.)

Çözümleme: Yazarın öykünün geçtiği yeri okura hemen açılış tümcesinde (*Cały obóz chodzil nago.*) *cały obóz* (tüm kamp) anlatımıyla bildirdiği gözlenir. Köycü'nün doğrudan Lehçeden yaptığı çeviride bu anlatıma dilimizdeki karşılığıyla 'bütün bir kamp' biçiminde yer verilmiştir. Ancak, bu anlatım öykünün İngilizce çevirisinde *all of us* biçiminde yer almakta ve bu çevriyi kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın çevirisinde de aynı biçimde (*hepimiz*) karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, İngilizce çeviride ve bu çevriyi kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın çevirisinde bu anlatımla verilmek istenen ileti bağlamında bir yönüyle bir anlam daralmasının ortaya çıktığı söylenebilir.

Açılış tümcesinin çevirilerinde dil bilgisel bir ayırım olduğu gözlenmektedir. Bu ayırımı açıklayabilmek adına Lehçede eylem yapılarına ilişkin bir bilgiyi vermekte yarar olduğu kanısındayız. Lehçede eylemler süreksizlik bildiren (dokonany) ve süreklilik bildiren (niedokonany) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu yapının kuramsal olarak İngilizcedeki perfect ve imperfect yapılara karşılık geldiği söylenebilir. Ancak, aralarında şöyle büyük bir ayırım vardır ki, İngilizcedeki perfect ve imperfect yapılar eyleme getirilen eklerle ve yardımcı eylemlerle oluşturulurken, Lehçede bu yapı eylemin süreksizlik bildiren (dk.)⁹⁴ ya da süreklilik bildiren (ndk.)⁹⁵ biçiminin belirtilmek istenen zamanda çekimlenmesiyle oluşturulmaktadır. Daha açıklayıcı olmak adına basit bir örnek vermek gerekirse: Lehçede dilimizde 'yapmak' anlamına gelen eylemin *robić* (ndk.) ve *zrobić* (dk.) olmak üzere iki biçimi vardır. *Robić* eylemi geçmiş zamanda üçüncü tekil kişiye göre çekimlendiğinde dilimizde 'yapıyordu/yapardı/yapmaktaydı' anlamlarına gelirken, *zrobić* eylemi aynı biçimde çekimlendiğinde 'yaptı/yapmıştı' anlamını karşılamaktadır. Ancak, bu kuralın dışında kalan durumlar da vardır. Lehçede bazı eylemlerin süreksizlik

---

⁹⁴ Dokonany (süreksizlik bildiren) eylemleri belirtirken kullanılan kısaltma olup çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu biçimdeki eylemler için bu kısaltma kullanılacaktır.

⁹⁵ Niedokonany (süreklilik bildiren) eylemleri belirtmek için kullanılan kısaltma olup çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu biçimdeki eylemler için bu kısaltma kullanılacaktır.

bildiren (dk.) biçimleri olmayıp yalnızca süreklilik bildiren (ndk.) biçimleri vardır. Bu noktada verilebilecek örneklerden biri, dilimizde ‘(yürüyerek) gitmek/yürümek’ anlamına gelen *chodzić* (ndk.) eylemidir. Öykünün ilk tümcesinin ögelerinden biri (yüklemi) olan *chodzil* sözcüğü *chodzić* eyleminin geçmiş zamanda eril üçüncü tekil kişiye göre çekimlenmiş biçimidir. Tümcenin dilimize Lehçeden yapılmış çevirisinde *chodzil* yüklemının geçmişte süreklilik gösteren yapısı aynen (*dolaşıyordu*) aktarılmıştır. Ancak, İngilizce çevirisinde bu yapının şimdiki geniş zamanda (*walk*) kurulmuş olduğu görülmektedir; bu yüzden bu metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın çevirisinde de aynı yapıyla (*dolaşıyoruz*) karşılaşmaktayız.

Lehçe özgün metinde ikinci tümce biraz uzun ve karmaşık yapıda kurulmuştur. Lehçeden yapılmış çeviride bu yapının Türkçeye üç tümce olarak aktarıldığı görülmektedir. Lehçedeki böylesi uzun tümcelerin dilimize aynen aktarılmaya çalışılması anlaşılması güç ve devrik yapıların ağırlıkta olduğu bir tümcenin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Köycü’nün bu durumu göz önünde bulundurarak böyle bir yaklaşım sergilemiş olması olasıdır. Aynı durumla Barbara Vedder’ın İngilizce çevirisinde ve Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinde de karşılaşmaktayız. Ancak, Tunçay’ın çevirisinde bir ayrıntı göze çarpmaktadır. Bu ikinci tümcede anlatıcı tarafından verilen, anlatıcının da içinde bulunduğu bloktaki tutsakların giysilerinin siklon tanklarından geri geldiği yönündeki bilgi Tunçay’ın çevirisinde üçüncü tümcede *Bizim giysiler geldi artık* biçiminde yinelenmektedir. Oysaki ne özgün metinde ne de İngilizce çevirisinde böyle bir durum söz konusudur. Bu tutumuyla Tunçay’ın erek metin odaklı bir çeviri yöntemi seçtiği söylenebilir.

Parçanın dördüncü (*Żaden więzień, żadna wesz nie śmie się przedostać przez jego bramę.*) tümcesindeki *nie śmie się przedostać* anlatımı Köycü’nün çevirisinde dilimizdeki

karşılıyla (*çıkılmaya cesaret bile edemezdi*) yer alırken, İngilizce çevirisinde (*Not a single prisoner, not a solitary louse, can sneak through the gate.*) ve bu çeviriyi kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın çevirisinde (Kapıdan dışarı ne bir mahpus sızabilir, ne de tek başına bir bit.) *ne (...) ne de (...) gizlice çıkabilir/sızabilir* yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Oysaki özgün metinde dilimizde 'cesaret edemez' anlamındaki *nie śmie się* anlatımı kampın kısıtlayıcı, zorlayıcı, özellikle de tehdit edici kurallarına gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda, yazarın bu ironik anlatımla üstü kapalı bir biçimde vermek istediği iletinin tümcenin İngilizce çevirisinde ve bu çeviriyi kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın çevirisinde algılanamadığını, dolayısıyla bu noktada bir anlam daralmasının söz konusu olduğunu söylemek olasıdır.

Öykü anlatıcısının ağırlıklı olarak geçmiş zaman (geçmiş zamanda süreklilik/süreksizlik) anlatımının egemen olduğu özgün metinde yazarın, anlatım akışını yer yer zamansal açıdan bozarak bazı tümceleri şimdiki zamanda kurmuş olduğu gözlenmektedir. Bunun bir örneği bu tümcede de karşımıza çıkmaktadır. Lehçede ndk. biçimdeki *śmiać się* (cesaret etmek) eyleminin şimdiki zamanda üçüncü tekil kişiye göre çekimlenerek olumsuzluk parçacığı (partikülü) *nie* eşliğinde kullanılması dilimizde 'cesaret edemez' anlamı oluşturmaktadır. Özgün metinde şimdiki zamanda kurulmuş bu yapı İngilizce çevirisinde ve bu çeviriyi kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın çevirisinde korunmuşken, Köycü'nün çevirisinde geçmiş zamana (*cesaret bile edemezdi*) taşınmıştır. Köycü'nün bu yönde bir çeviriyi zamansal açıdan birlik sağlamak amacıyla yeğlemiş olması oldukça olasıdır.

Parçanın son tümcesinde yazar *wiese* (Alm. çayır, çimen) sözcüğünü Lehçeleştirerek sesletim olarak da görece benzeyen *wizach* sözcüğünü kullanmayı seçmiştir. Yalnızca bu sözcük özelinde olmamakla beraber bu durum yazarın toplama kampı konulu öykülerinde

oldukça sık karşılaşılan bir durum olarak göze çarpmaktadır. Lehçeden yapılmış çevirisinde bu sözcüğe çevirmen tarafından *wiese* biçiminde yer verilmiş ve sözcüğün Almanca olduğu bilgisi ve anlamı dipnotta açıklanmıştır. Köycü'nün, çevirisinde sözcüğe bu biçimde yer vermesinin yazarın toplama kampı yaşamının çok dilli ve çok kültürlü yapısını okuyucuya yansıtma çabasının erek metinde de görülür, algılanır olmasını sağlama amacından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, Vedder'ın ve Tunçay'ın çevirilerinde bu ögelere rastlanmamaktadır.

Özgün metindeki *Z ostatnich bloków widać było FKL - tam też odwszawiali.* tümcesinde yer alan FKL kısaltmasında da benzeri bir durum söz konusudur. Yazar kısaltma için metnin içinde ya da dipnotta herhangi bir açıklama yapmamış olsa da, Lehçeden yapılmış çevirisinde Köycü kısaltmanın hem açılımını hem de Almanca olan bu anlatımın Türkçe karşılığını dipnotta verme yoluna gitmiştir (*Sondaki bloklardan FKL⁹⁶ görünüyordu*). Vedder'ın da kısaltmanın açılımını metnin içinde kısaltmanın hemen ardından, İngilizce karşılığını ise dipnotta verdiği (*From the rear blockhouses we have a view of the F.K.L.-Frauen Konzentration Lager. Dipnotta: Women's concentration camp.*) gözlenmektedir. Ancak, bu metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay kısaltmanın yalnızca açılımını metnin içinde kısaltmanın hemen ardından vermekle yetinmiştir. (*Gerideki bloklardan F.K.L. -Frauen Konzentration Lager- görünüyor*). Bu noktada, Köycü'nün ve Vedder'ın Almanca bilmeyen okuru göz önünde bulundurarak erek dil, dolayısıyla erek kültür odaklı bir yaklaşımla anlatımın kendi dillerindeki karşılığını verdikleri, ancak Tunçay'ın bu yönde bir yaklaşım sergilemediği gözlenmektedir.

Vedder'ın çevirisindeki *Now they swarm around the large yard between the blockhouses* anlatımı Tunçay'ın çevirisinde *Blokların arasındaki geniş avluda kaynaşıyorlar* olarak

---

⁹⁶ (Alm. Frauen Konzentrationslager) Kadın kampı; Auschwitz Toplama Kampı'nın kadınlar bölümü. -ç.n.

yer almaktadır. Vedder'in kullandığı *swarm around* anlatımı büyük gruplar halinde hareket etmek anlamına gelirken, Tunçay'ın kullandığı *kaynaşıyorlar* anlatımı bir yığın ya da büyük bir kitlenin bir arada bulunmasından çok, 'yakın ilişki kurmak, uyuşmak, iyi anlaşmak' anlamlarına gelebilmekte ve bu durum yazarın vermek istediği iletinin okura açık bir biçimde ulaşmasına engel olmaktadır.

Görüldüğü üzere, çeviriyi doğrudan Lehçe özgün metinden yapmış Köycü'nün daha kaynak metin odaklı bir yaklaşımla yeterli bir çeviri yaptığı, Vedder ve Tunçay'ın ise erek kültürü ön plana alarak kabul edilebilir bir çeviri ortaya koyduğu gözlenmektedir.

2) Lehçe Özgün Metin:

Od rana czeka się na obiad, je się paczki, odwiedza się przyjaciół. Godziny płyną wolno, jak to w upale. Nawet zwykłej rozrywki nie ma: szerokie drogi do krematoriów stoją puste. Od paru dni nie ma już transportów. Część Kanady zlikwidowano i przydzielono na komando. Trafili na jedno z najcięższych, na Harmenze. Jako że byli wypasieni i wypoczęci. W obozie bowiem panuje zawistna sprawiedliwość: gdy można upadnie, przyjaciele starają się, by upadł jak najniżej. Kanada, nasza Kanada, nie pachnie wprawdzie, jak Fiedlerowska, żywica, tylko francuskimi perfumami, lecz chyba nie rośnie tyle wysokich sosen w tamtej, ile ta ma ukrytych brylantów i monet, zebranych z całej Europy (Borowski 1959, s. 9)

Lehçeden Çevirisi:

Sabahtan beri öğle yemeği bekleniyor, paketlerin içindekiler yeniyor, arkadaşlar ziyaret ediliyordu. Saatler sıcak havalarda hep olduğu gibi ağır ilerliyordu. O olağan eğlence bile yoktu, krematoryumlara giden geniş yollar bomboştı. Birkaç gündür kampa sevkiyat⁹⁷ yapılmıyordu. Kanada'da çalışan tutsakların bir bölümü tasfiye edilip bir komandoya

---

⁹⁷ Kampa tutsak gönderimi, tutsakları getiren yük trenleri. (ç.n.)

bağlanmıştı. Bu tutsaklar semiz ve dinlenmiş oldukları için en ağır işleri yapan komandalardan birine, Harmenze komandosuna düşmüşlerdi. Çünkü kampta kıskançlık üstüne kurulu bir adalet hâkimdi, güçlü olan tutsak düşmeye görsün, arkadaşları dibe vurması için çabalardı. Kanada, bizim Kanada'mız aslında Arkady Fiedler'inki⁹⁸ gibi reçine değil, Fransız parfümleri kokuyordu ama herhalde Fiedler'in Kanada'sında bizim Kanada'daki, tüm Avrupa'dan toplanıp kampa gönderilen tutsakların gizleyip yanlarında getirdikleri pirlanta ve paralar kadar ulu çam yoktu. (Köycü 2024, s. 70)

İngilizce Çevirisi:

The heat rises, the hours are endless. We are without even our usual diversion: the wide roads leading to the crematoria are empty. For several days now, no new transports have come in. Part of Canada⁹⁹ has been liquidated and detailed to a labour Kommando- one of the very toughest- at Harmenz. For there exists in the camp a special brand of justice based on envy: when the rich and mighty fall, their friends see to it that they fall to the very bottom. And Canada, our Canada, which smells not of maple forest but of French perfume, has amassed great fortunes in diamonds and currency from all over Europe. (Vedder 1976, s. 30)

İngilizceden Çevirisi:

Sıcak artıyor ve saatlerin de sonu gelmek bilmiyor. Olağan uğraşımız bile yok: Krematoryumlara giden geniş yollar bomboş. Kaç gündür yeni ulaşım gelmedi. Kanada'nın¹⁰⁰ bir bölümünü kaldırdılar ve Harmenz'deki bir iş Komandosuna bağladılar-

---

⁹⁸ Polonyalı yazar Arkady Fiedler, 1935 yılında yayımlanan *Kanada pachnqca żywicq* (Reçine Kokan Kanada) kitabında Kanada yolculuğunu anlatmaktadır. (ç.n.)

⁹⁹ A designation of wealth and well-being in the camp. More specifically, the members of the labor gang, or Kommando, who helped to unload the incoming transports of people destined for the gas chambers.

¹⁰⁰ "Kanada", kampta servet ve rahatlık anlamına gelir. Daha özel olarak da, gaz odalarına gönderilmek üzere ulaşım kabileleri geldikçe, insan trenlerini boşaltmaya yardım eden bir iş ekibinin ya da Komandosunun üyelerini anlatır. (ç.n.)

en zorlu ekiplerden biri bu. Kampta kıskançlığa dayanan özel bir adalet vardır: Zengin ve güçlüler bir kez düşmeye görsün, arkadaşları en dibe kadar gitmeleri için ellerinden geleni esirgemezler. Eh, akça ağaç ormanları yerine Fransız parfümü kokan Kanada, bizim Kanada'mız da, bütün Avrupa'dan az mı elmas ve para topladı. (Tunçay 1997, s. 21-22)

Çözümleme: Bu parçanın ilk tümcesi (*Od rana czeka się na obiad, je się paczki, odwiedza się przyjaciół.*) Lehçeden çevirisinde yer almasına (*Sabahtan beri öğle yemeği bekleniyor, paketlerin içindekiler yeniyor, arkadaşlar ziyaret ediliyordu.*) rağmen, Vedder'ın İngilizce çevirisinde ve Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde bulunmamaktadır. İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın çevirisinde bu tümcenin bulunmayışı kuşkusuz ki son derece doğaldır. Ancak, Vedder'ın bu tümceye çevirisinde neden yer vermediğini belirlemek ne yazık ki olası değildir.

İkinci tümcede (*Godziny płyną wolno, jak to w upale.*) anlatıcı, saatlerin tıpkı sıcaklar havalarda olduğu gibi ağır geçtiğini vurgulamaktadır. Bu anlatım Köycü'nün Lehçeden çevirisinde aynı biçimde yer almaktadır (*Saatler sıcak havalarda hep olduğu gibi ağır ilerliyordu.*). Ancak Vedder'ın sıcaklığın yükseldiğine ve saatlerin geçmediğine ilişkin daha genel bir anlatım (*The heat rises, the hours are endless.*) kullanarak erek metin odaklı bir çeviri ortaya koyduğu gözlenmektedir. Tunçay da İngilizce metne bağlı kalan bir çeviriyle (*Sıcak artıyor ve saatlerin de sonu gelmek bilmiyor.*) kaynak metin odaklı bir yaklaşım sergilemiştir.

Parçanın beşinci, altıncı ve yedinci tümcelerinin (*Część Kanady zlikwidowano i przydzielono na komando. Trafili na jedno z najcięższych, na Harmenze. Jako że byli wypasieni i wypoczęci.*) Lehçeden çeviride altıncı ve yedinci tümce birleştirilerek iki tümce biçiminde (*Kanada'da çalışan tutsakların bir bölümü tasfiye edilip bir komandoya bağlanmıştı. Bu tutsaklar semiz ve dinlenmiş oldukları için en ağır işleri yapan*

komandalardan birine, Harmenze komandosuna düşmüşlerdi.), İngilizce ve İngilizceden çeviride ise tek bir tümce biçiminde aktarıldığı gözlenmektedir (*Part of Canada has been liquidated and detailed to a labour Kommando - one of the very toughest - at Harmenz. / Kanada'nın bir bölümünü kaldırdılar ve Harmenz'deki bir iş Komandosuna bağladılar - en zorlu ekiplerden biri bu.*). Altıncı ve yedinci tümce arasındaki neden-sonuç ilişkisi Köycü'nün bu tümceleri erek metin odaklı bir yaklaşımla birleştirerek çevirmiş olmasını açıklamaktadır. Ancak, İngilizce ve İngilizceden çeviride, altıncı tümcede anlatılan eylemin nedenini gösteren yedinci tümceye yer verilmediği görülmektedir. Yazarın yedinci tümcede, kampın Kanada biriminde çalışan tutsakların diğer komandalarda çalışan tutsaklara oranla çok daha rahat koşullarda çalıştıkları ve her türlü yiyeceğe ulaşabildikleri için dinlenmiş ve iyi beslenmiş oldukları yönünde üstü kapalı bir iletisi söz konusudur. Yedinci tümcenin ya da en azından içeriğinin İngilizce çeviride bulunmayışı yazarın vermek istediği iletinin bu çeviride yok olmasına, dolayısıyla bir anlam yitimine yol açmıştır. Bu durum İngilizceden çeviriyi de kaçınılmaz olarak olumsuz etkilemiş, bu çeviride de bir anlam yitiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Söz konusu durum İngilizce çevirmeni Vedder'ın, metni Auschwitz Toplama Kampı'nın Kanada bölümü ve bu bölümde çalışan tutsakların çalışma koşulları bağlamında çözümlememiş, bu konuda gerekli bilgiyi edinmemiş olduğu yönünde bir kanı uyandırmaktadır.

Özgün metinde sonraki tümcede yer alan *przyjaciele starają się, by upadł jak najniżej* anlatımında kullanılmış *starać się* (ndk.) eylemi denemek, çabalamak anlamlarına gelmektedir. Bu anlatım Lehçeden çeviride *arkadaşları dibe vurması için çabalardı* biçiminde, eylemin doğrudan sözlük anlamı kullanılarak aktarılmıştır. Vedder'ın İngilizce çevirisinde ise deyimsel bir anlatım olan ve bir şeyin yapıldığından emin olmak anlamına gelen *see to it* ile oluşturulduğu göze çarpmaktadır (*their friends see to it that*

they fall to the very bottom). Bu anlatımın Tunçay'ın İngilizceden çevirisinde korunduğu görülmektedir (*arkadaşları en dibe kadar gitmeleri için ellerinden geleni esirgemezler*).

Yazar parçanın son tümcesinde (*Kanada, nasza Kanada, nie pachnie wprawdzie, jak Fiedlerowska, żywicą, tylko francuskimi perfumami, lecz chyba nie rośnie tyle wysokich sosen w tamtej, ile ta ma ukrytych brylantów i monet, zebranych z całej Europy.*) kamptaki Kanada bölümünden söz etmekte, bu bölümün kampın varıl bölümü olduğuna ve parfüm koktuğuna ilişkin bir betimde bulunmakta, bu betimde *jak Fiedlerowska* anlatımıyla Polonyalı yazar Arkady Fiedler'in Kanada yolculuğunu anlattığı *Reçine Kokan Kanada* adlı kitabındaki Kanada ile kamptaki Kanada bölümü arasında bir karşılaştırma yaparak adı geçen kitaba bir gönderme yapmaktadır. Bu göndermenin Lehçeden çeviride yer aldığı (*Kanada, bizim Kanada'mız aslında Arkady Fiedler'inki¹⁰¹ gibi reçine değil, Fransız parfümleri kokuyordu ama herhalde Fiedler'in Kanada'sında bizim Kanada'daki, tüm Avrupa'dan toplanıp kampa gönderilen tutsakların gizleyip yanlarında getirdikleri pırlanta ve paralar kadar ulu çam yoktu.*), ancak Vedder, dolayısıyla Tunçay'ın çevirisinde yer almadığı (*And Canada, our Canada, which smells not of maple forest but of French perfume, has amassed great fortunes in diamonds and currency from all over Europe. / Eh, akça ağaç ormanları yerine Fransız parfümü kokan Kanada, bizim Kanada'mız da, bütün Avrupa'dan az mı elmas ve para topladı.*) görülmektedir. Köycü bu göndermede Fiedler için bir dipnot açmış ve bu dipnotta Fiedler'in söz konusu kitabına ilişkin bilgilere yer vermiştir. Ancak, Vedder bu yola başvurmamıştır. Fiedler'in İngilizce okur tarafından tanınmayan bir yazar olduğu düşüncesinden hareketle bu anlatımı erek metin odaklı bir yaklaşımla daha genel bir biçimde aktarma yoluna gitmiş olması olasıdır.

---

¹⁰¹ Polonyalı yazar Arkady Fiedler, 1935 yılında yayımlanan *Kanada pachnąca żywicą* (Reçine Kokan Kanada) kitabında Kanada yolculuğunu anlatmaktadır. (ç.n.)

3) Lehçe Özgün Metin:

Właśnie siedzimy w kilku na buksie, beztrosko machając nogami. Rozkładamy biały, przemyślnie wypieczony chleb, kruchy, rozsypujący się, drażniący trochę w smaku, ale za to nie pleśniejący tygodniami. Chleb przysłany aż z Warszawy. Jeszcze tydzień temu miała go w rękach moja matka. Miły Boże, miły Boże... (Borowski 1959, s. 9)

Lehçeden Çevirisi:

Birkaç kişi döşekte bacaklarımızı kaygısızca sallayarak oturuyorduk. Ustaca pişirilmiş, gevrek, ufalanan, tadı biraz ekşi ama bu sayede haftalarca küflenmeyen beyaz ekmeği bölüştük. Ekmek ta Varşova'dan gönderilmişti. Daha bir hafta önce anamın ellerindeydi. Tanrı'm, Tanrı'm... (Köycü 2024, s. 70)

İngilizce Çevirisi:

Several of us sit on the top bunk, our legs dangling over the edge. We slice the neat loaves of crisp, crunchy bread. It is a bit coarse to the taste, the kind that stays fresh for days. Sent all the way from Warsaw-only a week ago my mother held this white loaf in her hands... dear Lord, dear Lord... (Vedder 1976, s. 30)

İngilizceden Çevirisi:

Birkaçımız en üst ranzada oturuyoruz, bacaklarımızı kenarlardan sarkıtmışız. Çıtır çıtır, gevrek ekmeğin somunlarını dilimliyoruz. Tadı biraz bozuk, hani o kolay bayatlamayan ekmeklerden. Ta Varşova'dan gönderilmiş - daha bir hafta önce, bu beyaz somun annemin elindeydi... Tanrım, Tanrım... (Tunçay 1997, s.22)

Çözümleme: Parçada yazarın şimdiki-geniş zamanda kurduğu tümce yapılarının (*siedzimy - Rozkładamy*) Vedder ve Tunçay'ın çevirilerinde korunduğu (*Several of us sit - We slice / oturuyoruz - dilimliyoruz*) Köycü'nün çevirisinde ise geçmiş zamanda süreklilik ve geçmiş zamanda süresizlik yapısıyla (*oturuyorduk - bölüştük*) aktarıldığı

görülmektedir. Köycü'nün bu yaklaşımına ilişkin en olası açıklama, anlatımda tümce zamanları açısından önceki tümcelerle bir uyum yakalamak için bu yönde bir seçim yapmış olduğudur.

Vedder ve Tunçay'ın çevirilerinde iki ayrı tümce olarak aktarılmış ikinci tümce Köycü'nün çevirisinde yazarın kurduğu yapıda, tek bir tümce olarak yer almaktadır. Bu yönüyle Köycü'nün çeviride zaman kullanımı açısından erek metin odaklı, tümcelerin bütünlüğü ve aktarımı açısından kaynak metin odaklı bir yaklaşım izlediği söylenebilir. Özgün metinde kullanılan zaman yapısının Vedder'ın çevirisinde korunduğu, Tunçay'ın da bu yapıyı sürdürdüğü göze çarpmaktadır.

4) Lehçe Özgün Metin:

Wyciągamy boczek, cebule, otwieramy puszkę skondensowanego mleka. Henri, wielki i ociekający potem, marzy głośno o francuskim winie przywożonym przez transporty ze Strasburga, spod Paryża, z Marsylii... (Borowski 1959, s. 9)

Lehçeden Çevirisi:

Domuz pastırmasını ve soğanı çıkardık, konsantre süt tenekesini açtık. Terden sırılsıklam olmuş iri yarı Henri, Strasburg'dan, Paris civarından, Marsilya'dan yapılan sevkiyatlarla gelmiş Fransız şarabından söz ediyordu. (Köycü 2024, s. 70)

İngilizce Çevirisi:

We unwrap the bacon, the onion, we open a can of evaporated milk. Henri, the fat Frenchman, dreams aloud of the French wine brought by the transports from Strasbourg, Paris, Marseille... Sweat streams down his body. (Vedder 1976, s. 30)

İngilizceden Çevirisi:

Domuz pastirmasını, soğanı kâğıttan çıkarıyor, bir de yoğutulmuş süt tenekesi açıyoruz. Henri, şişman Fransız, Strasburg, Paris, Marsilya ulaşımalarında gelen Fransız şaraplarını yüksek sesle hayalliyor... Vücudundan habire terler akıyor bir yandan. (Tunçay 1997, s. 22)

Çözümleme: Parçada yazarın tümcelerindeki geniş/şimdiki zaman yapısının (*Wyciągamy - otwieramy - marzy*) Köycü'nün Lehçeden çevirisinde yine yazarın zaman kullanımından farklı olarak bilinen geçmiş zamanda süreksizlik ve süreklilik yapısıyla (*çıkardık - açtık - söz ediyordu*), Vedder'ın ve Tunçay'ın çevirilerinde ise yazarın zaman kullanımıyla (*unwrap - open - dreams*) yansıtıldığı görülmektedir.

İlk tümcede yazarın kullandığı *skondensowane mleko* anlatımının Türkçedeki karşılığı yoğunlaştırılmış ya da konsantre süttür. Köycü'nün çevirisinde *konsantre süt* anlatımının yer aldığı görülmektedir. İngilizce çeviride ise yarı yoğunlaştırılmış ya da yoğunlaştırılmış süt anlamına gelen *evaporated milk* anlatımına yer verilmiştir. Ara dil çevirmeni Tunçay ise *yoğutulmuş süt* anlatımını kullanmıştır. Ancak, Türkçede genelgeçer bir kullanımı olmayan *yoğutulmuş* sözcüğünün okur tarafından anlaşılması, bu sözcüğün okurda farklı bir çağrışıma yol açması oldukça olasıdır.

Öykü kahramanlarından biri olan Henri'nin Fransız şaraplarından söz ettiğinin belirtildiği ikinci tümcede Henri'nin Fransız olduğu yönünde herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, İngilizce ve İngilizceden yapılmış çeviride Henri'nin Fransız olduğu vurgulanmaktadır (*Henri, the fat Frenchman / Henri, şişman Fransız*). Lehçeden çevirisinde de aynı biçimde Henri'nin Fransız olduğu yönünde bir bilgi yoktur.

5) Lehçe Özgün Metin:

- Słuchaj, mon ami, jak pójdziemy znów na rampę, przyniosę ci oryginalnego szampana.

Pewnie nigdy nie piłeś, nieprawda?

- Nie. Ale przez bramę nie przeniesiesz, więc nie bujaj. Zorganizuj lepiej buty, wiesz, takie dziurkowane z podwójną podeszwą, a o koszulce już nie mówię, dawno mi obiecałeś. (Borowski 1959, s. 9)

Lehçeden Çevirisi:

“Dinle, *mon ami*,¹⁰² rampaya¹⁰³ tekrar gittiğimizde sana orijinal şampanya getireceğim.

Kesin hiç içmemişsindir, değil mi?”

“Hayır. Ama onu kampın kapısından geçiremezsin, o yüzden hiç martaval okuma. Sen en iyisi ayakkabı ayarla, hani şu çift tabanlı, delikli olanlardan. Getireceğine söz verdiğin o gömlekten hiç bahsetmiyorum, bana onun sözünü vereli çok oldu.” (Köycü 2024, s. 70)

İngilizce Çevirisi:

‘Listen, *mon ami*¹⁰⁴, next time we go up on the loading ramp, I’ll bring you real champagne. You haven’t tried it before, eh?’

‘No. But you’ll never be able to smuggle it through the gate, so stop teasing. Why not try and ‘organize’ some shoes for me instead- you know, the perforated kind, with a double sole, and what about that shirt you promised me long ago?’ (Vedder 1976, s. 30)

İngilizceden Çevirisi:

“Dinle, *mon ami*, [dostum] rampaya bir daha gidişimizde sana sahici şampanya getireceğim. Demek hiç içmedin?”

---

¹⁰² Fr.) Dostum.

¹⁰³ Kampa tutsak taşıyan trenlerin durduğu ve tutsakların indirildiği yer. (ç.n.)

¹⁰⁴ My friend (French)

“Hayır içmedim. Ama kapıdan nasılsa sokamazsın, dalga geçmeyi bırak. Onun yerine, niçin bana bir çift ayakkabı ‘örgüt’lemiyorsun – şu, üstü delik delik, çift kat pençeli olanlardan; hem bana çoktandır söz verdiğin gömlek nerede?” (Tunçay 1997, s. 22)

Çözümleme: Polonyalı anlatıcı başkahraman Tadek ile bir Fransız tutsak dostu arasında geçen konuşmayı içeren ve basit yapıda kurulmuş kısa tümcelerden oluşan bu parçada yazar ayrı diller konuşan bu iki arkadaşın Fransız olanının konuşmasında Fransızca *mon ami* (dostum) sözcüklerine yer vererek kamp yaşamının çokdilli yapısını vurgulamaktadır. Parçanın üç çeviride de birbirlerine yakın biçimde aktarıldığı ve *mon ami* anlatımının her üçünde de aynen korunduğu gözlenmektedir. Ancak, Lehçeden ve İngilizce çevirisinde bu sözcüklerin hangi dile ait olduğu ve Türkçe ve İngilizce karşılığına ilişkin bilgi dipnot yoluyla, ara dil İngilizceden çevirisinde ise sözcüklerin yalnızca Türkçe karşılığı hemen sonrasında ayrıca içinde belirtilmiştir.

Tümcenin bu anlatım sonrasında gelen *jak pójdziemy znów na rampę* bölümündeki, kamp diline ait *rampa* sözcüğünün her üç çeviride de özgün metindeki biçimiyle (*rampa / ramp / rampa*) yansıtıldığı gözlenmektedir. Ancak, bu sözcüğün kamp dilindeki anlamının Köycü’nün Lehçeden çevirisinde çevirmen tarafından dipnotta açıklanmış olduğu, Vedder’in İngilizce ve Tunçay’ın İngilizceden çevirisinde ise bu yönde bir yaklaşım sergilenmediği gözlenmektedir.

Anlatıcı başkahramanın konuşmasında yer alan *wiğc nie bujaj* anlatımında tümceye olumsuzluk katan *nie* parçacığı ile birlikte ve emir kipinde kullanılmış *bujac* eylemi ‘palavra atmak, atıp tutmak, yalan söylemek’, *wiğc* sözcüğü ‘bu yüzden, öyleyse, yani’ anlamlarına gelmektedir. Bu yapı Lehçeden çevirisinde özgün metindeki argo söylemin Türkçe okura geçmesi amacıyla *o yüzden hiç martaval okuma*, İngilizce çevirisinde *so stop teasing*, İngilizceden çevirisinde ise *dalga geçmeyi bırak* biçiminde aktarılmıştır.

Vedder'in argo bir anlatım kullanmak yerine daha sıradan, günlük bir anlatım kullanma yoluna gittiği gözlenmektedir. Buna dayanarak, İngilizce çevirideki çevirmen seçiminin ara dil çevirmeninin seçimini etkilediğini söylemek olası.

6) Lehçe Özgün Metin:

- Cierpliwości, cierpliwości, jak przyjdą transporty, przyniosę ci wszystko. Znówpójdziemy na rampę.

- A może już nie będzie transportów do komina? - rzuciłem złośliwie. - Widzisz, jak zelżało na lagrze, nieograniczona ilość paczek, bić nie wolno. Pisaliście przecież listy do domu... Rozmaicie mówią o rozporządzeniach, sam przecież gadasz. Zresztą, do cholery, ludzi zabraknie. (Borowski 1959, s. 9-10)

Lehçeden Çevirisi:

“Sabret, sabret, sevkiyatlar gelince hepsini getireceğim. Rampaya yine gideceğiz.”

“Ya bacaya bir daha sevkiyat gelmezse?” dedim acımasızca. “*Lagerda şartlar nasıl yumuşadı görüyorsun, evlerden gelen paketlerde sınırlama yok, dövme yasak. Evlerinize mektup yazıp duruyordunuz... Düzenlemelere dair farklı farklı şeyler söylüyorlar, bunu sen söylüyorsun. Üstelik illaki bu insanların sonu gelecek.*” (Köycü 2024, s. 71)

İngilizce Çevirisi:

‘*Patience, patience. When the new transports come, I’ll bring all you want. We’ll be going on the ramp again!*’

‘And what if there aren’t any more ‘cremo’ transports?’ I say spitefully. ‘Can’t you see how much easier life is becoming around here: no limit on packages, no more beatings? You even write letters home... One hears all kind of talk, and, dammit, they’ll run out of people!’ (Vedder 1976, s. 31)

İngilizceden Çevirisi:

“Patience, [sabır] patience. Yeni ulaşım lar gelince bütün istediklerini getireceğim. Yine rampaya gideceğiz.”

“Ya bir daha ‘kremo’ ulaşımı olmazsa?” diyorum yazıklararak. “Görmüyor musun, hayat ne kadar kolaylaştı burada: gelen paketlere artık sınır konmuyor, dayak da yok. Eve mektup bile yazabiliyorsun... İnsan, her çeşit konuşmalar duyuyor; kahrolası, adamlar tükenecek!” (Tunçay 1997, s. 22)

Çözümleme: Yukarıdaki konuşmanın sürdürüldüğü bu parçada yazarın “Cierpliwości, cierpliwości” anlatımının İngilizce çeviride italik yazılarak *Patience, patience* olarak yansıtıldığı ve bu metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın, bu anlatımı Türkçeye çevirmek yerine aynen aktarmayı seçtiği görülmektedir. Bunun en olası açıklaması, Tunçay’ın İngilizce çeviride italik yazılmış olan bu anlatımı bir önceki parçada geçen ve yine italik yazılmış olan Fransızca *mon ami* anlatımı benzeri bir kullanım olarak değerlendirmiş olmasıdır.

Bir diğer nokta ise özgün metinde, yazarın kamp yaşamını yansıttığı öykülerinde önemli bir yeri olan kamp diline ait, krematoryumu ya da tutsakların zehirlendiği gaz odalarını anlatmak üzere kullanılan, baca anlamına gelen *komin* ve kamp anlamına gelen Almanca *lager* sözcüklerinin kullanımıdır. Lehçeden çevirisinde *komin* sözcüğünün baca olarak, Almanca *lager* sözcüğünün ise özgün metindeki biçimiyle yansıtıldığı gözlenmektedir. Ayrıca, Köycü’nün çevirisinde yazarın oluşturduğu ve kamp yaşamında bunun gibi sık kullanılan sözcüklerin anlamlarını açıkladığı küçük sözlük de yer almaktadır. İngilizce çevirisinde ise *komin* sözcüğü yerine krematoryum sözcüğünün kısaltması olan *cremo* sözcüğünün, *lager* sözcüğü yerine de daha belirsiz bir anlatım olan *around here* sözcüklerinin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla yine, İngilizce çevirideki

çevirmen seçimlerinin ara dil çevirmeninin seçimlerini (*kremo / burada*) etkilediği görülmektedir. Köycü'nün Lehçeden çevirisinin kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri olduğu, Vedder'ın İngilizce çevirisinin daha erek odaklı yeterli bir çeviri sunduğu, Tunçay'ın ara dilden çevirisinin ise kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri olduğu söylenebilir.

7) Lehçe Özgün Metin:

- Nie gadałbyś głupstw - usta otyłego, o uduchowionej jak z miniatur Coswaya twarzy marsylczyka (jest moim przyjacielem, ale imienia jego nie znam) zapchane są kanapką zsardynkami - nie gadałbyś głupstw - powtórzył, przetykając z wysiłkiem („poszło, cholera!”) - nie gadałbyś głupstw, ludzi nie może zabraknąć, bobyśmy pozdychali w lagrze. Wszyscyżjemy z tego, co oni przywiozą. (Borowski 1959, s. 10)

Lehçeden Çevirisi:

“Saçmalama,” dedi Cosway'in¹⁰⁵ minyatürlerinden fırlamışçasına ruhani yüzlü, şişman Marsilyalı (arkadaşım ama adını bilmiyorum), ağzına sardalyalı kanepi tıkmıştı. “Saçmalama,” diye tekrarladı ağzındaki yutmaya çalışarak (“yuttum, lanet olsun!”) “saçmalama, insanların sonu gelemes, yoksa bu kampta gebeririz. Hepimiz onların getirdikleriyle geçiniyoruz.” (Köycü 2024, s. 71)

İngilizce Çevirisi:

‘Stop talking nonsense.’ Henri’s serious fat face moves rhythmically, his mouth is full of sardines. We have been friends for a long time, but I do not know even his last name.

‘Stop talking nonsense,’ he repeats, swallowing with effort. ‘They can’t run out of people,

---

¹⁰⁵ Richard Cosway (1742-1821): İngiliz aristokrasinin ve sarayın ünlü İngiliz portre ressamı. Sıcak, yumuşak renkler kullandığı suluboya minyatürler yapmıştır.

we'll starve to death in this blasted camp. All of us live on what they bring.' (Vedder 1976, s. 31)

İngilizceden Çevirisi:

“Saçmalama.” Henri'nin ciddi yüzü ritmik hareketler yapıyor, ağzı sardalya dolu. Uzun zamandır arkadaşız, ama soyadını bile bilmiyorum. Büyük bir çabayla lokmasını yutarak, “Saçmalama” diye tekrarlıyor, “Adamlar bitmez, yoksa bu batasıca kampta açlıktan gebeririz. Hepimiz onların getirdikleriyle geçiniyoruz.” (Tunçay 1997, s. 22-23)

Çözümleme: Yazar *o uduchowionej jak z miniatyr Coswaya twarzy marsylczyka* anlatımında bir benzetme yoluyla ressam Richard Cosway'in yapıtlarına gönderme yapmıştır. Bu göndermenin Lehçeden çeviride yansıtıldığı (*Cosway'in* ¹⁰⁶ *minyatürlerinden fırlamışçasına ruhani yüzlü, şişman Marsilyalı*), buna karşın İngilizce, dolayısıyla İngilizceden çevirisinde bulunmadığı (*Henri's serious fat face moves rhythmically / Henri'nin ciddi yüzü ritmik hareketler yapıyor*) görülmektedir. İngilizce çeviride yazarın yukarıdaki 2 numaralı parçada bir karşılaştırma yoluyla Polonyalı yazar Arkady Fiedler'in Kanada yolculuğunu anlattığı kitabına yaptığı göndermeye de yer verilmemiş olması da göz önünde bulundurulduğunda, Vedder'in bu yöndeki yaklaşımı belirginleşmekte, yazarın verdiği bu tür referansları İngilizce okura daha genel anlatımlarla aktarma yoluna gittiği gözlenmektedir. Vedder'in bu seçimleri, İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın da kaçınılmaz olarak aynı yönde bir yaklaşım sergilemesine neden olmuştur. Dolayısıyla, Lehçeden çevirisinde Köycü'nün kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri, Vedder'in erek kültür odaklı kabul edilebilir bir çeviri, ara dil çevirmeni Tunçay'ın ise kaynak metin odaklı kabul edilebilir bir çeviri sunmuş olduğunu söylemek olası.

---

¹⁰⁶ Richard Cosway (1742-1821): İngiliz aristokrasisinin ve sarayın ünlü İngiliz portre ressamı. Sıcak, yumuşak renkler kullandığı suluboya minyatürler yapmıştır.

8) Lehçe Özgün Metin:

- Wszyscy, nie wszyscy. Mamy paczki...

- To masz ty i twój kolega, i dziesięciu twoich kolegów, macie wy, Polacy, i to nie wszyscy. Ale my, Żydki, ale Ruskie? I co, gdybyśmy nie mieli co jeść, organisation z transportów, to byście tam te swoje paczki tak spokojnie jedli? Nie dalibyśmy wam.

- Dalibyście albo byście zdychali z głodu jak Grecy. Kto ma żarcie w obozie, ten ma siłę.

(Borowski 1959, s. 10)

Lehçeden Çevirisi:

“Hepimiz değil. Bizim evlerimizden gönderilen paketlerimiz var...”

“Senin var, arkadaşının var, on arkadaşının var, siz Polonyalıların var ve bu herkesin var demek değil. Ya biz, Yahudiler, ya Ruslar? Yiyecek bir şeyimiz, sevkiyatlardan yapılan *organisation*¹⁰⁷ olmasaydı sizler evlerinizden gelen o paketlerdeki yiyecekleri öyle rahat rahat tıkınabilir miydiniz acaba? Tıkınmanıza izin vermezdik ki.”

“Bal gibi verirdiniz ya da Yunanlar gibi açlıktan geberirdiniz. Kampta kimin yiyecek bir kırıntısı varsa güç ondadır.” (Köycü 2024, s. 71)

İngilizce Çevirisi:

‘All? We have our packages...’

‘Sure, you and your friend, and ten other friends of yours. Some of you Poles get packages. But what about us, and the Jews and the Russkis? And what if we had no food, no ‘organization’ from the transports, do you think you’d be eating those packages of yours in peace? We wouldn’t let you!’

‘You would, you’d starve to death like the Greeks. Around here, whoever has grup, has power.’ (Vedder 1976, s. 31)

---

¹⁰⁷ Bkz. Oświęcim İfadeleri’nde “örgütlenme” maddesi. (ç.n.)

İngilizceden Çevirisi:

“Yalnız onlar mı? Paketlerimiz de var ya...”

“Elbette var. Senin var, arkadaşının var, daha on kişinin var. Polakların bazılarında paket geliyor. Ama bizler, Yahudiler, Ruskiler? Ulaşımlardan yiyecek yürütemesek, ‘örgüt’leyemesek, siz o paketlerinizi rahat rahat ziftlenebilir misiniz sanıyorsunuz? Bırakmazdık ki!”

“Bırakırdınız bal gibi - Yunanlılar nasıl açlıktan geberiyorlarsa, siz de geberirdiniz. Burada kim yolunu bulursa, kuvvet onda.” (Tunçay 1997, s. 23)

Çözümleme: Önceki parçalardaki konuşmanın sürdürüldüğü bu parçanın ilk tümcesinde özgün metinde yazarın *Wszystcy, nie wszyscy. Mamy paczki...* anlatımını kullandığı görülmektedir. Tümcenin sözcüğü sözcüğüne çevirisi *Hepimizin mi, hepimizin değil. Bizim paketlerimiz var...* biçimindedir. Bu tümce özgün metinde önceki tümcelerde anlatıcının ailesinden gelen yiyecek paketini anlattığı bölümü akla getirmektedir. Lehçeden çevirisinde Köycü’nün tümceyi *Hepimiz değil. Bizim evlerimizden gönderilen paketlerimiz var...* biçiminde aktardığını görmekteyiz. Köycü’nün bu anlatımı okura daha fazla bilgi vererek aktarmayı seçtiğini söylemek olası. *Mamy paczki...* (*Bizim paketlerimiz var...*) biçimindeki kısa anlatımlar Lehçe okura bağlama ilişkin daha fazla bilgi verebilecekken, bu anlatımın Türkçeye aynı uzunlukta aktarımı Türkçe okurda benzer etkiyi yaratmayabilmektedir. İngilizce çevirisinde ise özgün metindeki yapıya benzer bir yapıyla (*All? We have our packages...*) karşılaşmaktayız. Burada Lehçenin ve İngilizcenin tümce kurulum yapılarının benzer olması da durumu kolaylaştırmaktadır; İngilizcedeki özne-yüklem-nesne yapısı Lehçede de aynı biçimdedir. Ara dilden çevirisinde ise *Yalnız onlar mı? Paketlerimiz de var ya...* anlatımını görmekteyiz. Tunçay İngilizce kaynak metinden ayrı olarak, *onlar* anlatımıyla bir önceki parçanın sonunda söz

edilen, kampa sevkıyla gelen insanlara vurgu yapmış ve ikinci tümcedeki anlatımı ‘de’ bağlacı kullanarak pekiştirmeyi seçmiştir.

Köycü’nün Lehçeden çevirisinde *Ruslar* biçiminde Türkçeleştirmeyi yeğlediği *Ruski* anlatımının, Vedder’in İngilizce çevirisinde ve Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinde aynı biçimde bırakmayı (*Russkis / Ruskiler*) yeğledikleri görülmektedir. Bir sonraki tümcede ...*to byście tam te swoje paczki tak spokojnie jedli?* anlatımı Köycü’nün çevirisinde ...*o paketlerdeki yiyecekleri öyle rahat rahat tıknabilir miydiniz acaba?* biçiminde aktardığını ve bu anlatımda yer alan ‘yemek’ anlamındaki *jeść* eylemini *tıknamak* biçiminde, argo bir sözcükle yansıttığını görmekteyiz. İngilizce çevirisinde sözcüğün doğrudan karşılığıyla (*eat*), Tunçay’ın ara dilden çevirisinde ise daha argo bir sözcük olan *ziftlenmek* eylemiyle aktarıldığını görmekteyiz.

Son tümcenin (*Dalibyście albo byście zdychali z głodu jak Grecy.*) Köycü’nün Lehçeden çevirisinde *bal gibi* biçimindeki deyimsel bir anlatımla (*Bal gibi verirdiniz ya da Yunanlar gibi açlıktan geberirdiniz.*) aktarıldığı göze çarpmaktadır. Vedder’in İngilizce çevirisinde ise kaynak metin doğrultusunda (*You would, you’d starve to death like the Greeks.*) bir yaklaşım sergilendiği, Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinde de yine *bal gibi* biçimindeki deyimsel anlatımla aktarıldığı görülmektedir.

Bunların ışığında, Köycü’nün Lehçeden ve Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinin erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri, Vedder’in İngilizce çevirisinin ise kaynak odaklı yeterli bir çeviri olduğu söylenebilir.

9) Lehçe Özgün Metin:

- Wy macie i my mamy, o co się sprzeczać?

Pewnie, nie ma o co się sprzeczać. Wy macie i ja mam, jemy wspólnie, śpimy najednej buksie. Henri kroi chleb, robi sałatkę z pomidorów. Świetnie smakuje z kantynową musztardą. (Borowski 1959, s. 10)

Lehçeden Çevirisi:

“Sizin var, bizim de var, bunun için ne diye tartışalım ki şimdi?”

Kesinlikle, tartışmanın anlamı yoktu. Onların vardı, benim de vardı, yiyecekleri birlikte yiyorduk, aynı döşekte uyuyorduk. O sırada Henri ekmeği kesiyor, domates salatası yapıyordu. Kantinin hardalıyla çok lezzetli oluyordu. (Köycü 2024, s. 71)

İngilizce Çevirisi:

‘Anyway, you have enough, we have enough, so why argue?’

Right, why argue? They have enough, I have enough, we eat together and we sleep on the same bunks. Henri slices the bread, he makes a tomato salad. It tastes good with the commissary mustard. (Vedder 1976, s. 31)

İngilizceden Çevirisi:

“Boş ver. Sizin de var, bizim de var, niye kavga edelim?”

Doğru niye kavga edelim. Onların yeterince yiyeceği var, benim de var, beraber yemek yiyoruz, aynı ranzalarda yatıyoruz. Henri ekmeği kesiyor. Bir de domates salatası yapıyor. Kantinin hardalıyla öyle lezzetli oluyor ki. (Tunçay 1997, s. 23)

Çözümleme: Yazarın özgün metinde anlatımı şimdiki zamanda kurduğu görülmektedir. Köycü’nün Lehçeden çevirisinde bu yapıyı önceki parçalarda kullanmayı yeğlediği biçimde, bilinen geçmiş zaman yapısıyla kurduğu görülmektedir. Çevirmenin, bu seçimi anlatım dilinde birlik sağlamak amacıyla yaptığı söylenebilir. İngilizce çevirisinde Vedder’in özgün metindeki şimdiki-geniş zaman yapısını sürdürerek, tümceleri present tense yapısında kurduğu gözlenmektedir. Ara dil İngilizceden çevirisinde ise, Tunçay

İngilizce kaynak metindeki bu yapıya bağlı kalmayı seçmiştir. Burada Köycü'nün erek metin odaklı, Vedder ve Tunçay'ın ise kaynak metin odaklı bir yaklaşım sergilediği söylenebilir.

10) Lehçe Özgün Metin:

W bloku, pod nami, kotłują się ludzie, nadzy, ociekający potem. Łażą między buksami w przejściu, wzdłuż ogromnego, inteligentnie zbudowanego pieca, między ulepszeniami, które stajnię końską (na drzwiach wisi jeszcze tabliczka, że “versuchte Pferde” – zarażone konie, należy odstawić tam a tam) przemieniają w miły (gemütlich) dom dla ponad pół tysiąca ludzi. Gnieźdzą się na dolnych pryzkach po ośmiu, dziewięciu, leżą nadzy, kościści, cuchnący potem i wydzielinami, o zapadniętych głęboko policzkach. Pode mną, na samym dole - rabin; nakrył głowę kawałkiem szmaty oddartej z koca i czyta z modlitewnika hebrajskiego (tej lektury tu jest...), zawodząc głośno i monotannie. (Borowski 1959, s. 10)

Lehçeden Çevirisi:

Blokta, terden sırlıklam olmuş çıplak insanlar bizim ranzanın altında kaynaşıyordu. Ranzalar arasındaki geçitte, döşekler arasında, zekice tasarlanmış kocaman soba boyunca, o at ahırını [kapıda hâlâ, üstünde “versuchte Pferde” -hastalık bulaşmış atlar- şuraya şuraya koyulmalı diye yazan küçük bir tabela asılıydı] beş yüzün üstünde insan için hoş (gemütlich) bir eve dönüştüren iyileştirilmiş şartlar içinde aylak aylak dolaşıyorlardı. Avurtları çökmüş, ter ve dışkı nedeniyle leş gibi kokan, bir deri bir kemik kalmış çıplak insanlar alt ranzalarda sekizer, dokuzar kişi halinde yuvalanmış yatıyordu. Benim hemen altımda bir haham battaniyeden kesilmiş küçük bir paçavrayla başını örtmüş, İbranice dua kitabından yüksek ve tekdüze bir sesle dualar okuyordu (burada böylesi bir okuma da... ne bileyim...). (Köycü 2024, s. 71-72)

İngilizce Çevirisi:

Below us, naked, sweat-drenched men crowd the narrow barracks ailes or lie packed in eights and tens in the lower bunks. Their nude, withered bodies stink of sweat and excrement; their cheeks are hollow. Directly beneath me, in the bottom bunk, lies a rabbi. He has covered his head with a piece of rag torn off a blanket and read from a Hebrew prayer book (there is no shortage of this type of literature at the camp), wailing loudly, monotonously. (Vedder 1976, s. 31-32)

İngilizceden Çevirisi:

Altımızda, barakanın daracık geçitlerini tere batmış adamlar dolduruyor ya da aşağı ranzalarda sekizer onar yatıyorlar. Çıplak, erimiş vücutları ter ve bok kokuyor; avurtları çökük. Tam benim altımda, dip ranzada bir haham uzanmış. Başı bir battaniye parçasıyla örtülü, ağlaya ağlaya monoton bir sesle İbranice bir dua kitabı okuyor (kampta bu tür kitaptan bol şey yok.) (Tunçay 1997, s. 23)

Çözümleme: Biraz uzun olan bu parçada yazarın yaptığı betimlerin, kurduğu uzun tümceli yapıların, ayraç içi anlatımların ve kullanılan Almanca sözcüklerin Köycü'nün Lehçeden çevirisinde söz dizimi, dil bilgisel yapı ve bağlamsal yapı gözetilerek aktarıldığını söyleyebiliriz. Bu yönüyle Köycü'nün çevirisinin kaynak odaklı bir yaklaşım sergilediği gözlenmektedir. Vedder'ın İngilizce çevirisinde ise beş yüz kişilik bir tutsak topluluğunun dolaştığı alanı ayrıntılı bir biçimde betimleyen, Almanca sözcüklerin de yer aldığı ikinci tümcenin aktarılmadığı görülmektedir. Çevirmenin neden bu yönde bir seçimde bulunduğunu tam olarak belirlemek olası değildir; ancak, İngilizce okurun yabancı yazınsal metinlerde karşılaştığı bu tür anlatımlara yönelik tutumunun bu seçimde etkili olduğu söylenebilir. Metnin Lehçe gibi merkez kültürde olmayan bir dilin yazınına ait olması nedeniyle de Vedder'ın bu yöntemi seçmiş olması olasıdır. Bu

yönüyle İngilizce çevirisinin erek kültür odaklı kabul edilebilir bir çeviri olduğu söylenebilir. Ara dil İngilizceden çevirisinde de Tunçay'ın kaçınılmaz olarak Vedder'ın yaklaşıma bağlı kaldığı görülmektedir. Burada yine, özgün metne erişimi olmayan ara dil çevirmeni Tunçay'ın İngilizce metnin çevirmeninin kendi kültürüne yönelik çeviri seçimlerinden etkilendiği, dolayısıyla Tunçay'ın çevirisinin kaynak odaklı bir çeviri olduğu gözlenmektedir.

Parçanın son bölümünde bir hahamın İbranice dua kitabından dua okumasına ilişkin bir anlatım [*rabin; nakrył głowę kawalkiem szmaty oddartej z koca i czyta z modlitewnika hebrajskiego (tej lektury tu jest...), zawodząc głośno i monotonnie.*] söz konusudur. Bu anlatım içinde yer alan, yazarın sonuna üç nokta koyarak tamamlamadığı bölüm [*(tej lektury tu jest...)*] anlatıcının dini öğelere ve bu öğelere bağlı kişilere karşı tutumuna ilişkin bir ironi içermektedir. Bu anlatımın Köycü'nün Lehçeden çevirisinde (*burada böylesi bir okuma da... ne bileyim...*) biçiminde aktarıldığı gözlenirken, Vedder'ın İngilizce ve Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde içerdiği ironik anlamdan bir ölçüde sıyrılarak (*there is no shortage of this type of literature at the camp / kampta bu tür kitaptan bol şey yok*) aktarıldığı, dolayısıyla İngilizce ve ara dil İngilizceden çeviride daha genel bir anlatıma başvurulduğu ve böylelikle özgün metindeki ironik söylemin zayıflatıldığı görülmektedir.

11) Lehçe Özgün Metin:

- Może by się tak zdało go uspokoić? Drze się, jakby Boga za nogi złapał.
- Nie chce mi się z buksy złazić. Niech się drze, przedziej do komina pójdzie.
- Religia jest opium dla narodu. Bardzo lubię palić opium - dodaje z lewej sentencjonalnie marsylczyk, który jest komunistą i rentierem. - Gdyby oni nie wierzyli w Boga i w życie pozagrobowe, już by dawno rozwalili krematoria.

- A dlaczego wy tego nie zrobicie? Pytanie ma sens metaforyczny, lecz marsylczyk odpowiada:

- Idiota - zapycha usta pomidorem i czyni ruch, jakby chciał coś powiedzieć, ale zjada i milczy. (Borowski 1959, s. 10-11)

Lehçeden Çevirisi:

“Sustursak mı şunu? Tanrı’yı bacağından yakalamış gibi yırtınıyor.

“Döşekten inesim yok. İyi ya, varsın yırtınsın işte, bacaya daha çabuk gider.”

“Din halkın afyonudur. Afyon içmeyi çok severim,” dedi sol taraftan, bir komünist ve rantiyeci olan Marsilyalı, vecize kabilinden. “Tanrı’ya ve ölümden sonra bir yaşam olduğuna inanmasalardı krematoryumları şimdiye kadar çoktan yerle bir etmişlerdi.”

“Siz niye yapmayasınız bunu?”

Bu sorunun mecazi bir anlamı vardı ama Marsilyalı “Salak” diye karşılık verdi. Ağzına domates tıktı ve bir şey söylemek ister gibi bir hareket yaptı, ağzındakini yiyip yuttu ama bir şey demedi. (Köycü 2024, s. 72)

İngilizce Çevirisi:

‘Can’t somebody shut him up? He’s been raving as if he’d caught God himself by the feet.’

‘I don’t feel like moving. Let him rave. They’ll take him to the oven that much sooner.’

‘Religion is the opium of the people,’ Henri, who is a Communist and a *rentier*,¹⁰⁸ says sententiously. ‘If they didn’t believe the God and eternal life, they’d have smashed the crematoria long ago.’

‘Why haven’t you done it then?’

---

¹⁰⁸ Person of private or independent means (French)

The question is rhetorical; the Frenchman ignores it. ‘Idiot’ he says simply, and stuffs a tomato in his mouth. (Vedder 1976, s. 32)

İngilizceden Çevirisi:

“Biri şunu sustursa yahu. Tanrı’yı paçasından yakalamış gibi sayıklayıp duruyor.”

“Kımıldamak canım istemiyor ki. Bırak sayıklansın. Böyle yaparsa, fırına daha çabuk alırlar, fena mı?

Komünist ve rentier olan Henri, bilgece bir edayla “Din halkın afyonudur” diyor.

“Tanrı’ya ve ahrete inanmasalar, fırınları çoktan yıkarlardı.”

“Peki öyleyse siz niye yıkmadınız?”

Soru iyi oturdu, Fransız boş veriyor. Yalnızca, “Budala” diyor ve ağzına bir domates tıkıyor. (Tunçay 1997, s. 23-24)

Çözümleme: Parçanın birbiriyle bağlantılı beşinci ve altıncı tümcesinde (*Religia jest opium dla narodu. Bardzo lubiğ palić opium - dodaje z lewej sentencjonalnie marsylczyk, który jest komunistą i rentierem.*) yazar, öykü kahramanı Henri’nin ağzından, en bilinen ve çokça alıntılanan sözlerinden biriyle (Din halkın afyonudur.) Karl Marx’a gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda, ikinci tümcede yer alan ve bu göndermeyi vurgulayan *sentencjonalnie* sözcüğü özdeyiş, özlü söz, söz, yargı anlamlarına gelen *sentencja* sözcüğünden türemiş ve ‘veciz bir biçimde’ anlamına gelen bir belirteçtir. Köycü’nün Lehçeden çevirisinde (“*Din halkın afyonudur. Afyon içmeyi çok severim,*” *dedi sol taraftan, bir komünist ve rantiyeci olan Marsilyalı, vecize kabilinden.*) bu sözcüğün *vecize kabilinden* biçiminde aktarıldığı görülmektedir. Ancak, bu sözcüğün Vedder’in İngilizce çevirisinde (*‘Religion is the opium of the people,’ Henri, who is a Communist and a rentier, says sententiously.*) ‘kısa, özlü bir biçimde’ anlamına gelen *sententiously* sözcüğüyle ve Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinde (*Komünist ve*

*rentier olan Henri, bilgece bir edayla “Din halkın afyonudur” diyor.) bilgece bir edayla biçiminde yansıtıldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla İngilizce ve İngilizceden yapılmış çeviride, özgün metinde söz konusu göndermeyi vurgulamak üzere yer verilmiş *sentencjonalnie* sözcüğünün kullanım amacının ve içerdiği anlamın tam anlamıyla yansıtılmadığını söylemek olasıdır.*

Ayrıca, Vedder’in çevirisinde *Bardzo lubiğ palić opium (Afyon içmeyi çok severim.)* tümcesine hiç yer verilmediği, dolayısıyla bu tümcenin Tunçay’ın çevirisinde de doğal olarak bulunmadığı görülmektedir.

Bu iki tümcede Henri’nin bir komünist olduğu ve herhangi bir dini inancı olmadığı, dini inancı olanlara karşı alaycı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Henri’nin, sonrasında gelen (*Gdyby oni nie wierzyli w Boga i w życie pozagrobowe, już by dawno rozwalili krematoria.*) ve toplama kampında tutsak düşüp dine sığınan insanların inançlarının, tutsaklık durumuna başkaldırmalarına engel olduğuna ilişkin bir anlatımı olan tümcesine anlatıcının yanıtındaki *Pytanie ma sens metaforyczny* anlatımı Köycü’nün Lehçeden çevirisinde *Bu sorunun mecazi bir anlamı vardı* ve Vedder’in İngilizce çevirisinde *The question is rhetorical* biçiminde yansıtılmıştır. Her iki çeviride de sözcük anlamları gözetilerek bir çeviri yapıldığı görülmektedir. Bu anlatımın Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinde ise argo bir anlatımla *Soru iyi oturdu* biçiminde aktarılmış olduğu, dolayısıyla yazarın vermek istediği anlamın bu çeviride yine tam olarak yansıtılmadığı gözlenmektedir.

Bunlardan yola çıkarak, Lehçeden ve İngilizce çevirilerin kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri, ara dilden çevirisinin ise erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri olduğu söylenebilir.

12) Lehçe Özgün Metin:

Kończyliśmy właśnie wyzerkę, gdy u drzwi bloku uczynił się większy ruch, odskoczyli muzułmani i rzucili się, uciekając, między buksy, do budy blokowego wleciałgoniec. Za chwilę majestatycznie wyszedł blokowy. (Borowski 1959, s. 11)

Lehçeden Çevirisi:

Çektiğimiz ziyafeti bitirmek üzereydik ki blokun kapısında büyük bir hareketlenme oldu. Müslümanlar sıçrayıp döşekler arasına kaçıştılar, ulak hızla blokbaşının kulübesine girdi. Az sonra blokbaşı kulübesinden bütün heybetiyle çıktı. (Köycü 2024, s. 72)

İngilizce Çevirisi:

Just as we finish our snack, there is a sudden commotion at the door. The Muslims¹⁰⁹ scurry in fright to the safety of their bunks, a messenger runs into the Block Elder's shack. The Elder, his face solemn, steps out at once. (Vedder 1976, s. 32)

İngilizceden Çevirisi:

Tam kestirirken, kapıda ansızın bir hareket. Müslümanlar¹¹⁰ telaşla ranzalarına sığınıyorlar. Bir haberci koşarak Baraka Kıdemlisinin yatağına gelip, bir şeyler söylüyor. Kıdemli asık suratla hemen yerinden fırlıyor. (Tunçay 1997, s. 24)

Çözümleme: *Kończyliśmy właśnie wyzerkę* anlatımının Köycü'nün Lehçeden çevirisinde *Çektiğimiz ziyafeti bitirmek üzereydik ki*, İngilizce çevirisinde *Just as we finish our snack* biçiminde aktarıldığını görmekteyiz. Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde ise bu anlatımın *Tam kestirirken* biçiminde yansıtıldığı görülmektedir. Tunçay'ın bu

---

¹⁰⁹ The camp name for a prisoner who had been destroyed physically and spiritually, and who had neither the strength nor the will to go on living - a man ripe for the gas chamber.

¹¹⁰ Kampta bedence ve ruhça yıpranmış mahpuslara Müslüman denir; bunların yaşamaya devam edecek ne güçleri ne de iradeleri kalmıştır - tam, gaz odalık olmuşlardır, yani. (ç.n.)

aktarımının dilimizde ‘yemeğimizi bitirdiğimiz sırada / tam yemeğimizi bitirirken’ anlamındaki *Just as we finish our snack* anlatımını karşılamadığı açıktır.

13) Lehçe Özgün Metin:

- Kanada! Antreten! Ale szybko! Transport przychodzi!

- Wielki Boże! - wrzasnął Henri, zeskakując z buksy. Marsylczyk zadławił się pomidorem, chwycił marynarkę, wrzasnął “raus” do siedzących na dole i już byli we drzwiach. Zakotłowało się na innych buksach. Kanada odchodziła na rampę. (Borowski 1959, s. 11)

Lehçeden Çevirisi:

“Kanada! *Antreten!* Ama çabuk! Sevkiyat geliyor!”

“Yüce Tanrı’ım!” diye bağırdı Henri döşekten aşağı atlarken.

Marsilyalı ağzındaki domatesten boğulur halde ceketini kaptı, aşağıda oturanlara *raus*, diye bağırdı, az sonra kapıya çıkmışlardı bile. Diğer döşeklerde bir dalgalanma oldu. Kanada rampaya gitmek üzere yola çıkıyordu. (Köycü 2024, s. 72)

İngilizce Çevirisi:

‘Canada! *Antreten!*¹¹¹ But fast! There’s a transport coming!’

‘Great God!’ yells Henri, jumping off the bunk. He swallows the rest of his tomato, snatches his coat, screams “*Raus*”¹¹² at the men below, and in a flash is at the door. We can hear a scramble in the other bunks. Canada is leaving for the ramp. (Vedder 1967, s. 32)

İngilizceden Çevirisi:

“Kanada! Antreten! [Sıraya gir] Ama çabuk olun! Ulaşım var!”

---

¹¹¹ “Get going.”

¹¹² “Get out.”

Henri, “Hey koca Tanrı!” diye bağırp ranzadan atlıyor. Domatesinin kalanını yuttuğu gibi ceketini kaparak aşağıdakilere haykırıyor: “Raus, [Okso; fırla]” göz açıp kapayıncaya kadar kapıda. Öteki ranzalardan da gürültüler yükseliyor. Kanada rampaya gitmeye hazır. (Tunçay 1997, s. 24)

Çözümleme: Özgün metnin, Kanada komandosundaki tutsakların yaklaşan sevkiyat için hazırlanışını aktaran bu parçasında kısa ünlem tümceleri ve Almanca *antreten* ve *raus* sözcükleri göze çarpmaktadır. Bu sözcükler her üç çeviride de yer almaktadır. Köycü’nün Lehçeden çevirisinde bu sözcükler italik yazılmış, bu biçimde okur *antreten* sözcüğü için kitap sonundaki sözlüğe yönlendirilmiş, *raus* sözcüğünün Türkçe karşılığı ise kitapta bu öykü öncesinde yer alan bir başka öyküde dipnotta verilmiştir. Vedder’ın İngilizce çevirisinde bu sözcüklerin yine italik yazılarak İngilizce karşılıklarının dipnotta, ara dil İngilizceden çevirisinde ise Türkçe karşılıklarının sözcüklerin hemen ardından ayrıç içinde verilmiş olduğu gözlenmektedir.

Özgün metinde yazarın kullandığı *Marsylczyk* (Marsilyalı) sözcüğünün İngilizce ve ara dilden çeviride bulunmadığı, üstelik İngilizce çeviride öykü kahramanları Henri ile Marsilyalının aynı kişi olduğu yönünde bir yanılgıya düşülerek bu yönde çeviri yapıldığı gözlenmektedir (*‘Great God!’ yells Henri, jumping off the bunk. He swallows the rest of his tomato*). Oysa yukarıdaki 7 nolu parçadan hatırlanacağı üzere, Henri ile Marsilyalı öykünün iki ayrı kahramanıdır [*“Saçmalama,” dedi Cosway’in minyatürlerinden fırlamışçasına ruhani yüzlü, şişman Marsilyalı (arkadaşım ama adını bilmiyorum)*]. Söz konusu durum İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan ara dil çevirmenini de kaçınılmaz olarak aynı yanlışa sürüklemiştir (*Henri, “Hey koca Tanrı!” diye bağırp ranzadan atlıyor. Domatesinin kalanını yuttuğu gibi ceketini kaparak aşağıdakilere haykırıyor:*).

Aynı tümcenin devamında yazarın Henri ve Marsilyalının Kanada komandosundaki diğer tutsaklarla birlikte bloğun kapısına çoktan çıkmış olduğunu belirttiği *już byli we drzwiach* anlatımının Köycü'nün çevirisinde *az sonra kapıya çıkmışlardı bile*, İngilizce çevirisinde *and in a flash is at the door*, ara dilden çevirisinde ise *göz açıp kapayınca kadar kapıda* biçiminde aktarıldığı görülmektedir. Bu yapının Köycü'nün Lehçeden çevirisinde korunduğu, İngilizce ve ara dilden çeviride ise 'kaşla göz arasında / yıldırım hızıyla / göz açıp kapayınca kadar' gibi daha pekiştirici bir anlatım eklenerek yansıtıldığı gözlenmektedir. Buna ek olarak, *już byli we drzwiach* anlatımı, hemen öncesindeki *Marsylczyk (...) wrzasnął "raus" do siedzących na dole* anlatımıyla birlikte değerlendirildiğinde, Marsilyalının alt ranzalardaki tutsaklara *raus* (dışarı çıkın) biçiminde bağırmasının ardından Henri ve Marsilyalının Kanada komandosunun diğer tutsaklarıyla birlikte hemen hazırlanıp bloktan çıktıkları bilgisinin verildiği görülmektedir. Ancak, İngilizce çeviride kapının önüne çıkanın yalnızca bağırان kişi olduğu yönünde bir çeviri yapıldığı gözlenmekte [*He (...) screams "Raus" at the men below, and in a flash is at the door.*], bu bağlamda İngilizce çevirmenin, yazarın özgün metinde kurduğu dil bilgisel yapıyı değerlendirirken yanılığa düştüğü görülmektedir. Bu durumun, İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan ara dil çevirmeni Tunçay'ı da kaçınılmaz olarak yanılığa sürüklediği açıktır [*Henri, (...) aşağıdakilere haykırıyor: "Raus, [Okso; fırla]" göz açıp kapayınca kadar kapıda.*].

14) Lehçe Özgün Metin:

- Henri, buty! - krzyknąłem na pożegnanie.
- Keine Angst! - odkrzyknął mi już z dworu. Opakowałem zarcie, owiązałem sznurami walizę, w której cebula i pomidory z ojcowskiego ogródka w Warszawie leżały obok portugalskich sardynek, a boczek z lubelskiego „Bacutiuu” (to od brata) mieszał się z

najautentyczniejszymi bakaliami z Salonik. Owiązałem, naciągnąłem spodnie, zlazłem z buksy. (Borowski 1959, s. 11)

Lehçeden Çevirisi:

“Henri, ayakkabıları unutma!” diye bağırdım arkasından.

“*Keine Angst!*”¹¹³ diye bağırarak yanıtladı avludan.

Yiyecekleri paketledim. Babamın Varşova’daki bahçesinden gelmiş soğan ve domateslerin Portekiz sardalyalarıyla bir arada durduğu, Lublin Bacutilinden gelmiş domuz pastırmasının (bu erkek kardeşimden gelmişti) ise Selanik’ten gelmiş en has kuru yemişlerle karıştığı valizi iple bağladım. Pantolonumu çekip döşekten kayarak indim. (Köycü 2024, s. 73)

İngilizce Çevirisi:

‘Henri, the shoes!’ I call after him.

‘*Keine Angst!*’¹¹⁴ he shouts back, already outside.

I proceed to put away the food. I tie a piece of rope around the suitcase where the onions and the tomatoes from my father’s garden in Warsaw mingle with Portugese sardines, bacons from Lublin (that’s from my brother), and authentic sweetmeats from Salonica. I tie it all up, pull on my trousers, and slide off the bunk. (Vedder 1967, s. 32)

İngilizceden Çevirisi:

“Henri, ayakkabılar!” Arkasından sesleniyorum.

“Keine Angst! [merak etme]” Haykırarak cevap veriyor, dışarı çıktı bile.

Yiyecekleri kaldırmaya girişiyorum. İçinde, Varşova’daki babamın bahçesinden gelen soğanlarla domateslerini Portekiz sardalyaları, Lublin jambonu (ağabeyim göndermiş) ve

---

¹¹³ (Alm.) Endişe etme, merak etme. (ç.n.)

¹¹⁴ “Don’t worry.”

Selâniğin sahici tütsülenmiş koç yumurtalarıyla karıştığı bavulumu çepeçevre bir iple bağlıyorum. Pantolonumu ayağıma geçirip ranzadan aşağı kayıyorum. (Tunçay 1997, s. 24)

Çözümleme: Lehçe özgün metinde yazarın karşılıklı konuşmalar dışındaki yapıları geçmiş zamanda kurduğu, bu yapının Köycü'nün Lehçeden çevirisinde sürdürüldüğü, Vedder'ın İngilizce çevirisinde geniş zamanda, Tunçay'ın ara dilden çevirisinde ise şimdi zamanda aktarıldığı görülmektedir. Vedder'ın çevirisinde gözlenen bu durum, çevirmenin önceki parçalarda çoğunlukla yeğlediği geniş zaman yapısını anlatım akışında birlik olması amacıyla sürdürdüğü yönünde açıklanabilir. Aynı biçimde Tunçay'ın da, anlatım akışında seçtiği şimdiki zaman yapısını sürdürdüğü söylenebilir.

Özgün metindeki *Opakowalem żarcie* anlatımının Köycü'nün çevirisinde *Yiyecekleri paketledim*, Vedder'ın çevirisinde *I proceed to put away the food*, Tunçay'ın çevirisinde ise *Yiyecekleri kaldırmaya girişiyorum* biçiminde yansıtıldığı görülmektedir. Özgün metinde yazarın kullandığı *opakować* (dk) eylemi dilimizde 'paketlemek' anlamında olup Köycü'nün bu sözcüğün birincil anlamını kullanılmayı yeğlediği görülmektedir. Vedder bu eylemi karşılamak üzere 'ortadan kaldırmak, öldürmek, gömmek, tüketmek' gibi anlamları olan *put away* eylemini, Tunçay ise *kaldırmak* eylemini seçmiştir. Sonraki tümcede anlatıcının ailesinden gelen erzakları valize kaldırdığı bilgisi verilmemiş olsaydı, *put away* ve *kaldırmak* eylemleri okurun zihninde aynı etkiyi yaratmayabilirdi.

Özgün metinde bu anlatımın ardından gelen *z najautentyczniejszymi bakaliami z Salonik* anlatımının Köycü'nün Lehçeden çevirisinde *Selanik'ten gelmiş en has kuru yemişlerle*, Vedder'ın İngilizce çevirisinde *and authentic sweetmeats from Salonica* biçiminde aktarıldığı görülmektedir. Ancak, bu anlatım Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde

ve *Selâniğin sahici tütsülenmiş koç yumurtalarıyla* biçiminde yansıtılmıştır ve bu yönde bir anlatım ne özgün metinde ne de İngilizce çevirisinde yer almaktadır.

15) Lehçe Özgün Metin:

- Platz! - wrzasnąłem, przeciskając się między Grekami. Odsuwali się na bok. Wedrzwiach natknąłem się na Henriego.
- Allez, allez, vite, vite!
- Was ist los?
- Chcesz iść z nami na rampę?
- Mogę pójść.
- To jazda, bierz marynarke! Brakuje paru ludzi, rozmawiałem z kapem - i wypchnął mnie z bloku. (Borowski 1959, s. 11)

Lehçeden Çevirisi:

“*Platz!*”¹¹⁵ diye bağırdım Yunanlar arasından geçerken, kenara çekildiler. Kapıda Henri’yle karşılaştım.

“*Allez, allez, vite, vite!*”¹¹⁶

“*Was ist los?*”¹¹⁷

“Bizimle rampaya gelmek ister misin?”

“Gelebilirim.”

“Hadi o zaman, ceketini al! Birkaç adam eksikliği var, *kapoyla* konuştum,” deyip beni bloktan dışarı itti. (Köycü 2024, s. 73)

---

¹¹⁵ (Alm.) Yer açın!

¹¹⁶ (Fr.) Gel, gel, daha çabuk, daha çabuk!

¹¹⁷ (Alm.) Ne oluyor?

İngilizce Çevirisi:

‘*Platz!*’¹¹⁸ I yell, pushing my way through the Greeks. They step aside. At the door I bumped into Henri.

‘*Was ist los?*’¹¹⁹

‘Want to come with us on the ramp?’

‘Sure, why not?’

‘Come along then, grab your coat! We’re short of a few men. I’ve already told the Kapo,’ and he shoves me out of the barracks door. (Vedder 1967, s. 33)

İngilizceden Çevirisi:

“*Platz!* [yer]” Bağırarak, bana yol açmaları için Yunanlıları itekliyorum. Kapıda Henri’ye tosladım.

“*Was ist los?* [Ne var]”

“Bizimle rampaya gelmek ister misin?”

“Elbette, neden olmasın?”

“Öyleyse, al ceketini! Birkaç kişi eksikimiz var. Kapo’ya söyledimdi zaten” ve beni kapıdan dışarı itiyor. (Tunçay 1997, s. 24)

Çözümleme: Özgün metinde Fransızca sözcük kullanımlarından biri olan ve Lehçedeki karşılığı dipnotta verilmiş *Allez, allez, vite, vite* anlatımının Köycü’nün Lehçeden çevirisinde aynen aktarıldığı ve Türkçe karşılığının dipnotta verildiği, ancak İngilizce ve İngilizceden çeviride yer almadığı, İngilizce metnin çevirmeni Vedder’ın bu anlatımı çevirisinden çıkarma yoluna gittiği gözlenmektedir. Bu metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın özgün metin üzerinde çalışma olanağı olmadığı için bu anlatımın varlığını bilmemesi son derece doğaldır. Dolayısıyla, Vedder’ın İngilizce okur için

---

¹¹⁸ “Place!” (In the sens of “Take your place!”)

¹¹⁹ “What’s the matter?”

yaptığı erek metin odaklı seçiminin ara dil çevirmenini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

16) Lehçe Özgün Metin:

Stanełišmy w szeregu, ktoś spisał nam numery, ktoś od czoła wrzasnął „marsz, marsz”i podbiegliśmy pod bramę, odprowadzani okrzykami różnojęzycznego tłumu, który już zapędzono bykowcami do bloków. Nie każdy może iść na rampę... Już żegnano ludzi, już jesteśmy pod bramą. - Links, zwei, drei, vier! Mützen ab! - Wyprostowani, z rękami sztywno przyłożonymi do bioder, przechodzimy przez bramę rażno, sprężyście, nieomal z gracją. Zaspány esesman, z wielką tabliczką w ręku, liczy ospale, oddzielając w powietrzu palcem każdą piątkę. (Borowski 1959, s. 11)

Lehçeden Çevirisi:

Sırada dikildik, biri numaralarımızı listeledi, biri sıranın en başından “Marş marş” diye bağırdı ve kamçı zoruyla bloklara sürülmüş, farklı diller konuşan kalabalığın bağırtıları arasında kapıya koşturulduk. Herkes rampaya gidemezdi. Rampaya giden bizler insanlarla vedalaştık, kapıya vardık. -*Links, zwei, drei, vier! Mützen ab!* -¹²⁰ Vücutlarımız dimdik, kollarımız yanlarımıza yapışık, enerjik, işbilir bir halde kapıdan neredeyse zarafetle geçtik. Mahmur bir SS elinde uzun bir listeyle, her geçen beşli sırayı parmağıyla uykulu uykulu sayıyordu. (Köycü 2024, s. 73)

İngilizce Çevirisi:

We line up. Someone has marked down our numbers, someone up ahead yells, ‘March, march,’ and now we are running towards the gate, accompanied by the shouts of a multilingual throng that is already being pushed back to the barracks. Not everybody lucky enough to be going on the ramp... We have almost reached the gate. *Links, zwei,*

---

¹²⁰ (Alm.) Sol, iki, üç, dört! Kep çıkar! (ç.n.)

*drier, vier! Mützen ab!*¹²¹ Erect, arms stretched stiffly along our hips, we march past the gate briskly, smartly, almost gracefully. A sleepy S.S. man with a large pad in his hand checks us off, waving us ahead in groups of five. (Vedder 1967, s. 33)

İngilizceden Çevirisi:

Diziliyoruz. Biri numaralarımızı yazıyor. Baş taraftan biri haykırıyor, “Marş marş,” kapıya doğru koşuyoruz- kalabalığın her dilden bağırma çağrımları- ama, gerisin geriye barakalarına sokuldular bile. Herkes rampaya gidecek kadar kismetli olamaz ki... Neredeyse kapıya vardık. *Links, zwei, drei, vier!* [Sol, iki, üç, dört] Vücutlarımız dimdik, kollarımız bükülmeden kalçalarımızın yanına uzanmış, çabuk çabuk kapıdan geçiyoruz; iyi, adeta zarif bir yürüyüş. Elinde koca bir tomar kâğıt, uykulu bir S.S. bizi sayıyor, beşer beşer ileri gönderiyor. (Tunçay 1997, s. 24-25)

Çözümleme: Özgün metinde *odprowadzani okrzykami różnojęzycznego tłumy, który już zapędzono bykowcami do bloków* anlatımındaki sıfat tümceciği içinde yer alan ve tutsaklara insani olmayan biçimde davranıldığını vurgulayan *zapędzono bykowcami do bloków* bölümü Köycü’nün Lehçeden çevirisinde, yazarın vermek istediği anlamı yansıtır biçimde *kamçı zoruyla bloklara sürülmüş* olarak aktarılmıştır. Ancak, bu bölümün Vedder’in İngilizce çevirisinde *being pushed back to the barracks*, Tunçay’ın ara dil İngilizceden çevirisinde ise *gerisin geriye barakalarına sokuldular bile* biçiminde yansıtıldığı, dolayısıyla yazarın vermek istediği iletinin tam anlamıyla aktarılmadığı gözlenmektedir. Ayrıca, Tunçay’ın *we are running towards the gate, accompanied by the shouts of a multilingual throng that is already being pushed back to the barracks* anlatımını İngilizce’deki söz dizimi kurallarını gözeterek Türkçe okurun alımlamasını biraz güçleştirecek bir yapıyla *kapıya doğru koşuyoruz -kalabalığın her dilden bağırma*

---

¹²¹ “Left, two, three, four! Hats off!”

çağırmaları- ama, gerisin geriye barakalarına sokuldular bile biçiminde aktarmayı yeğlediği görülmektedir.

Özgün metinde yer alan *Links, zwei, drei, vier! Mützen ab!* biçimindeki Almanca sözcüklerin Köycü'nün Lehçeden ve Vedder'ın İngilizce çevirisinde aynı biçimde yansıtıldığı ve anlamlarının dipnotta verildiği görülmektedir. Ancak, Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde yalnızca *Links, zwei, drei, vier!* sözcüklerinin aktarılarak anlamlarının sözcüklerin ardından ayrıç içinde verildiği ve *Mützen ab!* sözcüklerinin çıkarıldığı gözlenmektedir.

Parçanın son tümcesindeki *liczy ospale, oddzielając w powietrzu palcem każdą piątkę* anlatımı Köycü'nün Lehçeden çevirisinde özgün metnin yansıtmak istediği anlam doğrultusunda *her geçen beşli sırayı parmağıyla uykulu uykulu sayıyordu*, Vedder'ın İngilizce çevirisinde *waving us ahead in groups of five*, Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde ise *beşer beşer ileri gönderiyor* biçiminde aktarılmıştır. Bu bölümün Vedder'ın çevirisinde S.S.'in tutsakları beşerli gruplara ayırdığını belirten bir anlatımla aktarıldığı, bu metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın da İngilizce metindeki anlamı içeren bir çeviri yaptığı gözlenmektedir. Her ne kadar öykünün bağlamından S.S. subayının tutsakları beşerli gruplara ayırdığı anlamı çıkarılabiliyor olsa da özgün metinde yazarın temelde aktarmak istediği, subayın sayım yapmasıdır. Ancak, İngilizce ve ara dil İngilizceden çevirisinde bu anlamdan bir ölçüde uzaklaşıldığı görülmektedir.

17) Lehçe Özgün Metin:

- Hundert! - krzyknał, gdy minęła go ostatnia.

- Stimmt! - odkrzyknięto ochryple od czoła. Maszerujemy szybko, prawie biegiem.

Postów dużo, młodzi, z automatami. Mijamy wszystkie odcinki obozu II B: nie zamieszkały lager C, czeski, kwarantanna, zagłębiamy się między grusze i jabłonie

truppenlazarettu; wśród nieznajomej, jakby z księżycą zieleń, dziwnie w tym kilkudniowym słońcu wybijają, omijamy łukiem jakieś baraki, przechodzimy linię wielkiej postenketty, biegiem wpadamy na szosę - jesteśmy na miejscu. Jeszcze kilkadziesiąt metrów - wśród drzew rampa. (Borowski 1959, s. 11-12)

Lehçeden Çevirisi:

“*Hundert!*”¹²² diye bağırdı son beşli sıra önünden geçip giderken.

“*Stimmt!*” diye boğuk bir sesle bağırarak karşılık verildi sıranın başından.

Hızlı hızlı, neredeyse koşarcasına uygun adım yürüyorduk. Etrafımızı bir yığın *post* çevrelemişti, gençlerdi, makineli tüfekleri vardı. II B kampının tüm bölümlerini, henüz yerleşim olmamış C kampını, Çek kampını, karantinayı ¹²³ bir bir geçtik. *Truppenlazarettin* elma ve armut ağaçları arasına epeyce daldık. Birkaç gündür kendini gösteren güneşte tuhaf biçimde coşup boy atmış, sanki aydan gelmişçesine bilinmedik yeşillikler arasında bir yay çizerek barakaları ve büyük *postenketta* sınırını geçtik, koşarak şose yola çıktık. Rampaya varmak üzereydik. Yirmi otuz metre kalmıştı, rampa ağaçların arasındaydı. (Köycü 2024, s. 73-74)

İngilizce Çevirisi:

‘*Hundert!*’ he calls after we have all passed.

‘*Stimmt!*’¹²⁴ comes a hoarse answer from out front.

We march fast, almost at a run. There are guards all around, young men with automatics.

We pass camp II B, then some deserted barracks and a clump of unfamiliar green - apple and pear trees. We cross the circle of watch-towers and, running, burst on to the highway.

---

¹²² (Alm.) Yüz.

¹²³ Kamp yaşamındaki düzeni sağlamak adına, kampa yeni getirilmiş tutsaklara kamptaki genel uygulamaların, kamp kurallarının öğretildiği bölüm. (ç.n.)

¹²⁴ “One hundred!” ... “OK!”

We have arrived. Just a few more yards. There, surrounded by the trees, is the ramp.
(Vedder 1967, s. 33)

İngilizceden Çevirisi:

Hepimiz geçtikten sonra, “*Hundert!* [yüz]” diyor.

“*Stimmt!* [tamam]” önden boğuk bir ses yanıtıyor onu.

Hızlı yürüyoruz, koşar adım. Her yanda muhafızlar var, otomatiklerini kucaklamış genç adamlar. II B Kampını geçiyoruz, sonra terk edilmiş barakalar ve gözlerimizin alışık olmadığı yeşil bir küme - elma, armut ağaçları. Çepeçevre dizilmiş nöbetçi kulelerini geçtik ve koşarak yola çıktık. Geliyoruz işte. Birkaç metre kaldı. Rampa orada, ağaçların arasında. (Tunçay 1997, s. 25)

Çözümleme: Özgün metindeki Almanca *hundert*, *stimmt* sözcükleri her üç çeviride de aynen aktarılmışken, *post*, *truppenlazarett*, *postenketta* gibi, kamp dilinde kullanılan Almanca sözcüklere İngilizce ve ara dil İngilizceden çeviride yer verilmediği, bu çevirilerde *post* sözcüğünün *guard* / *muhafız*, *postenketta* sözcüğünün ise *the circle of watch-towers* / *çepeçevre dizilmiş nöbetçi kuleleri* biçiminde yansıtıldığı görülmektedir.

Parçanın, tutsakların yürüyerek kampın ayrı birimlerinin önünden geçtiğini betimleyen uzun beşinci tümcesinin her üç çeviride de dört tümce olarak yansıtıldığı gözlenmektedir. Bu uzun tümcenin, dil bilgisel ve anlamsal açıdan sorunlu bir tümcenin ortaya çıkmasını önlemek ve okura okumada kolaylık sağlamak üzere ayrı tümceciklere bölünerek aktarıldığını söylemek olası.

Yazarın, kampın geliştirilmekte olduğu ve henüz yerleşim olmamış birimlerinin bulunduğu yönünde bilgi verdiği *Mijamy (...) nie zamieszkały lager C, czeski, kwarantanna* anlatımında geçen kamp birimlerinin Köycü'nün Lehçeden çevirisinde özgün metin doğrultusunda yansıtıldığı (*henüz yerleşim olmamış C kampını, Çek kampını,*

karantinayı bir bir geçtik) gözlenmektedir. Ancak, bu birimlerin Vedder'ın İngilizce ve Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde yansıtılmayarak bu bölümün ıssızlığa vurgu yapan genel bir anlatımla aktarıldığı (*We pass (...) some deserted barracks / terk edilmiş barakalar*) ve bu bağlamda, yazarın verdiği bilginin bu iki çeviride söz konusu genel anlatımla yok edilmiş olduğu görülmektedir. Bu noktada, Köycü'nün yazarın anlatımını, seçtiği sözcükleri ve verdiği bilgiyi Türkçede olabildiğince iyi aktardığını söylemek olası.

Dolayısıyla, Köycü'nün kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri, Vedder'ın erek metin odaklı kabul edilebilir bir çeviri, Tunçay'ın ise İngilizce kaynak metin odaklı bir çeviri ortaya koyduğu söylenebilir.

18) Lehçe Özgün Metin:

Była to sielankowa rampa, jak zwykle na zagubionych, prowincjonalnych stacjach. Placyk, obramowany zielenią wysokich drzew, wyspany był żwirem. Z boku, przy drodze, kucnął maleńki drewniany baraczek, brzydszy i tandetniejszy od najbrzydszej i najtandetniejszej budy stacyjnej, dalej leżały wielkie stosy szyn, podkłady kolejowe, zwały desek, części baraków, cegły, kamienie, kręgi studzienne. To stąd ładują towar na Birkenau: materiał do rozbudowy obozu i ludzi do gazu. Zwykły dzień roboczy: zajeżdżają samochody, biorą deski, cement, ludzi... (Borowski 1959, s. 12)

Lehçeden Çevirisi:

Bu, yitik taşra istasyonlarında hep olduğu gibi kırsal bir rampaydı. Yüksek yüksek ağaçların yeşilinin çevrelediği küçük meydan çakıl taşlarıyla kaplıydı. Kenarında, yolun kıyısında en çirkin ve en uyduruk istasyon kulübesinden daha çirkin ve daha uyduruk, minik, ahşap bir baraka öylece duruyordu. İleride büyük ray yığınları, demiryolu traversleri, kereste yığınları, baraka parçaları, tuğlalar, taşlar, çember betondan kuyu ağızları vardı. Birkenau'da yükü yani kampın genişletilmesi için gerekli malzemeyi ve

gaza gönderilecek insanları araçlara burada yüklüyorlardı. Sıradan bir iş günüydü, araçlar geliyor; keresteleri, çimentoyu, insanları alıp gidiyordu. (Köycü 2019, s. 31-32)

İngilizce Çevirisi:

A cheerful little station, very much like any other provincial railway stop: a small square framed by tall chestnuts and paved with yellow gravel. Not far off, beside the road, squats a tiny wooden shed, uglier and more flimsy than the ugliest and flimsiest railway shack; farther along lie stacks of old rails, heaps of wooden beams, barracks parts, bricks, paving stones. This is where they load freight Birkenau: supplies for the construction of the camp, and people for the gas chambers. Trucks drive around, load up lumber, cement, people- a regular daily routine. (Vedder 1976, s. 33-34)

İngilizceden Çevirisi:

Sevimli küçük bir istasyon, herhangi bir taşra durağından farksız; yüksek kestane ağaçlarının çevrelediği ufak bir alan, yer sarı çakıllarla kaplı. Az ötede, yolun kenarında küçücük bir tahta kulübe; demiryolu barınaklarının hiç bu kadar çirkin ve entipüfteni yoktur; ileride eski raylar, kalaslar, baraka parçaları, tuğlalar, döşeme taşları öbek öbek yığılmış. Birkenau için buradan malzeme yükleniyor: kampa levazım, gaz odalarına insan. Kamyonlar gelir gider, kereste, çimento, insan yüklerler- hergün tekrarlanan düzenli bir iş. (Tunçay 1997, s. 25)

Çözümleme: Parçanın ilk tümcesinde yazar tutsakların sevkıyatı karşılamak için gittiği rampayı betimlemektedir. *Była to sielankowa* anlatımının Köycü'nün Lehçeden çevirisinde özgün metinde betimlenen biçimiyle, *kırsal bir rampaydı* olarak Türkçeye aktarıldığı, dolayısıyla sözcük seçiminin yazarın biçemi gözetilerek yapıldığı görülmektedir. Vedder'ın İngilizce çevirisinde ise, bu anlatımın 'küçük, hoş bir istasyon' anlamındaki *A cheerful little station* biçiminde aktarıldığı gözlenmektedir. Özgün

metinde *sielankowa* sözcüğü ile asıl aktarılmak istenen, buranın hoş bir istasyon değil, taşrada rastlanan kırsal nitelikli bir istasyon olduğudur. Nitekim bu anlatımın hemen sonrasında yazar bu istasyonun unutulmuş/yitip gitmiş taşra istasyonlarıyla aynı nitelikte olduğunu vurguladığı *jak zwykle na zagubionych, prowincjonalnych stacjach* anlatımıyla *sielankowa* sözcüğünün anlamını pekiştirmiştir. Çevirmenin, İngilizce okurda pastoral, huzurlu ve dingin bir ortamı çağrıştırmamasından dolayı, *sielankowa* sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı olan *idyllic* sözcüğü yerine *cheerful* sözcüğünü kullanmış olması olasıdır. Ancak, kullandığı sözcük yazarın vermek istediği anlamı tam olarak yansıtmamaktadır. Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde ise İngilizce metnin çevirmenin çeviri seçimlerinden etkilendiği ve kaynak metin odaklı bir çeviri yaptığı (*Sevimli küçük bir istasyon*) söylenebilir.

Özgün metinde ikinci tümce olan tümcenin, İngilizce çeviride ilk tümceyle birleştirilerek sunulduğu ve söz konusu tümcede geçen *wysypany był żwirem* anlatımının Köycü'nün çevirisinde özgün metin doğrultusunda *çakıl taşlarıyla kaplıydı* biçiminde, Vedder'in ve Tunçay'ın çevirisinde ise 'sarı' sözcüğü eklenerek *paved with yellow gravel / sarı çakıllarla kaplı* biçiminde aktarıldığı gözlenmektedir.

Bu bağlamda, Köycü'nün kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri, Vedder'in erek metin odaklı kabul edilebilir bir çeviri, Tunçay'ın ise kaynak metin odaklı yeterli bir çeviri ortaya koyduğu söylenebilir.

19) Lehçe Özgün Metin:

Rozstawiają się posty na szynach, na belkach, pod zielonym cieniem śląskich kasztanów, ścisłym kołem otaczają rampę. Ocierają pot z czoła, piją z manierek. Upał ogromny, słońce stoi nieruchomo na zenicie. - Rozejść się! - Siadamy w skrawkach cienia podszynami. Głodni Grecy (zapłatało się ich paru, diabli wiedzą, jakim sposobem)

myszkujawród szyn, kto znajduje puszk konserw, spleniale buki, nie dojedzone sardynki. Jedz. (Borowski 1959, s. 12)

Lehçeden evirisi:

Postlar raylar ve ray kirişleri üstünde Silezya'nın kestane ağaçlarının yeşil gölgesinde aralıklı olarak diziliyor ve rampayı sıkı bir çember içine alıyorlardı. Alınlarındaki teri siliyor, mataralarından su içiyorlardı. Hava çok sıcağı, güneş tepede kıpırdamadan duruyordu. "Rahat!" Rayların altındaki gölgenin kenarlarına oturduk. A Yunanlar (birkaçı aramıza karımıtı, nasıl karımılardı Tanrı bilir) rayların arasına, oraya buraya bakınıp aranıyorlardı. Biri bir konserve kutusu, kflenmi ekmekler, sardalya artıkları buldu. Yediler. (Kyc 2019, s. 32)

İngilizce evirisi:

And now the guards are being posted along the rails, across the beams, in the green shade of the Silesian chestnuts, to form a tight circle around the ramp. They wipe out the sweat from their faces and sip out of their canteens. It is unbearably hot; the sun stands motionless at its zenith. 'Fall out!' We sit down in the narrow streaks of shade along the stacked rails. The hungry Greeks (several of them managed to come along, God only knows how) rummage underneath the rails. One of them finds some pieces of mildewed bread, another a few half-rotten sardines. They eat. (Vedder 1976, s. 34)

İngilizceden evirisi:

Muhafızlar raylar boyunca, kirişlerin oraya, Silezya kestanelerinin yeşil gölgelerine yayılıyorlar; rampayı sıkı bir çember aldılar. Suratlarından akan terleri siliyor ve mataralarını kafalarına dikeyiyorlar. Sıcak dayanılır gibi değil; güneş ta tepede hiç kımıldamadan duruyor. "ök!" Ray istiflerinin yanısıra daracık gölgeler var, oraya oturuyoruz. A Yunanlılar (Birkaçı gelmiş, Tanrı bilir nasılsa) rayların altını karıtırıyor.

Biri küflü bir ekmek parçası buluyor, biri de yarıyarıya çürümüş bir iki sardalya. Yiyorlar.
(Tunçay 1997, s. 25-26)

Çözümleme: Yukarıda gösterilen üç çevirinin de kaynak odaklı kabul edilebilir çeviriler olduğu söylenebilir. Lehçe-Türkçe ve Türkçe Lehçe çevirilerinin özgün metinde yazarın kurduğu yapıları ve sözcük seçimlerini gözetten bir çeviri ortaya koydukları söylenebilir. Tunçay'ın ara dilden çevirisinde ise İngilizce metindeki anlam ve yapı bütünlüğünü gözetten bir çeviri ortaya koyulduğu görülmektedir. Yalnızca Köycü'nün Lehçe-Türkçe çevirisinde özgün metindeki şimdiki-geniş zaman yapısının aksine, çevirmenin tümce yapılarını bilinen geçmiş zamanda aktarmayı tercih ettiği görülmektedir. Lehçe-Türkçe çevirinin incelediğimiz önceki paragraflarında çevirmenin öykü anlatımında bu zaman yapısını kullanmayı tercih ettiği ve burada da devam ettirdiği görülmektedir.

20) Lehçe Özgün Metin:

- Schweinedreck! - spluwa na nich młody, wysoki post, o bujnych płowych włosach i niebieskim, marżącym spojrzeniu - przecież zaraz będziecie mieli tyle do żarcia, że nie przeżrecie. Odechce się wam na długo. - Poprawił automat, otarł twarz chustką.
(Borowski 1959, s. 12)

Lehçeden Çevirisi:

“*Schweinedreck*,” diyerek üstlerine tükürdü bir post; soluk sarı ve gür saçlı, mavi gözlü, hülyalı bakışlı, uzun boylu ve gençti. “Birazdan zıkkımlanacak öyle çok şeyiniz olacak ki, hepsini zıkkımlanamayacaksınız bile. Artık uzunca bir süre canınız bir şey zıkkımlanmak istemez.” Makineli tüfeğini düzeltti, yüzünü mendille sildi. (Köycü 2019, s. 32)

İngilizce Çevirisi:

‘*Schweindreck*,’¹²⁵ spits a young, tall guard with corn-coloured hair and dreamy blue eyes. ‘For God’s sake, any minute you’ll have so much food to stuff down your guts, you’ll bust!’ He adjusts his gun, wipes his face with a handkerchief. (Vedder 1976, s. 34)

İngilizceden Çevirisi:

“*Schweinedreck*, [domuz boku]” uzun boylu, mısır püskülü saçları ve hülyalı mavi gözleri olan genç bir muhafız yere tükürüyor. “Tanrı aşkına; birazdan barsaklarınıza doldurmak için öyle çok yiyeceğiniz olacak ki, patlayacaksınız!” Tüfeğinin kayışını düzeltip yüzünü bir mendille siliyor. (Tunçay 1997, s. 26)

Çözümleme: Lehçe özgün metindeki “...przecież zaraz będziecie mieli tyle do żarcia, że nie przeżrecie.” ifadesi Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde “Birazdan zıkkımlanacak öyle çok şeyiniz olacak ki, hepsini zıkkımlanamayacaksınız bile.” şeklinde, Vedder’ın Lehçe-İngilizce çevirisinde “For God’s sake, any minute you’ll have so much food to stuff down your guts, you’ll bust!” şeklinde, Tunçay’ın ara dilden çevirisinde ise, “Tanrı aşkına; birazdan barsaklarınıza doldurmak için öyle çok yiyeceğiniz olacak ki, patlayacaksınız!” şeklinde aktarılmıştır. Vedder’ın İngilizce çevirisi ve Tunçay’ın ara dilden çevirisinde daha genel bir söylem olduğu görülürken, Köycü’nün çevirisinde tümcenin daha argo bir ifadeyle aktarıldığı görülmektedir. Özgün metinde yazarın kullandığı tümcede yer alan “*żarcie*” sözcüğü, hem yemek, hem de hayvan yemeği/maması gibi anlamlara sahiptir ve öyküde bu tümceyi kuran S.S. subayının tümcenin başlangıcında domuz boku anlamına gelen “*Schweinedreck*” ifadesini kullanmış olması çevirmeni argo bir söylem kullanmayı tercih etmesine sebep olmuş olabilir. Özgün metinde bu tümceyi takip eden tümcenin Köycü’nün çevirisinde yer

---

¹²⁵ “Filthy pigs.”

aldığı, ancak Vedder’ın ve Tunçay’ın çevirilerinde yer almadığı görülmektedir. İngilizce metnin çevirmeninin bu tercihinin özgün metin üzerinde çalışmayan ara dil çevirmenini de etkilediği görülmektedir. Özgün metinde paragrafin son tümcesinde yer alan “Poprawił automat...” ifadesi, S.S. subayının silahını ayarladığını aktaran bir tümcedir. Bu tümce, Lehçe-Türkçe ve İngilizce-Lehçe çevirilerinde “Makineli tüfeğini düzeltti...” ve “He adjusts his gun...” şeklinde özgün metindeki haliyle aktarıldığı görülmektedir. Tunçay’ın ara dilden çevirisinde ise “Tüfeğinin kayışını düzeltip...” şeklinde aktarılmıştır. İngilizce çeviride yer almayan bu ifadeye çevirmenin tüfeğin kayışını düzelttiğini belirten bir sözcük eklediği görülmektedir. Köycü’nün erek odaklı bir çeviri, Vedder ve Tunçay’ın ise kaynak odaklı bir çeviri ortaya koyduğu söylenebilir.

21) Lehçe Özgün Metin:

- To bydło - potwierdzamy zgodnie.
- Te, gruby - but posta dotyka lekko karku Henriego. - Pass mai auf, chce ci się pić?
- Chce, ale nie mam marek - odpowiedział fachowo Francuz.
- Schade, szkoda.
- Ależ Herr Posten, czy moje słowo nic już nie znaczy? Nie handlował Herr Posten ze mną? Wieviel?
- Sto. Gemacht?
- Gemacht. (Borowski 1959, s. 12)

Lehçeden Çevirisi:

“Sığırlar,” diyerek postun sözlerini onayladık.

“Hey sen, şişko, *Pass mal auf*, su içmek ister misin?” dedi post ayakkabısıyla Henri’nin ensesine hafifçe dokunarak.

“İsterim, ama markım yok,” diye ustalıkla yanıt verdi Fransız.

“*Schade.*”

“Ama *Herr Posten*, sözümün bir değeri yok mu sizin için? *Herr Posten*, siz benimle hiç mi ticaret yapmadınız? *Wieviel?*”

“Yüz. *Gemacht?*”

“*Gemacht.*” (Köycü 2019, s. 32-33)

İngilizce Çevirisi:

‘Hey you, fatso!’ His boot lightly touches Henri’s shoulder. ‘*Pass mal auf,*¹²⁶ want a drink?’

‘Sure, but I haven’t got any marks,’ replies the Frenchman with a professional air.

‘*Schade*, too bad.’

‘Come, come, Herr Posten, isn’t my word good enough anymore? Haven’t we done any business before? How much?’

‘One hundred. *Gemacht?*’¹²⁷

‘*Gemacht.*’ (Vedder 1976, s. 34)

İngilizceden Çevirisi:

“Hey şişko!” Postalı hafifçe Henri’nin omuzuna dokunuyor. “*Pass mal auf*, su içmek ister misin?”

“Tabii, ama Markım yok.” Fransız profesyonel bir havayla cevap veriyor.

“*Schade*, çok kötü.”

“Hadi hadi, Bay Posten, benim sözüm yetmiyor mu artık? Şimdiye kadar hiç mi iş yapmadık? Kaça?”

“Yüz. *Gemacht?* [oldu]”

“*Gemacht.*” (Tunçay 1997, s. 26)

---

¹²⁶ “Pay attention.”

¹²⁷ “Done.”

Çözümleme: Lehçe özgün metinde kısa diyaloglardan oluşan ve içinde günlük kısa Almanca ifadelerin bulunduğu paragrafta, bu ifadelerin üç çeviride de yer aldığı görülmektedir. Köycü'nün Lehçe-Türkçe çevirisinde özgün metindeki "*Schade*" ifadesinin ardından gelen Lehçede zarar, ziyan, kayıp, yazık ve kötü anlamlarına sahip "*szkoda*" ifadesinin çeviride yer almadığı görülmektedir. Çevirmenin kısa bir ifade olması ve Almanca "*schade*" ifadesiyle aynı anlama gelmesi nedeniyle çıkarmayı tercih ettiği söylenebilir. Bu ifadenin Vedder'ın Lehçe-İngilizce çevirisinde "*Schade, too bad.*" şeklinde, Tunçay'ın ara dilden çevirisinde ise "*Schade, çok kötü.*" şeklinde aktarılmıştır. Ardından gelen tümcede özgün metindeki S.S. subayının kastedildiği ve "Bay Post" anlamına sahip "*Herr Posten*" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Lehçe-Türkçe ve Lehçe-İngilizce çevirilerde bu ifadenin özgün metindeki haliyle yer aldığı görülmektedir. Ara dilden çevirisinde ise, "Bay Posten" şeklinde yer aldığı görülmektedir. Burada Tunçay'ın metindeki bu tarz ifadeler için benimsediği çeviri pratiğinin dışına çıktığı görülmektedir. Çevirmen bu tarz ifadeleri genellikle braket içine Türkçe karşılığını yazarak İngilizce kaynak metindeki haliyle aktarırken, burada "Bay Posten" şeklinde yarı Türkçe yarı Almanca ifade kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Özgün metinde bu tümcenin ardından gelen tümcede ise, Almandada ne kadar anlamına gelen "*Wieviel*" ifadesi kullanılmıştır. Köycü'nün Lehçe-Türkçe çevirisinde özgün metindeki haliyle yer alan ifadenin, Vedder'ın Lehçe-İngilizce çevirisinde "*how much*" olarak İngilizce çevirisinin tercih edildiği görülmektedir. Tunçay'ın ara dilden çevirisinde de "ne kadar" şeklinde Türkçe halinin aktarıldığı görülmektedir. Vedder'ın bu tarz ifadelerde zaman zaman özgün metindeki halini tercih etmesi, zaman zaman da İngilizce çevirisini tercih etmesinin Tunçay'ın çevirisine de sirayet ettiği görülmektedir.

22) Lehçe Özgün Metin:

Pijemy wodę, mdła i bez smaku, na konto pieniędzy i ludzi, których jeszcze nie ma. - Te, uważaj - mówi Francuz, odrzucając pustą butelkę, aż pryska gdzieś dalej naszynach - forsy nie bierz, bo może być rewizja. Zresztą na cholere ci forsa, i tak masz co jeść. Ubrania też nie bierz, bo to jest podejrzenie o ucieczkę. Koszulę bierz, ale tylko jedwabną i z kołnierzykiem. Pod spód gimnastyczna. A jak znajdziesz coś do picia, to mnie nie wołaj. Dam sobie radę, i uważaj, żebyś nie oberwał. (Borowski 1959, s. 12-13)

Lehçeden Çevirisi:

Suyu içtik, tatsız tuzsuz bir suydu, kampa henüz varmamış insanların cebinden satın alınmıştı. “Dikkatli ol,” dedi Fransız boş şişeyi fırlatarak; şişe ileride rayların üstünde bir yere çarpıp kırıldı. “sakın mangır alma, çünkü arama yapılabilir. Kaldı ki neyine gerek mangır, nasıl olsa yiyeceğin var. Öyle çok giysi de alma, çünkü firar kuşkusu yaratır. Bir tek gömlek al, ama ipekli ve yakalı bir gömlek olsun. Altına da bir atlet. İçecek bir şey bulursan beni çağırma, kendin iç. Ben başımın çaresine bakarım ve dikkat et de dayak yeme.” (Köycü 2019, s. 33)

İngilizce Çevirisi:

We drink the water lukewarm and tasteless. It will be paid for by the people who have not yet arrived. ‘Now you be careful,’ says Henri, turning to me. He tosses away the empty bottle. It strikes the rails and burst into tiny fragments. ‘Don’t take any money, they might be checking. Anyway, who the hell needs money? You’ve got enough to eat. Don’t take suits, either, or they’ll think you’re planning to escape. Just get a shirt, silk only, with a collar. And a vest. And if you find something to drink, don’t bother calling me. I know how to shift for myself, you watch your step or they’ll let you have it.’ (Vedder 1976, s. 34-35)

İngilizceden Çevirisi:

Suyu içiyoruz, ılık ve tatsız. Parasını, buraya daha gelmemiş olan insanlar ödeyecek. Henri bana dönerek, “Şimdi gözünü aç” diyor. Boş şişeyi fırlatıp attı. Şişe raylara çarpıyor, paramparça. “Para alayım deme sakın, kontrol edebilirler. Hem, para neye yarar? Yeterince yiyeceğin var. Elbise de alma, yoksa kaçmayı tasarladığımı sanırlar. Yalnız kendine bir gömlek bul, ipekli olsun, yakayla birlikte. Bir de yelek. Eline içecek bir şey geçerse, zahmet edip beni çağırmaya kalkma. Ben yolumu bulurum. Aman ayağını denk al, yoksa ayvayı yersin.” (Tunçay 1997, s. 26)

Çözümleme: Lehçe özgün metinde rampaya sevkiyatın gelmesini bekleyen Fransız Henri ve anlatıcı aralarında rampadan neler alınması gerektiğini tartışmaktadırlar. Rampaya gelen sevkiyatlara daha önceden katıldığı için tecrübeli olan Fransız Henri, anlatıcıya ipekli, yakalı bir gömlek ve bir de atlet almasını, bunların dışında kıyafet ve para almamasını aksi takdirde başının belaya girebileceğini söyler. Özgün metindeki “*Pod spód gimnastyczna*” ifadesinin “altına bir de atlet (al)” anlamına gelmektedir. Bu ifade, Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde “*Altına da bir atlet*”, Vedder’ın Lehçe-İngilizce çevirisinde “*And a vest*” Tunçay’ın İngilizce-Türkçe çevirisinde ise “*Bir de yelek*” şeklinde aktarılmıştır. Lehçe-Türkçe çevirisinde özgün metindeki ifadenin bizzat aktarıldığı görülmektedir. Lehçe-İngilizce çevirisinde de benzer şekilde aktarıldığı görülmektedir, ancak Vedder’ın hem yelek hem de atlet, fanila gibi anlamlara gelen *vest* sözcüğünü tercih ettiği görülmektedir. İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın çevirisinde ise bu ifade alet ya da fanila yerine yelek olarak aktarılmıştır. Özgün metinde tutsakların sıkıntılı konumlarından ve belirli kıyafetler dışındaki kıyafetleri almaları halinde başlarının belaya girebileceği aktarılmaktadır. Fransız Henri’nin anlatıcıya tembihlediği üzere temel kıyafetleri almaları gereken tutsakların, gömleğin üstüne ve ceketin altına giyilebilecek bir kıyafet olan yeleğin tutsakların

başlarını belaya sokabilecek bir kıyafet sınıfına girmesi muhtemeldir. Türkçeye çeviri yaptığı için ana dili Türkçe olduğunu ve bu tarz durumlarda Türkçe düşündüğünü varsaydığımız ara dil çevirmeninin İngilizce metindeki *vest* sözcüğünü doğrudan birinci anlamıyla algılayıp diğer anlamlarına bakma ihtiyacı hissetmemiş olabilir. Sonuçta *vest* sözcüğü İngilizcede spesifik olarak fanilayı ya da atleti tanımlayan bir sözcük olmamakla beraber, kullanıldığı zaman akla yalnızca fanilayı getirmemektedir. Fanila ya da atletin kıyafet olarak batı kültüründe Slav ya da doğu kültüründeki kadar yaygın olmayışı ve çevirmenin batı kültürüne ait bir dil olan İngilizceden çeviri yapıyor oluşu bu ifadeyi “yelek” olarak aktarmasına sebep olmuş olabilir. Lehçe özgün metinde yer alan “*Dam sobie radę, i uważaj, żebyś nie oberwał*” tümcesindeki “*dać (sobie) radę*” bir şeyi yapabilmek, tavsiye vermek ve başının çaresine bakabilmek anlamlarına gelen deyimsel bir ifadedir. Tümcenin devamındaki “*żebyś nie oberwał*” yapısı da dayak yeme, saldırıya uğrama anlamlarına gelen günlük konuşmada kullanılan bir ifadedir. Bu ifadelerin Lehçe-Türkçe çevirisinde “Ben başımın çaresine bakarım ve dikkat et de dayak yeme.” şeklinde, Lehçe-İngilizce çevirisinde “I know how to shift for myself, you watch your step or they’ll let you have it.” şeklinde, Tunçay’ın İngilizce-Türkçe çevirisinde ise “Ben yolumu bulurum. Aman ayağımı denk al, yoksa ayvayı yersin.” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Üç çeviride de “*dać (sobie) radę*” ifadesinin benzer anlamlara gelen deyim ifadelerle aktarıldığı görülmektedir. Bir diğer günlük kullanım olan “*żebyś nie oberwał*” ifadesinin ise ara dilden çevirisinde biraz farklı bir ifadeyle aktarıldığı görülmektedir. Özgün metindeki *oberwać* (dk) eylemi günlük kullanımda saldırıya uğramak, dövülmek, dayak yemek gibi anlamlara gelmektedir. Bundan yola çıkarak Lehçe-İngilizce çevirisinde yer alan *żebyś nie oberwał* ifadesi için benzer anlama gelen “*they’ll let you have it*” tercih edilmiştir. “*Let you have it*” saldırmak, cezalandırmak ya da şiddetli bir biçimde eleştirilmek anlamına gelen deyimsel bir ifadedir. Tunçay’ın ara dilden çevirisinde bu

ifade için “yoksa ayvayı yersin” ifadesi tercih edilmiştir. Bu ifadeden her ne kadar tutsağın eylemlerine dikkat etmediği takdirde cezalandırılacağı anlamı çıksa da özgün metindeki muadili ifadedeki tutsağın dayak yiyeceği vurgusu hafiflemektedir.

23) Lehçe Özgün Metin:

- Biją?

- Rzecz normalna. Trzeba mieć oczy w plecach. *Arschaugen*. Wokół nas siedzą Grecy, ruszają łapczywie żuchwami jak wielkie, nieludzkie owady, żrą łakomie zbutwiałe grudy chleba. Są zaferowani, nie wiedzą, co będą robić. Niepokoją ich belki i szyny. Nie lubią dźwigania. (Borowski 1959, s. 13)

Lehçeden Çevirisi:

“Döverler mi?”

“Normal olarak. Arkanda gözlerin olmalı. *Arschaugen*.”

Etrafımızda Yunanlar oturuyor, çenelerini iştahla oynatıyor, küflenmiş ekmeğin parçalarını büyük böcekler gibi açgözlülükle tıkmıyorlardı. Endişelilerdi, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Ray kirişleri ve raylar onları huzursuz ediyordu. Malzemeleri kaldırıp taşımaktan hiç hazzetmiyorlardı. (Köycü 2019, s. 33)

İngilizce Çevirisi:

‘Do they beat you up here?’

‘Naturally. You’ve got to have eyes in your ass. *Arschaugen*.’

Around us sit the Greeks, their jaws working greedily, like huge human insects. They munch on stale lumps of bread. They are restless, wondering what will happen next. The sight of the large beams and stacks of rails has them worried. They dislike carrying heavy loads. (Vedder 1976, s. 35)

İngilizceden Çevirisi:

“Burada adam döverler mi?”

“Elbette. K1çında gözlerin olmalı. *Arschaugen*. [göt gözü]”

Etrafımızda Yunanlılar oturuyor, çeneleri doymak bilmezcesine işlemekte, kocaman insan-böcekler gibi. Kokuşmuş ekmeğin parçaları geveliyorlar. Huzursuzlar, bundan sonra ne olacak diye merak içindeler. Koca koca kirişleri ve ray yığınlarını görünce gözleri korkmuş. Ağır yük taşımaktan hiç hoşlanmıyorlar. (Tunçay 1997, s. 26-27)

Çözümleme: Lehçe özgün metinde yer alan “Trzeba mieć oczy w plecach.” tümcesi Türkçede “Arkanda/sırtında gözlerin olmalıdır.” anlamına gelen bir tümcedir. Bu tümce Lehçe-Türkçe çevirisinde “Arkanda gözlerin olmalı.”, Lehçe-İngilizce çevirisinde “You’ve got to have eyes in your ass.”, ara dilden çevirisinde ise “K1çında gözlerin olmalı” şeklinde aktarılmıştır. Lehçe-Türkçe çevirisinde bu ifadenin çevirmen tarafından özgün metinde yer alan sözcük anlamıyla aktarıldığı görülürken, Lehçe-İngilizce çevirisinde ise bunun farklılık gösterdiği görülmektedir. Bunun sebebi, özgün metindeki tümcenin ardından gelen “*Arschaugen*” ifadesidir. “*Arschaugen*” göt gözü ya da göt gözleri anlamlarına gelen Almanca bir sözcüktür. Lehçe-İngilizce çevirisinde çevirmenin bu ifadeyi İngilizce okura açıklamak amacıyla “You’ve got to have eyes in your ass” tümcesinde kullanmayı tercih etmiş olabileceği söylenebilir. İngilizce çevirisinde çevirmenin bu tercihinin ara dil çevirmenini de etkilediği görülmektedir. İngilizce çeviriyi kaynak metin olarak kullanan Tunçay bu ifadeyi İngilizce çevirmenin sözcük tercihini gözeterek “K1çında gözlerin olmalı” şeklinde Türkçeye aktardığı görülmektedir. Lehçe özgün metinde “Wokół nas siedzą Grecy, ruszają łapczywie zuchwami jak wielkie, nieludzkie owady, zra łakomie zbutwiałe grudy chleba” şeklinde yer alan tümcenin Lehçe-Türkçe çevirisinde benzer biçimde bir uzun tümceyle aktarıldığı görülürken, Lehçe-İngilizce çevirisinde ve ara dilden çevirisinde iki ayrı tümceye bölünerek

aktarıldığı görülmektedir. Özgün metinde bu tümcenin ilk kısmının İngilizce çevirisinde “Around us sit the Greeks, their jaws working greedily, like huge human insects.” şeklinde, özgün metinde “...żrą łakomie zbutwiałe grudy chleba.” kısmına karşılık gelen yerin “They munch on stale lumps of bread.” şeklinde farklı ayrı bir tümce olarak aktarıldığı görülmektedir. Bunun sebebi, özgün metindeki Etrafımızda Yunanlar oturuyor, büyük insan olmayan/insandışı böcekler gibi çenelerini hareket ettiriyorlar anlamına gelen “Wokół nas siedzą Grecy, ruszają łapczywie zuchwami jak wielkie, nieludzkie owady...” kısmının birbirine bağlı kısımlar oluşu nedeniyle çevirmen bu tümce grubuna metninde farklı bir tümcede yer vermeyi tercih etmiş olabilir. Anlatıcı, yanlarında oturan Yunanların bir şeyler yerkenki çene hareketlerini insan olmayan büyük böceklere benzetmektedir, bu nedenle çevirmen bu tümce grubunu daha sonra küflenmiş ekmeği yediklerini aktaran tümceyi ayrı bir tümce olarak aktarmayı tercih etmiş olabilir. İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın ise İngilizce metindeki yapıyı benzer biçimde Türkçeye aktardığı görülmektedir. “Etrafımızda Yunanlılar oturuyor, çeneleri doymak bilmezcesine işlemekte, kocaman insan-böcekler gibi. Kokuşmuş ekmeğin parçaları geveliyorlar” şeklinde Türkçeye aktaran Tunçay’ın İngilizce metindeki tümcenin söz dizimsel yapısını Türkçeye uyarlamak yerine İngilizcedeki söz dizimsel yapıda aktardığı görülmektedir.

24) Lehçe Özgün Metin:

- Was wir arbeiten? - pytają.
- Niks. Transport kommen, alles krematorium, compris?
- Alles verstehen - odpowiadają w krematoryjnym esperanto. Uspokajają się: nie będą ładować szyn na auta ani nosić belek. (Borowski 1959, s. 13)

Lehçeden Çevirisi:

“Was wir arbeiten?” diye soruyorlardı.

“Niks. Sevkiyat kommen, alles krematoryum, compris?”

“Alles verstehen,” diye yanıt veriyorlardı krematoryum esperantosuyla. Rahatlamışlardı, ne araçlara ray yükleyeceklerdi ne de ray kirişlerini taşıyacaktı. (Köycü 2019, s. 33-34)

İngilizce Çevirisi:

‘Was wir arbeiten?’ they ask.

‘Niks. Transport kommen, alles Krematorium, compris?’

‘Alles verstehen,’ they answer in crematorium Esperanto. All is well- they will not have to move the heavy rails or carry the beams. (Vedder 1976, s. 35)

İngilizceden Çevirisi:

“Was wir arbeiten? [Ne iş yapacağız]” diye soruyorlar.

“Niks. Transport kommen, alles Krematorium, compris? [Hiç. Ulaşım gelir, hepsi Krematorium [a], anladın mı [Fransızca]]”

“Alles verstehen. [Her şey anlaşıldı]” Krematorium Esperantosuyla cevap veriyorlar. Âlâ o ağır rayları oynatmak ya da kalasları taşımak zorunda olmayacaklar. (Tunçay 1997, s. 27)

Çözümleme: Paragrafta yer alan Almanca ifadelerin üç çeviride de yer aldığı görülmektedir. Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde bu ifadeler özgün metindeki gibi yer almaktadır, yalnızca Türkçe okur için dipnot yardımıyla açıklamalar eklediği görülmektedir. Vedder’ın Lehçe-İngilizce çevirisindeyse bu ifadelerin oldukları gibi kaldığı, herhangi bir dipnot vs. kullanarak açıklama ekleme gereği hissetmediği görülmektedir. Tunçay’ın ara dilden çevirisinde de bu ifadelerin yer aldığı, ancak dipnota

açıklama koymak yerine, bu ifadelerin braket içine Türkçelerini yazarak metnin içinde kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Önceki paragraflarda da gördüğümüz gibi, Tunçay'ın bu tarz ifadeleri braket içine Türkçelerini yazmakla aktarmayı tercih ettiğini görüyoruz. Özgün metinde yer alan “*Uspokajaję siğ*” ifadesi sakinleşmek, rahatlamak, yatışmak gibi anlamlara gelmektedir. Bu ifadenin devamında önceki paragrafta ağır eşya taşımaktan hoşlanmayan Yunanların ağır eşya yüklemesi yapmak ya da kiriş taşımak gibi aktiviteleri yapma zorunluluklarının olmadığı aktarılmaktadır. “*Uspokajaję siğ*” ifadesi bu grubun iş yükü olmadığı için rahatladıklarını ifade eden bir ifadedir. Bu ifade, Lehçe-Türkçe çevirisinde “Rahatlamışlardı”, Lehçe-İngilizce çevirisinde “All is well”, ara dilden çevirisinde ise “Âlâ” şeklinde aktarılmıştır. Lehçe-Türkçe çevirisinde Köycü'nün sözcüğün doğrudan sözlük anlamını tercih ettiği görülmektedir. Vedder ise Lehçe-İngilizce çevirisinde “All is well” gibi her şey yolunda, her şey iyi gibi anlamlara gelen daha genel bir ifade kullandığı görülmektedir: İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay'ın ise “All is well” ifadesini “Âlâ” gibi daha iyi, pek iyi, çok güzel gibi anlamlara gelen bir sıfatla aktarmayı seçtiği görülmektedir.

25) Lehçe Özgün Metin:

Tymczasem na rampie robiło się coraz gwarniej i tłoczniej. Vorarbeiterzy dzielili sobie grupy, przeznaczając jednych do otwierania i rozładowywania wagonów, które przyjsć mają, innych pod drewniane schodki i wyjaśniając im celowe działanie. Były to przenośne, wygodne, szerokie schodki, jakby wejście na trybunę. (Borowski 1959, s. 13)

Lehçeden Çevirisi:

Bu sırada rampa gittikçe daha gürültülü ve daha kalabalık olmaya başlamıştı. Vorarbeiterler adamları gruplara ayırıyor ve onlara yapacakları işleri söylüyorlardı; adamların bir kısmı gelecek olan vagonları açıp boşaltacak, diğer kısmı gelenlerin

kamyonların kasalarına binerken çıkacağı küçük ahşap merdivenlerin dibinde duracaktı. Merdivenler tıpkı bir platforma çıkış merdiveni gibi taşınabilir, geniş ve rahattı. (Köycü 2019, s. 34)

İngilizce Çevirisi:

In the meantime, the ramp has become increasingly alive with activity, increasingly noisy. The crews are being divided into those who will open and unload the arriving cattle cars and those who will be posted by the wooden steps. They receive instructions on how to proceed most efficiently. (Vedder 1976, s. 35)

İngilizceden Çevirisi:

Bu arada, rampa gittikçe hareketleniyor, canlanıyor; gürültü gittikçe artıyor. Beklenen hayvan vagonlarını açıp boşaltacak ve tahta merdivenlerden gidecek takımlar ayrılıyor. En etkin biçimde çalışmaları için kendilerine talimatlar veriliyor. (Tunçay 1997, s. 27)

Çözümleme: Yukarıda Lehçe özgün metinde yer alan paragrafın Lehçe-Türkçe çevirisinde kaynak metin odaklı bir biçimde erek dile aktarıldığı görülmektedir. Köycü çevirisinde yazarın özgün metinde oluşturduğu yapıları koruyarak ve özgün metinde geçen sözcüklerin anlamlarına göre çevirisindeki sözcük tercihlerini gerçekleştirdiği görülmektedir. Lehçe-İngilizce çevirisinde ise özgün metinde yazarın kurduğu yapıyı aktarmak yerine, paragrafın ana fikrini aktarmayı amaçlayan, belirli ayrıntılardan kaçınan erek odaklı bir çeviri yapıldığı söylenebilir. Örneğin; özgün metindeki ikinci tümcede *Vorarbeiter* adı verilen ustabaşlarının orada bulunan tutsakları belirli görevler için iki gruba ayırdıklarını anlatan uzun tümcenin İngilizce çevirisinde daha az ayrıntıyla aktarıldığı görülmektedir. Tümcede bahsi geçen ve yazarın Auschwitz öyküleri terminolojisinde yeri olan *Vorarbeiter* ifadesinden bahsedilmediği görülmektedir. Orada sevkiyat için bulunan ve tutsaklardan oluşan grupların iki ayrı gruba ayrıldığını ve ne

yapacaklarını, “*The crews are being divided into those who will open and unload the arriving cattle cars and those who will be posted by the wooden steps*” şeklindeki daha sade bir ifadeyle aktarıldığı görülmektedir. Gelen sığır vagonlarını hangi grubun açıp boşaltmakla ve hangi grubun ahşap merdivenlerde durmakla görevlendirilerek iki gruba ayrıldığını belirten bir cümleyle aktarılmıştır. Ayrıca Lehçe-İngilizce çevirisinde paragraftaki son tümce olan “*Były to przenośne, wygodne, szerokie schodki, jakby wejście na trybunę*” almadığı ve onun yerine “*They receive instructions on how to proceed most efficiently*” şeklinde başka bir tümce yer almaktadır. İngilizce çevirisinde yapılan bu tercihlerin ara dil çevirisini de sirayet ettiği görülmektedir. İngilizce çevirinin kaynak metin olarak kullanıldığı ara dil çevirisinde, özgün metindeki ikinci tümceye denk gelen tümce “Beklenen hayvan vagonlarını açıp boşaltacak ve tahta merdivenlerden gidecek takımlar ayrılıyor” şeklinde yer almaktadır. İngilizce metnin çevirmeni Vedder’ın özgün metindeki paragrafın çıkartmış olduğu son tümce Tunçay’ın çevirisinde de yer almamaktadır. Onun yerine Vedder’ın eklediği, “*They receive instructions on how to proceed most efficiently*” ifadesinin çevirisi “En etkin biçimde çalışmalarını için kendilerine talimatlar veriliyor” şeklinde ara dilden çevrilen metinde yer almaktadır.

Bunlara dayanarak Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinin kaynak odaklı yeterli bir çeviri, Vedder’ın Lehçe-İngilizce çevirisinin ise erek kültür odaklı kabul edilebilir bir çeviri olduğu söylenebilir. Tunçay’ın ara dilden çevirisinin ise, İngilizce kaynak metnin saiklerini göz önünde bulundurarak yaptığı çeviri yine kaynak odaklı bir çeviri olduğu söylenebilir.

26) Lehçe Özgün Metin:

Zajeżdżały z warkotem motocykle wiozące obsypanych srebrem odznak podoficerów SS, tęgich, spasionych mężczyzn o wypolerowanych oficerskich butach i błyszczących,

chamskich twarzach. Niektórzy przyjechali z teczkami, inni mieli giętkie trzcinowe kije. Nadawało im to służbowy i sprężysty wygląd. Wchodzili do kantyny, bo ów mizerny barak był ich kantyną, gdzie latem pili wodę mineralną – “Sudetenquelle”, a zimą ogrzewali się gorącym winem, witali się państwowo wyciągniętym po rzymsku ramieniem, a potem kordialnie potrząsali prawice, uśmiechali się serdecznie do siebie, rozmawiali o listach, o wiadomościach z domu, o dzieciach, pokazywali sobie fotografie. Niektórzy dostojnie przechadzali się po placu, żwir chrzęścił, buty chrzęściły, srebrne kwadraty błyszcząły na kołnierzach, a bambusowe laseczki świstały niecierpliwie. (Borowski 1959, s. 13)

Lehçeden Çevirisi:

Üniformaları gümüş rozetlerle dolu ve cilalı subay çizmeleri giymiş SS astsubaylarını, parıl parıl ve hoyrat yüzlere sahip bu güçlü kuvvetli ve besili adamları taşıyan motosikletler homurdana homurdana geliyordu. Bazı astsubaylar ellerinde evrak çantalarıyla geliyordu; diğerlerinin elinde esnek, kamış çubuklar vardı. Bu onlara göreve amade ve çevik bir görünüm veriyordu. O sefil, küçük barakaya giriyorlardı, çünkü orası onların kantiniydi. Bu kantinde yazları maden suyu - Sudetenquelle içiyor, kışları ise sıcak şarap içip ısınıyor, devlet usulüne uygun biçimde kollarını Romalılar gibi ileri uzatarak birbirlerini selamlıyor, sonra da içtenlikle el sıkışıyor, birbirlerine samimiyetle gülümsüyor; evlerinden gelen mektuplardan, haberlerden ve çocuklarından söz ediyor ve birbirlerine fotoğraflar gösteriyorlardı. Bazıları ise meydanda mağrurca geziniyor, çizmelerinin altındaki çakıl taşları hışırdıyor, yakalarındaki gümüş rozetler ışıldıyor, ellerindeki bambu çubuklar havada sabırsızca ıslık çalıyordu. (Köycü 2019, s. 34-35)

İngilizce Çevirisi:

Motor cycles drive up, delivering S.S. officers, bemedalled, glittering with brass, beefy men with highly polished boots and shiny, brutal faces. Some have brought their briefcases, other hold thin, flexible whips. This gives them an air of military readiness and agility. They walk in and out of the commissary- for the miserable little shack by the road serves as their commissary, where in the summertime they drink mineral water, *Studentenquelle*, and where in winter they can warm up with a glass of how wine. They greet each other in the state-approved way, raising an arm Roman fashion, then shake hands cordially, exchange warm smiles, discuss mail from home, their children, their families. Some stroll on the ramp. The silver squares on their collars glitter, the gravel crunches under their boots, their bamboo whips snap impatiently. (Vedder 1976, s. 35-36)

İngilizceden Çevirisi:

Motorsikletler geliyor, S.S. subayları getiriyorlar: madalyaları, rütbe işaretleri pırl pırl, deri çizmeleri iyice cilalanmış, sert yüzleri parlayan, güçlü kuvvetli adamlar. Bazılarının elinde çantalar var, bazılarında da ince esnek kamçılar. Bu, onlara her şeye hazır ve çevik bir hava veriyor. Kantine girip, çıkıyorlar- yolun kenarındaki çirkin kulübe onların kantini; yazın burada maden suyu içerler. *Studentenquelle* [Öğrenci pınarı] ve kışın da sıcak bir bardak şarapla içlerini ısıtırlar. Devletçe konulan usule uygun biçimde, kollarını Romalılar gibi kaldırarak birbirlerini selâmlıyorlar, sonra içtenlikle el sıkışıyor, sıcak gülümsemelerle, evlerinden gelen mektupları, çocuklarını, ailelerini konuşuyorlar. Bazıları rampanın üstünde, ihtişamla bir aşağı bir yukarı geziniyor. Yakalarındaki gümüş kareler ışıl ışıl. Çizmelerinin altında çakıllar hışırdıyor, bambu kırbaçlarını sabırsızlıkla hafiften şaklatıyorlar. (Tunçay 1997, s. 27)

Çözümleme: Üç çevirinin de özgün metindeki paragrafın aktarmak istediğini aktarmakta başarılı olduğu söylenebilir. Yalnızca belirli yerlerde küçük nüanslar olduğu görülmektedir. Özgün metinde subayların barakalarında yazları maden suyu içtikleri, kışın sıcak şarap içtiklerinin anlatıldığı tümcede Sudetenquelle ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, Nazilerin maden suyu üreticisinin adıdır ve Südet pınarı anlamına gelmektedir. Lehçe-İngilizce çevirisinde bu ifadenin “*Studentenquelle*” olarak yer aldığı, ara dilden çevirisinde de “*Studentenquelle* [Öğrenci pınarı]” şeklinde yer aldığı görülmektedir. İngilizce çevirisinde yer alan hatalı yazımın, İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan ara dil çevirisinde bu ifadenin hatalı yazımının yer aldığı görülmektedir. Özgün metinde yer alan “Niektórzy dostojnie przechadzali się po placu...” tümcenin Lehçe-Türkçe çevirisinde “Bazıları ise meydanda mağrurca geziniyor”, Lehçe-İngilizce çevirisinde “Some stroll on the ramp”, ara dilden çevirisinde ise “Bazıları rampanın üstünde, ihtişamla bir aşağı bir yukarı geziniyor” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Köycü’nün çevirisinde ifadenin özgün metindeki haliyle aktarıldığı görülmektedir. Ancak Vedder’in çevirisinde daha sade erek odaklı bir çeviri yapıldığı görülmektedir. Tunçay’ın çevirisinde ise İngilizce kaynak metindeki ifadeyi direkt aktarmak yerine, erek odaklı bir çeviri ortaya konulduğu söylenebilir.

Özgün metindeki “srebrne kwadraty błyszczą na kołnierzach” ifadesi Lehçe-Türkçe çevirisinde “yakalarındaki gümüş rozetler ışıltıyor”, Lehçe-İngilizce çevirisinde “The silver squares on their collars glitter”, ara dilden çevirisinde ise “Yakalarındaki gümüş kareler ışılt ışılt” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Özgün metinde subayların yakalarındaki parlak rozetleri anlatmak için “srebrne kwadraty” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadenin direkt çevirisi gümüş karelerdir, Lehçe-Türkçe çevirisinde bu ifadeyi çevirmenin gümüş rozetler olarak yer aldığı görülmektedir. Köycü, “kwadrat” sözcüğü birinci anlamında değil, çağırışım yaptığı sözcük anlamıyla kullanılmıştır. Lehçe-İngilizce

çevirisinde ise bu ifadenin silver squares, ara dilden çevirisinde ise gümüş kareler olarak kullanıldığı görülmektedir. İngilizce çevirisinde sözcüğün birinci anlamının tercih edilmesi, ara dilden çevirisinde de aynı sözcük anlamının kullanımına sebep olduğu söylenebilir.

27) Lehçe Özgün Metin:

Różnopiasisty tłum leżał pod szynami w wąskich pasach cienia, oddychał ciężko i nierówno, gadał po swojemu, leniwie i obojętnie patrzył na majestatycznych ludzi w zielonych mundurach, na zieleń drzew, bliską i nieosiągalną, na wieżę dalekiego kościółka, z której dzwoniło właśnie na spóźniony Anioł Pański. (Borowski 1959, s. 13)

Lehçeden Çevirisi:

Çeşit çeşit çubuklular içindeki insan kalabalığı rayların altında, dar şeritler halindeki gölgelerde uzanmış yatıyordu. İnsanlar güçlkle ve düzensiz aralıklarla soluk alıp veriyor, diledikleri gibi rahat rahat çene çalıyor ve yeşil üniformalar içindeki bu haşmetli insanlara; ağaçların yakın, ama ulaşılmaz yeşilliğine; geç kalınmış bir Meleğin Müjdesi duası için çanlarını çalan, uzaktaki küçük bir kilisenin kulesine tembel tembel ve kayıtsızca bakıyorlardı. (Köycü 2019, s. 35)

İngilizce Çevirisi:

We lie against the rails in the narrow streaks of shade, breathe unevenly, occasionally exchange a few words in our various tongues, and gaze listlessly at the majestic men in green uniforms, at the green trees, and at the church steeple of a distant village. (Vedder 1976, s. 36)

İngilizceden Çevirisi:

Biz raylara yaslanarak dar gölge şeritlerine uzanmışız, düzensiz aralıklarla nefes alıyoruz; arasıra çeşitli dillerde bir iki söz geçiyor aramızda ve yeşil üniformalar giymiş bu anlı şanlı adamları, yeşil ağaçları ve uzaktaki bir köyün kilise kulesini dalgın gözlerle seyrediyoruz. (Tunçay 1997, s. 27-28)

Çözümleme: Lehçe özgün metindeki paragrafta “Róznopasiasty tłum leżał pod szynami w wąskich pasach cienia...” şeklinde yer alan tümcedeki “Róznopasiasty tłum” ifadesinin Lehçe-Türkçe çevirisinde “Çeşit çeşit çubuklular içindeki insan kalabalığı”, Lehçe-İngilizce çevirisinde ise çubuklu/çizgili kıyafetler içindeki kalabalık anlamına gelen “The crowd in stripes(clothes)” tarzı bir ifadeyle aktarmak yerine, anlatıcı ve Fransız Henri’nin de aralarında bulunan tutsakları betimleyen bu ifadeyi “we” kişi adıyla aktarmayı tercih ettiği görülmektedir. İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın da çevirisinde aynı biçimde aktarıldığı görülmektedir. Özgün metinde yer alan “...na wieżę dalekiego kościółka, z której dzwoniono właśnie na spóźniony Anioł Pański” tümcesi Lehçe-Türkçe çevirisinde “...geç kalınmış bir Meleğin Müjdesi duası için çanlarını çalan, uzaktaki küçük bir kilisenin kulesine...” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Meleğin Müjdesi duası olarak aktarılan “Anioł Pański” Hristiyanlık’ta Hz. İsa’nın doğumunun Meryem’e müjdelendiği dua/ilahidir ve kilise çanlarının bu dua/ilahi için çalınması aynı zamanda barış ve huzurun habercisidir. Özgün metinde ve Lehçe-Türkçe çevirisinde yer alan bu ifade, Hristiyanlar tarafından kurtarıcı olarak kabul edilen Hz. İsa’nın artık bir kurtarıcı olmaktan ziyade uzaklardan ilahisinin/duasının duyulduğu sembolik bir olgu olarak tutsakların yaşamında yer alan bir şey olduğunu sembolize etmektedir. Ayrıca kurtuluş arzusu ve umut etmenin kampta yaşamda kalmak için yeterli öğeler olmaktan çok uzakta olduğu anlamı da çıkartılabilir. Bu ifadenin Lehçe-İngilizce metinde “at the church steeple of a distant village” şeklinde mahûmların uzaktaki bir

köyün kilisesinin kulesine bakıldığıının aktarıldığı bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Ara dilden çeviride de İngilizce kaynak metindeki ifadenin “uzaktaki bir köyün kilise kulesini” şeklinde benzer bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinin kaynak odaklı yeterli bir çeviri, Vedder’in Lehçe-İngilizce çevirisinin erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri, Tunçay’ın ara dilden çevirisin de kaynak odaklı yeterli bir çeviri olduğu söylenebilir.

28) Lehçe Özgün Metin:

- Transport idzie - rzekł któryś i wszyscy unieśli się w oczekiwaniu. Zza zakrętu wychodziły towarowe wagony: pociąg pchał się tyłem, kolejarz stojący na breku wychylił się, zamachnął ręką, gwizdnał. Lokomotywa przeraźliwie odgwizdnęła, sapnęła, pociąg potoczył się wolno wzdłuż stacji. W małych zakratowanych okienkach widać było twarze ludzkie, blade, zmięte, jakby niewyspane, rozczochrane - przerażone kobiety, mężczyzn, którzy, rzecz egzotyczna, mieli włosy. Mijali powoli, przyglądali się stacji w milczeniu. Wtedy wewnątrz wagonów zaczęło się coś kotłować i dudnić w drewniane ściany. (Borowski 1959, s. 13-14)

Lehçeden Çevirisi:

“Sevkiyat geliyor,” dedi biri ve herkes ayağa fırlayıp beklemeye başladı. Yük vagonları dönemeçten çıkıyor, tren geri geri geliyordu. Fren yapma noktasında dikilen demiryolu memuru eğildi, elini sallayıp düdüğü çaldı. Lokomotif düdüğünü korkunç bir biçimde öttürerek karşılık verip pofladı ve tren istasyon boyunca ağır ağır ilerledi. Vagonların demir parmaklıklı küçücük pencerelerinden solgun, çökmüş, sanki mahmur ve perişan insan yüzleri görünüyordu. Saçları olan -ki bu, kampta egzotik bir şeydi- korku içindeki kadınlar, adamlar. Vagonlar ağır ağır geçiyor ve pencerelerindeki insanlar suspus olmuş,

istasyona bakıyorlardı. O sırada vagonların içinde bir kaynaşma oldu. İnsanlar vagonların tahta duvarlarına vurmaya başladılar. (Köycü 2019, s. 35)

İngilizce Çevirisi:

‘Transport is coming,’ somebody says. We spring to our feet, all eyes turn in one direction. Around the bend, one after another, the cattle cars begin rolling in. The train backs into the station, a conductor leans out, waves his hand, blows a whistle. The locomotive whistles back with a shrieking noise, puffs, the train rolls slowly alongside the ramp. In the tiny barred windows appear pale, wilted, exhausted human faces, terror-stricken women with tangled hair, unshaven men. They gaze at the station in silence. And then, suddenly, there is a stir inside the cars and a pounding against the wooden boards. (Vedder 1976, s. 36)

İngilizceden Çevirisi:

“Ulaşım geliyor” dedi, biri. Ayağa fırlıyoruz, bütün gözler aynı yöne çevrilmiş. Dönemeçten, ardarda hayvan vagonları sökün ediyor. Tren manevra yapıp geri geri istasyona giriyor. Bir kondoktör dışarı sarkıp elini sallıyor, düdüğünü öttürüyor. Lokomotif cırtlak bir düdükle karşılık vererek poflaya poflaya rampaya yanaşıyor. Demir parmaklıklı ufacık pencerelerden solgun, zayıf, bitkin insan yüzleri görünüyor; saçları darmadağın, korku içinde kadınlar, tıraşsız erkekler. İstasyona sessiz sessiz bakıyorlar. Sonra, aniden vagonların içinde bir kaynaşma ve tahta kapıları yumruklama başlıyor. (Tunçay 1997, s. 28)

Çözümleme: Lehçe özgün metnin ilk tümcesinde yazar herkesin beklenti için ayağa kalktığını aktardığı “...wszyscy unieśli się w oczekiwaniu” ifadesindeki “unieść w oczekiwaniu” deyim ifadesi beklenti içinde ayağa kalkmak/hareketlenmek anlamına gelen deyim bir ifadedir. Bu ifade Lehçe-Türkçe çevirisinde “...herkes ayağa fırlayıp

beklemeye başladı” şeklinde aktarılmıştır. Çevirmenin yazarın beklenti içinde ayağa kalmak ifadesini Lehçe özgün metindeki gibi bir deyim ifadeyle aktarmayı seçtiği görülmektedir. Aynı ifadenin Lehçe- İngilizce çevirisinde de benzer bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Çevirmen özgün metindeki deyim ifadeye karşılık olarak hızlıca/aniden ayağa kalmak anlamına gelen “*We spring to our feet...*” ifadesini kullanmıştır. Çevirmen, özgün metinde yazarın beklenti içinde hareketlenme ifadesindeki beklenti duygusunu tümcenin devamında “*all eyes turn in one direction*” şeklinde aktarmıştır. İngilizce-Türkçe çevirisinde ise “Ayağa fırlıyoruz, bütün gözler aynı yöne çevrilmiş” ifadesiyle İngilizce metindeki anlamsal ve söz dizimsel yapıyı sürdürdüğü görülmektedir. Özgün metindeki paragrafın dördüncü tümcesi, yan tümce ve sıfatlarla dolu uzun bir tümcedir. Köycü’nün çevirisinde bu tümcenin iki farklı tümce olarak, Vedder’in ve Tunçay’ın çevirilerinde ise özgün metindekine benzer bir yapıda aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yazarın özgün metindeki tümcede, rampada bulunan tutsaklara göre yaklaşan sevkiyatın demir parmaklı penceresinden vagon içinde kampa yeni getirilen tutsakların zayıf ve bitap düşmüş hallerini, korku içinde olduklarını ve saçları olan kadın ve erkeklerin onların gözünde egzotik göründüklerini aktarmaktadır. Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde, yazarın özgün metindeki duyguyu ve anlamı aktardığını söylemek mümkün. Vedder’in Lehçe-İngilizce çevirisinde ise, bu tümcenin ikinci kısmının anlamsal olarak sekteye uğradığı söylenebilir. Yazarın özgün metinde “*przerażone kobiety, meżczyzn, którzy, rzecz egzotyczna, mieli włosy*” şeklinde aktardığı tümce anlamsal olarak Köycü’nün de çevirisinde “Saçları olan -ki bu, kampta egzotik bir şeydi- korku içindeki kadınlar, adamlar” şeklinde yer aldığı gibidir. Vedder’in çevirisinde ise, bu kısım “*terror-stricken women with tangled hair, unshaven men*” şeklinde aktarılmıştır. Bu ifadede saçları darmadağın, durumdan korkmuş olanın kadınlar olduğu, *unshaven men* ifadesiyle de erkekler tutsakların yalnızca sakal tıraşı olmadıkları anlamı

çıkılmaktadır. Ancak yazarın özgün metinde kampa sevkıyla gelen hem kadın hem de erkek tutsakların korkmuş olduğunu, saçlarının olmasının kampta uzun süredir bulunan tutsaklara tuhaf geldiğini aktarmaktadır çünkü kamptaki tutsaklar tek tip kısa saçlı olmak zorundadırlar. Vedder'in İngilizce çevirisini kaynak metin olarak kullanan Tunçay ise, söz konusu kısmı "saçları darmadağın, korku içinde kadınlar, tıraşsız erkekler" şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Tunçay'ın özgün metne ulaşımı olmadığı için, İngilizce kaynak metindeki ifadenin doğruluğunu irdelememesi ve bu ifadeyi anlamsal olarak benzer biçimde Türkçeye aktarması normaldir.

29) Lehçe Özgün Metin:

Człowiek w zielonym mundurze, bardziej niż inni obsypany srebrem, skrzywił usta zniesmakiem. Zaciągnął się papierosem, odrzucił go nagłym ruchem, przełożył teczkę z prawej do lewej i skinął na posta. Ten powoli ściągnął automat z ramienia, złożył się i przeciągnąłserią po wagonach. Ucichło. Tymczasem podjeżdżały ciężarówki, podstawiono pod nie stolki, rozstawiono się fachowo przy wagonach. Olbrzym z teczką skinął ręką. (Borowski 1959, s. 14)

Lehçeden Çevirisi:

Yeşil üniforması diğerlerinden daha fazla gümüş rozetle dolu adam tiksintiyle ağzını büzdü. Sigarasını bir nefes çekip ani bir hareketle fırlattı, evrak çantasını sağ elinden sol eline geçirdi ve posta başıyla işaret verdi. Post makineli tüfeğini omzundan yavaş yavaş indirip doğrulttu ve vagonlara seri bir ateş açtı. Bir sessizlik oldu. Bu sırada kamyonlar gelip gelip yanaşıyordu, yanlarına birer tabure koyuldu, adamlar vagonların yanlarında ustalıklarla dizildiler. Elinde evrak çantası olan dev adam elini kaldırdı. (Köycü 2019, s. 36)

İngilizce Çevirisi:

A man in a green uniform covered with more glitter than any of the others jerks his head impatiently, his lips twist in annoyance. He inhales deeply, then with a rapid gesture throws his cigarette away and signals to the guard. The guard removes the automatic from his shoulder, aims, sends a series of shots along the train. All is quiet now. Meanwhile, the trucks have arrived, steps are being drawn up, and the Canada men stand ready at their posts by the train doors. The S.S. officer with the briefcase raises his hand. (Vedder 1976, s. 36)

İngilizceden Çevirisi:

Rütbe işaretleri ötekilerden daha kalabalık yeşil üniformalı bir adam, başını sabırsızlıkla sallıyor ve dudaklarını kızgınlıkla buruşturuyor. Sigarasından derin bir nefes çektikten sonra, ansızın atıp muhafıza işaret ediyor. Muhafız otomatik tüfeğini omuzluyor, tren boyunca bir sürü kurşun sıkıyor. Herkes sustu, şimdi. Bu sırada kamyonlar geldi, basamakları kondu. Kanada adamları vagon kapılarının önünde yerlerini aldılar. Çantalı S.S. subayı elini kaldırıyor. (Tunçay 1997, s. 28)

Çözümleme: Lehçe özgün metindeki paragrafın ilk tümcesinde, yazar yeşil üniformasında diğer subaylardan daha fazla rozeti olan subayın tiksinti içinde ağzını büzdüğünü aktarmaktadır. Bu tümcenin üç çeviride de neredeyse benzer biçimde aktarıldığını görmekteyiz, ancak İngilizce çevirisinde tümcenin içine çevirmen tarafından “*jerks his head impatiently*” ifadesinin eklendiği görülmektedir. “Başını sabırsızlıkla sallıyor” şeklinde İngilizce çevirisinden aktarılan metinde de bulunan bu ifade özgün metinde yer almamaktadır. Özgün metindeki paragrafın ikinci tümcesinde yazar S.S. subayının sigarasından bir nefes çekip fırlattığını ve evrak çantasını sağ elinden sol eline geçirerek posta/muhafıza başıyla işaret verdiğini anlatmaktadır. Üç çevirinin de anlamca

birbirine yakın olduğunu söylemek mümkün. Yazarın özgün metindeki tümcede yer verdiği “*przełożył teczkę z prawejdo lewej*” Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde “evrak çantasını sağ elinden sol eline geçirdi” şeklinde yer verdiği ifadenin İngilizce çevirisinde yer almadığı görülmektedir. İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın çevirisinde de aynı ifadenin yer almadığı görülmektedir. Tunçay ve Vedder’ın çevirilerinde söz konusu ifadenin yer almaması paragrafin anlamsal bütünlüğü açısından herhangi bir sorun oluşturmamaktadır, ancak yazarın özgün metinde anlattığı S.S. subayına ilişkin bir ögenin devamlılığını sekteye uğratmaktadır.

30) Lehçe Özgün Metin:

Jest prawo obozu, że ludzi idących na śmierć oszukuje się do ostatniej chwili. Jest to jedyna dopuszczalna forma litości. Upał ogromny. Słońce osiągnęło zenit, rozpalone niebo dygoce, powietrze faluje, wiatr, który chwilami przewiewa przez nas, to rozparzone, ciekłe powietrze. Wargi już są popękane, czuje się w ustach słony smak krwi. Od długiego leżenia na słońcu ciało jest słabe i oporne. Pić, och, pić. (Borowski 1959, s. 14-15)

Lehçeden Çevirisi:

Kampın yasası buydu, ölüme giden insanlar son ana dek aldatılırdı. Bu gösterilmesine izin verilen tek merhabet biçimiydi. Hava korkunç sıcaktı. Güneş tam tepeye ulaşmış, hava sıcaktan adeta kızmış ve akışkanlaşmıştı; gökyüzü adeta tutuşmuş, titreşiyor; hava dalgalanıyor ve ara sıra üstümüze sıcak bir rüzgâr esiyordu. Dudaklarımız artık çatlamıştı, ağızlarımızda dudaklarımızdan sızan kanın tuzlu tadını hissediyorduk. Vücutlarımız güneş altında uzun süre yatmaktan güçsüz ve duyarlılığını yitirmiş haldeydi. Bir şey içebilseydik, ah bir içebilseydik. (Köycü 2019, s. 37)

İngilizce Çevirisi:

It is the camp law: people going to their death must be deceived to the very end. This is the only permissible form of charity. The heat is tremendous. The sun hangs directly over our heads, the white, hot sky quivers, the air vibrates, an occasional breeze feels like a sizzling blast from a furnace. Our lips are parched, the mouth fills with the salty taste of blood, the body is weak and heavy from lying in the sun. Water! (Vedder 1976, s. 37)

İngilizceden Çevirisi:

Kampın yasası bu: ölümlerine giden insanlar sonuna kadar aldatılacak. Gösterilmesine izin verilen tek şefkat biçimi. Sıcak müthiş. Güneş, tam başımızın üstünde asılı adeta. Beyaz sıcak gök, hava titreşiyor, arada bir, hafif bir rüzgar esince bir fırının yakıcı nefesi gibi geliyor üstümüze. Dudaklarımız çatlamış, ağızlarımızda kanın tuzlu tadı, güneşin altında yatmaktan vücutlarımız güçsüzleşmiş, ağırlaşmış. Su! (Tunçay 1997, s. 29)

Çözümleme: Yazar, Lehçe özgün metinde sevkîyat esnasında havanın aşırı sıcak oluşunu, bu sıcak havaya rağmen rampada çalışmak zorunda olan tutsakların ve bu sıcaklığın tutsaklar üzerindeki yansımalarını öyküdeki anlatıcı üzerinden aktardığı paragrafın dördüncü tümcesinde; güneş tam tepeye ulaştığını, hava sıcaktan adeta kızıp ve akışkanlaştığını; gökyüzünün tutuşup, titreştiğini; havanın dalgalandığını ve sıcak bir rüzgâr esintisini betimleyerek aktarmıştır. Lehçe-Türkçe çevirisinde Köycü'nün bu tümceyi, yazarın özgün metinde kullandığını sözcüklerin doğrudan anlamlarını kullanarak aktarmayı seçtiği görülmektedir. Vedder'ın Lehçe-İngilizce çevirisinde ise aynı tümcenin yazarın kullandığını ifadelerin doğrudan sözcük anlamlarından ziyade, bağlamsal açıdan parçayla örtüşecek biçimde bir çeviri yapmayı tercih ettiği görülmektedir. Yazarın özgün metindeki tümcede “*Słońce osiągnęło zenit*” şeklinde anlattığı “Güneş tam tepeye ulaşmış” anlamına gelen ifadeyi Vedder'ın çevirisinde “*The*

sun hangs directly over our heads” şeklinde aktardığı görülmektedir. Özgün metindeki “...wiatr, który chwilami przewiewa przez nas, to rozparzone, ciekłe powietrze” şeklindeki “hava dalgalanıyor ve ara sıra üstümüze sıcak bir rüzgâr esiyordu” anlamına gelen ifadenin Lehçe-İngilizce çevirisinde “*the air vibrates, an occasional breeze feels like a sizzling blast from a furnace*” şeklinde aktarılmıştır. Havanın sıcak oluşu ya da havanın kavurucu sıcaklığı öykünün genelinde anlatıcı tarafından okuyucuya sürekli hatırlatılan bir öğedir. Öykünün kampa sevkıyla gelen insanların fırınlarda yakıldığı bir toplama kampında geçtiği düşünülürse, öykü boyunca yer yer karşımıza çıkan kavurucu sıcaklık vurgusunun insanların yakılmak için götürüldüğü fırınları açık bir biçimde simgelediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Vedder’ın çevirisinde kullandığı “*an occasional breeze feels like a sizzling blast from a furnace*” bir fırından gelen aşırı sıcak bir hava dalgasıymış gibi hissettiren bir esinti anlamına gelen ifade kullanması çevirmenin erek metin okurunun metni alımlamasına yardımcı olabileceğinden kaynaklı olabilir. İngilizce çeviri metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın, Vedder’ın İngilizce okur için yorumladığı kısımların çevirilerinin “Güneş, tam başımızın üstünde asılı adeta” ve “arada bir, hafif bir rüzgar esince bir fırının yakıcı nefesi gibi geliyor üstümüze” şeklinde yer aldığı görülmektedir. Köycü’nün Lehçe-Türkçe ve Tunçay’ın İngilizce-Türkçe çevirilerinin kaynak metin odaklı yeterli birer çeviri, Vedder’ın Lehçe-İngilizce çevirisinin ise erek metin odaklı kabul edilebilir bir çeviri olduğu söylenebilir.

31) Lehçe Özgün Metin:

- Bierzcie te niemowlęta, na litość boską - wybucham, bo kobiety z przerażeniem uciekają ode mnie, wtulając głowy w ramiona. (Borowski 1959, s. 16)

Lehçeden Çevirisi:

„Tanrı aşkına, alın şu bebekleri elimden,” diye patladım, çünkü kadınlar başlarını omuzları arasına gömerek benden dehşet içinde kaçıyorlardı. (Köycü 2019, s. 40)

İngilizce Çevirisi:

‘Take them, for God’s sake!’ I explode as the women run from me in horror, covering their eyes. (Vedder 1976, s. 40)

İngilizceden Çevirisi:

“Alın şunları, Allah aşkına!” Kadınlar gözlerini elleriyle örterek benden dehşet içinde kaçınca patlıyorum. (Tunçay 1997, s. 31)

Çözümleme: Özgün metinde sevkiyat sırasında vagonlarda ezilerek ya da havasızlıktan ölen kadın, bebek ve erkeklerin cesetlerinin kaldırılıp etrafın temizlendiğinin anlatıldığı paragraftaki bu tümce de öykünün tamamında var olan anlatıcı üzerinden aktarılmaktadır. Kadınların başlarını omuzlarının arasına alarak anlatıcı karakterinden korkuyla kaçıştıkları için anlatıcı karakterinin kadınlara “Tanrı aşkına, alın şu bebekleri elimden” şeklinde sinirli bir biçimde patladığı, sertçe çıkıştığı aktarılmaktadır. Köycü’nün Lehçe-Türkçe ve Vedder’in Lehçe-İngilizce çevirilerine bakıldığında, özgün metindeki ifadenin anlamsal olarak çevirilerde yakalandığı görülmektedir. Tunçay’ın İngilizce-Türkçe çevirisinde ise “patlamak” eyleminin “Alın şunları, Allah aşkına!” ifadesinden ardından gelmemesi, anlatıcı karakterinin bu ifadeyi korkuyla kaçışan kadınlardan ziyade ortaya söylemiş olabileceği şeklinde anlaşılabilir ve çevirinin devamında yer alan “Kadınlar gözlerini elleriyle örterek benden dehşet içinde kaçınca patlıyorum” kısımda kaçışan kadınların anlatıcının kendisinden kaçtıkları için kadınlara sinirlenmiş olabileceği anlamının çıkmasına sebep olmaktadır. Lehçe-İngilizce çeviride yer alan ‘*Take them, for God’s sake!*’ *I explode* ifadesinde ünlem tümcesinin ardından *I explode* ifadesinin

öncesinde gelen tırnak içindeki ifadeye bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türkçenin söz dizimsel yapısı Tunçay'ın "patlamak" eylemini sona yerleştirmesini zorunlu kılmaktadır. Sonuç olarak Tunçay'ın çevirisinde "patlamak" eyleminin tırnak içindeki ifadeye bağlı olduğu anlaşılabilir.

32) Lehçe Özgün Metin:

Upał, ogromny upał. Powietrze stoi nieruchomym, rozżarzonym słupem. Gardła są suche, każde wymówione słowo wywołuje ból. Och, pić. Gorączkowo, byle prędzej, byle do cienia, byle odpocząć. Kończymy ładować, ostatnie auta odjeżdżają, zbieramy skrzętnie znad toru wszelkie papierki, wygrzebujemy spomiędzy drobnego żwiru nietutejszy, transportowy brud, „żeby śladu po tym obrzydlistwie nie zostało”, i w chwili gdy ostatnia ciężarówka znika za drzewami, a my idziemy - nareszcie! - w stronę szyn odpocząć i napić się (może Francuz kupi znów od posta?), zza zakrętu słysząc gwizdek kolejarza. Powoli, niezmiernie powoli wtaczają się wagony, przeraźliwie odgwizduje lokomotywa, z okien patrzą twarze wymięte i blade, płaskie, jakby wycięte z papieru, o ogromnych, płonących gorączką oczach. Już są auta, już jest spokojny pan z notatnikiem, już z kantyny wyszli esmani z teczkami na złoto i pieniądze. Otwieramy wagony. (Borowski 1959, s. 18)

Lehçeden Çevirisi:

Hava sıcaktı, korkunç sıcaktı; adeta kıpırtısız, korlanmış bir sütun halinde tepemizde dikiliyordu. Boğazımız kurumuştu, söylediğimiz her söz boğazımızı acıtıyordu. Ah, bir şeyler içebilseydik. İşi daha çabuk bitirip gölgede dinlenmek için harıl harıl çalışıyorduk. Sonunda yükleme işini bitirmiştik, son araçlar da rampadan ayrılıyordu. Demiryolu üstündeki tüm paket kâğıtlarını bir gayret topladık; buraya ait olmayan, sevkiyatla gelmiş pislikleri "bu iğrençlikten geriye bir iz kalmasın diye" ufak çakıl taşlarının aralarından

eşeyip çıkardık. Son kamyon ağaçların ardında kaybolmuş ve biz dinlenmek ve bir şeyler içmek için (Fransız içmek için posttan yine bir şey satın alacak mı acaba?) rayların olduğu tarafa -nihayet!- yürümeye başlamıştık ki, demiryolu memurunun dönemecin ardından gelen düdüğü duyuldu. Bir tren ağır, çok ağır biçimde yalpalaya yalpalaya geliyordu; lokomotif demiryolu memurunun çaldığı düdüğe korkunç bir biçimde düdük çalarak karşılık verdi. Vagon pencerelerinden kocaman açtıkları gözleri alev alev yanan, solgun, çökmüş ve adeta kâğıttan kesilmiş yassı yüzler bakıyordu. Araçlar oradaydı, o sakin bey elinde not defteriyle oradaydı, SS'ler ellerinde altın ve paraları koydukları evrak çantalarıyla kantinden çıktılar. Vagonları açtık. (Köycü 2019, s. 44)

İngilizce Çevirisi:

It is hot terribly hot. Our throats are dry, each word hurts. Anything for a sip of water! Faster, faster, so that is over, so that we may rest. At least we are done, all the trucks have gone. Now we swiftly clean up the remaining dirt: there must be 'no trace left of the *Schweinerei*'. But just as the last truck disappears behind the trees and we walk, finally, to rest in the shade, a shrill whistle sounds around the bend. Slowly, terribly slowly, a train rolls in, the engine whistles back with a deafening shriek. Again, weary, pale faces at the windows, flat as though cut of paper, with huge feverishly burning eyes. Already trucks are pulling up, already the composed gentleman with the notebook is at his post, and the S.S. men emerge from the commissary carrying briefcases for the gold and money. We unseal the train doors. (Vedder 1976, s. 42)

İngilizceden Çevirisi:

Hava sıcak, korkunç sıcak. Gırtlaklarımız kurumuş, söylediğimiz her söz boğazımızı acıtıyor. Bir yudum su için neler vermezdik! Daha hızlı, daha hızlı; bir an önce bitsin de dinlenelim. Nihayet işimiz tamam, bütün kamyonlar uzaklaştı. Şimdi geri kalan bütün

pisliği çarçabuk temizliyoruz: “*Schweinerei*’ın izi kalmamalı geride.” Fakat daha son kamyon ağaçların arkasında kaybolup da biz gölgede dinlenmeye giderken, dönemecin ötesinden tiz bir düdük sesi geliyor. Yavaş yavaş, korkunç bir yavaşlıkla, istasyona bir tren girmekte; lokomotiften kulakları sağır edici bir yanıt yükseliyor. Yine ufacık pencerelerde bitkin, solgun yüzler, sanki kağıttan kesilmiş gibi dümdüz; ama kocaman, ateşle yanan gözler. Kamyonlar dönüp gelmeye başladı bile, defterli kibar bay yerini aldı, S.S.’ler altın ve para doldurulacak antalarla Kantinden ıkıyorlar. Trenin kapılarındaki mühürleri söküyoruz. (Tunçay 1997, s. 34)

Çözümleme: Lehçe özgün metindeki paragrafın ikinci tümcesi ikinci tümcenin devamı niteliğindedir. İlk tümcede havanın aşırı sıcak olduğunu anlatan yazar, ardından gelen tümcede havayı betimlemeye devam etmektedir. Özgün metindeki paragrafın ikinci tümcesinin Lehçe-Türkçe çevirisinde yer aldığı görülürken, Lehçe-İngilizce ve İngilizce-Türkçe evirilerinde yer almadığı görülmektedir. İkinci tümcenin Lehçe-İngilizce çevirisinde yer alması eviri metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın çevirisinde de yer almamasına neden olmuştur. Özgün metindeki paragrafın dördüncü tümcesinde yer alan “*Och, pić*” ifadesi, korkunç sıcaklığın altında ağır bir biçimde çalışmak zorunda kalan tutsakların susuzluklarını gidermek için bir yudum suya duydukları özlemi belirtmektedir. Çevirmenler yazarın aktardığı bu ifadeyi birebir çevirmek yerine ifadenin duygusunu okura geçirmeyi amaçlayan söz dizimsel olarak daha uzun ifadeleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Çevirmenler söz konusu ifadeyi tersi yönde aktarma yolunu tercih ettikleri denklemde çiđ, ruhsuz bir anlatım ortaya çıkmasına sebep olabilirdi. Ardından gelen tümcede sıcaktan ve yoğun çalışma temposundan bitap düşmüş tutsakların bir an önce işi bitirip dinlenmek için gölge bir alana gitmek adına çalışma temposunu arttırdıklarını aktaran bir tümce yer almaktadır. Özgün metinde yazarın edilgen yapıda aktardığı ifadenin üç çeviride de etken yapıda aktarıldığı görülmektedir.

İlk anlamı ateşlendirilmiş olan “*gorqczkowo*” ifadesi, burada tutsakların işi bitirip dinlenmek için motive olup hızlandıklarını aktarmak amacıyla, öykünün atmosferinde önemli bir yeri olan yakıcı sıcak hava ve yakılan insan bedenlerine vurgu yapmak amacıyla seçilmiş bir ifade olarak göze çarpmaktadır. Ancak bu ifadeyi doğrudan yazarın aktardığı şekliyle Türkçeye ya da İngilizceye çevirmek, bu iki dilin Lehçeye farklı dil ailelerine ait olmaları nedeniyle öykünün diline ve yazarın üslûbuna zarar verme ihtimali yüksektir. Bu tümcenin Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde “İşi daha çabuk bitirip gölgede dinlenmek için harıl harıl çalışıyorduk” şeklinde; Vedder’in Lehçe-İngilizce çevirisinde “Faster, faster, so that is over, so that we may rest” şeklinde; Tunçay’ın İngilizce-Türkçe çevirisinde ise “Daha hızlı, daha hızlı; bir an önce bitsin de dinlenelim” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Köycü çevirisinde “*Gorqczkowo*” ifadesini “...harıl harıl çalışıyorduk” şeklindeki etken bir yapıda öyküleştirerek aktarmıştır. Vedder ve Tunçay’ın çevirilerindeyse, “Faster, faster...” ve “Daha hızlı, daha hızlı...” şeklinde komut ifade olarak aktarıldığı görülmektedir. Özgün metinde yer alan rampaya gelen sevkiyattaki insanların ölümlerini ve onların pisliklerinin tutsaklar tarafından temizlendiğinin anlatıldığı “*zbieramy skrzętnie znad toru wszelkie papierki, wygrzebujemy spomiğdzy drobnego żwiru nietutejszy, transportowy brud*, „żeby śladu po tym obrzydlistwie nie zostało” şeklindeki ifadede “*nietutejszy, transportowy brud*(buraya ait olmayan, sevkiyatla gelmiş kir)” tamlamasıyla sevkiyatla gelen kampa getirilmiş insanların cesetlerinden arta kalanlara çağrışım yapılmaktadır. Vedder’in Lehçe-İngilizce çevirisinde bu ifadenin “Now we swiftly clean up the remaining dirt: there must be ‘no trace left of the *Schweineri*’” şeklinde yazarın özgün metinde uzunca betimleme yapmak yerine, tümcenin anlamını aktarmaya odaklandığı görülmektedir. Yalnızca yazarın “*nietutejszy, transportowy brud*” şeklinde sevkiyatla gelen insanlara yabancılaştıklarını, onlar için temizlenmesi gereken ve oraya ait olmayan pislikler olduklarını ifade eden

tamlamayı “*Schweinerei*” ifadesiyle çevirisinde vermek istemiştir. Yazarın özgün metinde tamlama yoluyla tutsakların sevkiyatlara gelen insanlara karşı yaşadıkları yabancılaşmayı, “*Schweinerei*” gibi yabancı bir sözcük kullanarak erek dil okurunda yaratmayı amaçladığı söylenebilir. Vedder’in çeviri bu çeviri tercihlerinin Tunçay’ın çevirisini de etkilediği göze çarpmaktadır. Tunçay yukarıda sözü geçen ifadeyi “Şimdi geri kalan bütün pisliği çarçabuk temizliyoruz: “*Schweinerei*’in izi kalmamalı geride” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Köycü’nün Lehçe-Türkçe çevirisinde ise, yazarın özgün metinde kurduğu yapıların çoğunlukla Türkçeye aktarılmaya çalışıldığı Lehçe metindeki üslûbun nispeten Türkçe çeviride yakalanmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır. Köycü’nün sözü geçen ifadeyi çevirisinde “Demiryolu üstündeki tüm paket kâğıtlarını bir gayret topladık; buraya ait olmayan, sevkiyatla gelmiş pislikleri...” şeklinde aktardığı görülmektedir.

33) Lehçe Özgün Metin:

Oto czterech z Kanady dźwiga trupa: olbrzymią, opuchniętą babę, klną i pocą się z wysiłku, kopniakami odganiają zabląkanie dzieci, które płaczą się po wszystkich kątach rampy, wyjąc przeraźliwie jak psy. Chwytają je za karki, za łby, za ręce i wrzucają na kupę, na ciężarówkę. Tamtych czterech nie da rady dźwignąć baby na auto, wołają innych i zbiorowym mozołem wpychają górę mięsa na platformę. Z całej rampy znosi się trupy wielkie, nabrzmiałe, opuchnięte. Między nie ciska się kaleki, sparaliżowanych, przyduzonych, nieprzytomnych. (Borowski 1959, s. 20)

Lehçeden Çevirisi:

Kanada grubundan dört adam kocaman, şişmiş bir kadın cesedini taşımaya çalışıyordu. Adamlar zorlanıp kan ter içinde kalıyor, küfrediyor ve rampanın her bir köşesinde köpekler gibi korkunç biçimde uluyarak debelenen başıboş çocukları yollarından

tekmelerle defediyorlardı. Çocukları enselerinden, kafalarından, ellerinden yakalayıp yakalayıp yığının üstüne, kamyonlara fırlatıyorlardı. Dört adam o cesedi araca taşımayı beceremedi, başkalarını yardıma çağırıp o et yığınının aracın platformuna el birliğiyle tıktılar. Tüm rampadan şişip kocaman olmuş cesetler taşınıyordu. Bunların arasına sakatlar, felçliler, boğulmuş olanlar ve bayılmış olanlar fırlatılıyordu. (Köycü 2019, s. 48-49)

İngilizce Çevirisi:

I see four Canada men lugging a corpse: a huge, swollen female corpse. Cursing, dripping wet from the strain, they kick out of their way some stray children who have been running all over the ramp, howling like dogs. The men pick them up by the collars, heads, arms, and toss them inside the trucks, on top of the heaps. The four men have trouble lifting the fat corpse on to the car, they call others for help, and all together they hoist up the mound of meat. Big, swollen, puffed-up corpses are being collected from all over the ramp; on top of them are piled the invalids, the smothered, the sick, the unconscious. (Vedder 1976, s. 45)

İngilizceden Çevirisi:

Bir ceset taşıyan dört Kanada adamını seyrediyorum: kocaman, şişmiş bir kadının cesedi. Lânet okuyarak, kan ter içinde giderken, bir yandan da, rampanın üstünde başıboş köpekler gibi uluya uluya gezen çocukları tekmeleyerek kendilerine yol açıyorlar. Başka birtakım adamlar çocukları omuzlarından, başlarından, kollarından tutup tutup kamyonlara, yığınların üstüne fırlatıyor. Şişko ölüyü taşıyan dört kişi onu arabaya kadar kaldıramadılar, ötekilerden yardım istiyorlar; İri, şişmiş, kabarmış cesetler rampadan toplanıyor; üstlerine de sakatlar, bayılanlar, hastalar, kendilerini bilmeyenler yığılıyor. (Tunçay 1997, s. 37)

Çözümleme: Parçanın ilk tümcesinin üç çeviride de özgün metindeki aksine iki ayrı tümce olarak aktarıldığı görülmektedir. Çevirmenlerin, çeviri yaptıkları kültürdeki okurların alışkanlıklarını ve alımlama biçimlerini göz önünde bulundurarak, anlatımı bu yönde aktarmanın daha doğru olduğu kanısına varmış olmaları olasıdır. Yazar özgün metindeki tümcenin tamamında Kanada grubunda çalışan dört adamın ölmüş, şişman bir kadının şişmiş cesedini kaldırmaya çalışırken kan ter içinde kaldıklarını ve başıboş dolaşan çocukları başlarından attıklarını yansıtmaktadır. Anlatımın ilk bölümü Köycü'nün Lehçeden çevirisinde özgün metnin aksine geçmişte süreklilik yapısıyla *Kanada grubundan dört adam kocaman, şişmiş bir kadın cesedini taşımaya çalışıyordu.* biçiminde, Vedder'ın İngilizce çevirisinde ise *I see four Canada men lugging a corpse: a huge, swollen female corpse.* biçiminde, özgün metinle aynı söz dizimsel yapıda ve aynı tümce zamanıyla aktarılmıştır. Yalnızca, Vedder özgün metinden ayrı olarak, tümcenin başına *I see* anlatımını ekleyerek öyküdeki anlatıcının varlığının altını çizmiştir. Vedder'ın oluşturduğu söz dizimsel ve zamansal yapının Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde de *Bir ceset taşıyan dört Kanada adamını seyrediyorum: kocaman, şişmiş bir kadının cesedi.* biçiminde sürdürüldüğü görülmektedir.

Parçanın son tümcesindeki *kaleki, sparalizowanych, przyduzonych, nieprzytomnych* sözcükleri Köycü'nün çevirisinde dilimizdeki karşılıklarıyla *sakatlar, felçliler, boğulmuş olanlar ve bayılmış olanlar* biçiminde aktarılmıştır. Ancak, bu sözcüklerin *the invalids, the smothered, the sick, the unconscious* sözcükleriyle karşılandığı Vedder'ın çevirisinde *sparalizowanych* (felçliler) sözcüğü için *sick* (hasta) sözcüğünün kullanılmış olduğu gözlenmektedir. Tunçay'ın ara dil İngilizceden çevirisinde, söz konusu sözcüklerin *sakatlar, bayılanlar, hastalar, kendilerini bilmeyenler* sözcükleriyle karşılandığı, Vedder'ın *sparalizowanych* (felçliler) sözcüğü için kullandığı *sick* (hasta) sözcüğünün aynı biçimde (*hastalar*), *unconscious* (baygın, bilincini yitirmiş) sözcüğünün ise *kendini*

bilmeyenler biçiminde aktarıldığı görülmektedir. Tunçay'ın *unconscious* sözcüğünü anlamı tam olarak karşılamayan *kendini bilmeyenler* biçiminde yansıtmasının okurda 'davranış olarak kendini bilmeyen insanlar' yönünde bir çağrışıma yol açması olasıdır.

34) Lehçe Özgün Metin:

Z krematoriów ciągną potężne słupy dymów i łączą się w górze w olbrzymią, czarną rzekę, która niezmiernie powoli przewala się przez niebo nad Birkenau i niknie za lasami w stronę Trzebini. Transport sosnowiecki już się pali. (Borowski 1959, s. 23)

Lehçeden Çevirisi:

Krematoryumların bacalarından koca koca sütunlar halinde dumanlar çıkıp göğe yükseliyor ve tepede, bir nehir misali akan kocaman, kara bir duman külesiyle birleşiyordu. Bu kütle Birkenau üstündeki gökyüzünde Trzebinia'ya doğru çok yavaş ilerliyor ve ormanların ardında gözden kayboluyordu. Sosnowiec sevkiyatı çoktandır yanıyor. (Köycü 2019, s. 53-54)

İngilizce Çevirisi:

Great columns of smoke rise from the crematoria and merge up above into a huge black river which very slowly floats across the sky over Birkenau and disappears beyond the forests in the direction of Trzebinia. The 'Sosnowiec-Będzin' transport is already burning. (Vedder 1976, s. 49)

İngilizceden Çevirisi:

Krematoryumlardan büyük duman sütunları çıkıyor ve yukarıda ağır ağır Birkenau'un üstünden Trzebinia yönündeki ormanlara doğru akan koskoca bir kara nehre katılıyor. "Sosnowiec-Będzin" ulaşımı çoktandır yanıyor. (Tunçay 1997, s. 41)

Çözümleme: Kampa getirilmiş insanların aynı gün içinde krematoryuma gönderilerek yakıldığı bilgisinin yansıtıldığı ilk tümcenin söz dizimsel açıdan İngilizceye aktarımının daha kolay olduğu, Vedder’in çevirisinde görülmektedir. Özgün metinde yazarın “*Z krematoriów ciągną potężne słupy dymów i łączą się w górze w olbrzymią, czarną rzekę, która niezmiernie powoli przewala się przez niebo nad Birkenau i niknie za lasami w stronę Trzebinia.*” biçiminde kurduğu yapıyı Vedder’in “*Great columns of smoke rise from the crematoria and merge up above into a huge black river which very slowly floats across the sky over Birkenau and disappears beyond the forests in the direction of Trzebinia.*” biçiminde, aynen özgünü gibi tek tümce olarak aktardığı görülmektedir. Ancak, Vedder’in yazarın kullandığı ölçüde betim kullanmadığı göze çarpmaktadır. Çalışmamızda Vedder’in çevirisine ilişkin seçtiğimiz bölümleri de göz önünde bulundurursak, çevirmenin çok ayrıntı ya da öykü akışında önemli bir sorun yaratmayacak öğeleri daha genel bir çeviriyle aktarmayı yeğlediği görülmektedir. İngilizce metni kaynak metin olarak kullanan Tunçay’ın çevirisinde ise *Birkenau’nun üstündeki gökyüzü boyunca aşırı yavaşça süzülen/akan ve Trzebinia yönündeki ormanların ötesinde kaybolan devasa kara nehirle birleşir/birleşiyor* anlamına gelen anlatımın yukarıda ağır ağır *Birkenau’un üstünden Trzebinia yönündeki ormanlara doğru akan koskoca bir kara nehre katılıyor* biçiminde aktarıldığı görülmektedir. Hem özgün metinde hem de Vedder’in çevirisinde okura aktarılmak istenen, bacalardan yükselen duman sütununun Birkenau üstünden Trzebinia yönündeki ormanlara akan kara nehirle değil, Birkenau üstündeki gökyüzü boyunca aşırı yavaşça süzülen ve Trzebinia yönündeki ormanların ötesinde kaybolan devasa kara nehirle birleşmesidir. Ayrıca Tunçay’ın bu çevirisinin anlatım bozukluğu içerdiği görülmektedir. Köycü’nün çevirisine bakıldığında ise yazarın özgün metinde kullandığı betimleme ve tamlamaların Türkçenin olanakları doğrultusunda, dolayısıyla anlatımı anlaşılır kılmak üzere iki tümce olarak

aktarıldığı, yazarın özgün metinde kullandığı sözcük sayısına yakın sözcük kullanımının söz konusu olduğu ve özgün metindeki biçimin Türkçeye olabildiğince aktarımının amaçlandığı görülmektedir.

SONUÇ

Kültürler arası iletişimin başat aracı olan ve Antik Çağ'dan bu yana sürdürüle gelen çeviri eylemi 20. yüzyılın ikinci yarısında kuramsal temellere dayandırılarak incelenmeye başlamıştır. Bu incelemeler çeviri eyleminin birçok disiplini kapsadığını, özellikle bazı metin türleri söz konusu olduğunda çok boyutlu, karmaşık ve güç bir işlem olduğunu ortaya koymuştur.

Çeviri eylemini gerçekleştirmede kullanılan birçok metin türü içinde, kültürel öğelerin yoğun biçimde gözlendiği yazınsal metinler önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, temelde çeviri eylemine odaklanan çalışmamızın çıkış noktası yazınsal metin çevirisi olmuş ve merkezine erek dile bir ara dilden yapılan çeviriyi koymuştur.

Kaynak dilden erek dile çevrilmiş bir metnin başka bir dile çevrilmek üzere kaynak metin olarak kullanılması yoluyla yapılan çeviri biçimi olarak tanımlanabilecek ara dilden çevirinin niteliğini tartışma konusu olarak belirleyen çalışmamız bu çeviri sonucunda erek dilde ortaya çıkan metnin özgün metinden dil bilgisel ve anlamsal açıdan bir takım ayrımlar göstereceği, bu ayrımların yer yer önemli boyutlara ulaşabileceği, böylelikle bu metnin özgün metinden yer yer önemli ölçüde uzaklaşmış olacağı savını ileri sürmüştür.

Üç ana bölümden oluşan ve ilk iki bölümünde Tadeusz Borowski, çeviri, çeviribilim ve çeviri eleştirisine ilişkin kuramsal bilgilere yer verilmiş olan çalışmamızın üçüncü (uygulama) bölümü yukarıda sözü edilen sav doğrultusunda, kaynak dilden ve ara dilden yapılmış iki çeviri üzerinde yürütülen karşılaştırmalı bir incelemeye ayrılmıştır. Söz konusu incelemede Polonyalı yazar Tadeusz Borowski'nin *Proszę Państwa Do Gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öyküsünün dilimize Seda Köycü tarafından kaynak dil Lehçeden ve Mete Tunçay tarafından ara dil İngilizceden yapılmış çevirileri kullanılmıştır.

İncelememizin gereci olan metin, bir yazın ürünü olması nedeniyle anlatımcı (biçim odaklı) bir metindir. Ancak, doğrudan yazarının tanıklığına dayanan tarihsel bilgiler içerdiğinden kurgusal olmayan yazın türü içinde değerlendiriliyor, dolayısıyla belge niteliği de taşıyor olması nedeniyle aynı zamanda bilgilendirici (içerik kodaklı) bir metindir. Bu bağlamda, incelememiz her iki metin türünün çevirisinde göz önünde bulundurulması gereken ana etmenlere odaklanarak özgün metnin sanatsal biçiminin ve iletildiği bilgilerin erek dile nasıl, ne derece yansıtıldığını irdelemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda, ara dil çevirmeninin çeviri yaklaşımı ve seçimlerini anlamak, birinci (İngilizce) çevirideki çevirmen yaklaşımı ve seçimlerinin ara dil çevirmenini ne derece etkilediğini gözlemleyebilmek, ara dilden çeviride yaşanabilecek olası zorlukları ortaya koyabilmek adına temelde sözcük, tümce, anlam, kültürel öge ve açıklayıcı not (dipnot) aktarımına odaklanılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde bu yönde irdelenen çevirilerde anlatımı/iletiyi tam/hiç yansıtmayan sözcük seçimleri, başka bir dile ait (yabancı) sözcüklerin aktarımı; tümceyi hiç aktarmama ya da eksik aktarma, tümceleri birleştirerek tek bir tümce biçiminde aktarma, tümcede söz dizimi ve eylem/yüklem zamanları gibi dil bilgisel ayrıntıların aktarımı; anlamı/iletiyi tam/hiç yansıtmayan aktarım, anlam yitimi/daralması/kayması; kültürel bilgi taşıyan/göndermede bulunan anlatımların aktarımı; verilen bilgilere ilişkin açıklamaların (dipnotların) aktarımı açısından bir inceleme yapılmıştır.

İncelememiz sonucunda öncelikle belirtmemiz gerekir ki, gerek ara dil İngilizce gerekse Lehçe (özgün) metinden yapılmış çeviride ağırlıklı olarak kaynak metin odaklı bir çeviri yaklaşımı sergilendiği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, her iki çevirmenin de erek kültürün ölçütlerini ve okur kitlesini göz önünde bulundurarak, sözcük seçimi ve tümce yapıları gibi etmenlerde yer yer inisiyatif olarak değişiklikler yapmış olduğu da

görülmektedir. Ancak, bu iki çeviri metnini karşılaştırdığımızda içerik bakımından farklı bir öykünün ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Ara dil İngilizce çevirmeni Mete Tunçay kitabın başında öykülerin çevirisini özgün dili Lehçeden değil, İngilizce çevirisinden yaptığını okurla paylaşmaktadır. Ancak, kitabın ön sözünün ve kitap sonunda yer verilmiş *Toplama Kampı Sosyal Sınıflar Düzeni* başlıklı yazının yazarı ve Auschwitz albümünün hazırlayanı Atılâ Türk, Tunçay'ın çevirisine ilişkin olarak “Çeviride kimi değiştirme önerileri not etmiştim. “Aslına sadık çeviriler güzel olmuyor, güzel çevirilerde de sadakat yok” denir. (...) İngilizce'nin tadını çıkararak Mete Tunçay'ın bu çevirisi, sizin de farkına varıp seveceğiniz yalın güzellik başarısında. (...) 12 Mart Türkiyesi'nde Tadeusz Borowski'yi keşfedip çeviri emeğine değer bulunduğu için de Mete Tunçay'ı alkışlamak gerekiyor. Ama asıl, virgülünü bile değiştirmeye hakkımızın olmadığını düşünüyorum. Bileğinin hakkına, “bağımsızlaşmış” bu delikanlı çeviri, aslı nasılsa öylece okuruna ulaşmalı diyorum.”¹²⁸ yönünde görüş bildirmiştir. Kitaba eklenmiş, kendisinin hazırladığı bölümlerden ve ön sözde dile getirdiği bu görüşlerinden Atılâ Türk'ün çevirmenle yakın ilişkisinin olduğu, öykülerin yer aldığı kitabın baskıya girmesinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Türk'ün yukarıdaki görüşü çevirmenin çeviri seçimlerine saygı duymayı önceleyen bir çizgidedir. Ancak, üzerine görüş bildirdiği çeviri bir ara dilden çeviridir ve önceki çevirmenin kendi dili ve kültürel ölçütleri doğrultusunda biçimlendirdiği metnin dilimize aktarılmış biçimidir.

Lehçe özgün metin üzerinde çalışma, çözümleme yapma olanağı olmayan ara dil İngilizce çevirmenin İngilizce metni oluşturmuş çevirmenin çeviri seçimlerinden doğal ve kaçınılmaz olarak etkilendiği ve çevirisini bu çevirmenin erek kültür doğrultusunda

---

¹²⁸ Borowski 1997, s. 17

biçimlediği etmenleri Lehçe özgün metinde yazarın anlatımının doğrudan bir parçasıymış gibi benimseyerek oluşturduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, ara dil İngilizceden çeviride çevirmenin metnin birçok yerinde bağlamın ve anlamın çevrilmesinde sorun yaşadığı göze çarpmaktadır. Çevirmenin bu sorunları yaşamasında, kaynak metin olarak kullandığı İngilizce metni oluşturmuş çevirmenin bu dili konuşan toplumun ölçütleri doğrultusunda sözcük seçimi, eklemeler, çıkarmalar yapmış ve böylelikle anlatımı/anlamı/bilgiyi eksik ya da yanlış aktarmış olması etkindir.

Seda Köycü'nün öykünün özgün dili Lehçeden yaptığı çeviride ise yazarın biçim ve biçiminin, kamp yaşamına ilişkin terimler dizgesinin ve özgün metindeki referansların gözetildiği ve İngilizce ve İngilizceden çevirilerde gözlenen atlamaların olmadığı, dolayısıyla bağlamın ve anlamın çevrilmesinde bir sorun yaşanmadığı göze çarpmaktadır. Bu çeviride çevirmen erek kültür okurunda herhangi bir karşılığı olmayacak olsa bile yazarın öyküde verdiği kültürel referansları da aktarma ve bu referansların açıklamalarını -yazar (dipnotta) bunlara ilişkin açıklama yapmamış olsa dahi- dipnotta sunma yoluna gitmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda sözü edilen etmenler ışığında çalışmamızın savının doğrulanmış olduğunu söylemek olasıdır. Bu bağlamda, çalışmamızın ikinci bölümünde *Ara Dilden Çeviriye İlişkin Yaklaşımlar* alt başlığında sunduğumuz, yazınsal metinlerde ara dilden çeviriye yönelik olumsuz yaklaşımın temelinde yatan görüşlerin yerinde olduğu yönünde bir kanıya da ulaşılmıştır.

EKLER

Öykünün Özgün (Lehçe) Metni

PROSZĘ PAŃSTWA DO GAZU

Cały obóz chodził nago. Wprawdzie przeszliśmy już odwszenie i ubrania dostaliśmy z powrotem z basenów napełnionych rozpuszczonym w wodzie cyklonem, który znakomicie truł wszy w ubraniach i ludzi w komorze gazowej, a tylko bloki, odgródzone od nas hiszpańskimi kozłami, nie „wyfasowały” jeszcze ubrań, to jednak i ci, i tamci chodzili nago: upał był okropny. Obóz ściśle zamknięto. Żaden więzień, żadna wesz nie śmie się przedostać przez jego bramę. Ustała praca komand. Cały dzień tysiące nagich ludzi przewalało się po drogach i placach apelowych, leżakowało pod ścianami i na dachach. Spano na deskach, gdyż sienniki i koce były w dezynfekcji. Z ostatnich bloków widać było FKL - tam też odwszawiali. Dwadzieścia osiem tysięcy kobiet rozebrano i wypędzono z bloków - właśnie kotłują się na „wizach”^{*} drogach i placach.

Od rana czeka się na obiad, je się paczki, odwiedza się przyjaciół. Godziny płyną wolno, jak to w upale. Nawet zwykłej rozrywki nie ma: szerokie drogi do krematoriów stoją puste. Od paru dni nie ma już transportów. Część Kanady zlikwidowano i przydzielono na komando. Trafili na jedno z najcięższych, na Harmenze. Jako że byli wypasieni i wypoczęci. W obozie bowiem panuje zawistna sprawiedliwość: gdy można upadnie, przyjaciele starają się, by upadł jak najniżej. Kanada, nasza Kanada, nie pachnie wprawdzie, jak Fiedlerowska, żywicą, tylko francuskimi perfumami, lecz chyba nie rośnie tyle wysokich sosen w tamtej, ile ta ma ukrytych brylantów i monet, zebranych z całej Europy.

Właśnie siedzimy w kilku na buksie, beztriosko machając nogami. Rozkładamy biały, przemyślnie wypieczony chleb, kruchy, rozsypujący się, drażniący trochę w smaku, ale za to nie pleśniejący tygodniami. Chleb przysłany aż z Warszawy. Jeszcze tydzień temu miała go w rękach moja matka. Miły Boże, miły Boże...

Wyciągamy boczek, cebulę, otwieramy puszkę skondensowanego mleka. Henri, wielki i ociekający potem, marzy głośno o francuskim winie przywożonym przez transporty ze Strasburga, spod Paryża, z Marsylii...

---

* Wizy (z niem. Wiese) - łąki

- Słuchaj, mon ami. ** Jak pójdziemy znów na rampę, przyniosę ci oryginalnego szampana. Pewnie nigdy nie piłeś, nieprawda?

- Nie. Ale przez bramę nie przeniesiesz, więc nie bujaj. Zorganizuj lepiej buty, wiesz, takie dziurkowane z podwójną podeszwą, a o koszulce już nie mówię, dawno mi obiecałeś.

- Cierpliwości, cierpliwości, jak przyjdą transporty, przyniosę ci wszystko. Znów pójdziemy na rampę.

- A może już nie będzie transportów do komina? - rzuciłem złośliwie. - Widzisz, jak zelżało na lagrze, nieograniczona ilość paczek, bić nie wolno. Pisaliście przecież listy do domu... Rozmaicie mówią o rozporządzeniach, sam przecież gadasz. Zresztą, do cholery, ludzi zabraknie.

- Nie gadałbyś głupstw - usta otęłego, o uduchowionej jak z miniatur Coswaya twarzy marsylczyka (jest moim przyjacielem, ale imienia jego nie znam) zapchane są kanapką z sardynkami - nie gadałbyś głupstw - powtórzył, przełykając z wysiłkiem („poszło, cholera!”) - nie gadałbyś głupstw, ludzi nie może zabraknąć, bobyśmy pozdychali w lagrze. Wszyscy żyjemy z tego, co oni przywiozą.

- Wszyscy, nie wszyscy. Mamy paczki...

- To masz ty i twój kolega, i dziesięciu twoich kolegów, macie wy, Polacy, i to nie wszyscy. Ale my, Żydki, ale Ruskie? I co, gdybyśmy nie mieli co jeść, organisation z transportów, tobyście tam te swoje paczki tak spokojnie jedli? Nie dalibyśmy wam.

- Dalibyście albo byście zdychali z głodu jak Grecy. Kto ma żarcie w obozie, ten ma siłę.

- Wy macie i my mamy, o co się sprzeczać?

Pewnie, nie ma o co się sprzeczać. Wy macie i ja mam, jemy wspólnie, śpimy na jednej buksie. Henri kroi chleb, robi sałatkę z pomidorów. Świetnie smakuje z kantynową musztardą.

W bloku, pod nami, kotłują się ludzie, nadzy, ociekający potem. Łażą między buksami w przejściu, wzdłuż ogromnego, inteligentnie zbudowanego pieca, między ulepszeniami, które stajnię końską (na drzwiach wisi jeszcze tabliczka, że „versuchte Pferde” - zarażone konie, należy odstawiać tam a tam) przemieniają w miły (gemütlich) dom dla ponad pół tysiąca ludzi. Gnieźdzą się na dolnych pryczach po ośmiu, dziewięciu, leżą nadzy, kościści, cuchnący potem i wydzielinami, o zapadniętych

---

** Mon ami (franc.) - mój przyjacielu

głęboko policzkach. Pode mną, na samym dole - rabin; nakrył głowę kawałkiem szmaty oddartej z koca i czyta z modlitewnika hebrajskiego (tej lektury tu jest...), zawodząc głośno i monotonnie.

- Może by się tak zdało go uspokoić? Drze się, jakby Boga za nogi złapał.

- Nie chce mi się z buksy złazić. Niech się drze, prędeż do komina pójdzie.

- Religia jest opium dla narodu. Bardzo lubię palić opium - dodaje z lewej sentencjonalnie marsylczyk, który jest komunistą i rentierem. - Gdyby oni nie wierzyli w Boga i w życie pozagrobowe, już by dawno rozwalili krematoria.

- A dlaczego wy tego nie zrobicie?

Pytanie ma sens metaforyczny, lecz marsylczyk odpowiada:

- Idiota - zapycha usta pomidorem i czyni ruch, jakby chciał coś powiedzieć, ale zjada i milczy. Kończyliśmy właśnie wyzerkę, gdy u drzwi bloku uczynił się większy ruch, odskoczyli muzułmani i rzucili się, uciekając, między buksy, do budy blokowego wleciał goniec. Za chwilę majestatycznie wyszedł blokowy.

- Kanada! Antreten! Ale szybko! Transport przychodzi!

- Wielki Boże! - wrzasnął Henri, zeskakując z buksy. Marsylczyk zadławił się pomidorem, chwycił marynarkę, wrzasnął „raus” do siedzących na dole i już byli we drzwiach. Zakotłowało się na innych buksach. Kanada odchodziła na rampę.

- Henri, buty! - krzyknąłem na pożegnanie.

- Keine Angst! - odkrzyknął mi już z dworu. Opakowałem żarcie, owiązałem sznurami walizę, w której cebula i pomidory z ojcowskiego ogródka w Warszawie leżały obok portugalskich sardynek, a boczek z lubelskiego „Bacutiuu” (to od brata) mieszał się z najautentyczniejszymi bakaliami z Salonik. Owiązałem, naciągnąłem spodnie, zlazłem z buksy.

- Platz!* - wrzasnąłem, przeciskając się między Grekami. Odsuwali się na bok. We drzwiach natknąłem się na Henriego.

- Allez, allez, vite, vite!**

- Was ist los?***

- Chcesz iść z nami na rampę?

- Mogę pójść.

---

* Platz (niem.) - miejsce

** Allez, allez, vite, vite (franc.) - idźcie, idźcie, szybko, szybko

*** Was ist los (niem.) - co siğ dzieje

- To jazda, bierz marynarkę! Brakuje paru ludzi, rozmawiałem z kapem - i wypchnął mnie z bloku.

Stanęliśmy w szeregu, ktoś spisał nam numery, ktoś od czoła wrzasnął „marsz, marsz” i podbiegliśmy pod bramę, odprowadzani okrzykami różnojęzycznego tłumu, który już zapędzono bykowcami do bloków. Nie każdy może iść na rampę... Już żegnano ludzi, już jesteśmy pod bramą. - Links, zwei, drei, vier! Mützen ab!* - Wyprostowani, z rękami sztywno przyłożonymi do bioder, przechodzimy przez bramę rażno, sprężyście, nieomal z gracją. Zaspany esman, z wielką tabliczką w ręku, liczy ospale, oddzielając w powietrzu palcem każdą piątkę.

- Hundert!** - krzyknął, gdy minęła go ostatnia.

- Stimmt! - odkrzyknięto ochryple od czoła. Maszerujemy szybko, prawie biegiem. Postów dużo, młodzi, z automatami. Mijamy wszystkie odcinki obozu II B: nie zamieszkały lager C, czeski, kwarantanna, zagłębiamy się między grusze i jabłonie truppenlazarettu; wśród nieznajomej, jakby z księżycą zieleń, dziwnie w tym kilkudniowym słońcu wybudującej, omijamy łukiem jakieś baraki, przechodzimy linię wielkiej postenketty, biegiem wpadamy na szosę - jesteśmy na miejscu. Jeszcze kilkadziesiąt metrów - wśród drzew rampa.

Była to sielankowa rampa, jak zwykle na zagubionych, prowincjonalnych stacjach. Placyk, obramowany zielenią wysokich drzew, wysypany był żwirem. Z boku, przy drodze, kucnął maleńki drewniany baraczek, brzydszy i tandetniejszy od najbrzydszej i najtandetniejszej budy stacyjnej, dalej leżały wielkie stosy szyn, podkłady kolejowe, zwały desek, części baraków, cegły, kamienie, kręgi studzienne. To stąd ładują towar na Birkenau: materiał do rozbudowy obozu i ludzi do gazu. Zwykły dzień roboczy: zajeżdżają samochody, biorą deski, cement, ludzi...

Rozstawiają się posty na szynach, na belkach, pod zielonym cieniem śląskich kasztanów, ścisłym kołem otaczają rampę. Ocierają pot z czoła, piją z manierek. Upał ogromny, słońce stoi nieruchomo na zenicie. - Rozejść się! - Siadamy w skrawkach cienia pod szynami. Głodni Grecy (zapłatało się ich paru, diabli wiedzą, jakim sposobem) myszkują wśród szyn, ktoś znajduje puszkę konserw, spleśniałe bułki, nie dojedzone sardynki. Jedzą.

---

* Links, zwei, drei, vier! Mützen ab (niem.) - lewa, dwa, trzy, cztery! Czapki zdjąć!

** Hundert (niem.) - sto

- Schweinedreck!** - spluwa na nich młody, wysoki post, o bujnych płowych włosach i niebieskim, marzącym spojrzeniu - przecież zaraz będziecie mieli tyle do żarcia, że nie przeżrecie. Odechce się wam na długo. - Poprawił automat, otarł twarz chustką.

- To bydło - potwierdzamy zgodnie.

- Te, gruby - but posta dotyka lekko karku Henriego. - Pass mai auf***, chce ci się pić? - Chce, ale nie mam marek - odpowiedział fachowo Francuz.

- Schade, szkoda.

- Ależ Herr Posten, czy moje słowo nic już nie znaczy? Nie handlował Herr Posten ze mną? Wieviel?*

- Sto. Gemacht?

- Gemacht.

Pijemy wodę, mdła i bez smaku, na konto pieniędzy i ludzi, których jeszcze nie ma.

- Te, uważaj - mówi Francuz, odrzucając pustą butelkę, aż pryska gdzieś dalej na szynach - forsy nie bierz, bo może być rewizja. Zresztą na cholere ci forsa, i tak masz co jeść. Ubrania też nie bierz, bo to jest podejrzenie o ucieczkę. Koszulę bierz, ale tylko jedwabną i z kołnierzykiem. Pod spód gimnastyczna. A jak znajdziesz coś do picia, to mnie nie wołaj. Dam sobie radę, i uważaj, żebyś nie oberwał.

- Biją?

- Rzecz normalna. Trzeba mieć oczy w plecach. Arschaugen. Wokół nas siedzą Grecy, ruszają łapczywie zuchwami jak wielkie, nieludzkie owady, żrą łakomie zbutwiałe grudy chleba. Są zaaferowani, nie wiedzą, co będą robić. Niepokoją ich belki i szyny. Nie lubią dźwigania.

- Was wir arbeiten?**- pytają.

- Niks. Transport kommen, alles krematorium, compris?***

- Alles verstehen**** - odpowiadają w krematoryjnym esperanto. Uspokajają się: nie będą ładować szyn na auta ani nosić belek.

** Schweinedreck (niem.) - świńskie łajno

*** Pass mai auf (niem.) - uważaj, słuchaj

* Wieviel (niem.) - ile

** Was wir arbeiten (niem., niegramat.) - co my pracujemy

*** Transport kommen, alles krematorium, compris (niem., franc., niegramat.) - transport przychodzić, wszystko do krematorium, rozumiesz

**** Alles verstehen (niem., niegramat.) - wszystko rozumieć

Tymczasem na rampie robiło się coraz gwarniej i tłoczniej. Vorarbeiterzy dzielili sobie grupy, przeznaczając jednych do otwierania i rozładowywania wagonów, które przyjąć mają, innych pod drewniane schodki i wyjaśniając im celowe działanie. Były to przenośne, wygodne, szerokie schodki, jakby wejście na trybunę.

Zajeżdżały z warkotem motocykle wiozące obsypanych srebrem odznak podoficerów SS, tęgich, spasionych mężczyzn o wypolerowanych oficerskich butach i błyszczących, chamskich twarzach. Niektórzy przyjechali z teczkami, inni mieli giętkie trzciniowe kije. Nadawało im to służbowy i sprężysty wygląd. Wchodzili do kantyny, bo ów mizerny barak był ich kantyną, gdzie latem pili wodę mineralną - „Sudetenquelle”, a zimą ogrzewali się gorącym winem, witali się państwowo wyciągniętym po rzymsku ramieniem, a potem kordialnie potrząsali prawice, uśmiechali się serdecznie do siebie, rozmawiali o listach, o wiadomościach z domu, o dzieciach, pokazywali sobie fotografie. Niektórzy dostojnie przechadzali się po placu, zwir chrzęścił, buty chrzęściły, srebrne kwadraty błyszczały na kołnierzach, a bambusowe laseczki świstały niecierpliwie.

Różnopasiasty tłum leżał pod szynami w wąskich pasach cienia, oddychał ciężko i nierówno, gadał po swojemu, leniwie i obojętnie patrzył na majestatycznych ludzi w zielonych mundurach, na zieleń drzew, bliską i nieosiągalną, na wieżę dalekiego kościółka, z której dzwoniło właśnie na spóźniony Anioł Pański.

- Transport idzie - rzekł któryś i wszyscy unieśli się w oczekiwaniu. Zza zakrętu wychodziły towarowe wagony: pociąg pchał się tyłem, kolejarz stojący na breku* - się, zamachnął ręką, gwizdnął. Lokomotywa przeraźliwie odgwizdnęła, sapnęła, pociąg potoczył się wolno wzdłuż stacji. W małych zakratowanych okienkach widać było twarze ludzkie, blade, zmięte, jakby niewyspane, rozczochrane - przerażone kobiety, mężczyzn, którzy, rzecz egzotyczna, mieli włosy. Mijali powoli, przyglądali się stacji w milczeniu. Wtedy wewnątrz wagonów zaczęło się coś kotłować i dudnić w drewniane ściany.

- Wody! Powietrza! - zerwały się głuche, rozpaczliwe okrzyki. Z okien wychylały się twarze ludzkie, usta chwytały rozpaczliwie powietrze. Zacerpnąwszy kilka łyków powietrza ludzie z okien nikli, na ich miejsce wdzierali się inni i tak samo znikali. Krzyki i rżenia stawały się coraz głośniejsze.

---

* Brek (z ang.) - rodzaj budki przy ścianie wagonu towarowego, przeznaczonej dla kolejarza hamującego pociąg

Człowiek w zielonym mundurze, bardziej niż inni obsypany srebrem, skrzywił usta z niesmakiem. Zaciągnął się papierosem, odrzucił go nagłym ruchem, przełożył teczkę z prawej do lewej i skinął na posta. Ten powoli ściągnął automat z ramienia, złożył się i przeciągnął serią po wagonach. Ucichło. Tymczasem podjeżdżały ciężarówki, podstawiono pod nie stołki, rozstawiono się fachowo przy wagonach. Olbrzym z teczką skinął ręką.

- Kto weźmie złoto albo cokolwiek innego nie do jedzenia, będzie rozstrzelany jako złodziej własności Rzeszy. Zrozumiano? Verstanden?

- Jawohl!** - wrzaśnięto nierówno i indywidualnie, aczkolwiek z dobrą wolą.

- Also loos!*** Do pracy!

Szczęknięły rygle, wagony otwarto. Fala świeżego powietrza wdarła się do środka, uderzając ludzi jakby czadem. Niezmiernie zbici, przytłoczeni potworną ilością bagażu, waliz, walizek, walizeczek, plecaków, tłumoków wszelkiego rodzaju (wieźli bowiem to wszystko, co stanowiło ich dawne życie, a miało rozpocząć przyszłe), gnieździli się w strasznej ciasnocie, mdleli od upału, dusili się i dusili innych. Teraz skupili się przy otwartych drzwiach, dysząc jak ryby wyrzucone na piasek.

- Uwaga: Wysiadać z rzeczami. Zabierać wszystko. Wszystkie te swoje klamoty składać koło wagonu na kupę. Palta oddawać. Jest lato. Maszerować na lewo. Zrozumiano?

- Panie, co z nami będzie? - zeskakują już na żwir, niespokojni, roztrzęsieni.

- Skąd jesteście?

- Sosnowiec, Będzin. Panie, co to będzie? - uparcie powtarzają pytania, wpatrując się żarliwie w cudze zmęczone oczy.

- Nie wiem, nie rozumiem po polsku.

Jest prawo obozu, że ludzi idących na śmierć oszukuje się do ostatniej chwili. Jest to jedyna dopuszczalna forma litości. Upał ogromny. Słońce osiągnęło zenit, rozpalone niebo dygoce, powietrze faluje, wiatr, który chwilami przewiewa przez nas, to rozparzone, ciekłe powietrze. Wargi już są popękane, czuje się w ustach słony smak krwi. Od długiego leżenia na słońcu ciało jest słabe i odporne. Pić, och, pić.

Wylewa się z wagonu różnobarwna fala, objuczona, podobna do ogłupiałej, ślepej rzeki, która szuka nowego koryta. Ale zanim oprzytomnieją, uderzeni świeżym

---

** Jawohl (niem.) - tak jest

*** Also loos (niem. also los) - no to ruszajcie

powietrzem i zapachem zieleni, już im pakunki wyrywa się z rąk, ściąga się palta, kobietom wyrywa się torebki, odbiera parasole.

- Panie, panie, ale to od słońca, ja nie mogę...

- Verboten* - szczeka się przez zęby, sycząc głośno. Za plecami stoi esman, spokojny, opanowany, fachowy.

- Meine Herrschaften, moi państwo, nie rozrzucajcie tak rzeczy. Trzeba okazać trochę dobrej woli. - Mówi dobrotliwie, a cienka trzcina gniewnie mu się nerwowo w rękach.

- Tak jest, tak jest - odpowiadają wielogłośnie, przechodząc, i raźniej idą wzdłuż wagonów. Jakaś kobieta schyla się szybko podnosząc torebkę. Świsnęła trzcina, kobieta krzyknęła, potknęła się i upadła pod nogi tłumu. Dziecko biegnące za nią pisnęło:

„Mamele!” - taka mała, rozczochrana dziewczynka...

Rośnie kupa rzeczy, walizek, tłumoków, plecaków, pledów, ubrań, torebek, które, padając, otwierają się i wysypują barwne tęczowe banknoty, złoto, zegarki; przed drzwiami wagonów piętrzą się stosy chleba, gromadzą słoiki różnobarwnych marmolad, powideł, pęcznieją zwały szynki, kiełbasy, rozsypuje się po żwirze cukier. Zapchane ludźmi auta odjeżdżają z piekielnym warkotem, wśród zawodzenia i wrzasku kobiet oplakujących dzieci, i ogłupiałego milczenia nagle osamotnionych mężczyzn. To ci, co poszli na prawo - młodzi i zdrowi - ci pójdą na lager. Gaz ich nie minie, ale wprawdzie będą pracować.

Auta odjeżdżają i wracają, bez odpoczynku, jak na potwornej taśmie. Bez przerwy jeździ karetka Czerwonego Krzyża. Olbrzymi krwawy krzyż wymalowany na masce motoru roztopia się w słońcu. Niezmordowanie jeździ karetka Czerwonego Krzyża: to właśnie w niej wozi się gaz, gaz, którym trują tych ludzi.

Ci z Kanady, którzy są przy schodkach, nie mają chwili wytchnienia, oddzielają tych do gazu od tych, co idą na lager, wypychają pierwszych na schody, ubijają na aucie, na każde sześćdziesiąciu, tak plus-minus.

Z boku stoi młody, gładko wygolony pan, esman z notatnikiem w ręku; każde auto to kreska, jak odjedzie szesnaście aut, to jest tysiąc, tak plus-minus. Pan jest zrównoważony i dokładny. Nie odjedzie auto bez jego wiedzy i jego kreski: Ordnung muss sein. Kreski pęcznieją w tysiące, tysiące w całe transporty, o których mówi się krótko: „Z Salonik”, „ze Strasburga”, „z Rotterdamu”. O tym będzie się już dziś

---

* Verboten (niem.) - zabronione

mówiło „Będzin”. Ale na stałe uzyska nazwę „Będzin-Sosnowiec”. Ci, którzy pójdą z tego transportu na lager, dostaną numery: 131- 132. Rozumie się tysięcy, lecz w skrócie będzie się mówiło właśnie tak: „131 - 132”.

Transporty rosną w tygodnie, miesiące, lata. Gdy skończy się wojna, będą liczyć spalonych. Naliczą cztery i pół miliona. Najkrwawsza bitwa wojny, największe zwycięstwo solidarnych i zjednoczonych Niemiec. Ein Reich, ein Volk, ein führer* - i cztery krematoria. Ale krematoriów będzie w Oświęcimiu szesnaście, zdolnych spalić pięćdziesiąt tysięcy dziennie. Obóz rozbuduje się, aż się oprze naelektryzowanym drutem o Wisłę, zamieszka go trzysta tysięcy ludzi w pasiakach, będzie się zwał Verbrecher-Stadt - „Miasto Przestępców”. Nie, ludzi nie zabraknie. Spalą się Żydzi, spalą się Polacy, spalą się Rosjanie, przyjdą ludzie z Zachodu i Południa, z kontynentu i wysp. Przyjdą ludzie w pasiakach, odbudują zburzone miasta niemieckie, zaorzą odłogiem leżącą ziemię, a gdy osłabną w bezlitosnej pracy, w wiecznym Bewegung, Bewegung - otworzą się drzwi gazowych komór. Komory będą ulepszone, oszczędniejsze, sprytniej zamaskowane. Będą jak te w Dreźnie, o których już chodzą legendy.

Już się opróżniły wagony. Chudy, ospowaty esman spokojnie zagląda do środka, kiwa głową z niesmakiem, ogarnia nas spojrzeniem i wskazuje wnętrze.

- Rein. Oczyszczyć!

Wskakuje się do środka. Porozrzucane po kątach wśród kani ludzkiego i pogubionych zegarków leżą poduszone, podeptane niemowlęta, nagie potworki o ogromnych głowach i wydętych brzuchach. Wynosi się je jak kurczaki, trzymając po parę w jednej garści.

- Nie nieś ich na auto. Oddaj kobietom - mówi zapalając papierosa esman. Zapalniczka mu się zacięła, jest nią bardzo zaaferowany.

- Bierzcie te niemowlęta, na litość boską - wybucham, bo kobiety z przerażeniem uciekają ode mnie, wtulając głowy w ramiona.

Dziwnie niepotrzebnie pada imię Boga, bo kobiety z dziećmi idą na auto, wszystkie, nie ma wyjątku. Wiemy wszyscy dobrze, co to znaczy, i patrzymy na siebie z nienawiścią i przerażeniem.

- Co, brać nie chcecie? - powiedział jakby ze zdziwieniem i wyrzutem ospowaty esman i począł odpinać rewolwer.

---

* Ein Reich, ein Volk, ein Flihrer (niem.) - Jedno państwo, jeden naród, jeden wódz - slogan hitlerowski

- Nie trzeba strzelać, ja wezmę.

Siwa, wysoka pani wzięła ode mnie niemowlęta i przez chwilę patrzyła mi prosto w oczy.

- Dziecko, dziecko - szepnęła uśmiechając się. Odeszła, potykając się na żwirze.

Oparłem się o ścianę wagonu. Byłem bardzo zmęczony. Ktoś szarpie mnie za rękę.

- Chodź, dam ci się napić. Wyglądasz, jakbyś miał rzygać. En avant*, pod szyny, chodź!

Patrzę, twarz ta skacze mi przed oczyma, rozpływa się, miesza się, olbrzymia, przezroczysta, z drzewami nieruchomymi, nie wiadomo dlaczego czarnymi, z przelewającym się tłumem... Mrugam ostro powiekami: Henri.

- Słuchaj, Henri, czy my jesteśmy ludzie dobrzy?

- Czemu się głupio pytasz?

- Widzisz, przyjacielu, wzbiera we mnie zupełnie niezrozumiała złość na tych ludzi, że przez nich muszę tu być. Nie współczuję im wcale, że idą do gazu. Żeby się ziemia pod nimi wszystkimi rozstała. Rzuciłbym się na nich z pięściami. Przecież to jest patologiczne chyba, nie mogę zrozumieć.

- Och, wprost przeciwnie, to normalne, przewidziane i obliczone. Męczy cię rampa, buntujesz się, a złość najłatwiej wyładować na słabszym. Pożądane jest nawet, abyś ją wyładował. To tak na chłopski rozum, compri - mówi nieco ironicznie Francuz, wygodnie układając się pod szynami. - Patrz na Greków, ci umieją korzystać! Żrą wszystko, co im pod rękę wlezie; przy mnie zjadł jeden słoik marmolady.

- Bydło. Jutro połowa z nich zdechnie na sraczkę.

- Bydło? Ty też byłeś głodny.

- Bydło - powtarzam zawzięcie. Zamykam oczy, słyszę krzyki, czuję drżenie ziemi i parne powietrze na powiekach. W gardle zupełnie sucho.

Ludzie płyną i płyną, auta warczą jak rozjuszone psy. W oczach przesuwają się trupy wynoszone z wagonów, zdeptane dzieci, kaleki poukładane razem z trupami, i tłum, tłum, tłum... Wagony pod-taczają się, stosy łachów, waliz i plecaków rosną, ludzie wychodzą, przyglądają się słońcu, oddychają, zebrzą o wodę, wchodzą na auta, odjeżdżają. Znów podchodzą wagony, znów ludzie... Czuję, jak obrazy mieszają się we mnie, nie wiem, czy to się naprawdę dzieje, czy mi się śni. Widzę nagle jakąś zieleń

---

* En avant (franc.) - naprzód

drzew, które kołyszą się wraz z całą ulicą, z barwnym tłumem, ale - to Aleje! Szumi mi w głowie, czuję, że będę wymiotował. Henri szarpie mnie za ramię.

- Nie śpij, idziemy ładować klamoty.

Już nie ma ludzi. Ostatnie auta suną daleko po szosie, wznecając olbrzymie tumany kurzu, pociąg odjechał, po opustoszałej rampie chodzą dostojni esmani, świecąc srebrem na kołnierzach. Połyskują glansem buty, błyszczą czerwono nalane twarze. Wśród nich kobieta, teraz dopiero uświadamiam sobie, że była tu cały czas, wysuszona, bezpierzna, koścista. Rzadkie, bezbarwne włosy gładko przyczesana w tył i związała w „nordycki” węzeł, ręce wsunęła w szerokie spodnie-spódnice. Chodzi z kąta w kąt rampy z przyklepionym na wyschłe wargi szczurzym, zawziętym uśmiechem. Nienawidzi urody kobiecej nienawiścią kobiety obrzydliwej i zdającej sobie z tego sprawę. Tak, już ją nieraz widziałem i dobrze zapamiętałem: to komendantka FKL-u, przyszła oglądać swój nabytek, bo część kobiet odstawiono od aut i te pójdą piechotą - na lager. Nasi chłopcy, fryzjerzy z zauny, pozbawią je całkowicie włosów i będą mieli wiele uciechy z ich wolnościowego wstydu.

Ładujemy więc klamoty. Dźwigamy ciężkie walizy, pakowne, zasobne, rzucamy je z wysiłkiem na auto. Tam układa się w stosy, ubija się, upycha, rżnie, co się da, nożem - dla przyjemności i w poszukiwaniu wódki i perfum, które wylewa się wprost na siebie. Jedna z waliz otwiera się, wypadają ubrania, koszule, książki... Chwytam jakieś zawiniątko: ciężkie; rozwijam: złoto, dwie dobre garście: koperty, bransolety, pierścionki, kolie, brylanty...

- Gib hier* - spokojnie mówi esman, nadstawiając otwartą teczkę, pełną złota i barwnej, obcej waluty. Zamyka ją, oddaje oficerowi, bierze inną, pustą, i czatuje przy innym samochodzie. To złoto pójdzie do Rzeszy.

Upał, ogromny upał. Powietrze stoi nieruchomym, rozżarzone słupek. Gardła są suche, każde wymówione słowo wywołuje ból. Och, pić. Gorączkowo, byle prędzej, byle do cienia, byle odpocząć. Kończymy ładować, ostatnie auta odjeżdżają, zbieramy skrzętnie znad toru wszelkie papierki, wygrzebujemy spomiędzy drobnego żwiru nietutejszy, transportowy brud, „żeby śladu po tym obrzydlistwie nie zostało”, i w chwili gdy ostatnia ciężarówka znika za drzewami, a my idziemy - nareszcie! - w stronę szyn odpocząć i napić się (może Francuz kupi znów od posta?), zza zakrętu słychać gwizdek kolejarza. Powoli, niezmiernie powoli wtaczają się wagony, przeraźliwie

---

* Gib hier (niem.) - daj tutaj

odgwisduje lokomotywa, z okien patrzą twarze wymięte i blade, płaskie, jakby wycięte z papieru, o ogromnych, płonących gorączką oczach. Już są auta, już jest spokojny pan z notatnikiem, już z kantyny wyszli esmani z teczkami na złoto i pieniądze. Otwieramy wagony.

Nie, już nie można nad sobą panować. Wrywa się ludziom brutalnie walizki z rąk, szarpiąc ściągając się palta. Idźcie, idźcie, przemińcie. Idą, przemijają. Mężczyźni, kobiety, dzieci. Niektórzy z nich wiedzą.

Oto idzie szybko kobieta, śpieszy się nieznacznie, ale gorączkowo. Małe, kilkuletnie dziecko o zarumienionej, pyzatej twarzy cherubinka biegnie za nią, nie może nadążyć, wyciąga rączki z płaczem:

- Mamo, mamo!

- Kobieto, weźże to dziecko na ręce!

- Panie, panie, to nie moje dziecko, to nie moje! - krzyczy histerycznie kobieta i ucieka, zakrywając rękoma twarz. Chce skryć się, chce zdążyć między tamte, które nie pojedą autem, które pójda pieszo, które będą żyć. Jest młoda, zdrowa, ładna, chce żyć.

Ale dziecko biegnie za nią, skarżąc się na cały głos:

- Mamo, mamo, nie uciekaj!

- To nie moje, nie moje, nie!...

Aż dopadł ją Andrej, marynarz z Sewastopola. Oczy miał mętne od wódki i upału. Dopadł ją, zbił z nóg jednym zamaszystym uderzeniem ramienia, padającą chwycił za włosy i dźwignął z powrotem do góry. Twarz miał wykrzywioną wściekłością:

- Ach, ty, jebit twoju mat', blad jewrejskaja! To ty od swego dziecka uciekasz! Ja tobi dam, ty kurwo! - Chwycił ją wpół, zadławił łapą gardło, które chciało krzyczeć, i wrzucił ją z rozmachem jak ciężki wór zboża na auto.

- Masz! Weź i to sobie! Suko! - i cisnął jej dziecko pod nogi.

- Gut gemacht, tak należy karać wyrodne matki - rzekł esman stojący przy samochodzie. - Gut, gut Ruski.

- Mołczy!* - warknął przez zęby Andrej i odszedł do wagonów. Spod kupy szmat wyciągnął ukrytą manierkę, odkręcił, przytknął do ust sobie, potem mnie. Parzy gardło spirytus. Głowa szumi, nogi uginają się, zbiera się na torsje.

---

* Mołczy (roś.) - milcz

Raptem spośród tej całej fali ludzkiej, która parla ślepo w stronę aut jak rzeka pchana niewidzialną siłą, wynurzyła się dziewczyna, zeskoczyła lekko z wagonu na żwir i spojrzała dokoła badawczym okiem, jak człowiek, który czemuś bardzo się dziwi.

Bujne jasne włosy rozsypały się miękką falą na ramiona, strząsnęła je niecierpliwie. Przesunęła odruchowo rękoma po bluzeczce, poprawiła nieznacznie spódniczkę. Stała tak chwilę. Wreszcie oderwała wzrok od tłumu i przesunęła spojrzeniem po naszych twarzach, jakby kogoś szukając. Nieświadomie szukałem jej wzroku, oczy nasze spotkały się.

- Słuchaj, słuchaj, powiedz, dokąd oni nas powiozą? Patrzyłem na nią. Oto stoi przede mną dziewczyna o cudnych, jasnych włosach, o ślicznych piersiach, w batystowej letniej bluzeczce, o mądrym, dojrzałym spojrzeniu. Stoi, patrzy mi prosto w twarz i czeka. Oto komora gazowa: wspólna śmierć, ohydna i obrzydliwa. Oto obóz: z ogoloną głową, watowane sowieckie spodnie na upał, wstrętny, mdły zapach brudnego, rozparzonego ciała kobiecego, zwierzęcy głód, nieludzka praca i ta sama komora, tylko śmierć jeszcze ohydniej sza, jeszcze obrzydliwsza, jeszcze straszniejsza. Kto raz tu wszedł, nic, nawet popiołów swoich nie wyniesie na postenkettę, nie wróci do tamtego życia.

„Po cóż ona to przywiozła, przecież i tak jej zabiorą” - pomyślałem mimo woli, dostrzegłszy na przegubie ręki śliczny zegarek o drobniutkiej złotej bransoletce. Taki sam miała Tuśka, tylko na czarnej wąskiej tasiemce.

- Słuchaj, odpowiedz. Milczałem. Zacisnęła usta.

- Już wiem - rzekła z odcieniem pańskiej pogardy w głosie, odrzucając w tył głowę; śmiało poszła w stronę samochodów. Ktoś ją chciał zatrzymać, odsunęła go śmiało na bok i wbiegła po schodkach na wypełnione już prawie auto. Zobaczyłem tylko z daleka bujne jasne włosy, rozwiane w pędzie.

Wchodziłem do wagonów, wynosiłem niemowlęta, wyrzucałem bagaże. Dotykałem się trupów, ale nie mogłem przemóc wzbierającego dzikiego strachu. Uciekałem od nich, ale leżały wszędzie; poukładane pokotem na żwirze, na cementowym skraju peronu, w wagonach. Niemowlęta, ohydne nagie kobiety, poskręcani w konwulsjach mężczyźni. Uciekam jak najdalej. Ktoś mnie smaga trzcina po plecach, kątem oka dostrzegam klnącego esmana, wymykam mu się i mieszam się w grupie pasiastej Kanady. Wreszcie znów włączę pod szyny. Słońce pochyliło się głęboko nad horyzontem i krwawym, zachodzącym światłem oblało rampę. Cienie drzew wydłużały się upiornie, ludzki krzyk bił w niebo coraz głośniejsze i natarczywiej.

Dopiero stąd, spod szyn, widać całe piekło kotłującej się rampy. Oto para ludzi padła na ziemię, spleciona rozpaczliwym uściskiem. On wbił kurczowo palce w jej ciało, zębami chwycił za ubranie. Ona krzyczy histerycznie, przeklina, bluźni, aż przyduszona butem rzezi i milknie. Rozszczepiają ich jak drzewo i wpędzają jak zwierzęta na auto. Oto czterech z Kanady dźwiga trupa: olbrzymią, opuchniętą babę, klną i pocą się z wysiłku, kopniakami odganiają zabłąkane dzieci, które płaczą się po wszystkich kątach rampy, wyjąc przeraźliwie jak psy. Chwytają je za karki, za łby, za ręce i wrzucają na kupę, na ciężarówkę. Tamtych czterech nie da rady dźwignąć baby na auto, wołają innych i zbiorowym mozołem wpychają górę mięsa na platformę. Z całej rampy znosi się trupy wielkie, nabrzmiące, opuchnięte. Między nie ciska się kaleki, sparaliżowanych, przyduszonych, nieprzytomnych. Góra trupów kotłuje się, skowycze, wyje. Szofer zapuszcza motor, odjeżdża.

- Haiti halt! - wrzeszczy z daleka esman. - Stój, stój, do cholery!

Wloką starca we fraku, z opaską na ramieniu. Starzec głową tłucze o żwir, o kamienie, jęczy i bezustannie, monotonna zawodzi: „Ich will mit dem Herm Kommandanten sprechen - chcę mówić z panem komendantem.” Powtarza to ze starczym uporem całą drogę. Wrzucony na auto, przydeptany czyjąś nogą, przyduszony, wciąż rzezi: „Ich will mit dem...”

- Człowieku, uspokój siebie, ale! - woła do niego młody esman, zaśmiewając się głośno - za pół godziny będziesz gadał z największym komendantem! Tylko nie zapomnij powiedzieć mu: Heil Hitler!

Inni niosą dziewczynkę bez nogi; trzymają ją za ręce i za tę jedną, pozostałą nogę. Łzy ciekną jej po twarzy, szepce żałości: „Panowie, to boli, boli...” Ciskają ją na auto między trupy. Spali się żywcem wraz z nimi.

Zapada wieczór chłodny i gwiazdzisty. Leżymy na szynach, jest niezmiernie cicho. Na wysokich słupach palą się anemiczne lampy, za kręgiem światła rozciąga się nieprzenikniona ciemność. Krok w nią, i człowiek znika bezpowrotnie. Ale oczy postów patrzą uważnie. Automaty są gotowe do strzału.

- Wymieniłeś buty? - pyta mnie Henri.

- Nie.

- Czemu?

- Człowieku, ja mam dosyć, kompletnie dosyć!

- Już po pierwszym transporcie! Pomyśl, ja - od Bożego Narodzenia przewinęło się przez moje ręce chyba z milion ludzi. Najgorsze są transporty spod Paryża: zawsze człowiek spotyka znajomych.

- I co im mówisz?

- Że idą się kąpać, a potem spotkamy się w obozie. A ty byś co powiedział?

Milczę. Pijemy kawę zmieszaną ze spirytusem, ktoś otwiera puszkę kakao, miesza z cukrem. Czerpie się to dłonią, kakao zalepia usta. Znów kawa, znów spirytus.

- Henri, na co my czekamy?

- Będzie jeszcze jeden transport. Ale nie wiadomo.

- Jeżeli przyjdzie, to ja nie pójdę go rozładowywać. Nie dam rady.

- Wzięło cię, co? Dobra Kanada?! - Henri uśmiecha się dobrotliwie i znika w ciemności. Po chwili wraca.

- Dobrze. Tylko uważaj, żeby cię esman nie złapał. Będziesz tu cały czas siedział. A buty ci skombinuję.

- Daj mi spokój z butami.

Chce mi się spać. Jest głęboka noc.

Znów antreten, znów transport. Z ciemności wynurzają się wagony, przechodzą przez pas światła i znów znikają w mroku. Rampa jest mała, ale krąg światła jest jeszcze mniejszy. Będziemy wyładowywać kolejno. Gdzieś warczą auta, podjeżdżają pod schodki upiornie czarne, reflektorami oświetlają drzewa. Wasser! Luft!* Znów to samo, spóźniony seans tego samego filmu: strzelają serią automatu, wagony uspokajają się. Tylko jakaś dziewczynka wychyliła się do pół ciała z okienka wagonu i straciwszy równowagę upadła na żwir. Chwilę leżała ogłuszona, wreszcie podniosła się i zaczyna chodzić w kółko, coraz prędzej i prędzej, sztywno wymachując rękoma jak na gimnastyce, łapiąc głośno powietrze i wyjąc monotennie, piskliwie. Dusząc się - dostała obłędu. Działa na nerwy, więc podbiegł do niej esman, okutym butem kopnął w plecy: upadła. Przydeptał ją nogą, wyjął rewolwer, strzelił raz i drugi: została, kopiąc nogami ziemię, aż znieruchomiała. Poczęto otwierać wagony.

Byłem znów przy wagonach. Buchnął ciepły, słodki zapach. Góra ludzka zapełniała wagon do połowy, nieruchoma, potwornie poplątana, ale jeszcze parująca.

- Ausiaden! - rozległ się głos esmana wynurzającego się z ciemności. Na piersiach miał zawieszony przenośny reflektor. Zaświecił do wnętrza.

---

* Wasser! Luft! (niem.) - Wody! Powietrza!

- Co stoicie wy tak głupio? Wyładowywać! - i świsnął kijem przez plecy. Chwyciłem rękę trupa: dłoń jego kurczowo zawarła się wokół mojej ręki. Szarpnąłem z krzykiem i uciekłem. Serce mi łomotało, dławilo gardło. Mdłości zgmiotły mnie naraz. Wymiotowałem, skulony pod wagonem. Chwiejąc się przekradłem się pod szyny.

Leżałem na dobrym, chłodnym żelazie i marzyłem o powrocie do obozu, o pryczy, na której nie ma siennika, o odrobinie snu wśród towarzyszy, którzy w nocy nie pójdą do gazu. Naraz obóz wydał mi się jakąś zatoką spokoju. Wciąż umierają inni, samemu się jeszcze jakoś żyje, ma się co jeść, ma się siły do pracy, ma się ojczyznę, dom, dziewczynę...

Światła migocą upiornie, fala ludzi płynie bez końca, mętna, zgorączkowana, ogłupiała. Wydaje się tym ludziom, że rozpoczynają nowe życie w obozie i psychicznie przygotowują się na ciężką walkę o byt. Nie wiedzą, że zaraz umrą i że złoto, pieniądze, brylanty, które zapobiegliwie ukrywają w fałdach i szwach ubrania, w obcasach butów, w zakamarkach ciała - już im nie będą potrzebne. Fachowi, rutynowani ludzie będą im grzebać we wnętrznościach, wyciągną złoto spod języka, brylanty z macicy i kiszki odchodowej. Wyrwą im złote zęby. W zabitych szczelnie skrzyniach odeślą do Berlina.

Czarne postacie esmanów chodzą spokojne, fachowe. Pan z notatnikiem w ręku robi ostatnie kreski, dopełnia liczby: piętnaście tysięcy.

Dużo, dużo aut pojechało do krematorium.

Już kończą. Trupy porozkładane na rampie zabiera ostatnie auto, klamoty są załadowane. Kanada objuczona chlebami, marmoladą, cukrem, pachnąca perfumami i czystą bielizną, ustawia się do odmarszu. Kapo kończy ładowanie kotła od herbaty złotem, jedwabiami i czarną kawą. To na bramę dla wachmanów: puszcza komando bez kontroli. Parę dni obóz będzie żył z tego transportu: zjadał jego szynki i kiełbasy, konfitury i owoce, pił jego wódki i likiery, będzie chodził w jego bieliźnie, handlował jego złotem i tłumokami. Wiele wyniosą cywile za obóz, na Śląsk, do Krakowa i dalej. Przywiozą papierosy, jajka, wódkę i listy z domu.

Parę dni będzie obóz mówił o transporcie „Sosnowiec-Będzin”. Był to dobry, bogaty transport.

Gdy wracamy do obozu, gwiazdy poczynają blednąć, niebo staje się coraz bardziej przezroczyste, podnosi się nad nami, noc przejaśnia się. Zapowiada się pogodny, upalny dzień.

Z krematoriów ciągną potężne słupy dymów i łączą się w górze w olbrzymią, czarną rzekę, która niezmiernie powoli przewala się przez niebo nad Birkenau i niknie za lasami w stronę Trzebini. Transport sosnowiecki już się pali.

Mijamy oddział SS idący z bronią maszynową na zmianę warty. Idą równo, człowiek przy człowieku, jedna masa, jedna wola.

- Und morgen die ganze Welt...* - śpiewają na całe gardło.

- Rechts ran! Na prawo! - pada od czoła komenda. Usuwamy się im z drogi.

---

* Und morgen die ganze Welt... (niem.) - A jutro cały świat..., fragm. pieśni hitlerowskiej.

Özgün Metinden Türkçeye Çevirisi

GAZA BUYRUNUZ HANIMLAR BEYLER

Bütün bir kamp çıplak dolaşıyordu. Aslında bit temizliğinden çoktan geçmiştik ve giysilerimiz, üstlerindeki bitleri ve gaz odasındaki insanları mükemmelen zehirleyen, suda çözülmüş *zyklon*la dolu havuzlardan geri gelmişti. Bir tek, bizden İspanyol keçileriyle¹²⁹ ayrılmış bloklar giysilerini henüz “teslim almamıştı” ama onlar da çıplak dolaşıyordu biz de. Hava korkunç sıcaktı. Kamp sımsıkı kapatılmıştı. Hiçbir tutsak, hiçbir bit kampın kapısından çıkmaya cesaret bile edemezdi. Komandolar iş bırakmıştı. Binlerce çıplak insan bütün bir gün boyunca kampın yollarını ve yoklama alanlarını dolduruyor, duvarların altında ve çatılarda uzanıp dinleniyordu. Bloklardaki ranzalarda çıplak tahtalar üstünde uyunuyordu çünkü saman şilteler ve battaniyeler o sırada dezenfekte ediliyordu. Sondaki bloklardan FKL¹³⁰ görünüyordu, orada da bit temizliği yapılıyordu. Yirmi sekiz bin kadın çıplak halde bloklardan dışarı atılmıştı, wiese’ler,¹³¹ yollar ve meydanlar kadın kaynıyordu.

Sabahtan beri öğle yemeği bekleniyor, paketlerin içindekiler yeniyor, arkadaşlar ziyaret ediliyordu. Saatler sıcak havalarda hep olduğu gibi ağır ilerliyordu. O olağan eğlence bile yoktu, krematoryumlara giden geniş yollar bomboştu. Birkaç gündür kampa sevkiyat¹³² yapılmıyordu. Kanada’da çalışan tutsakların bir bölümü tasfiye edilip bir komandoya bağlanmıştı. Bu tutsaklar semiz ve dinlenmiş oldukları için en ağır işleri yapan komandalardan birine, Harmenze komandosuna düşmüşlerdi. Çünkü kampta kıskançlık üstüne kurulu bir adalet hâkimdi, güçlü olan tutsak düşmeyegörsün, arkadaşları dibe vurması için çabalardı. Kanada, bizim Kanadamız aslında Arkady Fiedler’inki¹³³ gibi reçine değil, Fransız parfümleri kokuyordu ama herhalde Fiedler’in Kanadası’nda bizim Kanada’daki, tüm Avrupa’dan toplanıp kampa gönderilen tutsakların gizleyip yanlarında getirdikleri pırlanta ve paralar kadar çok ulu çam yoktu.

Birkaç kişi döşekte bacaklarımızı kaygısızca sallayarak oturuyorduk. Ustaca pişirilmiş, gevrek, ufalanan, tadı biraz ekşi ama bu sayede haftalarca küflenmeyen beyaz

¹²⁹ İspanyol keçileri (ya da Friesian atları): Piyadeleri süvari saldırılarından koruyan saha tahkimatı.

¹³⁰ (Alm. Frauen Konzentrationslager) Kadın kampı; Auschwitz Toplama Kampı’nın kadınlar bölümü. (ç.n.)

¹³¹ (Alm.) Çayır.

¹³² Kampa tutsak gönderimi, tutsakları getiren yük trenleri. (ç.n.)

¹³³ Polonyalı yazar Arkady Fiedler, 1935 yılında yayımlanan Kanada pachnąca żywicą (Reçine Kokan Kanada) kitabında Kanada yolculuğunu anlatmaktadır. (ç.n.)

ekmeği bölüştük. Ekmek ta Varşova'dan gönderilmişti. Daha bir hafta önce anamın ellerindeydi. Tanrım, Tanrım...

Domuz pastırmasını ve soğanı çıkardık, konsantre süt tenekesini açtık. Terden sıvıslık olmuş iriyarı Henri, Strasburg'dan, Paris civarından, Marsilya'dan yapılan sevkiyatlarla gelmiş Fransız şarabından söz ediyordu.

“Dinle *mon ami*,¹³⁴ rampaya¹³⁵ tekrar gittiğimizde sana orijinal şampanya getireceğim. Kesin hiç içmemişsindir, değil mi?”

“Hayır. Ama onu kampın kapısından geçiremezsin, o yüzden hiç martaval okuma. Sen en iyisi ayakkabı ayarla, hani şu çift tabanlı, delikli olanlardan. Getireceğine söz verdiğin o gömlekten hiç bahsetmiyorum, bana onun sözünü vereli çok oldu

“Sabret, sabret, sevkiyatlar gelince hepsini getireceğim. Rampaya yine gideceğiz.”

“Ya bacaya bir daha sevkiyat gelmezse?” dedim acımasızca. “*Lagerda* şartlar nasıl yumuşadı görüyorsun, evlerden gelen paketlerde sınırlama yok, dövme yasak. Evlerinize mektup yazıp duruyordunuz... Düzenlemelere dair farklı farklı şeyler söylüyorlar, bunu sen söylüyorsun. Üstelik illaki bu insanların sonu gelecek.”

“Saçmalama,” dedi Cosway'in¹³⁶ minyatürlerinden fırlamışçasına ruhani yüzlü, şişman Marsilyalı (arkadaşım ama adını bilmiyorum), ağzına sardalyalı kanep tıkmıştı. “Saçmalama,” diye tekrarlardı ağzındaki yutmaya çalışarak (“yuttum, lanet olsun!”) “saçmalama, insanların sonu gelemmez, yoksa bu kampta gebeririz. Hepimiz onların getirdikleriyle geçiniyoruz.”

“Hepimiz değil. Bizim evlerimizden gönderilen paketlerimiz var...”

“Senin var, arkadaşının var, on arkadaşının var, siz Polonyalıların var ve bu herkesin var demek değil. Ya biz, Yahudiler, ya Ruslar? Yiyecek bir şeyimiz, sevkiyatlardan yapılan organisation¹³⁷ olmasaydı sizler evlerinizden gelen o paketlerdeki yiyecekleri öyle rahat rahat tıkınabilir miydiniz acaba? Tıkınmanıza izin vermezdik ki.”

“Bal gibi verirdiniz ya da Yunanlar gibi açlıktan geberirdiniz. Kampta kimin yiyecek bir kııntısı varsa güç ondadır.”

“Sizin var, bizim de var, bunun için ne diye tartışalım ki şimdi?”

---

¹³⁴ (Fr.) Dostum.

¹³⁵ Kampa tutsak taşıyan trenlerin durduğu ve tutsakların indirildiği yer. (ç.n.)

¹³⁶ Richard Cosway (1742-1821): İngiliz aristokrasisinin ve sarayın ünlü İngiliz portre ressamı. Sıcak, yumuşak renkler kullandığı suluboya minyatürler yapmıştır.

¹³⁷ Bkz. Oświęcim İfadeleri'nde “örgütlenme” maddesi. (ç.n.)

Kesinlikle, tartışmanın anlamı yoktu. Onların vardı, benim de vardı, yiyecekleri birlikte yiyorduk, aynı dōşekte uyuyorduk. O sırada Henri ekmeği kesiyor, domates salatası yapıyordu. Kantinin hardalıyla çok lezzetli oluyordu.

Blokta, terden sıırıslıklam olmuş çıplak insanlar bizim ranzanın altında kaynaşıyordu. Ranzalar arasındaki geçitte, dōşekler arasında, zekice tasarlanmış kocaman soba boyunca, o at ahırını (kapıda hâlâ, üstünde “*versuchte pferde*” -hastalık bulaşmış atlar- şuraya şuraya koyulmalı diye yazan küçük bir tabela asılıydı) beş yüzün üstünde insan için hoş (*gemütlich*) bir eve dönüştüren iyileştirilmiş şartlar içinde aylak aylak dolaşıyorlardı. Avurtları çökmüş, ter ve dışkı nedeniyle leş gibi kokan, bir deri bir kemik kalmış çıplak insanlar alt ranzalarda sekizer dokuzar kişi halinde yuvalanmış yatıyordu. Benim hemen altımda bir haham battaniyeden kesilmiş küçük bir paçavrayla başını örtmüş, İbranice dua kitabından yüksek ve tekdüze bir sesle dualar okuyordu (burada böylesi bir okuma da... ne bileyim...).

“Sustursak mı şunu? Tanrı’yı bacağından yakalamış gibi yırtınıyor.”

“Dōşekten inesim yok. İyi ya, varsın yırtınsın işte, bacaya daha çabuk gider.”

“Din halkın afyonudur. Afyon içmeyi çok severim,” dedi sol taraftan, bir komünist ve rantiyeci olan Marsilyalı, vecize kabilinden. “Tanrı’ya ve ölümden sonra bir yaşam olduğuna inanmasalardı krematoryumları şimdiye kadar çoktan yerle bir etmişlerdi.”

“Siz niye yapmayasınız bunu?”

Bu sorunun mecazi bir anlamı vardı ama Marsilyalı “Salak” diye karşılık verdi. Ağzına domates tıktı ve bir şey söylemek ister gibi bir hareket yaptı, ağzındakini yiyip yuttu ama bir şey demedi. Çektiğimiz ziyafeti bitirmek üzereydik ki blokun kapısında büyük bir hareketlenme oldu. Müslümanlar sıçrayıp dōşekler arasına kaçıştılar, ulak hızla blokbaşının kulübesine girdi. Az sonra blokbaşı kulübesinden bütün heybetiyle çıktı.

“Kanada! *Antreten!* Ama çabuk! Sevkiyat geliyor!”

“Yüce Tanrım!” diye bağırdı Henri dōşekten aşağı atlarken.

Marsilyalı ağzındaki domatesten boğulur halde ceketini kaptı, aşağıda oturanlara *raus*, diye bağırdı, az sonra kapıya çıkmışlardı bile. Diğer dōşeklerde bir dalgalanma oldu. Kanada rampaya gitmek üzere yola çıkıyordu.

“Henri, ayakkabıları unutma!” diye bağırdım arkasından.

“*Keine Angst!*”¹³⁸ diye bağırarak yanıtladı avludan.

---

¹³⁸ (Alm.) Endişe etme, merak etme. (ç.n.)

Yiyecekleri paketledim. Babamın Varşova'daki bahçesinden gelmiş soğan ve domateslerin Portekiz sardalyalarıyla bir arada durduğu, Lublin Bacutlinden gelmiş domuz pastırmasının (bu erkek kardeşimden gelmişti) ise Selanik'ten gelmiş en has kuruyemişlerle karıştığı valizi ipe bağladım. Pantolonumu çekip döşekten kayarak indim.

“*Platz!*”¹³⁹ diye bağırdım Yunanlar arasından geçerken, kenara çekildiler. Kapıda Henri'yle karşılaştım.

“*Allez, allez, vite, vite!*”¹⁴⁰

“*Was ist los?*”¹⁴¹

“Bizimle rampaya gelmek ister misin?”

“Gelebilirim.”

“Hadi o zaman, ceketini al! Birkaç adam eksiki var, kapoyla konuştum,” deyip beni bloktan dışarı itti.

Sırada dikildik, biri numaralarımızı listeledi, biri sıranın en başından “Marş marş!” diye bağırdı ve kamçı zoruyla bloklara sürülmüş, farklı diller konuşan kalabalığın bağırtıları arasında kapıya koşturulduk. Herkes rampaya gidemezdi. Rampaya giden bizler insanlarla vedalaştık, kapıya vardık. *-Links, zwei, drei, vier! Mützen ab!*¹⁴² Vücutlarımız dimdik, kollarımız iki yanımıza yapışık, enerjik, işbilir bir halde kapıdan neredeyse zarafetle geçtik. Mahmur bir SS elinde uzun bir listeye, her geçen beşli sırayı parmağıyla uykulu uykulu sayıyordu.

“*Hundert!*”¹⁴³ diye bağırdı son beşli sıra önünden geçip giderken.

“*Stimmt!*” diye boğuk bir sesle bağırarak karşılık verildi sıranın başından.

Hızlı hızlı, neredeyse koşarcasına uygun adım yürüyorduk. Etrafımızı bir yığın *post* çevrelemişti, gençlerdi, makineli tüfekleri vardı. II B kampının tüm bölümlerini, henüz yerleşim olmamış C kampını, Çek kampını, karantinayı¹⁴⁴ bir bir geçtik. *Truppenlazarettin* elma ve armut ağaçları arasına epeyce daldık. Birkaç gündür kendini gösteren güneşte tuhaf biçimde coşup boy atmış, sanki aydan gelmişçesine bilinmedik yeşillikler arasında bir yay çizerek barakaları ve büyük *postenketta* sınırını geçtik,

---

¹³⁹ (Alm.) Yer açın!

¹⁴⁰ (Fr.) Gel, gel, daha çabuk, daha çabuk!

¹⁴¹ (Alm.) Ne oluyor?

¹⁴² (Alm.) Sol, iki, üç, dört! Kep çıkar! (ç.n.)

¹⁴³ (Alm.) Yüz.

¹⁴⁴ Kamp yaşamındaki düzeni sağlamak adına, kampa yeni getirilmiş tutsaklara kamptaki genel uygulamaların, kamp kurallarının öğretildiği bölüm. (ç.n.)

koşarak şose yola çıktık. Rampaya varmak üzereydik. Yirmi otuz metre kalmıştı, rampa ağaçların arasındaydı.

Bu, yitik taşra istasyonlarında hep olduğu gibi kırsal bir rampaydı. Yüksek yüksek ağaçların yeşilinin çevrelediği küçük meydan çakıltaşlarıyla kaplıydı. Kenarında, yolun kıyısında en çirkin ve en uyduruk istasyon kulübesinden daha çirkin ve daha uyduruk, ufacık ahşap bir baraka öylece duruyordu. İleride büyük ray yığınları, demiryolu traversleri, kereste yığınları, baraka parçaları, tuğlalar, taşlar, çember betondan kuyu ağızları vardı. Birkenau’da yükü, yani kampın genişletilmesi için gerekli malzemeyi ve gaza gönderilecek insanları araçlara burada yüklüyorlardı. Sıradan bir işgünüydü, araçlar geliyor, keresteleri, çimentoyu, insanları alıp gidiyordu.

Postlar raylar ve ray kirişleri üstünde Silezya’nın kestane ağaçlarının yeşil gölgesinde aralıklı olarak diziliyor ve rampayı sıkı bir çember içine alıyorlardı. Alınlarındaki teri siliyor, mataralarından su içiyorlardı. Hava çok sıcaktı, güneş tepede kıpırdamadan duruyordu. “Rahat!” Rayların altındaki gölgenin kenarlarına oturduk. Aç Yunanlar (birkaçı aramıza karışmıştı, nasıl karışmışlardı Tanrı bilir) rayların arasına, oraya buraya bakınıp aranıyorlardı. Biri bir konserve kutusu, küflenmiş ekmekler, sardalya artıkları buldu. Yediler.

“*Schweinedreck*,”¹⁴⁵ diyerek üstlerine tükürdü bir *post*, soluk sarı ve gür saçlı, mavi gözlü, hülyalı bakışlı, uzun boylu ve gençti. “Birazdan yiyecek öyle çok şeyiniz olacak ki hepsini zıkkımlanamayacaksınız bile. Artık uzunca bir süre canınız bir şey zıkkımlanmak istemez.” Makineli tüfeğini düzeltti, yüzünü mendille sildi.

“Sığırlar,” diyerek *postun* sözlerini onayladık.

“Hey sen, şişko, *pass mal auf*,”¹⁴⁶ su içmek ister misin?” dedi *post* ayakkabısıyla Henri’nin ensesine hafifçe dokunarak.

“İsterim, ama markım yok,” diye ustalıkla yanıt verdi Fransız.

“*Schade*.”¹⁴⁷

“Ama *Herr Posten*,”¹⁴⁸ sözümün bir değeri yok mu sizin için? *Herr Posten*, siz benimle hiç mi ticaret yapmadınız? *Wieviel?*”¹⁴⁹

“Yüz. *Gemacht?*”¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ (Alm.) Domuz boku.

¹⁴⁶ (Alm.) Hey, sen, oradaki!

¹⁴⁷ (Alm.) Yazık. (ç.n.)

¹⁴⁸ (Alm.) Bay post (ç.n.)

¹⁴⁹ (Alm.) Ne kadar?

¹⁵⁰ (Alm.) Oldu; tamam.

“*Gemacht.*”

Suyu içtik, tatsız tuzsuz bir suydü, kampa henüz varmamış insanların cebinden satın alınmıştı.

“Dikkatli ol,” dedi Fransız boş şişeyi fırlatarak. Şişe ileride, rayların üstünde bir yere çarpıp kırıldı. “Sakın mangır alma çünkü arama yapılabilir. Kaldı ki neyine gerek mangır, nasıl olsa yiyeceğin var. Öyle çok giysi de alma çünkü firar kuşkusu yaratır. Bir tek gömlek al, ipekli ve yakalı bir gömlek olsun. Altına da bir atlet. İçecek bir şey bulursan beni çağırma, kendin iç. Ben başımın çaresine bakarım ve dikkat et de dayak yeme.”

“Döverler mi?”

“Normal olarak. Arkanda gözlerin olmalı. *Arschaugen.*”¹⁵¹

Etrafımızda Yunanlar oturuyor, çenelerini iştahla oynatıyor, küflenmiş ekmek parçalarını büyük böcekler gibi açgözlülükle tıkmıyorlardı. Endişelilerdi, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Ray kirişleri ve raylar onları huzursuz ediyordu. Malzemeleri kaldırıp taşımaktan hiç hazzetmiyorlardı.

“*Was wir arbeiten?*”¹⁵² diye soruyorlardı.

“Niks. Sevkiyat *kommen, alles* krematoryum, *compris?*”¹⁵³

“*Alles verstehen,*”¹⁵⁴ diye yanıt veriyorlardı krematoryum Esperantosuyla. Rahatlamışlardı, ne araçlara ray yükleyeceklerdi ne de ray kirişlerini taşıyacaklardı.

Bu sırada rampa gittikçe daha gürültülü ve daha kalabalık olmaya başlamıştı. *Vorarbeiter*lar adamları gruplara ayırıyor ve onlara yapacakları işleri söylüyorlardı, adamların bir kısmı gelecek olan vagonları açıp boşaltacak, diğer kısmı gelenlerin kamyonların kasalarına binerken çıkacağı küçük ahşap merdivenlerin dibinde duracaktı. Merdivenler tıpkı bir platforma çıkış merdiveni gibi taşınabilir, geniş ve rahattı. Üniformaları gümüş rozetlerle dolu ve cilalı subay çizmeleri giymiş SS astsubaylarını, parıl parıl, hoyrat yüzlere sahip bu güçlü kuvvetli ve besili adamları taşıyan motosikletler homurdana homurdana geliyordu. Bazı astsubaylar ellerinde evrak çantalarıyla geliyordu, diğerlerinin elinde esnek, kamış çubuklar vardı. Bu onlara göreve amade ve çevik bir görünüm veriyordu. O sefil, küçük barakaya giriyorlardı çünkü orası onların kantiniydi. Bu kantinde yazları madensuyu, *Sudetenquelle*¹⁵⁵ içiyor, kışları ise sıcak şarap içip ısınıyor, devlet usulüne uygun biçimde kollarını Romalılar gibi ileri uzatarak birbirlerini

---

¹⁵¹ (Alm.) Göt gözü. (ç.n.)

¹⁵² (Alm.) Biz ne iş yapacak?

¹⁵³ Hiç. Sevkiyat gelmek, hepsi krematoryum, anlaşıldı?

¹⁵⁴ (Alm.) Her şeyi anlamak.

¹⁵⁵ (Alm.) Südet pınarı. (ç.n.)

selamlıyor, sonra da içtenlikle el sıkışıyor, birbirlerine samimiyetle gülümsüyor, evlerinden gelen mektuplardan, haberlerden ve çocuklarından söz ediyor ve birbirlerine fotoğraflar gösteriyorlardı. Bazıları ise meydanda mağrurca geziniyor, çizmelerinin altındaki çakıltaşları tıkırdıyor, yakalarındaki gümüş rozetler ışıldıyor, ellerindeki bambu çubuklar havada sabırsızca ısıklık çalıyordu.

Çeşit çeşit *çubuklular* içindeki insan kalabalığı rayların altında, dar şeritler halindeki gölgelerde uzanmış yatıyordu. İnsanlar güçlkle ve düzensiz aralıklarla soluk alıp veriyor, diledikleri gibi rahat rahat çene çalıyor ve yeşil üniformalar içindeki bu haşmetli insanlara, ağaçların yakın ama ulaşılmaz yeşilliğine, geç kalınmış bir Meleğin Müjdesi duası için çanlarını çalan, uzaktaki küçük bir kilisenin kulesine tembel tembel ve kayıtsızca bakıyorlardı.

“Sevkiyat geliyor,” dedi biri ve herkes ayağa fırlayıp beklemeye başladı. Yük vagonları dönemeçten çıkıyor, tren geri geri geliyordu. Fren yapmak üzereyken dikilen demiryolu memuru eğildi, elini sallayıp düdüğü çaldı. Lokomotif düdüğünü korkunç bir şiddette öttürerek karşılık verip popladı ve tren istasyon boyunca ağır ağır ilerledi. Vagonların demir parmaklıklı küçücük pencerelerinden solgun, çökmüş, sanki mahmur ve perişan insan yüzleri görünüyordu, saçları olan -ki bu, kampta egzotik bir şeydi- korku içindeki kadınlar, adamlar. Vagonlar ağır ağır geçiyor ve pencerelerindeki insanlar suspus olmuş, istasyona bakıyorlardı. O sırada vagonların içinde bir kaynaşma oldu. İnsanlar vagonların tahta duvarlarına vurmaya başladı.

Kulakları sağır eden biçare “Su! Hava!” çığlıkları koptu. Pencerelerden insan yüzleri uzanıyor ve ağızları havayı açgözlüce yutuyordu. İnsanlar birazcık hava alıp pencerelerin önünden çekiliyor, yerlerini başkaları alıyor ve onlar da aynı biçimde çekiliyordu. Çığlıklar ve hırıltılar gitgide yükseliyordu.

Yeşil üniforması diğerlerinden daha fazla gümüş rozetle dolu adam tiksintiyle ağzını büzdü. Sigarasını bir nefes çekip ani bir hareketle fırlattı, evrak çantasını sağ elinden sol eline geçirdi ve *posta* başıyla işaret verdi. *Post*, makineli tüfeğini omzundan yavaş yavaş indirip doğrulttu ve vagonlara seri bir ateş açtı. Bir sessizlik oldu. Bu sırada kamyonlar gelip gelip yanaşıyordu, yanlarına birer tabure koyuldu, adamlar vagonların yanında büyük bir resmiyetle diziliverdi. Elinde evrak çantası olan dev adam elini kaldırdı.

“Kim altın ya da yiyecek dışında herhangi bir şey alacak olursa Reich’in malını çaldığı için kurşuna dizilecek. Anlaşıldı mı? *Verstanden?*”

“*Jawohl!*”¹⁵⁶ diye bağıarak karşılık verildi. İyi niyetle de olsa hep bir ağızdan değil, ayrı ayrı bağırlmıştı.

“*Also loos!*”¹⁵⁷ İş başına!”

Vagonların kapı sürgüleri şakırdadı, vagonlar açıldı. Temiz hava dalgası insanlara adeta zehirli bir gaz gibi çarparak vagonların içine hücum etti. Korkunç sayıda bagajın, her türden valizin, valizciğin, sırt çantasının, bohçanın (eski yaşamlarını kuran, gelecekteki yaşamlarını da başlatacak olan tüm bu eşyalarını yanlarında getirmişlerdi) ağırlığı altında alabildiğine ezilip hırpalanmış insanlar dapdar bir alan içinde sıkış tepiş olmuş, sıcaktan bayılır, boğulur ve diğerlerini boğar haldeydi. Şimdi açık kapılara sokulmuş, kıyıya vurmuş balıklar gibi soluk alıp veriyorlardı.

“Dikkat: vagonlardan eşyalarınızla inin. Her şeyinizi alın. Tüm ıvır zıvırınızı vagonun yanındaki yığına koyun. Paltolarınızı çıkarıp verin. Yaz mevsimindeyiz. Sol tarafa yürüyün. Anlaşıldı mı?”

“Bayım, ne yapacaklar bize?” diye soruyorlardı vagonlardan çakılların üstüne huzursuz ve sarsılmış bir halde atlarken.

“Nereden geliyorsunuz?”

“Sosnowiec, Będzin’den. Bayım, ne yapacaklar?” diye ısrarla tekrar soruyorlardı kendilerine yabancı ve yorgun gözlerimize şevkle bakarak.

“Bilmiyorum, ben Lehçe anlamıyorum.”

Kampın yasası buydu, ölüme giden insanlar son ana dek aldatılırdı. Bu gösterilmesine izin verilen tek merhamet biçimiydi. Dehşet verici bir sıcak vardı. Güneş tam tepeye ulaşmış, hava sıcaktan adeta kızmış ve akışkan hale gelmişti. Gökyüzü adeta tutuşmuş, titreşiyor, hava dalgalanıyor ve ara sıra üstümüze sıcak bir rüzgâr esiyordu. Dudaklarımız artık çatlamıştı, ağızlarımızda dudaklarımızdan sızan kanın tuzlu tadını hissediyorduk. Vücutlarımız güneş altında uzun süre yatmaktan güçsüz ve duyarlılığını yitirmiş haldeydi. Bir şey içebilseydik, ah bir içebilseydik.

Sersemleyip yolunu kaybederek kendine yeni bir yatak arayan nehri andıran rengârenk bir insan dalgası eşyalarını sırtlanmış halde vagonlardan dökülüyordu. Ama daha kendilerine geleden, temiz hava yüzlerine henüz çarpmışken, yeşilin kokusunu henüz içlerine çekmişken ellerinden valizleri kapılıyor, sırtlarından paltoları çıkarılıyor, kadınların çantaları ve şemsiyeleri ellerinden alınıyordu.

---

¹⁵⁶ (Alm.) Tabii, elbette. (ç.n.)

¹⁵⁷ (Alm.) Öyleyse, haydi!

“Bayım, bayım, güneşten koruyor bu, veremem...”

“*Verboten*”¹⁵⁸ diye yüksek sesle hırıliyordu adamlar dişlerinin arasından.

Adamların arkasında bir SS duruyordu, sakın, soğukkanlı ve profesyoneldi.

“*Meine Herrschaften*, hanımlar beyler, eşyalarınızı etrafa saçmayın böyle. Biraz iyi niyet göstermeniz lazım,” diyerek kibarca konuşuyordu ama elindeki kamçıyı da sinirli sinirli büküyordu.

Yeni gelenler geçerken “Tabii, tabii,” diye hep bir ağızdan karşılık veriyor ve vagonlar boyunca daha hızlı yürüyorlardı. O sırada bir kadın çabucak eğilip yerden çantasını alıyordu ki SS’in elindeki kamçı havada bir ıslık çaldı, kadın bir çığlık attı, sendeleyip kalabalığın ayakları altına düştü. Kadının ardından koşan bir çocuk “Anneciğim!” diye ciyakladı, şöyle ufak tefek, pejmürde bir kız çocuğuydu.

Valizlerden, bohçalardan, sırt çantalarından, örtülerden, giysilerden ve daha düşerken açılıp içlerinden rengârenk banknotların, altınların, kol saatlerinin yere saçıldığı çantalardan oluşan eşya yığını büyüyordu. Vagon kapıları önünde ekmek yığınları yükseliyor, içlerinde değişik renklerde marmelat ve reçel olan kavanozlar, jambon ve sucuk paketleri öbek öbek birikiyor, tozşekerler çakılların üstüne saçılıyordu. Tıkabasa insan doldurulmuş kamyonlar, kadınların çocukları için feryat figan ağlayışı ve aniden kendilerini yapayalnız bulan erkeklerin sersem suskunluğu arasında korkunç bir gümbürtüyle oradan ayrılıyordu. Bunlar sağ tarafa yürümüş olanlardı, kampa gidecek genç ve sağlıklı olanlar. Gazdan onlar da kurtulamayacaktı ama önce çalıştırılacaklardı.

Araçlar devasa bir bant üstündeymiş gibi durmaksızın hareket halindeydi. Bir Kızılhaç aracı da sürekli gidip geliyordu. Bu araçta gaz taşınıyordu, insanları zehirledikleri gaz.

Merdivenlerin başındaki Kanada çalışanlarının soluklanacak tek bir anı bile yoktu, gaz odasına gidecekleri kampa gideceklerden ayırıyor ve gaz odasına gidecekleri merdivenlere itip araçlara tikiyorlardı. Her bir araca altmış kişi, üç aşağı beş yukarı.

Kenarda sinekkaydı tıraşıyla genç bir bey, elinde not defteri tutan bir SS duruyor ve her bir araç için defterine çizgi çekiyordu, on altı araç gitti mi bin kişi olmuş demektir, üç aşağı beş yukarı. Bu bey sakın ve titizdi. Hiçbir araç onun bilgisi olmadan ve defterine o çizgiyi çekmeden hareket etmiyordu: *Ordnung muss sein*.¹⁵⁹ Çizgiler binleri buluyor, binler kısaca “Selanik’ten”, “Strasburg’dan”, “Rotterdam’dan” denen tüm o sevkیاتları

¹⁵⁸ (Alm.) Yasak.

¹⁵⁹ (Alm.) Düzen sağlanmalı, düzen şart. (ç.n.)

kapsıyordu. Bugünkü sevkiyata artık kısaca “Będzin” denecekti ama daha sonra bu, “Będzin-Sosnowiec” adıyla anılacaktı. Bu sevkiyatla kampa gelenlere 131 ve 132’yle başlayan numaralar verilecekti. Binli numaralar tabii ama onlara kısaca 131-132 denecekti.

Sevkiyatlar haftalar, aylar, yıllar geçtikçe artıyordu. Savaş bittiğinde, yakılmış insanları sayacaklardı. Sayı dört buçuk milyonu bulacaktı. Savaşın en kanlı muharebesi ve birleşik Almanya’nın en büyük zaferi bu olacaktı. *Ein Reich, ein Volk, ein Führer*¹⁶⁰ ve dört krematoryum. Oświęcim’de ise günde elli bin insanı yakma kapasitesine sahip on altı krematoryum yapılıacaktı. Kamp elektrikli dikenli telleri Vistül Nehri’ne varana dek genişleyecek ve içinde çubuklular giymiş üç yüz bin insan yaşayacaktı, adı da *Verbrecher-Stadt* “Suçlular Kenti” olacaktı. Hayır, insanların sonu gelmeyecekti. Yahudiler yanacaktı, Polonyalılar yanacaktı, Ruslar yanacaktı. Batıdan, güneyden, kıtadan ve adalardan insanlar gelecekti. Çubuklular giymiş insanlar gelecek, yıkılmış Alman kentlerini yeniden inşa edecek, nadasa bırakılmış toprağı sürecekti. O amansız çalışmadan, o sonu gelmez *Bewegung, Bewegung*’dan¹⁶¹ bitap düştüklerinde de gaz odalarının kapıları açılacaktı. Gaz odaları geliştirilecek, daha az masraf çıkarır hale getirilecek, daha kurnazca kamufle edilecekti, haklarında efsaneler dolaşan Dresden’dekiler gibi olacaktı.

Vagonlar artık boşalmıştı. İnce yapılı, çöpür suratlı bir SS vagonların içine sakince göz atıp iğrenerek başını sallıyordu. Bize dönüp vagonların içini işaret edip, “*Rein. Temizleyin!*” dedi.

Bir sıçrayışta vagonlara girdik. Boğulmuş, ayaklar altında çiğnenmiş bebekler, o koca kafalı ve şişkin karınlı, çıplak, küçük yaratıklar insan dışkısı ve yerlere düşmüş kol saatleri arasında sağa sola dağılmış halde öylece duruyordu. Onları, tavuk taşır gibi her bir elimize birkaç tane alarak topladık.

“Araca götürme onları. Kadınlara ver,” dedi SS sigarasını yakarken. Çakmağı tutukluk yapmıştı, hepten çakmağıyla meşguldü.

“Tanrı aşkına, alın şu bebekleri elimden,” diye patladım çünkü kadınlar başlarını omuzları arasına gömerek benden dehşet içinde kaçıyorlardı.

---

¹⁶⁰ (Alm.) Tek devlet, tek halk, tek önder.

¹⁶¹ (Alm.) Hareket, hareket. (ç.n.)

Tanrı'nın adını anmak tuhaf biçimde yersiz kaçmıştı çünkü kadınlar çocuklarıyla birlikte araçlara doğru yürüyorlardı, tek bir istisna olmaksızın tümü. Bunun ne anlama geldiğini hepimiz iyi biliyorduk ve birbirimize hınç ve dehşetle bakıyorduk.

“Ne, almak istemiyor musunuz?” dedi çopur SS adeta şaşkınca bir sitemle, tabancasının kılıfını açmaya davrandı.

“Ateş etmenize gerek yok, ben alırım.”

Kır saçlı, uzun boylu bir hanım bebekleri elimden aldı ve bir an için doğrudan gözlerimin içine baktı.

“Ah çocuğum, çocuğum,” diye fısıldadı gülümseyerek. Çakıllar üstünde sendeleyerek uzaklaştı.

Vagona yaslandım. Çok yorgundum. Biri elimi tutmuş, beni sarsıyordu.

“Gel, sana içecek bir şey vereyim. Kusacak gibisin. *En avant*,¹⁶² rayların altına, hadi gel!”

Öylece bakıyordum, gözlerimin önünde kocaman ve saydam bir yüz ordan oraya zıplıyor, çözülp dağılıyor, neden karardıklarını anlayamadığım kıpırtısız ağaçlarla ve dolup taşan o kalabalıkla birbirine karışıyordu. Gözlerimi sımsıkı yumup yumup açtım, Henri'ydi bu.

“Baksana Henri, biz iyi insanlar mıyız?”

“Niye böyle aptalca bir soru soruyorsun ki şimdi?”

“Baksana dostum, onlar yüzünden burada olmak zorunda kaldığım için bu insanlara karşı hiç anlamlandıramadığım bir öfke kabarıyor içimde. Gaza giden bu insanlara hiç acımıyorum. Ayaklarını bastıkları yer yarılınsın da yerin dibine girsin hepsi. Üstlerine atılıp yumruklayasım geliyor. Bu patolojik bir şey galiba, anlayamıyorum.”

“Aksine, bu normal, tahmin edilebilir bir şey, hesapladıkları bir şey bu. Rampa seni yoruyor, isyan ediyorsun, öfke de en kolay daha güçsüz olana yansıtılır. Hatta öfkeni boşaltman istenen bir şeydir. Sağduyu bu, *compris*?” dedi Fransızca hafif alaycı bir ifadeyle ve rayların alt tarafında rahatça yayıldı. “Bak şu Yunanlara, bunlar rampadan yararlanabiliyor! Ellerine ne geçerse zıkkımlanıyorlar, biri yanımda bir kavanoz marmelat yedi.”

“Sığır. Yarın yarısı ishalden geberecek.”

“Sığır mı? İyi de, bir zamanlar sen de açtın.”

---

¹⁶² (Fr.) Öne, ileri.

“Sığır,” diye tekrarladım inatla. Gözlerimi kapattım, çığlıkları duyuyor, ayağımın altındaki toprağın titreştiğini ve nemli havanın gözkapaklarıma değdiğini hissediyordum. Boğazım kupkuru olmuştu.

İnsanlar hiç durmadan akıyor, araçlar azgın köpekler gibi hırlıyordu. Gözlerimin önünden sürekli vagonlardan çıkarılmış cesetler, ezilip ölmüş çocuklar, cesetlerle üst üste yığılmış sakatlar ve kalabalıklar geçiyordu. Vagonlar sarsıla sarsıla geliyor, bohça, valiz ve sırt çantası yığınları büyüyor, insanlar vagonlardan çıkıyor, güneşe bakıyor, soluk alıp veriyor, su dileniyor ve araçlara binip gidiyorlardı. Yine vagonlar geliyor, yine bir insan seli akıyordu. Görüntüler sanki içimde birbirine karışıyor gibiydi, bu gerçekten oluyor muydu yoksa rüya mı görüyordum, bilmiyorum. Aniden tüm o rampayla, o renkli kalabalıkla birlikte sallanan ağaçların yeşilini görüyordum, burası adeta bir bulvardı! Başımın içinde bir uğultu vardı, kusacağımı hissediyordum.

Henri beni kolumdan tutup sarstı.

“Uyuma, malları yüklemeye gidiyoruz.”

Artık ortalıkta insan kalmamıştı. Son araçlar uzakta, şose yolda kocaman toz bulutları kaldırarak kayıp gidiyordu, tren gitmişti, yakalarındaki gümüş rozetleri ışıldayan SS’ler تنها rampada mağrur mağrur yürüyordu. Cilalı çizmeleri ışıldıyor, tombul yüzleri kırmızı kırmızı parlıyordu. Aralarında bir kadın vardı, en başından beri burada olduğunu ancak o an fark etmiştim. Bu kuru, tahta göğüslü, kemikli bir kadındı. Seyrek, cılız saçlarını dümdüz geriye tarayıp İskandinav topuzu yapmış, ellerini geniş pantolon eteğinin ceplerine sokmuştu. Kurumuş dudaklarına iliştiği, sıçanlara özgü vahşi bir gülümsemeyle rampada bir o köşeye bir bu köşeye yürüyüp duruyordu. Çirkin ve çirkinliğinin farkında olan bir kadının hincıyla kadın güzelliğinden nefret ediyordu. Evet, onu daha önce birkaç kez görmüştüm ve iyi hatırlıyordum, bu, FKL’nin komutanıydı. Buraya kendi kazancını görmek için gelmişti çünkü kadınların bir kısmı araçlardan indirilmişti ve bunlar yürüyerek gidecek olanlardı, kampa gidecek olanlar. Bizim oğlanlar, *zaunadaki* berberler bu kadınların saçlarını kesip başlarını cascavlak yapacak ve bu kadınlar özgürlüğe özgü bir utanç duyduklarında bununla epey eğleneceklerdi.

Malları yüklüyorduk. Kapasitesi geniş, içeriği zengin, ağır valizleri taşıyıp bir gayret araca fırlatıyorduk. Bunlar araçta yığılıyor, sağa sola tepilip sıkıştırılıyor, zevk olsun diye ve içlerinde votka ya da parfüm bulma umuduyla bıçakla ne kadar kesilebilirse kesiliyordu. Bunları bulan hemen oracıkta votkayı içiyor, parfümü üstüne sıkıyordu. Valizlerden biri açıldı, içinden giysiler, gömlekler, kitaplar döküldü. Küçük, ağır bir

paketi kapıp açtım, içinde iki avuç dolusu altın vardı, cep saatleri, bilezikler, yüzükler, kolyeler, pırlantalar...

“*Gib hier,*”¹⁶³ dedi bir SS sakince ve içi altınla, rengârenk yabancı parayla dolu ağzı açık bir çanta uzattı. Çantayı kilitleyip bir subaya verdi, boş bir çanta alıp diğer aracın yanında pusuya yattı. Bu altınlar Reich’a gidecekti.

Hava sıcaktı, korkunç bir sıcaktı bu, adeta kıpırtısız, korlanmış bir sütun halinde tepemizde dikiliyordu. Boğazımız kurumuştı, söylediğimiz her söz boğazımızı acıtıyordu. Ah, bir şeyler içebilseydik. İşi daha çabuk bitirip gölgede dinlenmek için harıl harıl çalışıyorduk. Sonunda yükleme işini bitirmiştik, son araçlar da rampadan ayrılıyordu. Demiryolu üstündeki tüm paket kâğıtlarını bir gayret topladık, buraya ait olmayan, sevkiyatla gelmiş pislikleri “bu iğrençlikten geriye bir iz kalmasın diye” ufak çakıltaşlarının aralarından eşeleyip çıkardık. Son kamyon ağaçların ardında kaybolmuş ve biz dinlenmek, bir şeyler içmek için (Fransız içmek için *posttan* yine bir şey satın alacak mı acaba?) rayların olduğu tarafa -nihayet!- yürümeye başlamıştık ki demiryolu memurunun dönemecin ardından gelen düdüğü duyuldu. Bir tren ağır, çok ağır biçimde yalpalaya yalpalaya geliyordu, lokomotif demiryolu memurunun çaldığı düdüğe şiddetle düdüğü çalarak karşılık verdi. Vagon pencerelerinden iyice açtıkları gözleri alev alev yanan, solgun, çökmüş ve adeta kâğıttan kesilmiş yassı yüzler bakıyordu. Araçlar oradaydı, o sakin bey elinde not defteriyle oradaydı, SS’ler ellerinde altın ve paraları koydukları evrak çantalarıyla kantinden çıktılar. Vagonları açtık.

Hayır, insanın kendine hâkim olması artık mümkün değildi. İnsanların ellerinden valizleri barbarca çekilip alınıyor, paltoları sırtlarından zorla çekiştiriliyordu. Gidin, gidin, geçip gidin buradan. Gidiyorlardı, geçip gidiyorlardı. Erkekler, kadınlar, çocuklar... Bazıları biliyordu.

Bir kadın hızlı hızlı yürüyordu, belli belirsiz ama hararetle bir telaş içindeydi. Üç beş yaşlarında, melek yüzlü, kırmızı, tombul yanaklı küçük bir çocuk ufacık ellerini uzatmış, “Anne! Anne!” diye ağlayarak kadının ardından koşuyor ama ona yetişemiyordu.

“Kadın, alsana şu çocuğunu kucağına!”

“Bayım, o benim çocuğum değil, benim değil bayım!” diyerek histerik bir halde bağıırıyordu kadın, yüzünü elleriyle örtmüş, kaçıyordu. Saklanmak istiyordu, araçla

---

¹⁶³ (Alm.) Ver buraya.

gitmeyecek, yaya gidecekti, yaşayacak olanların arasına karışmak istiyordu. Genç, sağlıklı, güzel bir kadındı, yaşamak istiyordu.

Çocuk avazı çıktığı kadar bağıarak arkasından koşuyordu, “Anne, anne, kaçma!”

“Bu benim çocuğum değil, benim değil, değil!”

Kadın, Sivastopollu bir denizci olan Andrej kendisine koşup yetişinceye dek kaçmıştı. Andrej’in gözleri sıcaktan ve votkadan baygın bakıyordu. Kadına yetişip çevik bir omuz darbesiyle onu yere yıktı, saçlarından yakalayıp tekrar ayağa kaldırdı. Andrej’in yüzü öfkeden adeta çarpılmıştı.

“Siktiğimin Yahudi orospusu seni!” diye bağırdı Rusça. “Kendi çocuğundan kaçarsın, ha! Ben bilirim sana yapacağımı, seni orospu!” Kadını belinden kavrayıp çılgık atmaya yeltenen boğazını pençesiyle ezdi ve ağır bir tahıl çuvalı gibi bir hamlede araca savurdu.

“Al sana! Bunu da al! Kancık seni!” diye bağıarak, çocuğunu da kadının ayaklarının dibine fırlattı.

“*Gut gemacht*,¹⁶⁴ soysuz anneleri işte böyle cezalandırmak lazım,” dedi aracın yanında dikilen SS. “*Gut, gut*¹⁶⁵ Rus.”

“*Molçi!*”¹⁶⁶ diye hırladı Andrej dişlerinin arasından ve vagonlara doğru yürüyüp oradan uzaklaştı. Bir paçavra yığını altına saklanmış matarayı çekip aldı, kapağını çevirip açtı, önce kendi ağzına, sonra da benim ağzıma dayadı. İspirto boğazımı yakmıştı. Başım uğulduyor, bacaklarım bükülüyordu, kusacaktım.

Görünmez bir güç tarafından sürüklenen bir nehir gibi, araçların bulunduğu yöne körlemesine akın eden tüm bu insan dalgası arasında aniden bir kız belirdi. Vagondan çakılların üstüne hafifçe atladı ve çok şaşırılmış bir insan gibi araştıran gözlerle etrafına bakındı.

Açık renk, gür saçları yumuşak bir dalgayla omuzlarına dökülüyordu, başını sabırsızca sallayıp saçlarını savurdu. Ellerini bluzünün üstünde istemsizce gezdirdi, eteğini şöyle bir düzeltti. Bir an öylece dikildi. Bakışlarını nihayet kalabalıktan ayırıp birini arar gibi yüzümüzde gezdirdi. Kızın bakışlarını gayriihtiyari yakalamaya çalıştım, göz göze geldik.

“Baksana, söylesene, bizi nereye götürecekler?”

---

¹⁶⁴ (Alm.) İyi oldu. (ç.n.)

¹⁶⁵ (Alm.) İyi, güzel. (ç.n.)

¹⁶⁶ (Rus.) Kes sesini. (ç.n.)

Kıza bakıyordum. Karşımda açık renk ve harika saçları, güzel göğüsleri, akıllı ve olgun bakışları olan, yazlık patiska bir bluz giymiş genç bir kız duruyordu. Durmuş, doğrudan yüzüme bakıyor ve yanıt vermeme bekliyordu. Bir tarafta gaz odası, ortak, çirkin ve iğrenç bir ölüm vardı. Diğer tarafta ise kamp, cascavlak tıraş edilmiş bir baş, bunaltıcı sıcakta yoğun pamuklu kumaştan Sovyet pantolonu, sıcaktan kızmış, pis kadın bedeninin o mide bulandırıcı, iğrenç kokusu, hayvani bir açlık, insanlık dışı bir çalışma ve yine gaz odası ama bu kez daha çirkin, daha iğrenç, daha korkunçtu. Buraya bir kez giren hiçbir şeyi, kendi küllerini bile postenketta dışına çıkaramayacak, *postenketta* ardındaki yaşama geri dönemeyecekti.

Bileğindeki incecik, altın bileklikli güzel saati görünce “Bunu ne diye getirmiş ki, nasılsa elinden çekip alacaklar,” diye düşündüm ister istemez. Tuška’nın¹⁶⁷ da böyle bir saati vardı ama onunkinin dar, siyah bir kayışı vardı.

“Baksana, söyle hadi.”

Yanıt vermedim. Kız dudaklarını büzdü.

“Anladım,” dedi mağrur bir sesle aşağılayarak. Başını geriye attı ve araçlara doğru cesurca yürüdü. Biri onu durdurmak istedi, adamı cesurca kenara itti ve artık neredeyse dolmuş olan araca dayalı merdivenden koşarak çıktı. Uzaktan bir tek, dalgalanan açık renk, gür saçlarını gördüm. Vagonlara giriyor, ölmüş bebekleri çıkarıyor, bagajları araca fırlatıyordum. Cesetlere dokunuyordum ama içimde kabaran o vahşi korkunun üstesinden bir türlü gelemiyordum. Cesetlerden kaçıyordum kaçmasına ama her yere yayılmışlardı; çakılların üstüne, peronun beton kenarına, vagonlara. Bebekler, çirkin, çıplak kadınlar, bedenleri iki büklüm kasılmış erkekler... Olabildiğince uzağa kaçıyordum. Biri sırtımda sopasını şaklattı, küfürler savuran SS’i göz ucuyla fark ettim, elinden kaçıp kurtuldum ve çubuklular içindeki Kanada grubunun arasına karıştım. Nihayet tekrar rayların altına tırmandım. Güneş iyice ufku üstüne inmiş ve rampayı günbatımının kan kırmızı ışığına bürümüşü. Ağaçların gölgeleri tuhaf biçimlerde uzuyor, insan çılgınlıkları akşamın bu saatlerinde doğaya çöken sessizlik içinde göğe gittikçe daha bir şiddetle, daha bir inatla yükseliyordu.

Kaynaşan rampanın cehennemi tümüyle ancak buradan, rayların altından görülebiliyordu. O sırada, umutsuz bir kucaklaşmayla birbirine sarılmış bir çift yere düştü. Adam parmaklarını kadının bedenine kenetledi, dişleriyle de giysisinden yakaladı. Kadın histerik çılgınlık atıyor, lanet okuyor, küfrediyordu. Neden sonra bir ayak boğazına

---

¹⁶⁷ Borowski’nin, aynı dönemde Auschwitz’in kadınlar bölümünde bulunan nişanlısı Maria Rundo.

basınca sustu, boğulup hırlayarak soluk alıp vermeye başladı. Adamla kadını bir ağaç gibi yarıp birbirinden ayırdılar ve ikisini de araçlara doğru hayvanlar gibi sürüklediler. Kanada grubundan dört adam kocaman, şişmiş bir kadın cesedini taşımaya çalışıyordu. Adamlar zorlanıp kan ter içinde kalıyor, küfrediyor ve rampanın her bir köşesinde köpekler gibi korkunç bir sesle uluyarak debelenen başıboş çocukları yollarından tekmelerle defediyorlardı. Çocukları enselerinden, kafalarından, ellerinden yakalayıp yakalayıp yığının üstüne, kamyonlara fırlatıyorlardı. Dört adam cesedi araca taşımayı beceremedi, başkalarını yardıma çağırıp o et yığınının aracın platformuna elbirliğiyle tıktılar. Tüm rampadan şişip kocaman olmuş cesetler taşınıyordu. Bunların arasına sakatlar, felçliler, boğulmuş ve bayılmış olanlar fırlatılıyordu. Ceset dağı kaynaşıyor, inliyor, uluyordu. Şoför motoru çalıştırdı, araç hareket edip oradan uzaklaştı.

“*Halt! Halt!*” diye bağırdı bir SS uzaktan. “Dur, dur, lanet olasıca!”

Frak giymiş, kolunda bant olan yaşlı bir adamı sürüklüyorlardı. Yaşlı adamın başı çakıllara, taşlara vuruyor, adam bir yandan inliyor, bir yandan da hiç durmadan tekdüze bir sesle, “*Ich will mit dem Herrn Kommandanten sprechen* -Komutanla görüşmek istiyorum-” diyerek feryat ediyordu. Bunu araca götürülünceye kadar yol boyunca inatla tekrarladı. Tekmelenip araca fırlatıldığı sırada bile, “*Ich will mit dem...*” diye hırlıyordu.

“Sakin ol be adam!” diye seslendi genç bir SS yüksek sesle gülererek. “Yarım saat sonra en büyük komutanla görüşüyor olacaksın! Ama ona “*Heil Hitler*” demeyi unutma sakın!”

Diğerleri tek bacağı olmayan küçük bir kızın ellerinden ve tek bacağından tutmuş taşıyordu. Küçük kızın gözyaşları yüzünden süzülüyor, acıyla fısıldıyordu, “Canım acıyor efendim, canım acıyor...” Kızı araca, cesetlerin arasına savurdular. Cesetlerle birlikte diri diri yakılacaktı.

Serin ve yıldızlı bir akşam çöküyordu. Rayların altında uzanmış yatıyorduk, etraf son derece sessizdi. Yüksek direklerin üstünde cılız bir ışık veren lambalar yanıyor, ışık çemberinin dışında zifiri bir karanlık uzanıyordu. İnsan bu karanlığa bir adım atsa ebediyen kayboluyordu. Ama *postlar* etrafı dikkatle gözlüyorlardı. Makineli tüfekleri ateşe hazırды.

“Ayakkabılarını değiştin mi?” diye sordu Henri.

“Hayır.”

“Niye?”

“Tükendim ben, tümüyle tükendim!”

“Daha ilk sevkiyatta mı! Bir de beni düşünsene, Noel’den beri elimden belki bir milyon insan geçti. En kötülerini de Paris yakınlarından gelen sevkiyatlar, insan hep tanıdıklarıyla karşılaşıyor.”

“Ne diyorsun onlara?”

“Yıkanmaya gittiklerini, sonrasında da kampta buluşacağımızı. Sen olsan ne derdin?”

Sustum. İspirto karıştırılmış kahve içiyorduk, biri küçük bir kakao tenekesi açtı, kakaoya tozşeker karıştırdı. Karışımı avuçladık, kakao ağızlarımıza yapıştı. Yine kahve, yine ispirto...

“Henri, neyi bekliyoruz?”

“Bir sevkiyat daha gelecekmiş. Ama belli de değil.”

“Şayet gelirse onu boşaltmaya gitmem. Yapamayacağım.”

“Bittin ha? Nasılmış Kanada, iyi miymiş?!” diyerek güldü Henri neşeyle ve karanlığın içinde kayboldu. Kısa bir süre sonra geri geldi.

“Tamam ama dikkat et de SS seni yakalamasın. Burada otur. Sana ayakkabı bulacağım.”

“Boşver ayakkabıyı.”

Uyumak istiyordum. Gece olmuştu.

Yine *antreten*, yine sevkiyat. Yine karanlığın içinden vagonlar beliriyor, ışık şeridi boyunca geçip karanlıkta kayboluyordu. Rampa küçük ama bir çember biçimindeki ışıklı alan daha da küçüktü. Vagonları bir bir boşaltacaktık. Araçlar bir yerlerden homurdanarak gelip korkutucu derecede kara görünen merdivenlere yanaşıyor, farları ağaçları aydınlatıyordu. *Wasser! Luft!*¹⁶⁸ Yine aynı şey oluyor, aynı filmin geç saatteki gösterimi yapılıyordu, makineli tüfekten seri ateş açtılar, vagonlardan çıt çıkmıyordu. Ama bu kez küçük bir kız vagonun küçük penceresinden beline kadar sarktı ve dengesini kaybedip çakılların üstüne düştü. Sersemlemiş halde kısa bir süre öylece yattı. Nihayet doğruldu ve bir yandan jimnastik yapar gibi kollarını bükmeden sallayıp havayı ağzından sesli sesli ciğerlerine çekerek, bir yandan da tekdüze ve kulak tırmalayıcı bir sesle uluyup daireler çizerek gittikçe daha hızlı, daha hızlı yürümeye başladı. Vagonda havasızlıktan boğulurken aklını yitirmişti. İnsanın sinirini bozuyordu, bir SS koşarak yanına gelip nalçalı çizmesiyle küçük kızın sırtına bir tekme savurdu ve kız yere düştü. SS kızın üstüne

---

¹⁶⁸ (Alm.) Su! Hava!

basıp tabancasını çıkardı, bir kez, sonra bir kez daha ateş etti. Kız hareketsiz kalıncaya dek bacakları yeri tepti durdu. Vagon kapıları açılmaya başladı.

Yine vagonların yanındaydım. Kapıları açılınca vagonlardan yüzümüze sıcak, tatlı bir koku çarptı. Vagonlar kıpırtısız ama üstünde hâlâ buharı tüten insan yığınlarıyla doluydu. İnsanlar sıkış tepiş haldeydi, vücutları korkunç bir halde birbirine girmişti.

Karanlığın içinden beliren bir SS'in "*Ausladen!*"¹⁶⁹ diyen sesi yankılandı. Boynunda seyyar bir ışıldak asılıydı. Vagonun içine ışık tuttu.

"Öyle aptal aptal ne dikilip duruyorsunuz? Boşaltın!" dedi ve elindeki ince sopa sırtlarımızda şakladı.

Bir cesedi kolundan tutunca avucu elime yapıştı. Çığlık atarak elimi hızla çektim ve oradan kaçtım. Kalbim küt küt atıyor, boğazımdaki baskı hissi artıyordu. Birden midem bulandı. Vagonun altına eğilip kustum. Sendeleyerek gizlice rayların altına sokuldum.

Hoş bir serinlik veren rayın üstüne yatmış, kampa döndüğümü, döşeği olmayan ranzamı, gece gaza gitmeyecek yoldaşlarımın arasında çekeceğim o bir parçacık uykuyu hayal ediyordum. Kamp gözüme birden bir huzur koyu gibi göründü. Başkaları sürekli ölüyordu ama sen bir şekilde hâlâ hayattaydın, yiyecek bir şeyler buluyordun, çalışacak gücün vardı, bir vatanın, bir evin, bir kız arkadaşın vardı...

Işıklar korkutucu bir hareketle titreşip parıldıyor ve bulanık, çılgın, sersemlemiş bir insan dalgası bitmek tükenmek bilmeksizin akıyordu. Bu insanlar kampta yeni bir yaşama başlayacaklarını sanıyor ve kendilerini zihnen çetin bir varoluş savaşına hazırlıyorlardı. Birazdan öleceklerini ve giysilerinin kıvrımlarına, dikiş yerlerine, ayakkabılarının topuklarına, vücutlarının gizli köşelerine ihtiyaten sakladıkları o altınlara, paralara, pırlantalara artık ihtiyaçları olmayacağını bilmiyorlardı. Deneyimli, işinin ehli insanlar vücutlarının gizli köşelerini eşeyecek, dillerinin altından altınları, rahimlerinden ve makatlarından pırlantaları bulup çıkaracak, altın dişlerini sökeceklerdi. Bunları, kapakları çivilenip sıkıca kapatılmış sandıklar içinde Berlin'e göndereceklerdi.

SS'lerin kara silüetleri sakince ve mahirce ileri geri hareket ediyordu. Elinde not defteri olan bey defterine son çizgileri çekti, sayıları topladı: on beş bin.

Çok, pek çok araç krematoryuma gitmişti.

İşi bitirmek üzereydiler. Rampaya yayılmış cesetler son araca yükleniyordu, ıvır zıvır çoktan yüklenmişti. Kanada grubundakiler tıkabasa ekmek, marmelat, şeker

---

¹⁶⁹ (Alm.) Boşaltın! (ç.n.)

yüklenmişti, parfüm ve temiz iç çamaşırını kokuyorlardı. Grup kampa geri dönmek üzere uygun adım yürüyüş düzenine geçiyordu. Kapo çay kazanına altınlar, ipekliler ve kahve tıkma işini bitirmek üzereydi. Bunlar kampın kapısındaki wachmanlar içindi, bu sayede komandoyu içeriye, üstlerini arayıp kontrol etmeden alacaklardı. Kamp birkaç gün bu sevkiyattan geçinecekti, bu sevkiyatın domuz pastırmalarını ve sucuklarını, reçellerini ve meyvelerini yiyecek, votkalarını ve likörlerini içecek, iç çamaşırlarıyla gezecek, altınlarıyla ve bohçalarından çıkanlarla ticaret yapacaktı. Siviller kamp dışına, Silezya'ya, Krakov'a ve daha ötelere pek çok şey götürecekti ve evlerinden sigara, yumurta, votka ve mektup getireceklerdi.

Kamp birkaç gün boyunca "Sosnowiec-Będzin" sevkiyatını konuşacaktı. Bu iyi, zengin bir sevkiyattı.

Kampa dönerken yıldızlar sönmeye başlamıştı, gökyüzü gittikçe şeffaflaşıyor, üstümüzde yükseliyor ve gece aydınlanıyordu. Bu açık bir havanın, kavurucu bir günün habercisiydi.

Krematoryumların bacalarından koca koca sütunlar halinde dumanlar çıkıp göğe yükseliyor ve tepede, bir nehir misali akan kocaman, kara bir duman kütlesiyle birleşiyordu. Bu kütle Birkenau üstündeki gökyüzünde Trzebinia'ya doğru çok yavaş ilerliyor ve ormanların ardında gözden kayboluyordu. Sosnowiec sevkiyatı çoktandır yanıyor.

Yolda nöbet değişimine giden makineli tüfekli bir SS birliğiyle karşılaştık. Askerler sıra olmuş, tek bir kitle, tek bir irade halinde omuz omuza yürüyorlardı. "Und morgen die ganze Welt..."¹⁷⁰ diye avaz avaz marş söylüyorlardı.

"Rechts ran! Sağa dön!" diye bir komut geldi sıranın başından.

Birliğin yolundan çekildik.

---

¹⁷⁰ (Alm.) Ve yarın tüm dünya... (Nazi marşı).

THIS WAY FOR THE GAS, LADIES AND GENTLEMEN

All of us walk around naked. The delousing is finally over, and our striped suits are back from the tanks of Cyclone B solution, an efficient killer of lice in clothing and of men in gas chambers. Only the inmates in the blocks cut off from ours by the ‘Spanish goats’* still have nothing to wear. But all the same, all of us walk around naked: the heat is unbearable. The camp has been sealed off tight. Not a single prisoner, not one solitary louse, can sneak through the gate. The labour Kommandos have stopped working. All day, thousands of naked men shuffle up and down the roads, cluster around the squares, or lie against the walls and on top of the roofs. We have been sleeping on plain boards, since our mattresses and blankets are still being disinfected. From the rear blockhouses we have a view of the F.K.L.-*Frauen Konzentration Lager*; there too the delousing is in full swing. Twenty-eight thousand women have been stripped naked and driven out of the barracks. Now they swarm around the large yard between the blockhouses.

The heat rises, the hours are endless. We are without even our usual diversion: the wide roads leading to the crematoria are empty. For several days now, no new transports have come in. Part of ‘Canada’** has been liquidated and detailed to a labour Kommando-one of the very toughest-at Harmenz. For there exists in the camp a special brand of justice based on envy: when the rich and mighty fall, their friends see to it that they fall to the very bottom. And Canada, our Canada, which smells not of maple forests but of French perfume, has amassed great fortunes in diamonds and currency from all over Europe.

Several of us sit on the top bunk, our legs dangling over the edge. We slice the neat loaves of crisp, crunchy bread. It is a bit coarse to the taste, the kind that stays fresh for days. Sent all the way from Warsaw-only a week ago my mother held this white loaf in her hands... dear Lord, dear Lord...

We unwrap the bacon. the onion, we open a can of evaporated milk. Henri, the fat Frenchman, dreams aloud of the French wine brought by the transports from Strasbourg, Paris, Marseille... Sweat streams down his body.

---

* Crossed wooden beams wrapped in barbed wire.

** Canada designated wealth and well-being in the camp. More specifically, it referred to the members of the labour gang, or Kommando who helped to unload the incoming transport of people destined for the gas chambers.

‘Listen, *mon ami*, next time we go up on the loading ramp, I’ll bring you real champagne. You haven’t tried it before, eh?’

‘No. But you’ll never be able to smuggle it through the gate, so stop teasing. Why not try and “organize” some shoes for me instead—you know, the perforated kind, with a double sole, and what about that shirt you promised me long ago?’

‘*Patience, patience*. When the new transports come, I’ll bring all you want. We’ll be going on the ramp again!’

‘And what if there aren’t any more “cremo” transports?’ I say spitefully. ‘Can’t you see how much easier life is becoming around here: no limit on packages, no more beatings? You even write letters home ... One hears all kind of talk, and, dammit, they’ll run out of people!’

‘Stop talking nonsense.’ Henri’s serious fat face moves rhythmically, his mouth is full of sardines. We have been friends for a long time, but I do not even know his last name. ‘Stop talking nonsense,’ he repeats, swallowing with effort. ‘They can’t run out of people, or we’ll starve to death in this blasted camp. All of us live on what they bring.’

‘All? We have our packages...’

‘Sure, you and your friend, and ten other friends of yours. Some of you Poles get packages. But what about us, and the Jews, and the Russkis? And what if we had no food, no “organization” from the transports, do you think you’d be eating those packages of yours in peace? We wouldn’t let you!’

‘You would, you’d starve to death like the Greeks. Around here, whoever has grub, has power.’

‘Anyway, you have enough, we have enough, so why argue?’

Right, why argue? They have enough, I have enough, we eat together and we sleep on the same bunks. Henri slices the bread, he makes a tomato salad. It tastes good with the commissary mustard.

Below us, naked, sweat-drenched men crowd the narrow barracks aisles or lie packed in eights and tens in the lower bunks. Their nude, withered bodies stink of sweat and excrement; their cheeks are hollow. Directly beneath me, in the bottom bunk, lies a rabbi. He has covered his head with a piece of rag tom off a blanket and reads from a Hebrew prayer book (there is no shortage of this type of literature at the camp), wailing loudly, monotonously.

‘Can’t somebody shut him up? He’s been raving as if he’d caught God himself by the feet.’

‘I don’t feel like moving. Let him rave. They’ll take him to the oven that much sooner.’

‘Religion is the opium of the people,’ Henri, who is a Communist and a *rentier*, says sententiously. ‘If they didn’t believe in God and eternal life, they’d have smashed the crematoria long ago.’

‘Why haven’t you done it then?’

The question is rhetorical: the Frenchman ignores it.

‘Idiot,’ he says simply, and stuffs a tomato in his mouth.

Just as we finish our snack, there is a sudden commotion at the door. The Muslims* scurry in fright to the safety of their bunks, a messenger runs into the Block Elder’s shack. The Elder, his face solemn, steps out at once.

‘Canada! *Antreten!* But fast! There’s a transport coming!’

‘Great God!’ yells Henri, jumping off the bunk. He swallows the rest of his tomato, snatches his coat, screams ‘*Raus*’ at the men below, and in a flash is at the door. We can hear a scramble in the other bunks. Canada is leaving for the ramp.

‘Henri, the shoes!’ I call after him.

‘Keine Angst!’ he shouts back, already outside.

I proceed to put away the food. I tie a piece of rope around the suitcase where the onions and the tomatoes from my father’s garden in Warsaw mingle with Portuguese sardines, bacon from Lublin (that’s from my brother), and authentic sweetmeats from Salonica. I tie it all up, pull on my trousers, and slide off the bunk.

‘*Platz!*’ I yell, pushing my way through the Greeks. They step aside. At the door I bump into Henri.

‘*Was ist los?*’

‘Want to come with us on the ramp?’

‘Sure, why not?’

‘Come along then, grab your coat! We’re short of a few men. I’ve already told the Kapo,’ and he shoves me out of the barracks door.

We line up. Someone has marked down our numbers, someone up ahead yells, ‘March, march,’ and now we are running towards the gate, accompanied by the shouts of a multilingual throng that is already being pushed back to the barracks. Not everybody is

---

* ‘Muslims’ was the camp name for a prisoner who had been destroyed physically and spiritually, and who had neither the strength nor the will to go on living – a man ripe for the gas chamber.

lucky enough to be going on the ramp... We have almost reached the gate. *Links, zwei, drei, vier! Mützen ab!* Erect, arms stretched stiffly along our hips, we march past the gate briskly, smartly, almost gracefully. A sleepy S.S. man with a large pad in his hand checks us off, waving us ahead in groups of five.

'Hundert!' he calls after we have all passed.

'Stimmt!' comes a hoarse answer from out front.

We march fast, almost at a run. There are guards all around, young men with automatics. We pass camp II B, then some deserted barracks and a clump of unfamiliar green-apple and pear trees. We cross the circle of watchtowers and, running, burst on to the highway. We have arrived. Just a few more yards. There, surrounded by trees, is the ramp.

A cheerful little station, very much like any other provincial railway stop: a small square framed by tall chestnuts and paved with yellow gravel. Not far off, beside the road, squats a tiny wooden shed, uglier and more flimsy than the ugliest and flimsiest railway shack; farther along lie stacks of old rails, heaps of wooden beams, barracks parts, bricks, paving stones. This is where they load freight for Birkenau: supplies for the construction of the camp, and people for the gas chambers. Trucks drive around, load up lumber, cement, people—a regular daily routine.

And now the guards are being posted along the rails, across the beams, in the green shade of the Silesian chestnuts, to form a tight circle around the ramp. They wipe the sweat from their faces and sip out of their canteens. It is unbearably hot; the sun stands motionless at its zenith.

'Fall out!'

We sit down in the narrow streaks of shade along the stacked rails. The hungry Greeks (several of them managed to come along, God only knows how) rummage underneath the rails. One of them finds some pieces of mildewed bread, another a few half-rotten sardines. They eat.

'Schweinedreck,' spits a young, tall guard with com. coloured hair and dreamy blue eyes. *'For God's sake, any minute you'll have so much food to stuff down your guts, you'll bust!'* He adjusts his gun, wipes his face with a handkerchief.

'Hey you, fatso!' His boot lightly touches Henri's shoulder. *'Pass mal auf, want a drink?'*

'Sure, but I haven't got any marks,' replies the French man with a professional air.

'Schade, too bad.'

‘Come, come, Herr Posten, isn’t my word good enough any more? Haven’t we done business before? How much?’

‘One hundred. *Gemacht?*’

‘*Gemacht.*’

We drink the water, lukewarm and tasteless. It will be paid for by the people who have not yet arrived.

‘Now you be careful,’ says Henri, turning to me. He tosses away the empty bottle. It strikes the rails and bursts into tiny fragments. ‘Don’t take any money, they might be checking. Anyway, who the hell needs money? You’ve got enough to eat. Don’t take suits, either, or they’ll think you’re planning to escape. Just get a shirt, silk only, with a collar. And a vest. And if you find something to drink, don’t bother calling me. I know how to shift for myself, but you watch your step or they’ll let you have it.’

‘Do they beat you up here?’ ‘Naturally. You’ve got to have eyes in your ass. *Arschaugen.*’

Around us sit the Greeks, their jaws working greedily, like huge human insects. They munch on stale lumps of bread. They are restless, wondering what will happen next. The sight of the large beams and the stacks of rails has them worried. They dislike carrying heavy loads.

‘*Was wir arbeiten?*’ they ask.

‘*Niks. Transport kommen, alles Krematorium, compris?*’

‘*Alles verstehen,*’ they answer in crematorium Esperanto. All is well—they will not have to move the heavy rails or carry the beams.

In the meantime, the ramp has become increasingly alive with activity, increasingly noisy. The crews are being divided into those who will open and unload the arriving cattle cars and those who will be posted by the wooden steps. They receive instructions on how to proceed most efficiently. Motorcycles drive up, delivering S.S. officers, bemedalled, glittering with brass, beefy men with highly polished boots and shiny, brutal faces. Some have brought their briefcases, others hold thin, flexible whips. This gives them an air of military readiness and agility. They walk in and out of the commissary—for the miserable little shack by the road serves as their commissary, where in the summer time they drink mineral water, *Studentenquelle*, and where in winter they can warm up with a glass of hot wine. They greet each other in the state-approved way, raising an arm Roman fashion, then shake hands cordially, exchange warm smiles, discuss mail from home, their children,

their families. Some stroll majestically on the ramp. The silver squares on their collars glitter, the gravel crunches under their boots, their bamboo whips snap impatiently.

We lie against the rails in the narrow streaks of shade, breathe unevenly, occasionally exchange a few words in our various tongues, and gaze listlessly at the majestic men in green uniforms, at the green trees, and at the church steeple of a distant village.

‘The transport is coming’ somebody says. We spring to our feet, all eyes turn in one direction. Around the bend, one after another, the cattle cars begin rolling in. The train backs into the station, a conductor leans out, waves his hand, blows a whistle. The locomotive whistles back with a shrieking noise, puffs, the train rolls slowly alongside the ramp. In the tiny, barred windows appear pale, wilted, exhausted human faces, terror-stricken women with tangled hair, unshaven men. They gaze at the station in silence. And then, suddenly, there is a stir inside the cars and a pounding against the wooden boards. ‘Water! Air! ‘-weary, desperate cries.

Heads push through the windows, mouths gasp frantically for air. They draw a few breaths, then disappear; others come in their place. then also disappear. The cries and moans grow louder.

A man in a green uniform covered with more glitter than any of the others jerks his head impatiently, his lips twist in annoyance. He inhales deeply, then with a rapid gesture throws his cigarette away and signals to the guard. The guard removes the automatic from his shoulder, aims, sends a series of shots along the train. All is quiet now. Meanwhile, the trucks have arrived, steps are being drawn up, and the Canada men stand ready at their posts by the train doors. The S.S. officer with the briefcase raises his hand.

‘Whoever takes gold. or anything at all besides food, will be shot for stealing Reich property. Understand? *Verstanden?*’

‘*Jawohl!*’ we answer eagerly.’

‘*Also los!* Begin!’

The bolts crack, the doors fall open. A wave of fresh air rushes inside the train. People... inhumanly crammed, buried under incredible heaps of luggage, suitcases, trunks, packages, crates, bundles of every description (everything that had been their past and was to start their future). Monstrously squeezed together, they have fainted from heat, suffocated, crushed one another. Now they push towards the opened doors, breathing like fish cast out on the sand.

‘Attention! Out, and take your luggage with you! Take out everything. Pile all your stuff near the exits. Yes, your coats too. It is summer. March to the left. Understand?’

‘Sir, what’s going to happen to us?’ They jump from the train on to the gravel, anxious, worn-out.

‘Where are you people from?’

‘Sosnowiec-Będzin. Sir, what’s going to happen to us?’ They repeat the question stubbornly, gazing into our tired eyes.

‘I don’t know, I don’t understand Polish.’ It is the camp law: people going to their death must be deceived to the very end. This is the only permissible form of charity. The heat is tremendous. The sun hangs directly over our heads, the white, hot sky quivers, the air vibrates, an occasional breeze feels like a sizzling blast from a furnace. Our lips are parched, the mouth fills with the salty taste of blood, the body is weak and heavy from lying in the sun. Water!

A huge, multicoloured wave of people loaded down with luggage pours from the train like a blind, mad river trying to find a new bed. But before they have a chance to recover, before they can draw a breath of fresh air and look at the sky, bundles are snatched from their hands, coats ripped off their backs, their purses and umbrellas taken away.

‘But please, sir, it’s for the sun, I cannot...

‘*Verboten!*’ one of us barks through clenched teeth. There is an S.S. man standing behind your back, calm, efficient, watchful.

‘*Meine Herrschaften*, this way, ladies and gentlemen, try not to throw your things around, please. Show some goodwill,’ he says courteously, his restless hands playing with the slender whip.

‘Of course, of course,’ they answer as they pass, and now they walk alongside the train somewhat more cheerfully. A woman reaches down quickly to pick up her handbag. The whip flies, the woman screams, stumbles, and falls under the feet of the surging crowd. Behind her, a child cries in a thin little voice. ‘Mamele!’-a very small girl with tangled black curls.

The heaps grow. Suitcases, bundles, blankets, coats, handbags that open as they fall, spilling coins, gold, watches; mountains of bread pile up at the exits, heaps of marmalade, jams, masses of meat, sausages; sugar spills on the gravel. Trucks, loaded with people, start up with a deafening roar and drive off amidst the wailing and screaming of the women separated from their children, and the stupefied silence of the men left behind.

They are the ones who had been ordered to step to the right-the healthy and the young who will go to the camp. In the end, they too will not escape death, but first they must work.

Trucks leave and return, without interruption, as on a monstrous conveyor belt. A Red Cross van drives back and forth, back and forth, incessantly: it transports the gas that will kill these people. The enormous cross on the hood, red as blood, seems to dissolve in the sun.

The Canada men at the trucks cannot stop for a single moment, even to catch their breath. They shove the people up the steps, pack them in tightly, sixty per truck, more or less. Near by stands a young, cleanshaven 'gentleman', an S.S. officer with a notebook in his hand. For each departing truck he enters a mark; sixteen gone means one thousand people, more or less. The gentleman is calm, precise. No truck can leave without a signal from him, or a mark in his notebook: *Ordnung muss sein*. The marks swell into thousands, the thousands into whole transports, which afterwards we shall simply call 'from Salonia.', 'from Strasbourg', 'from Rotterdam'. This one will be called 'Sosnowiec-Będzin'. The new prisoners from Sosnowiec-Będzin will receive serial numbers 131-2-thousand, of course, though afterwards we shall simply say 131-2, for short.

The transports swell into weeks, months, years. When the war is over, they will count up the marks in their notebooks-all four and a half million of them. The bloodiest battle of the war, the greatest victory of the strong, united Germany. *Ein Reich, ein Volk, ein Fuhrer*-and four crematoria.

The train has been emptied. A thin, pock-marked S.S. man peers inside, shakes his head in disgust and motions to our group, pointing his finger at the door.

'*Rein*. Clean it up!'

We climb inside. In the comers amid human excrement and abandoned wrist-watches lie squashed, trampled infants, naked little monsters with enormous heads and bloated bellies. We carry them out like chickens, holding several in each hand.

'Don't take them to the trucks, pass them on to the women,' says the S.S. man, lighting a cigarette. His cigarette lighter is not working properly; he examines it carefully.

'Take them, for God's sake!' I explode as the women run from me in horror, covering their eyes.

The name of God sounds strangely pointless, since the women and the infants will go on the trucks, every one of them, without exception. We all know what this means, and we look at each other with hate and horror.

‘What, you don’t want to take them?’ asks the pock* marked S.S. man with a note of surprise and reproach in his voice, and reaches for his revolver.

‘You mustn’t shoot, I’ll carry them.’ A tall, grey-haired woman takes the little corpses out of my hands and for an instant gazes straight into my eyes.

‘My poor boy,’ she whispers and smiles at me. Then she walks away, staggering along the path. I lean against the side of the train. I am terribly tired. Someone pulls at my sleeve.

‘*En avant*, to the rails, come on!’

I look up, but the face swims before my eyes, dissolves, huge and transparent, melts into the motionless trees and the sea of people ... I blink rapidly: Henri.

‘Listen, Henri, are we good people?’

‘That’s stupid. Why do you ask?’ ‘You see, my friend, you see, I don’t know why, but I am furious, simply furious with these people-furious because I must be here because of them. I feel no pity. I am not sorry they’re going to the gas chamber. Damn them all! I could throw myself at them, beat them with my fists. It must be pathologic.al, I just can’t understand...’

Ah, on the contrary, it is natural, predictable, calculated. The ramp exhausts you, you rebel-and the easiest way to relieve your hate is to tum against someone weak.er. Why, I’d even call it healthy. It’s simple logic, compris?’ He props himself up comfortably against the heap of rails. ‘Look at the Greeks, they know how to make the best of it! They stuff their bellies with anything they find. One of them has just devoured a full jar of marmalade.’

‘Pigs! Tomorrow half of them will die of the shits.’

‘Pigs? You’ve been hungry.’

‘Pigs!’ I repeat furiously. I close my eyes. The air is filled with ghastly cries, the earth trembles beneath me. I can feel sticky moisture on my eyelids. My throat is completely dry.

The morbid procession streams on and on-trucks growl like mad dogs. I shut my eyes tight, but I can still see corpses dragged from the train, trampled infants, cripples piled on top of the dead, wave after wave... freight cars roll in, the heaps of clothing, suitcases and bundles grow, people climb out, look at the sun, take a few breaths, beg for water, get into the trucks, drive away. And again freight can roll in, again people... The scenes become confused in my mind-I am not sure if all of this is actually happening, or if I am dreaming. There is a humming inside my head; I feel that I must vomit.

Henri tugs at my arm.

‘Don’t sleep, we’re off to load up the loot.’

All the people are gone. In the distance, the last few trucks roll along the road in clouds of dust, the train has left, several S.S. officers promenaded up and down the ramp. The silver glitters on their collars. Their boots shine, their red, beefy faces shine. Among them there is a woman -only now I realize she has been here all along- withered, flat-chested, bony, her thin, colourless hair pulled back’. and tied in a ‘Nordic’ knot; her hands are in the pockets of her wide skirt. With a rat-like, resolute smile glued on her thin lips she sniffs around the corners of the ramp. She detests feminine beauty with the hatred of a woman who is herself repulsive, and knows it. Yes, I have seen her many times before and I know her well: she is the commandant of the F.K.L. She has come to look over the new crop of women, for some of them, instead of going on the trucks, will go on foot-to the concentration camp. There our boys, the barbers from Zauna, will shave their heads and will have a good laugh at their ‘outside world’ modesty.

We proceed to load the loot. We lift huge trunks, heave them on to the trucks. There they are arranged in stacks, packed tightly. Occasionally somebody slashes one open with a knife, for pleasure or in search of vodka and perfume. One of the crates falls open: suits, shirts, books drop out on the ground... I pick up a small, heavy package. I unwrap it-gold, about two handfuls, bracelets, rings, brooches, diamonds...

‘*Gib hier,*’ an S.S. man says calmly, holding up his brief case already full of gold and colourful foreign currency. He locks the case, hands it to an officer, takes another, an empty one, and stands by the next truck, waiting. The gold will go to the Reich.

It is hot, terribly hot. Our throats are dry, each word hurts. Anything for a sip of water! Faster, faster, so that it is over, so that we may rest. At last we are done, all the trucks have gone. Now we swiftly dean up the remaining dirt: there must be ‘no trace left of the Schweinerei’. But just as the last truck disappears behind the trees and we walk, finally, to rest in the shade, a shrill whistle sounds around the bend. Slowly, terribly slowly, a train rolls in, the engine whistles back with a deafening shriek. Again weary, pale faces at the windows, flat as though cut out of paper, with huge, feverishly burning eyes. Already trucks are pulling up, already the composed gentleman with the notebook is at his post, and the S.S. men emerge from the commissary carrying briefcases for the gold and money. We unseal the train doors.

It is impossible to control oneself any longer. Brutally we tear suitcases from their hands, impatiently pull off

their coats. Go on, go on, vanish! They go, they vanish. Men, women, children. Some of them know.

Here is a woman-she walks quickly, but tries to appear calm. A small child with a pink cherub's face runs after her and, unable to keep up, stretches out his little arms and cries: 'Mama! Mama!'

'Pick up your child, woman!'

'It's not mine, sir, not mine!' she shouts hysterically and runs on, covering her face with her hands. She wants to hide, she wants to reach those who will not ride the trucks, those who will go on foot, those who will stay alive. She is young, healthy, good-looking, she wants to live.

But the child runs after her, wailing loudly: 'Mama, mama, don't leave me!'

'It's not mine, not mine, no!'

Andrei, a sailor from Sevastopol, grabs hold of her. His eyes are glassy from vodka and the heat. With one powerful blow he knocks her off her feet, then, as she falls, takes her by the hair and pulls her up again. His face twitches with rage.

'Ah, you bloody Jewess! So you're running from your own child! I'll show you, you whore!' His huge hand chokes her, he lifts her in the air and heaves her on to the truck like a heavy sack of grain.

'Here! And take this with you, bitch!' and he throws the child at her feet.

'*Gut gemacht*, good work. That's the way to deal with degenerate mothers,' says the S.S. man standing at the foot of the truck. '*Gut, gut, Russki.*'

'Shut your mouth,' growls Andrei through clenched teeth, and walks away. From under a pile of rags he pulls out a canteen, unscrews the cork, takes a few deep swallows, passes it to me. The strong vodka burns the throat. My head swims, my legs are shaky, again I feel like throwing up.

And suddenly, above the teeming crowd pushing forward like a river driven by an unseen power, a girl appears. She descends lightly from the train, hops on to the gravel, looks around inquiringly, as if somewhat surprised. Her soft, blonde hair has fallen on her shoulders in a torrent, she throws it back impatiently. With a natural gesture she runs her hands down her blouse, casually straightens her skin. She stands like this for an instant, gazing at the crowd, then turns and with a gliding look examines our faces, as though searching for someone. Unknowingly, I continue to stare at her, until our eyes meet.

'Listen, tell me, where are they taking us?'

I look at her without saying a word. Here, standing before me, is a girl, a girl with enchanting blonde hair, with beautiful breasts, wearing a little cotton blouse, a girl with a wise, mature look in her eyes. Here she stands, gazing straight into my face, waiting. And over there is the gas chamber: communal death, disgusting and ugly. And over in the other direction is the concentration camp: the shaved head, the heavy Soviet trousers in sweltering heat, the sickening, stale odour of dirty, damp female bodies, the animal hunger, the inhuman labour, and later the same gas chamber, only an even more hideous, more terrible death...

Why did she bring it? I think to myself, noticing a lovely gold watch on her delicate wrist. They'll take it away from her anyway.

'Listen, tell me,' she repeats.

I remain silent. Her lips tighten.

'I know,' she says with a shade of proud contempt in her voice, tossing her head. She walks off resolutely in the direction of the trucks. Someone tries to stop her; she boldly pushes him aside and runs up the steps. In the distance I can only catch a glimpse of her blonde hair flying in the breeze.

I go back inside the train; I carry out dead infants; I unload luggage. I touch corpses, but I cannot overcome the mounting, uncontrollable terror. I try to escape from the corpses, but they are everywhere: lined up on the gravel, on the cement edge of the ramp, inside the cattle cars. Babies, hideous naked women, men twisted by convulsions. I run off as far as I can go, but immediately a whip slashes across my back. Out of the corner of my eye I see an S.S. man, swearing profusely. I stagger forward and run, lose myself in the Canada group. Now, at last, I can once more rest against the stack of rails. The sun has leaned low over the horizon and illuminates the ramp with a reddish glow; the shadows of the trees have become elongated, ghostlike. In the silence that settles over nature at this time of day, the human cries seem to rise all the way to the sky.

Only from this distance does one have a full view of the inferno on the teeming ramp. I see a pair of human beings who have fallen to the ground locked in a last desperate embrace. The man has dug his fingers into the woman's flesh and has caught her clothing with his teeth. She screams hysterically, swears, cries, until at last a large boot comes down over her throat and she is silent. They are pulled apart and dragged like cattle to the truck. I see four Canada men lugging a corpse: a huge, swollen female corpse. Cursing, dripping wet from the strain, they kick out of their way some stray children who have been running all over the ramp, howling like dogs. The men pick them up by the collars,

heads, arms, and toss them inside the trucks, on top of the heaps. The four men have trouble lifting the fat corpse on to the car, they call others for help, and all together they hoist up the mound of meat. Big, swollen, puffed-up corpses are being collected from all over the ramp; on top of them are piled the invalids, the smothered, the sick, the unconscious. The heap seethes,

howls, groans. The driver starts the motor, the truck begins rolling.

‘Halt! Halt!’ an S.S. man yells after them. ‘Stop, damn you!’

They are dragging to the truck an old man wearing tails and a band around his arm. His head knocks against the gravel and pavement; he moans and wails in an uninterrupted monotone: ‘*Ich will mit dem Herrn Kommandanten sprechen*-I wish to speak with the commandant...’ With senile stubbornness he keeps repeating these words all the way. Thrown on the truck, trampled by others, choked, he still wails: ‘*Ich will mit dem...*’

‘Look here, old man!’ a young S.S. man calls, laughing jovially. ‘In half an hour you’ll be talking with the top commandant! Only don’t forget to greet him with a *Heil Hitler!*’

Several other men are carrying a small girl with only one leg. They hold her by the arms and the one leg. Tears are running down her face and she whispers faintly: ‘Sir, it hurts, it hurts...’ They throw her on the truck on top of the corpses. She will burn alive along with them.

The evening has come, cool and clear. The stars are out. We lie against the rails. It is incredibly quiet. Anaemic bulbs hang from the top of the high lamp-posts; beyond the circle of light stretches an impenetrable darkness. Just one step, and a man could vanish for ever. But the guards are watching, their automatics ready.

‘Did you get the shoes?’ asks Henri.

‘No.’

‘Why?’

‘My God, man, I am finished, absolutely finished!’

‘So soon? After only two transports? Just look at me, I ... since Christmas, at least a million people have passed through my hands. The worst of all are the transports from around Paris-one is always bumping into friends.’

‘And what do you say to them?’

‘That first they will have a bath, and later we’ll meet at the camp. What would you say?’

I do not answer. We drink coffee with vodka; somebody opens a tin of cocoa and mixes it with sugar. We scoop it up by the handful, the cocoa sticks to the lips. Again coffee, again vodka.

‘Henri, what are we waiting for?’

‘There’ll be another transport.’

‘I’m not going to unload it! I can’t take any more.’

‘So, it’s got you down? Canada is nice, eh?’ Henri grins indulgently and disappears into the darkness. In a moment he is back again.

‘All right. Just sit here quietly and don’t let an S.S. man see you. I’ll try to find you your shoes.’

‘Just leave me alone. Never mind the shoes.’ I want to sleep. It is very late.

Another whistle, another transport. Freight cars emerge out of the darkness, pass under the lamp-posts, and again vanish in the night. The ramp is small, but the circle of lights is smaller. The unloading will have to be done gradually. Somewhere the trucks are growling. They back up against the steps, black, ghostlike, their searchlights flash across the trees. *Wasser! Luft!* The same all over again, like a late showing of the same film: a volley of shots, the train falls silent. Only this time a little girl pushes herself halfway through the small window and, losing her balance, falls out on to the gravel. Stunned, she lies still for a moment, then stands up and begins walking around in a circle, faster and faster, waving her rigid arms in the air, breathing loudly and spasmodically, whining in a faint voice. Her mind has given way in the inferno inside the train. The whining is hard on the nerves: an S.S. man approaches calmly, his heavy boot strikes between her shoulders. She falls. Holding her down with his foot, he draws his revolver, fires once, then again. She remains face down, kicking the gravel with her feet, until she stiffens. They proceed to unseal the train.

I am back on the ramp, standing by the doors. A warm, sickening smell gushes from inside. The mountain of people filling the car almost halfway up to the ceiling is motionless, horribly tangled, but still steaming.

‘*Ausladen!*’ comes the command. An S.S. man steps out from the darkness. Across his chest hangs a portable searchlight. He throws a stream of light inside.

‘Why are you standing about like sheep? Start unloading!’ His whip flies and falls across our backs. I seize a corpse by the hand; the fingers close tightly around mine. I pull back with a shriek and stagger away. My heart pounds, jumps up to my throat. I can no

longer control the nausea. Hunched under the train I begin to vomit. Then, like a drunk, I weave over to the stack of rails.

I lie against the cool, kind metal and dream about returning to the camp, about my bunk, on which there is no mattress, about sleep among comrades who are not going to the gas tonight. Suddenly I see the camp as a haven of peace. It is true, others may be dying, but one is somehow still alive, one has enough food, enough strength to work...

The lights on the ramp flicker with a spectral glow, the wave of people-feverish, agitated, stupefied people-flows on and on, endlessly. They think that now they will have to face a new life in the camp, and they prepare themselves emotionally for the hard struggle ahead. They do not know that in just a few moments they will die, that the gold, money, and diamonds which they have so prudently hidden in their clothing and on their bodies are now useless to them. Experienced professionals will probe into every recess of their flesh, will pull the gold from under the tongue and the diamonds from the uterus and the colon. They will rip out gold

teeth. In tightly sealed crates they will ship them to Berlin. The S.S. men's black figures move about, dignified, businesslike. The gentleman with the notebook puts down his final marks, rounds out the figures: fifteen thousand.

Many, very many, trucks have been driven to the crematoria today.

It is almost over. The dead are being cleared off the ramp and piled into the last truck. The Canada men, weighed down under a load of bread, marmalade and sugar, and smelling of perfume and fresh linen, line up to go. For several days the entire camp will live off this transport. For several days the entire camp will talk about 'Sosnowiec-Będzin'. 'Sosnowiec-Będzin' was a good, rich transport.

The stars are already beginning to pale as we walk back to the camp. The sky grows translucent and opens high above our heads-it is getting light.

Great columns of smoke rise from the crematoria and merge up above into a huge black river which very slowly floats across the sky over Birkenau and disappears beyond the forests in the direction of Trzebinia. The 'Sosnowiec-Będzin' transport is already burning.

We see a heavily armed S.S. detachment on its way to change guard. The men march briskly, in step, shoulder to shoulder, one mass, one will.

'Und morgen die ganze Welt...' they sing at the top of their lungs.

'Rechts ran! To the right march!' snaps a command from up front. We move out of their way.

İngilizceden Türkçeye Çevirisi

BÖYLE BUYURUN GAZ'A, BAYANLAR BAYLAR

Hepimiz çırılçıplak dolaşıyoruz. Nihayet, bit-temizliği sona eriyor ve çubuklu giysilerimiz, Siklon B çözeltisiyle dolu tanklardan geri geliyor- Siklon B, giysilerdeki bitler ve gaz odalarındaki insanlar için gayet etkin bir öldürücüdür. Yalnız, “İspanyol keçileri”yle* bizimkilerden ayrılan bloklarda kalanların hâlâ giyecek bir şeyleri yok. Bizim giysiler geldi artık, ama yine de çıplak geziyoruz, sıcak dayanılır gibi değil. Kamp sıkı sıkı kapatılmıştır. Kapılardan dışarı ne bir mahpus sızabilir ne de tek başına bir bit. İş Komandoları çalışmayı bıraktılar. Bütün gün boyunca, binlerce çıplak adam yollarda voltalıyor, alanlarda kümeleşiyor, duvarlara yaslanıyor ya da damların üstünde yatıyor. Kuru tahtada uyuyoruz, çünkü döşeklerimiz ve battaniyelerimiz hâlâ dezenfekte edilecek. Gerideki bloklardan F.K.L. -*Frauen Konzentration Lager*- görünüyor; orada da bit-kıyımı tam yol devam etmekte. Yirmisekiz bin kadın çırılçıplak soyulmuş ve barakaların dışına çıkarılmış. Blokların arasındaki geniş avluda kaynaşıyorlar.

Sıcak artıyor, saatlerin de sonu gelmek bilmiyor. Olağan uğraşımız bile yok: Krematoryumlara giden geniş yollar bomboş. Kaç gündür yeni ulaşım gelmedi. Kanada'nın** bir bölümünü kaldırdılar ve Harmenz'deki bir iş Komandosuna bağladılar – en zorlu ekiplerden biri bu. Kampta kıskançlığa dayanan özel bir adalet türü vardır: Zengin ve güçlüler bir kez düşmeye görsün, arkadaşları en dibe kadar gitmeleri için ellerinden geleni esirgemezler. Eh, akça ağaç ormanları yerine Fransız parfümü kokan Kanada, bizim Kanada'mız da, bütün Avrupa'dan az mı elmas ve para topladı.

Birkaçımız en üst ranzada oturuyoruz, bacaklarımızı kenardan sarkıtmışız. Çıtır çıtır, gevrek ekmek somunlarını dilimliyoruz. Tadı biraz bozuk, hani o kolay bayatlamayan ekmeklerden. Ta Varşova'dan gönderilmiş daha bir hafta önce, bu beyaz somun annemin elimdeydi... Tanrım, Tanrım...

Domuz pastırmasını, soğanı kağıttan çıkarıyor, bir de yoğutulmuş süt tenekesi açıyoruz. Henri, şişman Fransız, Strasburg, Paris, Marsilya ulaşımalarında gelen Fransız şaraplarını yüksek sesle hayalliyor... Vücutundan habire terler akıyor, bir yandan.

---

* Dikenli tele sarılmış çapraz kalası kalaslar.

** "Kanada", kampta servet ve rahatlık anlamına gelir. Daha özel olarak da, gaz odalarına gönderilmek üzere ulaşım kabileleri geldikçe, insan trenlerini boşaltmaya yardım eden bir iş ekibinin ya da Komandosunun üyelerini anlatır.

“Dinle, *mon ami*, [dostum] rampaya bir daha gidişimizde sana sahici şampanya getireceğim. Demek hiç içmedin?”

“Hayır içmedim. Ama kapıdan nasılsa sokamazsın, dalga geçmeyi bırak. Onun yerine, niçin bana bir çift ayakkabı 'örgüt'lemiyorsun - şu, üstü delik delik, çift kat pençeli olanlardan; hem bana çoktandır söz verdiğin gömlek nerede?”

“*Patience*, [sabır] *patience*. Yeni ulaşım gelince bütün istediklerini getireceğim. Yine rampaya gideceğiz.”

“Ya bir daha 'kremo' ulaşımı olmazsa?” diyorum yazıklanarak. “Görmüyor musun, hayat ne kadar kolaylaştı burada: gelen paketlere artık sınır konmuyor, dayak da yok. Eve mektup bile yazabiliyorsun... İnsan, her çeşit konuşmalar duyuyor; kahrolası, adamlar tükenecek!”

“Saçmalama.” Henri'nin ciddi yüzü ritmik hareketler yapıyor, ağzı sardalya dolu. Uzun zamandır arkadaşız, ama soyadını bile bilmiyorum. Büyük bir çabala lokmasını yutarak, “Saçmalama” diye tekrarlıyor, “Adamlar bitmez, yoksa biz bu batasıca kampta açıktan gebeririz. Hepimiz onların getirdikleriyle geçiniyoruz.”

“Yalnız onlar mı? Paketlerimiz de var ya...”

“Elbette var. Senin var, arkadaşının var, daha on kişinin var. Polakların bazılarında paket geliyor. Ama bizler, Yahudiler, Ruskiler? Ulaşımardan yiyecek yürütemesek, 'örgüt'leyemesek, siz o paketlerinizi rahat rahat ziftlenebilir misiniz sanıyorsunuz? Bırakmazdık ki!”

“Bırakırdınız bal gibi - Yunanlılar nasıl açlıktan geberiyorlarsa, siz de geberirdiniz. Burada kim yolunu bulursa, kuvvet onda.”

“Boş ver. Sizin de var, bizim de var, niye kavga edelim?”

Doğru niye kavga edelim. Onların yeterince yiyeceği var, be- nim de var, beraber yemek yiyoruz, aynı ranzalarda yatıyoruz. Henri ekmek kesiyor. Bir de domates salatası yapıyor. Kantinin hardalıyla öyle lezzetli oluyor ki.

Altımızda, barakanın daracık geçitlerini tere batmış adamlar dol- duruyor ya da aşağı ranzalarda sekizer onar yatıyorlar. Çıplak, erimiş vücutları ter ve bok kokuyor; avurtları çökük. Tam benim altımda, dip ranzada bir haham uzanmış. Başını bir battaniye parçasıyla örtülü, ağlaya ağlaya monoton bir sesle İbranice bir dua kitabı okuyor (kampta bu tür kitaptan bol şey yok).

“Biri şunu sustursa yahu. Tanrı'yı paçasından yakalamış gibi sayıklayıp duruyor.”

“Kımıldamak canım istemiyor ki. Bırak sayıklasın. Böyle yaparsa, fırına daha çabuk alırlar, fena mı?”

Komünist ve *rentier* olan Henri, bilgece bir edayla “Din halkın afyonudur” diyor. “Tanrı'ya ve ahrete inanmasalar, fırınları çoktan yıkarlardı.”

“Peki öyleyse siz niye yıkmadınız?”

Soru iyi oturdu, Fransız boş veriyor. Yalnızca, “Budala” diyor ve ağzına bir domates tikiyor.

Tam kestirirken, kapıda ansızın bir hareket. Müslümanlar* telaşla ranzalarına sığınıyorlar. Bir haberci koşarak Baraka Kıdemlisinin yatağına gelip, birşeyler söylüyor. Kıdemli asık suratla hemen yerinden fırlıyor.

“Kanada! *Antreten!* [Sıraya gir] Ama çabuk olun! Ulaşım var!”

Henri, “Hey koca Tanrı!” diye bağırıp ranzadan atlıyor. Domatesinin kalanını yuttuğu gibi ceketini kaparak aşağıdakilere haykırıyor: “*Raus*, [Okso; fırla]” göz açıp kapayıncaya kadar kapıda. Öteki ranzalardan da gürültüler yükseliyor. Kanada rampaya gitmeye hazır.

“Henri, ayakkabılar!” Arkasından sesleniyorum.

“*Keine Angst!* [merak etme]” Haykırarak cevap veriyor, dışarı çıktı bile.

Yiyecekleri kaldırmaya girişiyorum. İçinde, Varşova'daki babamın bahçesinden gelen soğanlarla domateslerin, Portekiz sardalyaları, Lublin jambonu (ağabeyim göndermiş) ve Selâniğin sahici tütsülenmiş koç yumurtalarıyla karıştığı bavulumu cepeçevre bir iple bağlıyorum. Pantolonumu ayağıma geçirip ranzadan aşağı kayıyorum.

“*Platz!* [yer]” Bağırarak, bana yol açmaları için Yunanlıları itekliyorum. Kapıda Henri'ye tosladım.

“*Was ist los?* [Ne var]”

“Bizimle rampaya gelmek ister misin?”

“Elbette, neden olmasın?”

“Öyleyse, al ceketini! Birkaç kişi eksikimiz var. Kapo'ya söyledimdi zaten” ve beni kapıdan dışarı itiyor.

Diziliyoruz. Biri numaralarımızı yazıyor. Baş taraftan biri haykırıyor, “Marş marş,” kapıya doğru koşuyoruz - kalabalığın her halden bağırma çağrımları - ama, gerisin geriye barakalarına sokuldular bile. Herkes rampaya gidecek kadar kismetli olamaz ki... Neredeyse kapıya vardık. *Links, zwei, drei, vier!* [Sol, iki, üç, dört] Vücutlarımız dimdik,

---

* Kampta bedence ve ruhça yıpranmış mahpuslara Müslüman denir, bunların yaşamaya devam edecek ne güçleri ne de iradeleri kalmıştır – tam, gaz odalık olmuşlardır, yani.

kollarımız bükülmeden kalçalarımızı yanına uzanmış, çabuk çabuk kapıdan geçiyoruz; iyi, adeta zarif bir yürüyüş. Elinde koca bir tomar kağıt, uykulu bir S.S. bizi sayıyor, beşer beşer ileri gönderiyor.

Hepimiz geçtikten sonra, “*Hundert!* [yüz]” diyor.

“*Stimmt!* [tamam]” önden boğuk bir ses yanıtıyor onu.

Hızlı yürüyoruz, koşar adım. Her yanda muhafızlar var, otomatiklerini kucaklamış genç adamlar. II B Kampını geçiyoruz, sonra terkedilmiş barakalar ve gözlerimizin alışık olmadığı yeşil bir küme elma, armut ağaçları. Çepeçevre dizilmiş nöbetçi kulelerini geçtik ve koşarak yola çıktık. Geliyoruz işte. Birkaç metre kaldı. Rampa orada, ağaçların arasında.

Sevimli küçük bir istasyon, herhangi bir taşra durağından farksız; yüksek kestane ağaçlarının çevrelediği ufak bir alan, yer sarı çakıllarla kaplı. Az ötede, yolun kenarında küçücük bir tahta kulübe; demiryolu barınaklarının hiç bu kadar çirkin ve entipüfteni yoktur; ileride eski raylar, kalaslar, baraka parçaları, tuğlalar, döşeme taşları öbek öbek yığılmış.

Birkenau için buradan malzeme yükleniyor: kampa levazım. gaz odalarına insan. Kamyonlar gelir gider, kereste, çimento, insan yüklerler -hergün tekrarlanan düzenli bir iş.

Muhafızlar raylar boyunca, kirişlerin oraya, Silezya kestanelerinin yeşil gölgelerine yayılıyorlar, rampayı sıkı bir çember aldılar. Suratlarından akan terleri siliyor ve mataralarını kafalarına dikiyorlar. Sıcak dayanılır gibi değil; güneş ta tepede hiç kımıldamadan duruyor.

“Çök!”

Ray istiflerinin yanısıra daracık gölgeler var, oraya oturuyoruz. Aç Yunanlılar (Birkaçı gelmiş, Tanrı bilir nasılsa) rayların altını karıştırıyor. Biri küflü bir ekmek parçası buluyor, biri de yarıyarıya çürümüş bir iki sardalya. Yiyorlar.

“*Schweinedreck*, [domuz boku]” uzun boylu, mısır püskülü saçları ve hülyalı mavi gözleri olan genç bir muhafız yere tükürüyor. “Tanrı aşkına; birazdan barsaklarınıza doldurmak için öyle çok yiyeceğiniz olacak ki, patlayacaksınız!” Tüfeğinkayışını düzeltip yüzünü bir mendille siliyor.

“Hey şişko!” Postalı hafifçe Henri'nin omuzuna dokunuyor. “*Pass mal auf*, su içmek ister misin?”

“Tabii, ama Markım yok.” Fransız profesyonel bir havayla cevap veriyor.

“*Schade*, çok kötü.”

“Hadi hadi, Bay Posten, benim sözüm yetmiyor mu artık? Şimdiye kadar hiç mi iş yapmadık? Kaça?”

“Yüz. *Gemacht?* [oldu]”

“*Gemacht.*”

Suyu içiyoruz, ılık ve tatsız. Parasını, buraya daha gelmemiş olan insanlar ödeyecek.

Henri bana dönerek, “Şimdi gözünü aç” diyor. Boş şişeyi fırlatıp attı. Şişe raylara çarpıyor, paramparça. “Para alayım deme sakın, kontrol edebilirler. Hem, para neyine yarar? Yeterince yiyeceğin var. Elbise de alma, yoksa kaçmayı tasarladığını sanırlar. Yalnız kendine bir gömlek bul, ipekli olsun, yakayla birlikte. Bir de yelek. Eline içecek bir şey geçerse, zahmet edip beni çağdırmaya kalkma. Ben yolumu bulurum. Aman ayağını denk al, yoksa ayvayı yersin.”

“Burada adam döverler mi?”

“Elbette. Kışında gözlerin olmalı. *Archaugen.* [göt gözü]”

Etrafımızda Yunanlılar oturuyor, çeneleri doymak bilmezcesine işlemekte, kocaman insan-böcekler gibi. Kokuşmuş ekmek parçaları geveliyorlar. Huzursuzlar, bundan sonra ne olacak diye merak içindeler. Koca koca kirişleri ve ray yığınlarını görünce gözleri korkmuş. Ağır yük taşımaktan hiç hoşlanmıyorlar.

“*Was wir arbeiten?* [Ne iş yapacağız]” diye soruyorlar.

“*Niks. Transport kommen, alles Krematorium, compris?* [Hiç. Ulaşım gelir, hepsi Krematorium [a], anladın mı [Fransızca]]”

“*Alles verstehen.* [Herşey anlaşıldı]” Krematorium Esperantosuyla cevap veriyorlar. Âlâ o ağır rayları oynatmak ya da kalasları taşımak zorunda olmayacaklar.

Bu arada, rampa gittikçe hareketleniyor, canlanıyor; gürültü git- tikçe artıyor. Beklenen hayvan vagonlarını açıp boşaltacak ve tahta merdivenlerden gidecek takımlar ayrılıyor. En etkin biçimde çalışmalarını için kendilerine talimatlar veriliyor. Motorsikletler geliyor, S.S. subayları getiriyorlar: madalyaları, rütbe işaretleri pırıl pırıl, deri çizmeleri iyice cilalanmış, sert yüzleri parlayan, güçlü kuvvetli adamlar. Bazılarının elinde çantalar var, bazılarında da ince, esnek kamçılar. Bu, onlara herşeye hazır ve çevik bir hava veriyor. Kantine girip, çıkıyorlar - yolun kenarındaki çirkin kulübe onların kantini; yazın burada maden suyu içerler. *Studentenquelle* [Öğrenci pınarı] ve kışın da sıcak bir bardak şarapla içlerini ısıtırlar. Devletçe konulan usule uygun biçimde, kollarını Romalılar gibi kaldırarak birbirlerini selamlıyorlar, sonra içtenlikle el sıkışıyor, sıcak gülümsemelerle, evlerinden gelen mektupları, çocuklarını, ailelerini konuşuyorlar. Bazıları rampanın üstünde, ihtişamla bir aşağı bir yukarı geziniyor. Yakalarındaki gümüş kareler ışı ışı.

Çizmelerinin altında çakıllar hışırdıyor, bambu kırbaçlarını sabırsızlıkla hafiften şaklatıyorlar.

Biz raylara yaslanarak dar gölge şeritlerine uzanmışız, düzensiz aralıklarla nefes alıyoruz; arasıra çeşitli dillerde bir iki söz geçiyor aramızda ve yeşil uniformalar giymiş bu anlı şanlı adamları, yeşil ağaçları ve uzaktaki bir köyün kilise kulesini dalgın gözlerle seyrediyoruz.

“Ulaşım geliyor” dedi, biri. Ayağa fırlıyoruz, bütün gözler aynı yöne çevrilmiş. Dönemeçten, ardarda hayvan vagonları sökün ediyor. Tren manevra yapıp geri geri istasyona giriyor. Bir kondöktör dışarı sarkıp elini sallıyor, düdüğünü öttürüyor. Lokomotif cırtlak bir düdükle karşılık vererek poflaya poflaya rampaya yanaşıyor. Demir parmaklıklı ufacık pencerelerden solgun, zayıf, bitkin insan yüzleri görünüyor; saçları darmadağın, korku içinde kadınlar, traşsız erkekler. İstasyona sessiz sessiz bakıyorlar. Sonra, aniden vagonların içinde bir kaynaşma ve tahta kapıları yumruklama başlıyor.

“Su! Hava!” - bitik, umutsuz çığlıklar.

Başlar pencerelere sokuluyor, ağızlar hava yutmak için açılıp, kapanıyor. Bir iki nefes çekiyor, sonra kayboluyorlar; yerlerine başkaları geliyor, onlar da kayboluyorlar. Çığlıklar ve inlemeler artıyor.

Rütbe işaretleri ötekilerden daha kalabalık yeşil üniformalı bir adam, başını sabırsızlıkla sallıyor ve dudaklarını kızgınlıkla buruşturuyor. Sigarasından derin bir nefes çektikten sonra, ansızın atıp muhafıza işaret ediyor. Muhafız otomatik tüfeğini omuzluyor, tren boyunca bir sürü kurşun sıkıyor. Herkes sustu, şimdi. Bu sırada kamyonlar geldi, basamaklar kondu. Kanada adamları vagon kapılarının önünde yerlerini aldılar. Çantalı S.S. subayı elini kaldırıyor.

“Her kim altın alırsa ya da yiyecekten başka bir şey alırsa, *Reich* [Devlet] malını çaldığı için kurşuna dizilecektir. Anlaşıldı mı? *Verstanden?*”

“*Jawohl!* [Başüstüne]” bir ağızdan karşılık veriyoruz.

“*Also los!* [Öyleyse haydi] Başla!”

Kol demirleri sökülüp, kapılar ardına kadar açılıyor. Taze hava dalga dalga treni dolduruyor. İnsanlar... her çeşidinden, inan hava Çantalar, bavullar, hurçlar, bohçalar, paket yığınları, altılarına gömülmüş, insanlıktan çıkacak biçimde içiçe tıklı insanlar (bu eşyalar onların geçmişleriydi, geleceklerini de bunlarla başlatacaklardı). Canavarca sıkışmış, sıcaktan kendilerinden geçmiş, havasızlıktan boğulmuş, birbirlerini ezmişler. Şimdi açık kapılara saldırıyor, ağla toplanıp kumsala saçılan balıklar gibi nefes alıyorlar.

“Dikkat! Dışarı çıkın, eşyanızı da alın! Herşeyi çıkartın. Bütün Bunları şuraya koyun. Evet, ceketlerinizi de. Yaz mevsimindeyiz. Sola yürüyün. Anladınız mı?”

“Acaba bize ne yapacaklar efendim?” Trenden çakılların üstüne atlıyorlar, endişeli, bitikler.

“Neredensiniz?”

“Sosnowiec-Bcdzin'den. Efendim, ne yapacaklar bize?” Yorgun gözlerimizin içine bakarak soruyu inatla tekrarlıyorlar.

“Bilmiyorum, ben Lehçe bilmem.”

Kampın yasası bu: ölümlerine giden insanlar sonuna kadar aldatılacak. Gösterilmesine izin verilen tek şefkat biçimi. Sıcak müthiş. Güneş, tam başımızın üstünde asılı adeta. Beyaz sıcak gök, hava titreşiyor, arada bir, hafif bir rüzgar esince bir fırının yakıcı nefesi gibi geliyor üstümüze. Dudaklarımız çatlamış, ağızlarımızda kanın tuzlu tadı, güneşin altında yatmaktan vücutlarımız güçsüzleşmiş, ağırlaşmış. Su!

Kocamanı, rengarenk bir insan dalgası, eşyalarını sırtlamış tren- den dökülüyor - yeni bir yatak arayan kör, çılgın bir nehir gibi. Fa- kat daha kendilerine gelmeye fırsat bulamadan, ciğerlerine temiz havayı çekip göğe bir bakamadan ellerindeki bohçalar sökülüp alınıyor, sırtlarından ceketleri soyuluyor, para çantaları, şemsiyeleri toplanıyor.

“Ama lütfen efendim, güneş için ... Veremem .. “

“*Verboten!* [yasak]” Bizden biri sıkılı dişlerinin arasından hav- lar gibi bağırdı. Arkamızda bir S.S. duruyor -sakin, etkili, dikkatli.

“*Meine Herrschaften*, [Efendilerim] böyle buyurun, bayanlar baylar; eşyalarınızı etrafa dağıtmamaya çalışın lütfen. Biraz iyi niyet gösterin” diyor nezaketle; elleri hareketli, durmadan ince kamçısıyla oynuyor.

“Tabîî tabîî,” diye yanıtlıyorlar geçerken; şimdi tren boyunca biraz daha rahat yürüyorlar. Bir kadın el çantasını almak için çabucak eğiliyor. Kamçı uçuverdi, kadının çığlığı; tökezleyip sel gibi akan kalabalığın ayaklarının altında kalıyor. Arkasından ince bir sesle bir çocuk ağlıyor: “Mamele!” - siyah bukleli küçücük bir kız.

Yığınlar büyüyor. Bavullar, bohçalar, battaniyeler, ceketler, daha düşerken açılıp içinden bozuk paralar, altınlar, kol saatleri saçılan el çantaları; çıkış yollarının iki yanında ekmekler dağ gibi birikiyor, bir sürü et, salam; toz şekerleri çakılların üstüne dökülüyor. İnsanlarla tıkabasa dolu kamyonlar kulakları sağır eden bir homurtuyla motorlarını işletiyor, çocuklarından ayrılan kadınların ağlama ve çığlıklarıyla geride kalan erkeklerin şaşkın sessizliği arasından geçip gidiyorlar. Bunlar sağ tarafa ayrılmaları emredilenler -

sağlıklı ve genç olanlar kampa gönderilecek. Sonunda onlar da ölmekten kurtulamayacaklar, ama önce çalışmaları gerekiyor.

Kamyonlar boşalıp dönüyor, dev bir iletim kayışı gibi aralıksız işliyorlar. Bir Kızıl Haç Kamyoneti de durmadan gidip geliyor onun taşıdığı, bu insanları öldürecek olan gaz. Kaputun üstündeki kocaman haç, kan kırmızısı, güneşte eriyor gibi.

Kamyonların başındaki Kanada adamları, bir nefes almak için olsun, bir an bile duramazlar. İnsanları merdivenlere itiyorlar, her bir kamyonu altmış kişi istif ediliyor – üç aşağı, beş yukarı. Yanlarında genç, iyi traş olmuş, “kibar bir bay” duruyor, elinde defter bir S.S. subayı. Hareket eden her kamyon için deftere bir işaret buyuyor, onaltı tane gidince bin kişi demektir, üç aşağı beş yukarı Subay sakın, dakik. O defterini işaretleyip de elini sallamadan bir tek kamyon bile kalkamaz: *Ordnung muss sein*. [Düzen yerine getirilmeli] İşaretler binleri buluyor, binler koca koca ulaşımları. Sonradan biz bunları yalnızca “Selanik'ten gelenler,” “Strasburg'tan gelenler,” “Rotterdam'dan gelenler” diye anacağız; bu da “Sosnowiec -Bcedzin'den gelenler” olacak. Sosnowiec-Bcedzin mahpusları seri numarası olarak 131-2 alacaklar -bin elbette, ama biz kısaca 131-2 diyeceğiz.

Ulaşımlar haftalarla, aylarla, yıllarla birikiyor. Savaş bitince defterlerindeki işaretleri sayacaklar - dört buçuk milyonu bulacak. Savaşın en kanlı muharebesi; güçlü, birleşmiş Almanya'nın en büyük zaferi. *Ein Reich, ein Volk, ein Führer* [Tek Devlet, tek Halk, tek önder] -ve dört krematoryum.

Tren boşaltıldı. Zayıf, çiçek bozuğu bir S.S. vagonların içine göz atıyor, tiksiniyor başını sallıyor ve bizim gruba el ediyor, sonra parmağını kapıya doğru uzatarak:

“Rein. Temizleyin!”

Vagonlara çıkıyoruz. Köşelerde insan pislikleri ve atılmış kol saatleri arasında ezik, çiğnenmiş bebekler, koca kafalı, şiş şiş karınlı çırcıplak ucubeler. Her elimize birkaçını alarak tavuk gibi taşıyoruz.

“Kamyonlara götürmeyin, kadınlara verin” diyor S.S., bir yandan sigarasını yakıyor. Çakmağı iyi işlemedi, dikkatle inceliyor.

“Alın şunları, Allah aşkına!” Kadınlar gözlerini elleriyle örterek benden dehşet içinde kaçınca patlıyorum.

Allahın adını anmam tuhaf bir biçimde yersiz kaçıyor, çünkü kadınlar da bebekler de, biri kalmamacasına kamyonlara gidecekler. Hepimiz bunun ne demek olduğunu biliyoruz ve birbirimize nefret ve dehşetle bakıyoruz.

“Ne, almak istemiyor musunuz?” Çiçek bozuğu S.S. şaşmış ve kınayan bir vurguyla soruyor, elini tabancasına uzatıyor.

“Ateş etme. Ben taşırım.” Uzun boylu, saçları ağarmış bir kadın ellerimden küçük cesetleri alıyor ve bir an gözlerimin ta içine bakıyor.

“Zavallı oğlum” diye fısıldıyor ve gülümsüyor bana. Sonra sendeleye sendeleye yürüyor. Trene yaslanıyorum. Müthiş yorgunum. Biri yerinden çekiyor.

“*En avant*, [İleriye Fr.] rayların yanına, gel haydi!”

Başımı kaldırıyorum, karşımdaki yüz sudaki bir yansıma gibi akıyor; büyük, şeffaf; hareketsiz ağaçlar ve insan denizi içinde eriyor ... Gözlerimi kırıştırıyorum: Henri.

“Dinle beni Henri, biz iyi insanlar mıyız?”

“Aptalca bir soru, niçin soruyorsun?”

“Bak bana dostum, niçin bilmiyorum, ama ben bu insanlara kızıyorum onların yüzünden burada olduğum için kızıyorum. Hiçbir acıma duymuyorum. Gaz odalarına gideceklerine üzülüyorum. Hepsi kahrolsun! Elimden gelse, üstlerine atılıp yumruklayabilirim. Patalojik bir şey olmalı, hiç anlayamıyorum

“Hah, tam tersine, bu çok doğal, önceden kestirilebilir, hesaplanabilecek bir şey. Rampalarda yoruluyorsun, isyan ediyorsun-nefretini boşaltmanın en kolay yolu da, senden zayıfına yönelmen. Onun için, buna sağlıklı bir şey bile diyebilirim. Basit bir açıklama, *compris*?” Ray yığına rahatça yaslanıyor. “Bak şu Yunanlılara, nasıl tadını çıkarıyorlar! Ellerine geçen herşeyi tıkındılar. Az önce biri koca bir marmelat kavanozunu kafasına dikip bitirdi.”

“Domuzlar! Yarın içlerinden yarısı sıça sıça ölecek.”

“Domuzlar mı? Sen de aç kalmıştın ama.”

“Domuzlar!” Hırsla tekrarlıyorum. Gözlerimi yumdum. Hava kabus gibi çılgınlarla dolu, ayağımın altındaki toprak titriyor, göz kapaklarımda yapış yapış bir ıslaklık hissediyorum. Gırtlığım kupkuru.

Kasvetli geçiş töreni akıyor da akıyor kamyonlar kuduz köpekler gibi uluyorlar. Gözlerimi sıkı sıkı kapıyorum, ama yine de trenden sürüklenerek çıkarılan cesetleri, ezik bebekleri, ölülerin üstüne yığılan sakatları, dalga dalga görüyorum... Yük vagonları geliyor, elbise, valiz ve bohça yığınları büyüyor, insanlar dışarı çıkıyor, güneşe bakıyor, bir iki nefes alıyor, su dileniyor, kamyonlara doluşup gidiyorlar. Yine yük vagonları geliyor, yine in- sanlar... Kafamın içinde sahneler birbirine karıştı - bütün bunlar gerçekten oluyor mu, yoksa ben mi hayal görüyorum, emin değilim. Başımda bir uğultu, mutlaka kusmalıyım. Henri kolumu dürtüyor.

“Uyuma, ganimetleri yükleyeceğiz.”

Bütün insanlar gitmiş. Uzakta, son birkaç kamyon toz bulutları arasında yürüyor, tren de yolunu tutmuş, birkaç S.S. subayı rampada bir aşağı bir yukarı geziniyorlar. Yakalarında gümüşler ışıl ışıl. Çizmeleri parlıyor, kanlı canlı yüzleri parlıyor. Aralarında bir de kadın var işin başından beri orada olduğunu ancak şimdi kavırıyorum - kupkuru, düz göğüslü, kemikli; renksiz saçları geriye taranıp “Nordik” bir topuz yapılmış; elleri geniş eteğinin ceplerine sokulu. Sıçan gibi, kararlı bir gülümseme ince dudaklarına yapıştırılmış, rampanın dörtbir yanını kuşkuyla süzüyor. Kendisi çirkin olan ve çirkin olduğunu da bilen bir kadın nefretiyle, kadın güzelliğini horgörür bu kadın. Evet, onu eskiden de birçok kereler görmüştüm, iyi tanıyorum: F.K.L.'in komutanı o. Buraya, yeni kadın hasadını denetlemek için gelmiş; çünkü bazıları kamyonla bineceklerine yayan gidecekler - toplama kampına. Orada bizim oğlanlar, Zauna'nın berberleri saçlarını usturayla traş edip “dış dünya” utanmalarına bir güzel gülecekler.

Ganimetleri yüklemeye girişiyoruz. Koca koca bavulları kaldırıp kamyonların üstüne koyuyoruz. Sıra sıra diziliyorlar, sımsıkı kapalı. Zaman zaman biri çıkıp ya zevk için ya da votka yahut parfüm bulmak umuduyla çantalardan birini bıçakla deşiyor. Sepet örgülü valizlerden biri açılıverdi: takım takım elbiseler, gömlekler, kitaplar yere düşüyor... Eğilip küçük, ağır bir paket alıyorum. Birşeylere sarılı, açıyorum - iki avuç dolusu altın, bilezikler, yüzükler, broşlar, elmaslar

“*Gib hier*, [Buraya ver]” bir S.S. yumuşacık istiyor; elindeki çantayı uzatmış, içi şimdiden altın ve renk renk yabancı para dolu. Çantayı kilitliyor, bir subaya veriyor, bir başka çanta alıyor, bu boş daha; bir sonraki kamyonun yanına dikiliyor. Altın *Reich*'a gidecek.

Hava sıcak, korkunç sıcak. Gırtlaklarımız kurumuş, söylediğimiz her söz boğazımızı acıtıyor. Bir yudum su için neler vermezdik! Daha hızlı, daha hızlı; bir an önce bitsin de dinlenelim. Nihayet işimiz tamam, bütün kamyonlar uzaklaştı. Şimdi geri kalan bütün pisliği çarçabuk temizliyoruz: “*Schweinerei*’in izi kalmamalı geride.” Fakat daha son kamyon ağaçların arkasında kaybolup da biz gölgede dinlenmeye giderken, dönemecin ötesinden tiz bir düdük sesi geliyor. Yavaş yavaş, korkunç bir yavaşlıkla, istasyona bir tren girmekte; lokomotiften kulakları sağır edici bir yanıt yükseliyor. Yine ufacık pencerelerde bitkin, solgun yüzler, sanki kağıttan kesilmiş gibi dümdüz; ama kocaman, ateşle yanan gözler. Kamyonlar dönüp gelmeye başladı bile, defterli kibar bay yerini aldı, S.S.' ler altın ve para doldurulacak çantalarla Kantinden çıkıyorlar. Trenin kapılarındaki mühürleri söküyoruz.

Artık insanın kendisini tutması olanaksız. Ellerindeki bavulları kabaca çekip alıyor, ceketlerini sırtlarından sabırsızlıkla söküp çıkarıyoruz. Gidin, gidin, kaybolun! Gidiyor, kayboluyorlar. Erkekler, kadınlar, çocuklar. Bazıları biliyor.

İşte bir kadın - çabuk çabuk yürüyor, ama sakın görünmeye çalışıyor. Pembe melek yüzlü küçük bir çocuk onun ardından koşuyor, yetişemeyince de minik kollarını uzatıp ağlıyor: “Mama! Mama!”

“Kadın, al çocuğunu kucağına!”

“Benim değil efendim, benim değil!” Histerik bir sesle bağıyor ve ellerini yüzüne örterek koşuyor. Saklanmak istiyor, kamyonlara binmeyeceklerin, yayan gideceklerin, sağ kalacakların yanına ulaşmak istiyor.

Genç, sağlam, güzel bir kadın, yaşamak istiyor.

Fakat çocuk ardından koşuyor, ağlıyor: “Anne, anne, bırakma beni!”

“Benim değil, hayır benim değil o!”

Andrey, Sivastopollu bir denizci, kadını yakalıyor. Gözleri votkadan ve sıcaktan camlaşmış. Bir yumrukta yere yıkıyor, düşerken de saçından asılıp ayağı dikiyor yine. Yüzü hiddetten seğiriyor.

“...na kodumunun Yahudisi! Kendi çocuğundan kaçarsın ha! Ben sana gösteririm orospu!” Kocaman eliyle kadının nefesini kesiyor, sonra tuttuğu gibi kaldırıp sanki ağır bir buğday çuvalıymışcasına kamyonun içine fırlatıyor.

“Al! Al bunu da kahpe!” çocuğu da kadının ayaklarına atıyor.

“*Gut gemacht*, [İyi yaptın] aferin. Soysuz analara işte böyle yapmalı” diyor, kamyonun başındaki S.S. “*Gut, gut, Russki.*”

Andrey, “Kapa çeneni” diye homurdanıyor sıkılmış dişlerinin arasından, uzaklaşıyor oradan. Bir pılı pırtı yığınının altından bir matara çıkarıyor, mantarını açıyor, bir iki büyük yudum alıyor, sonra bana uzatıyor. Sert votka gırtlığımı yaktı. Başım dönüyor, bacaklarım titriyor, yine kusacak gibi hissediyorum kendimi.

Sonra, ansızın, görülmeyen bir kuvvet tarafından ileriye sürülen bir nehir gibi kaynaşan kalabalığın üstünde bir genç kız beliriyor. Trenden yumuşacık iniyor, çakıllara bir serçe gibi sığıyor, çevresine soru sorarcasına bakıyor, sanki biraz şaşırılmış. Güzel kumral saçları omuzlarına dökülü, başını sabırsızlıkla silkip saçlarını geri atıyor. Doğal bir hareketle ellerini blüzunun üstünden geçiriyor, rahat rahat etekliğini düzeltiyor. Bir an öyle durup kalabalığı süzüyor, sonra bize dönerek kayan bir bakışla yüzlerimizi inceliyor, birini arıyormuş gibi. Farkında olmadan ona bakakalıyorum, gözgöze gelinceye kadar.

“Dinle, bizi nereye götürecekler, söylesene?”

Tek kelime etmeden ona bakıyorum. Önümde bir kız duruyor işte, çekici güzel saçları, yuvarlacık göğüsleriyle genç bir kız; sırtında küçük bir keten bluz, gözlerinde bilge, olgun bakışlarla, işte önümde durmuş, dosdoğru yüzüme bakıyor, bekliyor. Bir yanda gaz odası var: ortaklaşa ölüm, iğrenç ve çirkin. Öte yanda saçları usturaya vurulmuş bir baş, bunaltıcı sıcakta kalın Sovyet pantolonları; pis, rutubetli kadın vücutlarının öğürtücü kokusu, hayvanca açlık, insanlık-dışı çalışma, sonra yine aynı gaz odası; ancak daha korkunç, daha müthiş bir ölüm ...

Bunu niye getirmiş ki? İncecik bileğinde güzel bir altın saat görünce, kendi kendime düşünüyorum. Nasılsa elinden alacaklar.

“Söyle,” diye yineliyor.

Ses çıkarmıyorum. Dudakları geriliyor.

“Ben biliyorum” diyor, başını yana savunarak, sesinde gururlu bir küçümsemeyle. Kamyonlara doğru kararlı yürüyor. Biri onu durdurmaya kalkıyor, kız yana itiveriyor adamı ve basamakları çıkıyor. Uzaktan, ancak rüzgârda uçuşan kumral saçlarını şöyle bir görebiliyorum.

Trene dönüp ölü bebekleri taşıyorum, eşyaları boşaltıyorum. Cesetlere dokunuyorum, ama içimde büyüyen durdurulmaz dehşete hâkim olamıyorum bir türlü. Cesetlerden kaçmak istiyorum, heryeri kaplamışlar: çakılların üstünde dizililer, rampanın betonunda, hayvan vagonlarının içinde. Bebekler, iğrenç çıplak kadınlar, vücutları seğirmelerle kıvrılakalmış adamlar. Koşmaya başlıyorum -gidebildiğim kadar gideceğim, fakat hemen bir kırbaç şaklıyor sırtımda. Gözümün ucuyla S.S.'i görüyorum, ağız dolusu küfrediyor. İleri atılıp Kanada grubunun içine dalıyorum. Kendimi kaybettirdim, burada ray yığınlarına dayanıp biraz daha dinlenebilirim. Güneş ufka indi, rampayı kırmızımsı bir ışıkla aydınlatıyor şimdi: ağaçların gölgeleri uzadı, hortlaklar gibi. Günün bu saatinde doğaya çöken sessizlik içinde, insanların çılgınlıkları ta göğe yükseliyor adeta.

Ancak bu uzaklıktan, kaynaşan rampadaki cehennem tümüyle görünüyor. Son bir umutsuz kucaklaşmayla sarılmış bir çiftin yere yuvarlandığını görüyorum. Adam parmaklarını kadının etine geçirmiş, elbisesini de dişleriyle kavramış. Kadın histeriyle çılgık çılgığa; yalvarıyor, ağlıyor ayrılmamak için -sonra gırtlığına koca bir postal basınca sesi kesiliyor. Çekip birbirlerinden ayırıyor ve hayvan götürür gibi sürükleyerek kamyonu yüklüyorlar. Bir ceset taşıyan dört Kanada adamını seyrediyorum: kocaman, şişmiş bir kadının cesedi. Lânet okuyarak, kan ter içinde giderken, bir yandan da, rampanın üstünde başıboş köpekler gibi uluya uluya gezen çocukları tekmeleyerek kendilerine yol açıyorlar. Başka birtakım adamlar çocukları omuzlarından, başlarından,

kollarından tutup tutup kamyonlara, yığınların üstüne fırlatıyor. Şişko ölüyü taşıyan dört kişi onu arabaya kadar kaldıramadılar, ötekilerden yardım istiyorlar; koca et külçesini hep birlikte omuzlayıp koyuyorlar kamyonu. İri, şişmiş, kabarmış cesetler rampadan toplanıyor; üstlerine de sakatlar, bayılanlar, hastalar, kendilerini bilmeyenler yığılıyor. Bütün küme vıyır vıyır, uluyor, inliyor. Şöför motoru çalıştırıyor, kamyon yürümeye başlıyor.

“*Halt! Halt!*” bir S.S. arkalarından sesleniyor. “Dursana kahrolası!”

Frak giymiş, kolu bantlı bir ihtiyarı kamyonu sürüklüyorlar. Başu çakıllara ve kaldırım taşlarına çarpıyor, inleyerek tek bir cümleyi hiç durmadan tekrarlıyor: “*Ich will mit dem Herrn Kommandanten sprechen* - Komutanla konuşmak istiyorum ben...” Yaşlılara özgü bir inatçılıkla, bütün yol boyunca bu sözleri sayıklıyor. Kamyonu atılmış, ayaklar altında kalmış, nefesi kesildi kesilecek, hâlâ inliyor: “*Ich will mit dem ...*”

“Bana bak, ihtiyar!” genç bir S.S. sesleniyor, neşeyle gülererek. “Yarım saate kalmaz, en büyük komutanla konuşacaksın. Yalnız, sakın onu *Heil Hitler* diye selâmlamayı unutma!”

Başka birkaç kişi de, tek bacaklı küçük bir kızu taşıyorlar. Kollarından ve tek bacağından tutmuşlar. Gözyaşları kızın yüzünü ıslatıyor, bir yandan da yavaşça “Canım acıyor efendim” diyor, “canım acıyor ...” Onu da kamyonu, ölülerin üstüne fırlatıyorlar. Onların yanısıra diri diri yanacak.

Akşam çöktü, serin ve berrak. Yıldızlar görünmeye başladı. Raylara yaslanıp yatıyoruz. İnanılmayacak kadar sessiz etraf. Yüksek lamba direklerinden ölgün ampuller sallanıyor; ışıklı bir çemberin dışında sızılmayacak bir karanlık uzanıyor. Bir adım atsa insan ebediyen kaybolabilir. Ama muhafızlar bakıyorlar, otomatikleri de hazır.

“İstedüğün ayakkabıları buldun mu?”

“Hayır.”

“Niye?”

“Tanrım, bittim ben, tümünden bittim.”

“Şimdiden mi? Topu topu iki ulaşımında ha?” Bir bana bak. Ben.. Noelden beri en az bir milyon kişi elimden geçti. En kötüsü de Paris dolaylarından gelen ulaşımınlar - insan hep arkadaşlarına rastlıyor.”

“Peki, ne diyorsun onlara?”

“Önce bir banyo yapacaklarını, sonra da kampta buluşacağımızı. Sen olsan ne söyledin ki?”

Cevap vermiyorum. Votkayla kahve içiyoruz; biri bir kakao tenekesi açıp şekerle karıştırıyor. Avuçluyoruz, kakao dudaklarımıza yapışıyor. Yine kahve, yine votka.

“Henri, ne bekliyoruz hâlâ?”

“Bir ulaşım daha gelecek.”

“Ben yokum onu boşaltmakta. Artık dayanamayacağım.”

“Çöktün demek? Nasıl Kanada iyi miymiş, ha?” Henri, beni bağışlarcasına sırtıyor ve karanlıkta kayboluyor. Bir an sonra geri geliyor.

Tamam. Sen burada sessiz sessiz otur. Yalnız S.S.' ler görmesin. Sana ayakkabı bulmaya çalışacağım.”

“Tek beni bırak da. Ayakkabıları boş ver.” Uyumak istiyorum. Vakit çok geç oldu.

Bir düdük sesi daha, bir ulaşım daha. Yük vagonları karanlıktan çıkıp lâmbaların altından geçiyor, sonra yine gecenin içine dalıyorlar. Rampa küçük, ama ışıklı alan daha da küçük. Boşaltma grup grup yapılacak. Bir yerlerde kamyonlar homurdanıyor. Geri geri gelerek basamaklara yanaşıyorlar, kara kara, hortlaklar gibi, farları karşıdaki ağaçları ışığa boğuyor.

“*Wasser! Luft!* [Su! Hava!]” Herşey yine baştan başlıyor, sanki aynı filmin geç bir seansta tekrar gösterilmesi gibi: bir tarafa muhafız ateş etti, tren sessiz donakalıyor. Ancak bu keresinde, küçük bir kız ufacık pencereden yarı beline kadar sarkıyor, sonra da dengesini yitirip çakılların üstüne düşüyor. Bir an öyle şaşkın yatıyor, sonra ayağa kalkıp bir çemberin içinde döne döne gitgide hızlanarak yürümeye başlıyor, kollarını hiç bükmeden havada sallıyor, nefes almaya çalışıyor, bir yandan da zayıf bir sesle ağlıyor. Trendeki cehennemde aklını kaçırmış olmalı. Ağlaması çok asap bozucu: bir S.S sükunetle yaklaştı gerisinden, ağır postalıyla kızın iki omuzunun arasına bir vuruyor. Kız düştü yere. S.S. sırtına basıp tabancasını çekiyor, ateş ediyor, bir daha ateş ediyor. Kız yüzükoyun kaldı, vücudu katılaşınca kadar ayakları çakıl taşlarını dövdü durdu. Trenin kapılarını açmaya başladılar.

Rampaya döndüm, kapıların yanında duruyorum. Ilık, bulandırıcı bir koku tütüyor içeriden. Tavanın yarısına kadar vagonu dolduran bir insan kütlesi hareketsiz, birbirlerine dolaşmış öylece, buram buram tütüyor hâlâ.

“*Ausladen!* [Boşaltın]” emir verildi. Bir S.S. karanlıktan ışıklı alana giriyor. Göğsünde koca bir elektrik feneri asılı. İçeriye tutuyor.

“Neden öyle koyun gibi duruyorsunuz? Boşaltmaya başlasanıza!” Kamçısı sırtımıza çarpıyor. Ben bir cesedin eline yapıştım, parmakları bileğimi sıkı sıkıya kavrayıverdi. Bir çığlıkla kendimi geriye atıyor ve sarsak sarsak uzaklaşıyorum. Yüreğim

ağızıma geldi, gümbür gümbür çarpıyor. Artık bulantımı tutamıyorum. Trenin altına eğildim, kusmaya başladım. Sonra bir sarhoş gibi gidip istiflenmiş raylara uzanıyorum.

Serin, sevecen madene yapışmış yatıyorum. Kampa dönmeyi, döneceğim yok ama ranzamı hayalliyorum, bu gece Gaz'a gitmeyecek olan yoldaşlarımın arasında uyumayı hayalliyorum. Birdenbire kamp bana bir barış barınağı gibi görünüyor. Evet, başkaları ölüyor olabilir, ama sen nasılsa sağsın, yeterince yiyeceğin var, çalışmak için yeterince gücün var ...

Rampanın üstündeki ışıklar pırıl pırıl kırışıyor, insan dalgaları -ateşli, heyecanlı, şaşkın insanlar- hiç bitmeyecekmiş gibi akıyor, akıyorlar. Şimdi kampta yeni bir yaşamla karşılaşacaklarını düşünüyor, kendilerini bekleyen zorlu mücadeleye hazırlanıyorlar kafalarından. Bilmiyorlar ki, birazdan ölecekler; elbiselerine ve vücutlarına itinayla sakladıkları altınların, paraların, elmasların artık onlara bir yararı yok. Tecrübeli profesyoneller etlerinin her köşesini arayacak, dillerinin altından altınları, rahim kanallarından, kışkırlardan elmasları çıkaracaklar. Altın kaplama dişlerini bile sökecekler. Sıkıca mühürlenmiş çantalarda Berlin'e gönderecekler onları.

S.S.'lerin kapkara silüetleri, mağrur, işini-bilir hareketler yapıyor. Defterli kibar bay son işaretlerini koyuyor, sayıları topluyor, yuvarlak hesap: onbeş bin.

Bugün krematoryumlara çok kamyon gitti, pek çok.

İşler bitmek üzere. Ölüler rampadan kaldırılıp son kamyonu yükleniyor. Kanada adamları kucak kucak ekmek, marmelat, şeker yüklenmiş, parfüm ve temiz çamaşır kokularıyla dönüş için sıraya diziliyorlar. Bütün kamp artık günlerce “Sosnowiec-Bcedzin’in sözünü edecek. “Sosnowiec-Bcedzin” iyi, zengin bir ulaşımdı.

Biz kampa doğru yürürken yıldızlar solmaya başlamıştı bile. Gök yavaşça ağarıyor ve başlarımızın üstünde yükseliyor -gün kırılmakta.

Krematoryumlardan büyük duman sütunları çıkıyor ve yukarıda ağır ağır Birkenau'un üstünden Trzebinia yönündeki ormanlara doğru akan koskoca bir kara nehre katılıyor. “Sosnowiec-Bcedzin” ulaşımı çoktandır yanıyor.

Nöbet değiştirmeye giden tepeden tırnağa silahlı bir S.S. birliğiyle karşılaşıyoruz yolda. Adamlar hızlı hızlı yürüyorlar, omuz omuza, tek bir kitle, tek bir irade.

“*Und morgen die ganze Welt..* [Ve yarın bütün Dünya..]” ciğerlerini paralarcasına marş söylüyorlar.

Önlerden bir buyruk geliyor: “*Rechts ran!* Sağa çark marş!” Yollarından çekiliyoruz.

KAYNAKÇA

Akgül, E. (2010): *Tadeusz Borowski'nin Sanatında Toplama Kampı Gerçeği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Aktaş, T. (1996). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*. Ankara: Orsen Matbaacılık.

Akten, S. (1998). İkinci Dilden Çeviri. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 8.

Ali, S. (1940). İkinci Dilden Tercüme Meselesi ve Bir Misal. *Tercüme*, 1, 581-585. (Maarif Matbaası.)

Bassnett, S. (1996). "The Meek or the Mighty: Reappraising the Role of the Translator". *Translation, Power, Subversion*. (Ed.) Roman Alverez, M. Carmen Africa Vidal. Bristol: Multilingual Matters Ltd.

Bengi, I. (1993). Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştirisi, Üst-Eleştiri, Çeviribilim İlişkileri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4, 25-50.

Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Borowski, T. (2024). *Bizim Burada, Auschwitz'te ve Diğer Öyküler* (Seda Köycü çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

Borowski, T. (1997). *Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar* (Mete Tunçay çev.). İstanbul: Göçebe Yayınları.

Borowski, T. (1976). *This Way For The Gas, Ladies And Gentlemen* (Barbara Vedder Trans.). New York, NY: U.S.A.

Borowski, T. (1959). *Wybór opowiadań*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Broeck, R. (1985). *Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of Its Analytic Function*, Hermans. New York: St. Martins Press. 58-61.

Çalışkan, D. (2021). *Türkiye'deki Çeviri Konulu Tezler Üzerine Bibliyometrik Bir İnceleme (1985-2020)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye.

Canım, S. (2008). *Türkiye'de Çeviri Bürolarında Web Sitesi Yerelleştirmeleri ve Bu Süreçte Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Cemal, A.; İnce, Ü.; Uyar, T. (1992). "Türkiye'de İkinci Dilden Çeviriler Üzerine". *Söyleşi. Metis Çeviri Dergisi*, 18, 14-22.

Çelik, B. (2014). *Haydar Rifat Yorulmaz'ın Çevirileri (1908-1940): Bir Sol Düşünce "Repertuarı"nın Kuruluşu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Okan Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Cudak, R. (2018): *Gdziekolwiek ziemia jest snem, tam trzeba dośnić do końca*. W: Cudak, R., Hajduk-Gawron, W., Madeja, A., "Na wrywki: 100 cytatów z polskiej poezji i dramatu, które powinien znać także cudzoziemiec", *Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice*.

Demirkol, N. (2006). *Can Yücel'in Shakespeare Çevirilerinde Sadakat Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bilkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Erkin, H., C. (2005). “*İkinci Dilden Çeviri İkilemi: Türkiye'de Japon Yazınından Çeviriler*”. Kül Eleştiri Dergisi. Eylül-Ekim Sayısı.

Eruz, F., S. (2000). *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.

Frank, A.P. und Kittel, H. (2004). *Der Transferansatz in der Übersetzungsforschung*. A. P. Frank und H. Turk (Hrsg.) *Die literarische Übersetzung in Deutschland. Studien zu ihrer Kulturgeschichte in der Neuzeit*. (s. 3-71). Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Gambier, Y. (2003). *Introduction: Screen Transadaptation: Perception And Reception*, 9, 171-189.

Göktürk, A. (2011). *Çeviri: Dillerin Dili*. (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gutt, Ernst-August. (1989). *Translation and Relevance* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University College London. Londra

Gürses, S. (2007b). “*İntihal Kültürü*”. Varlık Dergisi. Mart Sayısı. 9-16.

Haldan, A. (2018). *Skopos Kuramı, Çeviri Edinci ve Çeviribilim Öğrencilerinin Teknoloji Kullanımları Üzerine Bir Değerlendirme*. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 101-112.

Karantay, S. (1989). “*Türkiye'de Oyun Çevirisi Tarihine Kısa Bir Bakış*”. *Metis Çeviri*. 9:1. 87-91

Karwowska, B. (2022). The Routledge World Companion to Polish Literature. In. T. Bilczewski, S. Bill & M. Popiel (Eds.), *Witness And Form, Tadeusz Borowski's This Way For the Gas, Ladies And Gentlemen* (pp. 267-277). New York, NY: Routledge Taylor & Francis Group.

Kurultay, T. (1999). *İkinci Dilden Çevirinin Yasak Meyvesi*. *Virgöl*, 15, 25-29.

Miłosz, C. (2015). *Tutsak Edilmiş Akıl*, (Osman Fırat Baş çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.

Nida, E., A. (1964). *Toward a Science of Translation*. Netherlands: E. J. Brill Leiden.

Paker, S. (1983). Çeviride ‘Yanlış/Doğru’ Sorunu ve Şiir Çevirisinin Değerlendirilmesi. *Yazko Çeviri*, 13, 131-139.

Parlak, B. (2011). *Bir Çeviri Eserler Bibliyografyası Işığında Türkçede İtalyan Kültürü*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Pekel, Ü. T. (2017). *Türkçe Çeviri Dergilerinde Ara Dilden Çeviriler Üzerine Betimleyici Bir İnceleme: 1979-2013* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Popovic, A. (1987). *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü* (S. Karantay ve Y. Salman Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Pym, A. (2010). *Exploring Translation Studies*. Oxford and New York: Routledge, Taylor&Francis Group.

Rifat, M. (2004). *Çeviri Seçkisi II, Çeviri (Bilim) Nedir?, Başkasının Bakışı*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.

- Rifat, M. (2008). *Çeviri Seçkisi I, Çeviriyi Düşünenler*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Rifat, M.; Rifat, S.; Koş, A.; & Tekgül, D. (2010). *Göstergebilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ringmar, M. (2007). *Roundabout Routes: Some Remarks on Indirect Translation*. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2006.
- Sarışık, D. (2020). *Kafka'nın "Die Verwandlung" Adlı Öyküsünün Ara Dilden Çeviri Bağlamında Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Shuttleworth, M. ve Cowie M. (2014). *Dictionary of Translation Studies*. New York: Routledge.
- St. André, J. (2009). *Relay Translation*. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Ed. Mona Baker & Gabriela Saldanha. London: Routledge: 230- 232.
- Tosun, M. (2007). *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Tosun, M. (2013). *Çeviri Eleştirisi Kuramı. İstanbul*. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Van den Broeck, R. (1985). "Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of Its Analytic Function". Hermans 54-62.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Yücel, F. (2007). *Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Zengin, D. (2021). *Edebi Çeviride Temel Kurallar*. Ankara: Nika Yayınevi.

İnternet Kaynakları

Gürses, S. (2007a). “İkinci Dil Çevirisi Olarak İntihal”.

<http://ceviribilim.com/?p=508> Son erişim tarihi: 12.05.2024

Gürses, S. (2007c). “Yalnızlık Dolambacı: İkinci Dilden Çeviri Klasığı”.

<http://ceviribilim.com/?p=516> Son erişim tarihi: 12.05.2024

Schiedges, O. (2008). *Das Phänomen der Zweitübersetzung. Am Beispiel eines Romans von Haruki Murakami Haruki*. Bulletin of the Prefectural University of Aichi. 40, s. 275-302. <https://core.ac.uk/download/pdf/228930774.pdf>

Son erişim tarihi: 12.05.2024

<https://www.merriam-webster.com>

<https://sjp.pwn.pl/>

https://pl.wiktionary.org/wiki/Wikisłownik:Strona_główna

ÖZET

Bu çalışmada toplama kampı konulu öyküleriyle tanınan Polonyalı yazar Tadeusz Borowski'nin *Proszę Państwa Do Gazu* (Gaza Buyrunuz Hanımlar Beyler) adlı öyküsü ara dilden çeviri bağlamında değerlendirilmektedir.

Adı geçen öykü Lehçenin merkez kültürde yer alan bir dil olmaması nedeniyle geçmişte Türkçeye ilkin Almanca, sonrasında İngilizce üzerinden çevrilmiştir. Bu bağlamda, Borowski'nin bu öyküsünün Mete Tunçay tarafından ara dil İngilizceden ve Seda Köycü tarafından kaynak dil Lehçeden yapılmış çevirileri çalışmamızın kuramsal bölümünde yer alan çeşitli kuram ve yaklaşımlar ışığında karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve özellikle, yoğun biçimde estetik ve kültürel öğeler barındıran yazın yapıtlarının çevirisi söz konusu olduğunda ara dilden çeviride yaşanan sorunlara değinilmiştir.

Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Borowski'nin kişisel ve yazınsal yaşamına, toplama kampı anlatısına odaklanılarak bu konulara ilişkin bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm, çevirilerin karşılaştırmalı olarak incelendiği üçüncü bölümde kuramsal bir çerçeve oluşturulmasına yardımcı olacağını düşündüğümüz bilgilere ayrılmıştır. Bu bölümde çeviri, ara dilden çeviri, çeviribilim ve çeviri eleştirisine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise ikinci bölümünde değinilen kuramlar ışında özgün metin ve çevirilerinden seçilmiş belirli bölümler üzerinde karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*, çeviri, ara dilden çevir, çeviribilim, çeviri eleştirisi.

ABSTRACT

In this study, *Proszę Państwa Do Gazu* (This Way For The Gas, Ladies and Gentlemen) by Tadeusz Borowski, a Polish writer known for his camp stories, is evaluated in the context of indirect translation. In the past, this story has been translated into Turkish both German and English, since Polish is not a language in the central culture. In this context, the translation of Borowski's story, *Proszę Państwa Do Gazu* (This Way For The Gas, Ladies and Gentlemen), in which the translator Mete Tunçay uses English as the source text as stated in the foreword of the book containing the stories, and the direct translation of the story by Seda Köycü are comparatively analyzed in the light of various theories and approaches in the theoretical framework of our study, especially Gideon Toury's descriptive translation theory.

The first chapter of our study, which consists of three main sections, focus on Borowski's personal and literary and the concentration camp narrative and provides information on these subjects. In the second chapter, the third chapter, in which the translations are analyzed comparatively, deals with issues that we think will help to form a theoretical framework. This section includes information on the theories of translation studies and translation studies, approaches to indirect translation, translation criticism and translation criticism theories of various researchers. In the third chapter, a comparative analysis of the translations of the original text and selected portions of its translations is scrutinized in the light of the theories in the second chapter of the study.

Keywords: Tadeusz Borowski, *Proszę Państwa Do Gazu*, translation, indirect translation, translation studies, translation criticism.